

SRA อิศราปริทัศน์
Media Review

คณะที่ปรึกษา

ประธานสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ
ประธานสภาวิชาชีพข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
ประธานมูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
ผู้อำนวยการบริหารสถาบันอิศรา
นายกสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย
นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย
บรรยงค์ สุวรรณผ่อง นักวิชาการอิสระ

คณะกรรมการบริหาร

รศ.ดร.ดรุณี หิรัญรักษ์	ประธาน
ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์	กรรมการ
ดร.มานะ ตริยาภิวัฒน์	กรรมการ
ผศ.อังคณา ลิ้มปัทมปาณี	กรรมการและเลขานุการ

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.ดรุณี หิรัญรักษ์	บรรณาธิการ และบรรณาธิการ ผู้พิมพ์ โฆษณา
ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์	ผู้ช่วยบรรณาธิการ (วิชาชีพ)
ดร.มานะ ตริยาภิวัฒน์	ผู้ช่วยบรรณาธิการ (วิชาการ)
ผศ.อังคณา ลิ้มปัทมปาณี	กรรมการและเลขานุการ

ข้อมูลทางบรรณานุกรม

วารสารอิศราปริทัศน์ (Isra Media Review)
วารสารวิชาการด้านนิเทศศาสตร์

ISSN	:	1513-6922 (สื่อมวลชนปริทัศน์เดิม)
บรรณาธิการ	:	รศ.ดร.ดรุณี หิรัญรักษ์
พิมพ์ครั้งแรก	:	ธันวาคม 2557
จำนวน	:	500 เล่ม
ออกแบบปกและรูปเล่ม	:	Digital Dog Design
จัดทำโดย	:	สถาบันอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย
สนับสนุนโดย	:	สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
ที่อยู่ในการติดต่อ	:	538/1 อาคารสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ถนนสามเสน แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300 โทรศัพท์ 02-2413905
E-mail	:	isramediareview@gmail.com
พิมพ์ที่	:	บริษัท จรัสสินทวงศ์การพิมพ์ จำกัด ซ.เพชรเกษม 102/2 แขวงบางแคเหนือ เขตบางแค กรุงเทพฯ 10160

รองศาสตราจารย์ ดร.ดรุณี หิรัญรักษ์
บรรณาธิการวารสารอิศราปริทัศน์

วารสารอิศราปริทัศน์ฉบับนี้ เน้นเนื้อหาและประเด็นสำคัญเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะกับสื่อใหม่ (New Media and Public Interest) ซึ่งเป็นสิ่งที่ประชาสังคมในทุกภาคส่วน ให้ความสำคัญ และให้ความสนใจ และได้มีการประชุมพูดคุย เสนวนาในหลายเวที

สื่อใหม่กับความรับผิดชอบที่ต่อสังคมเป็นเรื่องที่ทุกฝ่ายให้ความสำคัญ เพราะมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้รับสาร ต่อสังคม และต่อประเทศชาติโดยรวม ในขณะที่ตัวสื่อใหม่ก็ยังสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้เกือบทุกรูปแบบ ยังมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ค่านิยม ความเป็นอยู่ และวิถีทางของการอยู่ร่วมกันของสังคมในหลายรูปแบบ ดังนั้นสื่อใหม่ สื่อออนไลน์ จึงต้องให้ความสำคัญต่อการได้มาซึ่งข้อมูลข่าวสาร ข้อเท็จจริง การตรวจสอบ กระบวนการทำข่าว โดยเฉพาะข่าวสืบสวนสอบสวน ความถูกต้องแม่นยำของข้อมูล ข้อเท็จจริงที่น่าเสนอ จะต้องเป็นธรรมกับทุกฝ่าย จริยธรรมสื่อออนไลน์ จึงเป็นสิ่งที่สังคมทุกภาคส่วนเรียกร้อง สื่อและองค์กรวิชาชีพสื่อที่มีหน้าที่กำกับดูแลให้สื่อใหม่ เป็นสื่อที่ให้ประโยชน์ต่อสาธารณะได้อย่างแท้จริง

เพื่อเป็นการรับรองผลงานทางวิชาการ ของนักวิชาการ นักวิชาชีพสื่อ และบุคคลทั่วไปที่สนใจจะเผยแพร่ผลงานผ่านวารสารอิศราปริทัศน์ คณะทำงานได้ดำเนินการให้วารสารอิศราปริทัศน์ ได้อยู่ในเกณฑ์การประเมินคุณภาพในฐานข้อมูล TCI ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการและเป็นมาตรฐานสากลต่อไป

สารบัญ

บทบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ดรณี หิรัญรักษ์3

บทความวิจัย

ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล

The responsibility of the media to the new media
in society digital era

ดร.ทิพย์พาพร มหาสินไพศาล7

กระบวนการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่ง
ทางการเมืองในสื่อออนไลน์ : ศึกษากรณีเว็บไซต์สำนักข่าวอิศรา

เสนาะ สุขเจริญ21

อิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์กับเยาวชนไทย

Social Media influences and Thai Youths

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อังธิดา ลิ้มปัทมปาณี52

บทความวิชาการ

สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) กับการทำข่าวเชิงสืบสวน

ดร.มานะ ตีรยาภิวัฒน์69

จริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์ในกระบวนการสื่อข่าว

ของสื่อไทยในยุคดิจิทัล

อาจารย์สกุลศรี ศรีสารคาม88

บทความวิชาชีพ

บทบาทของสื่อออนไลน์ในการผลักดันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม

ภาวิดา กฤตศรีณย์ _____ 109

ตำราปริทัศน์

จริยธรรมนักข่าว:

ประเด็นปัญหาวารสารศาสตร์ยุคสื่อใหม่?

Ethics for Journalist ., Richard Keeble 2nd edition

ธาม เชื้อสถาปนศิริ _____ 135

บทความวิจัย

ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล

The responsibility of the media to the new media in society digital era

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทิพย์พพร มหาสินไพศาล*

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชน และศึกษาแนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชนในยุคสังคมดิจิทัล ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาจากแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การใช้สื่อใหม่ สื่อมวลชน บทบาทความรับผิดชอบของสื่อมวลชน รวมถึงแนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่ด้วยความรับผิดชอบจาก บทความ บทสัมภาษณ์ แนวคิด รายงานการวิจัย ข้อกฎหมาย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษา พบว่า สื่อมวลชนใช้สื่อใหม่ในการถ่ายทอดและเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนหรือผู้รับสารอย่างกว้างขวางและมีลักษณะของการใช้สื่อใหม่ในหลากหลายมิติ โดยมุ่งเน้นให้เกิดความเป็นมืออาชีพในการนำเสนอข่าวสารที่สดใหม่และรวดเร็ว จึงนำไปสู่การสร้างมาตรฐานของความรับผิดชอบในการเผยแพร่ข่าวสารในช่องทางสื่อใหม่ที่มีพัฒนาทางการของเทคโนโลยีการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนจะอยู่ในกรอบด้านกฎระเบียบและกฎหมาย ด้านสาธารณะ ด้านวิชาชีพและกรอบทางการตลาด โดยมีแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนและแนวปฏิบัติสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำมาใช้ในการกำกับดูแลกันเอง รวมถึงผู้รับสารก็ต้องสร้างให้เกิดความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมในการรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อใหม่ เผยแพร่ข่าวสารที่ได้รับมาอย่างรอบคอบและมีคุณภาพ

คำสำคัญ ความรับผิดชอบของสื่อมวลชน สื่อใหม่ สังคมดิจิทัล

Abstract

This study aimed to examine the use of new media with the responsibilities of the press, and study guidelines governing the use of new media and social responsibility of the media in the digital era. Used qualitative research methods with content analysis of theoretical concepts and documents; the use of new media, media roles and responsibilities of the press, the guidelines

* ผู้ช่วยคณบดี คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

governing the use of new media responsibly ideas from articles, interviews, research reports, and legal documents

The study found that media use a new media to convey and disseminate widely to the public or the audience in a variety of dimensions. In order to emphasis on professionalism in the presentation of news, fresh, fast. These are leading to the creation of standards of responsibility in disseminating new media channels because of communication technology changing. The responsibility of the press is in the context of regulatory and legal framework for public and professional marketing. And the practices of using social media and the practice of the profession which should be and should not be used to supervise themselves. Meanwhile the receivers need to build the self-responsibility to others and to society in receiving information via new media and publications that have been carefully sourced and quality.

Keyword responsibility of media, the new media, society digital

บทนำ

การใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชน เป็นเรื่องที่หลายฝ่ายต้องตระหนักถึงและให้ความสำคัญตั้งแต่ เจ้าของทุนหรือเจ้าของธุรกิจ ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ประกอบการวิชาชีพ ด้านสื่อ องค์กรกำกับดูแลในวิชาชีพและวิชาการ องค์กรด้านการเมือง องค์กรด้านภาครัฐ และ องค์กรด้านภาคประชาชน และสร้างความร่วมมือทั้งในส่วนมาตรการป้องกันและการลงโทษ การฝ่าฝืนจริยธรรม/จรรยาบรรณในวิชาชีพสื่อมวลชนควรให้หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม ชุมชนและผู้บริโภคสื่อร่วมกันทำหน้าที่ตรวจสอบ และมีมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืนด้วยความเข้มแข็ง ไม่ประนีประนอม รวมถึงการใช้กลไกทางสังคมเพื่อแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับการกระทำผิดของสื่อ ทั้งในด้านการนำเสนอความคิดเห็นส่วนตัวมากเกินไป ข้อมูลเกินความเป็นจริงเพื่อสร้างความสนใจ รวมทั้งนำเสนอภาพลามกอนาจาร ความรุนแรง มากกว่าสื่ออื่น ขาดการกลั่นกรองข้อเท็จจริงและตรวจสอบแหล่งที่มา เป็นช่องทางในการนำเสนอข้อมูลโดยไม่คำนึงถึงความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นหรือสังคม

การพัฒนาของสื่อใหม่ (New Media) ได้กลายเป็นช่องทางสำคัญที่ผู้รับสารใช้ในการสื่อสารและกระจายข้อมูลระหว่างกัน โดยสามารถสื่อสารกันโดยตรง เสมือนกับว่าผู้รับสารที่เข้าถึงเทคโนโลยีสามารถทำตัวเป็นสื่อมวลชน และสื่อใหม่ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตทั่วไป ในเมื่อสื่อใหม่เป็นทั้งสังคมเทคโนโลยี เป็นสื่อบนพื้นที่สาธารณะ หรือเป็นพื้นที่ส่วนตัว เทคโนโลยีการสื่อสารที่กำลังผสมผสานกัน อย่างรวดเร็วเพื่อก้าวไปสู่การเป็นสื่อใหม่ในยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ การหลอมรวมกันทางเทคโนโลยีได้เกิดขึ้น โดยที่องค์การที่มีระบบเครือข่ายที่มีศักยภาพสูงได้นำระบบ เครือข่ายต่าง ๆ ต่อรวมเข้ากับระบบสายโทรศัพท์ ระบบเอกสาร อิเล็กทรอนิกส์ ระบบข้อมูลในคอมพิวเตอร์ และการถ่ายทอดภาพทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทำได้อย่างรวดเร็วและเกิดภาวะของการขาดความรับผิดชอบในการเผยแพร่ข่าวสารต่างๆ ออกไปสู่ผู้รับสารคนอื่น ซึ่งปัญหานี้กำลังเป็นที่ถกเถียงและหาแนวทางออกร่วมกันทั้งในภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

การกำหนดนโยบายทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทย นั้น รัฐบาลยังคงบทบาทในฐานะที่เป็นผู้กำหนดนโยบายด้านเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับปฏิบัติการจึงควรได้ร่วมกันวางแผนแนวทางในการใช้สื่อใหม่บนความรับผิดชอบร่วมกันในหลายรูปแบบ อาทิ การกำกับดูแลตนเอง การกำกับดูแลตนเองโดยชุมชนทางสังคม การกำกับดูแลตนเองโดยอินเทอร์เน็ต การกำกับดูแลโดยกลไกทางเทคนิค การออกกฎหมายหรือมาตรฐานโดยองค์กรที่มีอำนาจหรือความเชี่ยวชาญเฉพาะ และ/หรือการกำกับดูแลโดย มาตรฐานทางจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพ

การประชุมสุดยอดด้านสื่อสารมวลชนแห่งเอเชีย (Asia Media Summit : AMS) จัดขึ้นเป็นประจำทุกปีโดยสถาบันพัฒนากิจการวิทยุ-โทรทัศน์แห่งเอเชีย-แปซิฟิก (The Asia-Pacific Institute for Broadcasting Development : AIBD) ครั้งที่ ๓ เมื่อมาโนโด

สาธารณรัฐอินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ 29 – 31 พฤษภาคม 2556 ได้มีการอภิปรายหัวข้อ Dealing with Ethics: Are Existing Models Effective? การอภิปรายหัวข้อนี้จัดขึ้นเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับสถานการณ์ด้านจริยธรรมสื่อของประเทศต่าง ๆ เนื่องจากปัจจุบัน มีการเรียกร้องจากผู้ชมและผู้ฟังเพิ่มขึ้นด้านจริยธรรมสื่อที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงหลักกฎหมาย การกำกับดูแลตนเองระหว่างผู้ประกอบการอาชีพสื่อ และการควบคุมร่วมกันระหว่างรัฐกับสื่อ มีประสิทธิภาพเพียงพอหรือไม่ และมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีองค์กรที่เข้มงวดกว่านี้เพื่อบังคับใช้จริยธรรมสื่อ และรัฐควรมีบทบาทในระบบการควบคุมดูแลตนเองหรือไม่ อะไรที่เป็นทางเลือกที่ดีกว่า Dr. Venkat Iyer นักกฎหมายและที่ปรึกษาด้านกฎหมายสื่อแห่งมหาวิทยาลัย Ulster ประเทศอังกฤษ ผู้เข้าร่วมประชุมได้แสดงความเห็นว่า การใช้กฎระเบียบรูปแบบเดียวกันในสื่อทุกประเภทในเรื่องของจริยธรรม ไม่น่าจะมีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องหาข้อกำหนดบางอย่างต่อเนื่อง เพื่อกำหนดค่านิยมหรือความเชื่อหลักนำมาประยุกต์ใช้กับสื่อ หรือให้สื่อใช้ได้ โดย Ms Hashimi ประธานสมาคมกระจายเสียงเครือจักรภพอังกฤษ (CBA) และผู้จัดการสถานีวิทยุโทรทัศน์ HUM ของปากีสถาน เห็นด้วยกับความจำเป็นต้องกำหนดหลักปฏิบัติด้านจริยธรรมของสื่อมวลชน แต่ย้ำว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของมโนสำนึกและความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ ซึ่งไม่สามารถควบคุมได้ด้วยเอกสารหรือนโยบายรัฐ

การศึกษาเรื่องความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล จึงต้องพิจารณาถึงความครอบคลุมและรอบด้านเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และสามารถลดปัญหาความขัดแย้งของผู้รับสารและผู้ส่งสาร รวมถึงการสร้างความเข้มแข็งในการประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนในปัจจุบัน ทั้งในด้านการคุ้มครองผู้ประกอบการวิชาชีพ หลักประกันในเรื่องของเสรีภาพ การบังคับใช้กฎหมาย การนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่สร้างความขัดแย้ง การสร้างศรัทธาและความเชื่อถือในวิชาชีพสื่อ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. ศึกษาทิศทางการใช้สื่อใหม่ของสื่อมวลชนในสังคมยุคดิจิทัล
2. ศึกษาความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในสังคมยุคดิจิทัล
3. ศึกษาแนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชนในสังคมยุคดิจิทัล

ระเบียบวิธีที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary research) โดยมีวิธีการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องการใช้สื่อใหม่ สื่อมวลชน บทบาทความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ฯลฯ
2. ศึกษากรณีตัวอย่างปัญหาที่เกิดจากการใช้สื่อสมัยใหม่ในวิชาชีพสื่อมวลชน
3. ศึกษาแนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อสมัยใหม่ด้วยความรับผิดชอบต่อในหลากหลายวิธี จาก บทความ บทสัมภาษณ์ แนวคิด รายงานการวิจัย ข้อกฎหมาย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง

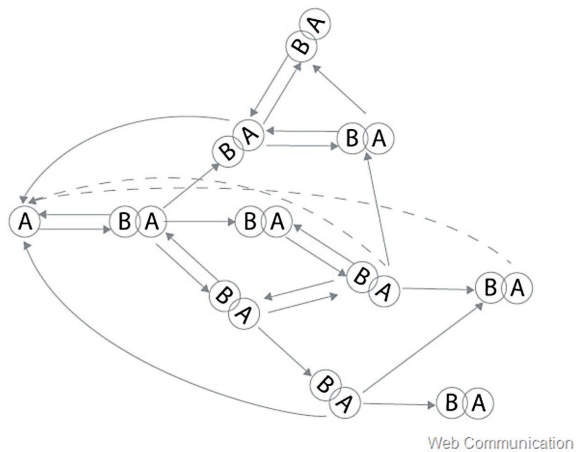
ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. มีการศึกษาแนวทางการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลให้มีประสิทธิภาพและอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อการใช้สื่อสมัยใหม่ เพื่อสามารถนำไปใช้บรรณการการใช้สื่อสมัยใหม่อย่างรู้เท่าทันและมีความถูกต้อง
2. ทำให้ได้ทราบแนวทางกำกับดูแลการใช้สื่อสมัยใหม่กับความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชนบนพื้นฐานจริยธรรมในวิชาชีพสื่อมวลชน นำไปสู่การสร้างกระบวนการจัดระบบและการกำกับดูแลอย่างเป็นรูปธรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ทิศทางการใช้สื่อใหม่ของสื่อมวลชน

ความก้าวหน้าของสื่ออินเทอร์เน็ตและการพัฒนาเทคโนโลยีทางการสื่อสาร ทำให้ผู้สื่อสารทั้งปัจเจกบุคคลและองค์กรเกิดการสื่อสารที่สามารถโต้ตอบกันได้มากขึ้นในเวลาที่รวดเร็ว ทำให้สื่อมวลชนในประเทศไทยหันมาใช้อินเทอร์เน็ตและสื่อใหม่เป็นช่องทางในการสื่อสารและเผยแพร่ข่าวสารมากยิ่งขึ้น โดยที่สื่อหนังสือพิมพ์และสื่อสิ่งพิมพ์ในปัจจุบันได้มีการจัดโครงสร้างกองบรรณาธิการข่าวออนไลน์ การรายงานข่าวผ่านสื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดีย และสถานีโทรทัศน์ทุกช่องนำรายการต่างๆ ไปเผยแพร่ในรูปแบบออนไลน์บนเว็บไซต์ รวมถึงการรายงานข่าวผ่านทางเฟซบุ๊กและทวิตเตอร์อย่างแพร่หลาย ทั้งนี้เนื่องจากเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์ได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดดกลายเป็นช่องทางหรือเครื่องมือในการสื่อสารที่ทำให้ผู้สื่อสารทุกคนสามารถเป็นได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับในขณะเดียวกัน โดยจัดได้ว่าเป็นยุคของการสื่อสารแบบ การสื่อสารใยแมงมุม หรือ Web Communication ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

ที่มา PECHA.VJ_Hunt Excellent in aspirations, 2011

รูปแบบของการสื่อสารแบบใยแมงมุม หรือ Web Communication นั้น A เป็นผู้ส่งสาร และ B เป็นผู้รับสาร โดยแสดงให้เห็นว่าผู้รับสาร B ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้รับสารเพียงอย่างเดียวแต่ยังสามารถเป็นผู้ส่งสารได้ในขณะเดียวกันโดยผ่านช่องทางสื่อต่างๆ ที่สามารถส่งสารได้ ซึ่งลักษณะของการสื่อสารแบบใยแมงมุมนี้จะเชื่อมโยงถึงกันไปเรื่อย ๆ โดยข้อมูลที่อยู่บนอินเทอร์เน็ตสามารถเป็นข้อมูลที่อยู่หนึ่งไม่ต้องวิ่งเข้าไปหาผู้รับสารเสมอไป เพราะผู้รับสารสามารถวิ่งเข้ามาหาข่าวสารเองได้ ซึ่งทำให้ผู้รับสารมีทางเลือกมากขึ้น และผู้รับสารสามารถมีปฏิกิริยาตอบกลับทั้งด้านดีและด้านลบที่รวดเร็วมาก จากลักษณะการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ทำให้เกิดทิศทางการใช้สื่อใหม่ของสื่อมวลชน PECHA.VJ_Hunt Excellent in aspirations (2011) กล่าวไว้ดังนี้คือ สื่อหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย ให้บริการ เนื้อหาข่าวและมีเนื้อที่สำหรับการโฆษณาออนไลน์ด้วย หรือจะอ่านหนังสือพิมพ์แบบ e-Newspaper ได้ผ่านอุปกรณ์ดิจิทัล และสื่อวิทยุก็กลายเป็นโทรทัศน์หรือเป็นเคเบิลทีวี โดยผู้รับสารสามารถฟังรายการวิทยุจากเว็บไซต์ หรือชมผ่านโทรทัศน์ได้ในขณะเดียวกันโทรทัศน์เองก็รายงานข่าวทั้งโทรทัศน์และก๊อออกอากาศทางวิทยุ รวมถึงสามารถชมรายการสดๆ ทางอินเทอร์เน็ตเป็นลักษณะของการหลอมรวมเทคโนโลยีด้านสื่อ (Technological Convergence Media) รวมถึงสื่อโทรทัศน์ก็สามารถเข้าไปชมรายการย้อนหลังได้จากเว็บไซต์ช่องต่างๆ ผู้รับสารสามารถเลือกข่าวสารได้ตามความต้องการ และในปัจจุบันโทรทัศน์ในประเทศไทยได้เข้าสู่ระบบ Digital TV ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงวงการโทรทัศน์ครั้งสำคัญเป็นการรวบรวมอุปกรณ์ของสื่อมวลชนเพื่อให้ปรับตัวเข้ากับยุคของ News Media Technology

สื่อใหม่นั้นเป็นสื่อที่มีความรวดเร็วและง่ายต่อการเข้าถึงของประชาชนแต่หากการสื่อสารนั้นรวดเร็วมากเกินไปอาจทำให้เกิดความผิดพลาดหรือความคลาดเคลื่อนของข้อมูลได้ง่าย ซึ่งบ่อยครั้งที่สื่อมวลชนโพสต์ข้อความผ่านโซเชียลมีเดียเพื่อหวังให้ข้อมูลไปถึงผู้รับสารให้รวดเร็วกว่าสำนักข่าวอื่นๆ โดยยังไม่ได้ตรวจสอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ก็อาจส่งผลเสียได้

อย่างรวดเร็ว เพราะทันทีที่มีการโพสต์ ก็จะมีการแชร์ข้อความต่อไปอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกัน สื่อมวลชนยุคสื่อใหม่จึงต้องปรับตัวและพัฒนาทักษะความรู้ให้รอบด้านมากขึ้น โดยที่นักสื่อสารมวลชนควรต้องการเรียนรู้ขอบเขต พลังอำนาจและข้อดี-ข้อเสียของสื่อใหม่ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สื่อมวลชนจะสามารถเตรียมความพร้อมและรับมือกับการทำหน้าที่สื่อมวลชนได้อย่างเต็มประสิทธิภาพและเกิดความน่าเชื่อถือในการใช้สื่อใหม่ (nititep_Journalism, สื่อมวลชนกับการเตรียมความพร้อมรับสื่อใหม่, 2556)

สิริเรศ ศิราภานต์ นักวิชาการอิสระด้านนิเวศและสื่อสารมวลชน (2555) ได้ศึกษาพบว่า จุดอ่อนของสื่อและเทคโนโลยีการสื่อสารของไทยคือ “ไร้ทิศทาง” ไม่มีแผนพัฒนาในอนาคต ควรมีการวางให้เป็นระบบ 3-5 ปี, 5-10 ปี, 10-20 ปีว่าจะก้าวไปเช่นไร ซึ่งสื่อยุคใหม่มีลักษณะที่เฉพาะเจาะจง และด้วยเทคโนโลยีการสื่อสารระบบดิจิทัลทำให้การนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อใหม่มีมิติเชิงซ้อนได้มากขึ้น สามารถนำเสนอภาพนิ่ง เสียง ข้อความ และสามารถลิงก์ไปยังข้อมูลอื่นๆ ได้อีก

การใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบของสื่อมวลชน

สำหรับเรื่องการใช้สื่อใหม่กับจริยธรรมและความรับผิดชอบของสื่อมวลชนนั้น จักรกฤษ เพิ่มพูล (2556) กล่าวไว้ว่า การทำความเข้าใจในเรื่องจริยธรรมสื่อมวลชนนั้นจะต้องทำความเข้าใจบทบาท หน้าที่ ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนก่อน เพราะเมื่อพูดถึงสิทธิเสรีภาพ แต่เพียงประการเดียว ก็อาจตีความได้ว่า สื่อมวลชนมีสิทธิ เสรีภาพ ซึ่งรัฐธรรมนูญบัญญัติรับรองไว้ในมาตรา ๔๕ อย่างไร้ขอบเขต และอาจมีมากกว่าผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ ในสังคม แต่แท้จริงแล้ว สื่อมวลชนไม่สามารถใช้พื้นที่สาธารณะในการนำเสนอข่าวสาร ข้อมูล หรือวิพากษ์วิจารณ์ ตามความต้องการ โดยไม่มีความรับผิดชอบและคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคลอื่นได้เลย

สื่อมวลชนจะเป็นกลุ่มวิชาชีพที่จะถูกผู้รับสื่อวิพากษ์วิจารณ์ถึงบทบาท หน้าที่ รวมถึงจรรยาบรรณอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่บีบบังคับ ล่อแหลม และละเอียดต่อส่วนรวม เนื่องด้วยบทบาท “สื่อต้องรับผิดชอบต่อสังคม”. ยกตัวอย่างเช่น การนำเสนอ (ข่าวไทยรัฐออนไลน์ 5 มี.ค. 2557) นำเสนอ “ภาพข่าว” ความเศร้าเสียใจของพ่อแม่ผู้สูญเสียลูก จากเหตุรุนแรงทางการเมือง หรือการเผยแพร่ภาพข่าวเหยื่อถูกข่มขืน ถือเป็นกรณีศึกษาที่หลายคนหยิบยกมาพูดถึง “บทบาทและจริยธรรมสื่อ” ว่าสมควรหรือไม่ กับการปล่อยภาพข่าวที่สะเทือนใจคนทั้งประเทศ โดยเฉพาะบุคคลที่อยู่ในภาพข่าวนั้น เพื่อเรียกเรตติ้ง... ซึ่งในวิชาชีพสื่อสารมวลชน แม้ว่าจะมีข้อจำกัดเรื่องเวลา แนวทางการปฏิบัติงานของกองบรรณาธิการ ซึ่งยังคงต้องคัดสรร ทั้งประเด็นที่ดีและภาพที่ต้อออกไป เพื่อยกระดับสังคมอยู่เสมอ แต่ด้วยสังคมออนไลน์นั้นผู้รับสารจะมีความสนใจเปิดรับข่าวสารจากสื่อลดลงเพราะสามารถได้รับข้อมูลข่าวสารที่เร็วกว่า ทำให้สื่อหลายแห่งมักแชร์ภาพ หรือข้อความ ในเชิงความรู้สึก เพื่อให้เพจของสำนักสื่อนั้นๆ เป็นกระแส ซึ่งในหลักวิชาชีพสื่อมวลชนนั้นมีการวางกรอบของการรับผิดชอบต่อสื่ออย่างชัดเจน ดังที่ Denis et al. (1989 quoted in McQuail,

2005) ได้สรุปกรอบที่ส่งผลการรับผิดชอบของสื่อ 4 ประการ ได้แก่

1. กรอบทางด้านกฎระเบียบและกฎหมาย (Frame of Law and Regulation) หมายถึงกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ พระราชบัญญัติ ฯ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานของสื่อมวลชน กฎหมายเกี่ยวกับสื่อใหม่ ประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหรือนำไปใช้กับสื่อใหม่ ได้จำนวนหลายฉบับ

2. กรอบการรับผิดชอบต่อสาธารณะ (Frame of Public Responsibility) มาจากแนวคิดที่เชื่อว่าสื่อได้รับความไว้วางใจให้ทำหน้าที่แทนประชาชน สื่อจึงต้องรับผิดชอบต่อประชาชน เช่น ต้องรับผิดชอบต่อภาระงานข่าวที่มีผลกระทบต่อบุคคลอื่น หมิ่นประมาท ละเมิดต่อชื่อเสียง เกียรติยศ และทางทำมาหาได้ของบุคคลอื่น ละเมิดอำนาจศาล การนำเสนอข่าวสารที่สร้างความขัดแย้ง หรือส่งผลกระทบต่อสาธารณชนทั้งในระดับสังคมและประเทศ รวมถึงการรับผิดชอบต่อภาระงานข่าวที่สร้างสรรค์สังคมและสร้างความเจริญก้าวหน้า

3. กรอบการรับผิดชอบในทางวิชาชีพ (Frame of Professional Responsibility) หมายถึง มาตรฐานในการปฏิบัติงาน ความเป็นมืออาชีพของสื่อมวลชน จริยธรรมในวิชาชีพ ได้แก่ วิธีการหาข่าว วิธีการสื่อข่าว เขียนข่าว การรายงานข่าว ความเที่ยงธรรมและความเป็นภววิสัยในการรายงานข่าว การใช้แหล่งข่าวปิด การรับของขวัญจากแหล่งข่าว การไม่แสดงตัวว่าเป็นนักข่าวขณะปฏิบัติหน้าที่ หรือแสดงตัวเป็นนักข่าวเพื่อใช้อิทธิพล หลีกเลียงความผิด การขัดกันในด้านผลประโยชน์ สิทธิพิเศษและผลประโยชน์ทับซ้อน การนำเสนอข้อมูลที่กระทบกระเทือนความมั่นคงของชาติ เศรษฐกิจ การเสนอข่าวที่พาดพิงถึงสถาบันกษัตริย์

4. กรอบทางการตลาด (The Market Frame) หมายถึง การอยู่รอดทางธุรกิจของสื่อ การตอบสนองต่อผู้บริโภค ซึ่งต้องอยู่ในกรอบของคุณลักษณะสำคัญในการผลิตสื่อภายใต้ทฤษฎีทางการตลาด McManus (1994) กล่าวถึง คุณภาพและคุณค่าของสื่อถูกกำหนดโดยผู้บริโภค ตลาดจะมีความยืดหยุ่นและมีระบบแก้ไข แรงจูงใจของผู้ผลิตสื่อ การผลิตสิ่งใหม่ๆ ปรับปรุงและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ระบบการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริโภคมีอิสระที่จะเลือกสินค้า บริการตามความต้องการ ดังนั้น ธุรกิจจึงต้องปรับตัวให้อยู่รอดได้ภายใต้ภาวะการเปลี่ยนแปลงทางการตลาดและเทคโนโลยีในปัจจุบัน

ในกรอบมาตรฐานความรับผิดชอบต่อทั้งทางกฎหมาย สาธารณะ วิชาชีพ และการตลาด ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้ที่ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนควรได้ตระหนักถึงและมีการดำเนินการอย่างสร้างสรรค์ให้สอดคล้องกันเพื่อสร้างความมั่นคงและความมั่นใจในวิชาชีพจากผู้เกี่ยวข้อง อันนำไปสู่ความพยายามในการหาแนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่ให้เป็นไปอย่างมีทิศทางและเป็นที่ยอมรับ ซึ่งจะได้นำกล่าวถึงต่อไป

แนวทางการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชน

Potter, J. W. (2011.) กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชนนอกจากจะรับผิดชอบต่อในการปฏิบัติหน้าที่ (Responsibility) ของการทำหน้าที่เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน (Watch Dogs) เป็นช่องทางการแสดงความคิดเห็น เป็นแหล่งให้ความรู้และให้ความบันเทิงแล้วนั้น สื่อมวลชนยัง

ต้องมีความรับผิดชอบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคมจากการปฏิบัติหน้าที่ (Accountability) นั้น ซึ่งหากสื่อมวลชนปฏิบัติหน้าที่โดยขาดความรับผิดชอบก็อาจจะส่งผลกระทบทางลบต่อสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และบ่อยครั้งที่อิทธิพลทางเศรษฐกิจ และการเมืองทำให้สื่อปฏิบัติหน้าที่ไม่ครบถ้วนและไม่เป็นไปตามจรรยาบรรณสื่อ นอกจากนี้ Pitner, S., (2009) ยังกล่าวไว้ว่าความรับผิดชอบของสื่อมวลชนจะเกิดจากความรับผิดชอบของประชาชนผู้รับสารด้วยเหมือนกัน ประชาชนจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้รู้เท่าทันสื่อ เนื่องจากตามธรรมชาติของมนุษย์หากไม่มีข้อมูลความรู้ว่าอะไรเป็นอะไรมาเป็นสิ่งเร้าแล้ว ความอยาก ความต้องการในชีวิตก็จะไม่ถูกกระตุ้นให้เกิดขึ้น ดังนั้น การวิเคราะห์ในผลกระทบที่เกิดจากการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชน ประชาชนผู้รับสารควรต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหน้าที่ความรับผิดชอบ ตลอดจนตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อประกอบความเข้าใจ

ความรับผิดชอบ (Responsibility and accountability) สื่อมวลชนมีอยู่ 5 ประการของ McQuail, D. (1994) ดังนี้คือ

1. สอดส่องดูแล ระวังเฝ้าระวัง เหตุการณ์ที่คาดว่าจะมีผลกระทบต่อประชาชนแล้ว รายงานให้ประชาชนได้รับทราบ (Surveillance of the environment) สำหรับการเตรียมพร้อมในการรับมือและป้องกันเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นและคาดว่าจะเกิดขึ้น

2. ประสานความคิดเห็นจากภาคส่วนต่างๆ ในสังคมเกี่ยวกับประเด็นสำคัญที่สื่อเลือกนำเสนอ (Cooperation parts of society) เพื่อให้ผู้รับสารได้รับรู้ความคิดเห็นที่หลากหลาย มิติประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับประเด็นที่เปิดรับจากสื่อ

3. สืบสอน ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรม และประเพณี (Transmission of social heritage) สื่อทำหน้าที่ในการถ่ายทอดข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อมรดกทางสังคม

4. ให้ความบันเทิง (Entertainment) เป็นหน้าที่ของสื่อ เพื่อการจรรโลงใจและจรรโลงสังคม ให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการดำรงชีวิตด้วย ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

5. รณรงค์ (Mobilization) ถือเป็นหน้าที่ของสื่อในการทำหน้าที่ในการรวบรวมพลัง และผลักดันประชาชนจำนวนมากให้เกิดทัศนคติ และพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ทางสังคมร่วมกัน

ความรับผิดชอบ (Responsibilities) ของสื่อมวลชนต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณและจริยธรรมของความถูกต้อง ครบถ้วน เที่ยงตรง และเป็นกลาง ดังนั้น การที่ประชาชนผู้รับสารได้ตระหนักรู้ถึงหน้าที่ ความรับผิดชอบ และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นหากสื่อปฏิบัติหน้าที่อย่างไม่รับผิดชอบแล้ว ไม่เพียงแต่จะส่งเสริมให้สื่อต้องพัฒนาตนเองแล้ว สื่อยังสามารถส่งเสริมให้สังคมพัฒนาได้อย่างมั่นคงอีกด้วย

จริยธรรมสื่อเป็นอีกหนึ่งวิธีการในกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่ของสื่อมวลชนที่ถูกนำมาใช้ และเป็นประเด็นที่ถูกถามถึงบ่อยครั้ง ซึ่งจริยธรรมของนักสื่อสารมวลชน หรือของสื่อมวลชน หมายถึง ความประพฤติที่ควร ความถูกต้องที่มีกฎเกณฑ์ของสื่อมวลชนตามแต่ประเภทของงานซึ่งต่างฝ่ายต่างมีจริยธรรมของตนเอง เช่น หนังสือพิมพ์ก็มีสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ทำหน้าที่ดูแลสมาชิกให้ปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพ ซึ่งได้มีการประกาศ

ใช้เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ.2541

จริยธรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจที่จะร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ได้วางไว้เป็นบรรทัดฐาน หรือเป็นการชี้แนะให้สื่อมวลชนกระทำในสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่งตามหลักจริยธรรมเป็นข้อบังคับ แต่ไม่ใช่กฎหมายแต่อย่างใด ไม่มีบทลงโทษเหมือนกฎหมาย แต่สูงกว่ากฎหมาย ซึ่ง จักรกฤษณ์ เพิ่มพูล กล่าวไว้ว่า ความรับผิดชอบทางจริยธรรม (ethics) เป็นความรับผิดชอบที่ต้องใช้จิตสำนึก พิจารณาและใคร่ครวญถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับผู้ที่เป็นข่าว ญาติพี่น้อง และครอบครัว ในแง่ของการกำกับ ดูแลและควบคุมผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อมวลชนให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมนั้น สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ จะเป็นองค์กรหลักในการควบคุมการทำงานของผู้ประกอบการวิชาชีพ โดยมีข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพกำหนดไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้สมาชิกใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการทำงาน นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำคู่มือแนวทางการกำกับดูแลและจริยธรรมของสื่อมวลชนที่ กสทช. ได้จัดทำและเผยแพร่ โดยมีลักษณะของการสร้างกรอบ Do and Don't เพื่อสร้างเป็นแนวทางให้กับผู้ประกอบการวิชาชีพได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกันของบุคคลในสาขาอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนที่สังคมเรียกร้องความรับผิดชอบในเชิงจริยธรรมสูง

ศิริวรรณ อนันต์โท และคณะ (2553) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องจริยธรรมในวิชาชีพสื่อมวลชนพบว่า สื่อมีปัญหาจริยธรรมมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันนั้นสื่อมวลชนได้พยายามที่จะพัฒนาจริยธรรมของตนเอง และการมีองค์กรสื่อเพิ่มขึ้นจำนวนมากนำไปสู่ปัญหาจากผู้ประกอบการและผู้ปฏิบัติ การละเมิดจริยธรรมของสื่อมีสาเหตุจากการไม่มีเกณฑ์ด้านจริยธรรมที่ชัดเจน การดำเนินธุรกิจสื่อแบบทุนนิยม และการบิดเบือนข้อเท็จจริง กรณีสื่อที่เป็นสมาชิกสมาคมวิชาชีพก็มักไม่อาจควบคุมตนเองได้ กระบวนการตรวจสอบมักไม่ค่อยเคร่งครัดนัก ยังมีระบบพรรคพวก ระบบอุปถัมภ์ และความเกรงใจระหว่างสื่อด้วยกัน กฎหมายไม่มีมาตรการบังคับ นอกจากนี้ยังเห็นต่างกันเรื่องความจำเป็นในการเข้าเป็นสมาชิกสมาคมวิชาชีพสื่อ สื่อมวลชนส่วนใหญ่ต้องการใช้มาตรการควบคุมตนเองเพราะยอมเข้าใจธรรมชาติของสื่อด้วยกัน และควรปราศจากการแทรกแซงของภาครัฐ และควรมีจริยธรรมแยกตามแขนงวิชาชีพและประเภทของสื่อ

ผลการศึกษา

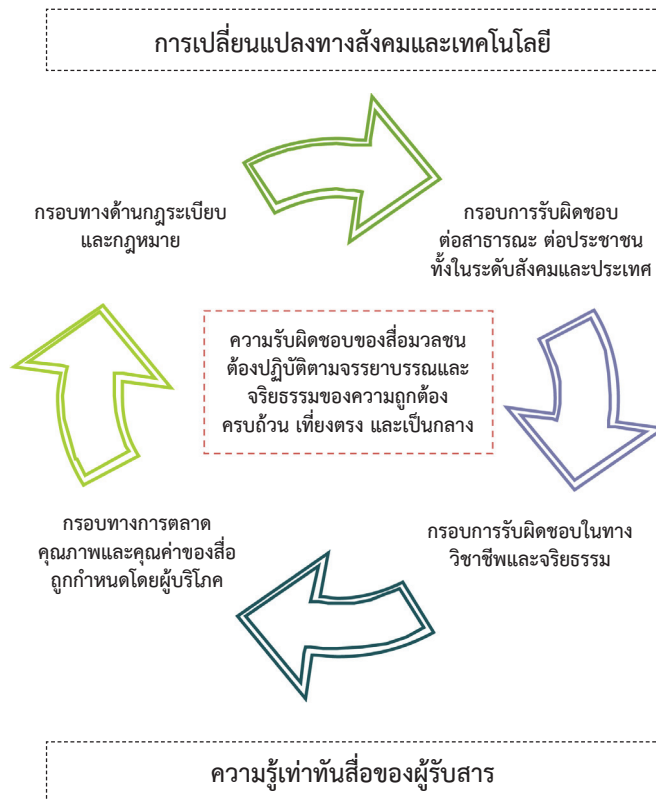
การใช้สื่อใหม่กับความรับผิดชอบต่อสื่อมวลชนในยุคสังคมดิจิทัลเป็นเรื่องที่หลายฝ่ายต้องตระหนักถึงและให้ความสำคัญตั้งแต่ เจ้าของทุนหรือเจ้าของธุรกิจ ผู้ปฏิบัติงานหรือผู้ประกอบการวิชาชีพด้านสื่อ องค์กรกำกับดูแลในวิชาชีพและวิชาการ องค์กรด้านการเมือง องค์กรด้านภาครัฐ และองค์กรด้านภาคประชาชน และสร้างความร่วมมือทั้งในส่วนมาตรการป้องกันและการลงโทษการฝ่าฝืนจริยธรรม/จรรยาบรรณในวิชาชีพสื่อมวลชนควรให้หน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาคประชาสังคม ชุมชนและผู้บริโภคสื่อร่วมกันทำหน้าที่ตรวจสอบ และมีมาตรการลงโทษผู้ฝ่าฝืนด้วยความเข้มแข็ง ไม่ประนีประนอม รวมถึงการใช้กลไกทางสังคมเพื่อแสดงให้เห็นถึงการไม่ยอมรับการกระทำผิดของสื่อ ซึ่งปัญหาการใช้สื่อใหม่ที่อาศัยช่อง

ทางเทคโนโลยี และช่องว่างทางกฎหมาย ผนวกกับความหย่อนยานของรัฐ เปิดช่องทางขายสินค้าโฆษณาเกินจริง ปลุกปั่นยุยงให้เกิดความเกลียดชัง รายการล่อแหลมขัดต่อศีลธรรม โดยสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอาจมีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ หากภาครัฐและผู้เกี่ยวข้องไม่ร่วมมือกันจัดระเบียบให้ชัดเจนและถูกต้องตามกรอบกฎหมาย หรือการหามาตรการกำกับสมาชิกชีพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงหน้าที่พลเมือง การปรับตัวในการเสพสื่อ การวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร เพื่อไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของสื่อสารในปัจจุบัน โดยประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าสื่อมวลชนมักใช้อินเทอร์เน็ตในการนำเสนอความคิดเห็นส่วนตัวมากเกินไป ข้อมูลเกินความเป็นจริงเพื่อสร้างความสนใจ รวมทั้งนำเสนอภาพลามกอนาจาร ความรุนแรงมากกว่าสื่ออื่น ขาดการกลั่นกรองข้อเท็จจริงและตรวจสอบแหล่งที่มา เป็นช่องทางในการนำเสนอข้อมูลโดยไม่คำนึงถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นกับผู้อื่นหรือสังคม อย่างไรก็ตามประชาชนมีความเห็นในเชิงบวกว่าสื่อมักนำเสนอข้อมูลเพื่อประโยชน์สาธารณะ รักษาสมดุลหรือประนีประนอมระหว่างประโยชน์ของเจ้าของสื่อและความเป็นวิชาชีพของตนได้ และมักช่วยปกป้องสิทธิมนุษยชนโดยเฉพาะกลุ่มเด็ก สตรีและผู้ด้อยโอกาส

นอกจากนี้ สื่อมวลชนถือเป็นส่วนหนึ่งของกระแสด้านสภาพของสังคมและเป็นช่องทางสำคัญในการสร้างค่านิยม เจตคติ การรับรู้ของประชาชนในสังคม รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ โดยที่เมื่อสื่อมวลชนนำเสนอข้อมูลข่าวสารออกมาในลักษณะใดจะสะท้อนสภาพสังคมออกมาในลักษณะนั้นๆ เช่น มีการใช้สื่อเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรุนแรง ความขัดแย้ง ค่านิยมวัยรุ่นและวัฒนธรรมต่างชาติ ก็จะทำให้เกิดการไหลของข้อมูลข่าวสารในวงกว้างและมีความรวดเร็ว ผู้รับสารจะได้รับรู้ถึงภาพที่ปรากฏต่างๆ ซึ่งสะท้อนมุมมองทางสังคมในขณะนั้นๆ ได้ ทำให้เกิดเป็นกระแส “ฟิวเวอร์” ในหลายเหตุการณ์ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ ดารา นักร้อง การกีฬา การเลียนแบบ ซึ่งปรากฏในสื่อใหม่ต่างๆ

การสร้างมาตรฐานของความรับผิดชอบในการเผยแพร่ข่าวสารในช่องทางสื่อใหม่ที่มีพัฒนาทางการของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยความรับผิดชอบของสื่อมวลชนนี้อยู่ในกรอบด้านกฎระเบียบและกฎหมาย กรอบความรับผิดชอบในด้านสาธารณะ กรอบความรับผิดชอบในด้านวิชาชีพและกรอบทางการตลาด โดยมีแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนและแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ขององค์กรสื่อมวลชนมาใช้ในการกำกับดูแลกันเองและให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนในการประกอบอาชีพเพื่อเป็นบรรทัดฐานว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำโดยได้ขยายผลการสร้างมาตรฐานดังกล่าวไปสู่สถานศึกษาและเยาวชนที่กำลังศึกษาในวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งให้เยาวชนเติบโตและออกมาประกอบวิชาชีพสื่อด้วยความรับผิดชอบและมีจริยธรรมต่อไป เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในอนาคตที่ประเทศไทยจะได้มีพัฒนาสู่สากลมากขึ้นและมีการเพิ่มขึ้นของสื่อต่างประเทศและผู้ประกอบวิชาชีพสื่อต่างประเทศจะเข้ามาในประเทศมากขึ้นทั้งในช่องทางสื่อหลักและสื่อใหม่

ดังนั้น ความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในยุคสังคมดิจิทัลนั้น ถ้าพิจารณาถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กันสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพ แสดงกรอบความรับผิดชอบของสื่อมวลชนกับการใช้สื่อใหม่ในยุคสังคมดิจิทัล

การสร้างจริยธรรมและการกำหนดมาตรฐานความรับผิดชอบของสื่อและการกำกับดูแลกันเองของสื่อจึงเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและเร่งด่วนให้ทันต่อสถานการณ์โลกรอบตัวสำหรับผู้รับสารก็ต้องสร้างให้เกิดความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคมโดยรวมในการรับข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อใหม่ด้วยการคัดเลือกข่าวสาร แหล่งข่าวสารที่เชื่อถือได้ มีการตรวจสอบและพิจารณาผลกระทบในหลายมิติ จุดมุ่งหมายของการเผยแพร่ข่าวสารที่ได้รับมาอย่างรอบคอบและมีคุณภาพ โดยอาจพิจารณาความรับผิดชอบของสื่อมวลชน ผู้รับสารและผู้ส่งสารกับกรอบมาตรฐานที่เป็นแนวปฏิบัติร่วมกันในวิชาชีพสื่อมวลชน

สรุปได้ว่าปัจจุบันสื่อมวลชนได้หันมาใช้สื่อสมัยใหม่ในการถ่ายทอดและเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนหรือผู้รับสารอย่างกว้างขวางและมีลักษณะของการใช้สื่อในหลากหลายมิติ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อภาพเคลื่อนไหว โดยมุ่งเน้นให้เกิดความเป็นมืออาชีพในการนำเสนอข่าวสารที่สดใหม่และรวดเร็วซึ่งนำไปสู่การสร้างมาตรฐานของความรับผิดชอบในการเผยแพร่ข่าวสารในช่องทางสื่อใหม่ที่มีพัฒนาทางการของเทคโนโลยีการสื่อสารที่ก้าวหน้าเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา โดยความรับผิดชอบของสื่อมวลชนนี้อยู่ในกรอบด้านกฎระเบียบ

และกฎหมาย กรอบความรับผิดชอบในด้านสาธารณะ กรอบความรับผิดชอบในด้านวิชาชีพ และกรอบทางการตลาด โดยมีแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของผู้ประกอบวิชาชีพ สื่อมวลชนและแนวปฏิบัติในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ขององค์กรสื่อมวลชนมาใช้ในการกำกับดูแลกันเองและให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงจริยธรรมวิชาชีพสื่อมวลชนในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นบรรทัดฐานว่าสิ่งใดควรทำและสิ่งใดไม่ควรทำโดยได้ขยายผลการสร้างมาตรฐานดังกล่าวไปสู่สถานศึกษาและเยาวชนที่กำลังศึกษาใน คณะนิเทศศาสตร์ สื่อสารมวลชน โฆษณา ประชาสัมพันธ์ และขยายผลลงไปสู่ธุรกิจ โดยมุ่งให้การประกอบวิชาชีพสื่อเป็นไปด้วยความรับผิดชอบต่อและมีจริยธรรม เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในอนาคตที่ประเทศไทยจะได้มีพัฒนาสู่สากลต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผู้ที่ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชนหรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสื่อใหม่ควรที่จะมีการพิจารณาถึงบทบาท ความรับผิดชอบและการสร้างจริยธรรมสื่อร่วมกันตามกรอบความรับผิดชอบและมาตรฐานจริยธรรม ดังนี้คือ

1. ผู้ใช้สื่อใหม่หรือผู้ผลิตสื่อใหม่ควรกำหนดหรือให้ข้อมูลของบทบาทหน้าที่ในการสร้างสรรค์และจรรยาบรรณของการใช้สื่อ โดยอาจสร้างความร่วมมือกันในกลุ่มวิชาชีพสื่อและวิชาชีพอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. สื่อมวลชนต้องสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มวิชาชีพเพื่อป้องกันการแทรกแซงขององค์กรทำให้การใช้สื่อใหม่ขาดความรับผิดชอบต่อมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณวิชาชีพ
3. ควรมีการให้ความรู้และส่งเสริมจริยธรรมในวิชาชีพ รวมทั้งการกำกับดูแลกันเองเพื่อยกมาตรฐานวิชาชีพและสร้างความเชื่อมั่นแก่บุคคลภายนอกอย่างต่อเนื่อง
4. ควรใช้มาตรการกำกับดูแลการใช้สื่อใหม่ร่วมกัน ทั้งการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชน การกำกับดูแลโดยรัฐ การกำกับดูแลโดยองค์กรกลาง บนความน่าเชื่อถือและมีความไว้วางใจกัน
5. สร้างกลไกของการควบคุมและดูแลการใช้สื่อใหม่ตามกรอบความรับผิดชอบและจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อมวลชนที่เข้มข้น โดยให้มีข้อกำหนดที่เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม
6. สร้างความร่วมมือและบูรณาการการส่งเสริมเรื่องจริยธรรมและจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพสื่อให้เกิดขึ้นตั้งแต่ระดับ บุคคล ชุมชน สังคมและระดับประเทศ

เอกสารอ้างอิง

- สถาบันพัฒนาการวิทยุ-โทรทัศน์แห่งเอเชีย-แปซิฟิก (The Asia-Pacific Institute for Broadcasting Development : AIBD) **การประชุมสุดยอดด้านสื่อสารมวลชนแห่งเอเชีย** (Asia Media Summit : AMS) โฉม เมืองมานาโด สาธารณรัฐ อินโดนีเซีย ระหว่างวันที่ 29 – 31 พฤษภาคม 2556.
- จักรกฤษ เพิ่มพูล. 2551. **กฎหมายสื่อมวลชน**. สืบค้นจาก <http://www.thaimedialaw.org/index.php> เข้าถึงเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2557.
- คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพและการคุ้มครองผู้บริโภค วุฒิสภา ร่วมกับ สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย, สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และมูลนิธิฟรีดริค เอแบร์ท จัดสัมมนาในหัวข้อ **สื่อและประชาธิปไตยในวิกฤต : บทบาทและความรับผิดชอบของสื่อ?** เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2552 .
- บุญอยู่ ขอพรประเสริฐ. 2556. **เอกสารประกอบการสอนวิชา นท. 2107 กฎหมายและจริยธรรมการ สื่อสารมวลชน** คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก.
- Nititep_Journalism#10. 2556. สื่อมวลชนกับการเตรียมความพร้อมรับสื่อใหม่. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/nititepk>
- PECHA.VJ_Hunt Excellent in aspirations. 2011. **สื่อเก่า (Traditional Media) ปะทะกับ สื่อใหม่ (New Media) จะเกิดอะไรขึ้น** สืบค้นจาก <http://tarbby.wordpress.com/2011/06/01>
- ลิขเรศ ศิลากานต์. 2555. **สื่อไทย ยุคปรับตัวเมื่อเทคโนโลยีไล่ล่าคนข่าว**. สืบค้นจาก <http://m.dailynews.co.th/Article.do?contentId=136662>.
- ศิริวรรณ อนันต์โท และคณะ. สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2553. **จริยธรรมใน วิชาชีพสื่อมวลชน**. สืบค้นจาก <https://th.th.facebook.com/ThailandResearchFund/> posts/ McQuail, Denis. 2005. *McQuail's Mass Communication Theory*. (5th ed). London : Sage.
- McQuail, Denis. 2003. **Media Accountability and Freedom of Publication**. London: Sage.
- McQuail, D., 1994. **Mass Communication Theory** (3rd ed). London: SAGE Publication Ltd.
- Potter, J. W., (2011). **Media Literacy** (5th ed). Los Angeles, CA: SAGE Publication Ltd.
- Pitner, S., 2009. **What is the Social Responsibility Theory?** สืบค้นจาก <http://www.suite101.com/content/what-is-the-social-responsibility-theory-a118662>

กระบวนการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สิน ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในสื่อออนไลน์ : ศึกษากรณีเว็บไซต์สำนักข่าวอิศรา

เสนาะ สุขเจริญ*

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การทำข่าวสืบสวน (Investigative Reporting) เพื่อตรวจสอบบุคคลสาธารณะถือเป็นหน้าที่ปกติของสื่อมวลชน กระนั้นการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบการถือครองทรัพย์สินของนักการเมืองก็อยู่ในวงจำกัดเฉพาะหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ต่อมาในช่วงปี 2553 หนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจเปลี่ยนนโยบายการนำเสนอข่าวโดยเน้นข่าวทางด้านธุรกิจการตลาดทำให้ข่าวสืบสวนหายไปจากหน้าหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจ ช่วงเวลาต่อเนื่องกันบริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) หันมารุกธุรกิจสื่อออนไลน์โดยจัดตั้งกองบรรณาธิการมติชนออนไลน์ขึ้นเป็นการเฉพาะ เน้นการทำข่าวเจาะลึกนักข่าวที่มีความเชี่ยวชาญในการทำข่าวสืบสวนจำนวนหนึ่งได้ย้ายจากหนังสือพิมพ์ประชาชาติธุรกิจไปสังกัดกองบรรณาธิการมติชนออนไลน์ซึ่งเป็นสื่อในเครือเดียวกันข่าวตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองถูกนำเสนออีกครั้งในเว็บไซต์มติชนออนไลน์ไม่นานหลังจากนั้น บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน) เปลี่ยนแปลงผู้บริหารพร้อมเปลี่ยนนโยบายการนำเสนอข่าวของสื่อในเครือมติชนไม่สนับสนุนให้นักข่าวทำข่าวตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองข่าวสืบสวนหายไปจากเว็บไซต์มติชนออนไลน์และสื่อในเครือมติชนในบัดนั้น

ขณะที่การเกิดขึ้นของสำนักข่าวอิศรมิมีมาในปี 2547 สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยได้ร่วมกันจัดตั้งมูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย เพื่อดำเนินการกิจกรรมฝึกอบรมและส่งเสริมงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะด้านวิชาชีพ

ปี 2548 สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์ฯ จัดตั้ง“ศูนย์ข่าวอิศรา”ซึ่งเป็นการรวมตัวของนักข่าวส่วนกลางจากหนังสือพิมพ์หลายฉบับลงไปปฏิบัติหน้าที่เพื่อนำเสนอข่าวสารในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในช่วงเกิดสถานการณ์ความไม่สงบมีความรุนแรงเป็นอย่างมาก

ปี 2550 มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนฯ ได้จัดตั้งสถาบันอิศรา เพื่อกำกับดูแลและจัดการงานการอบรมพัฒนาทักษะรวมทั้งงานผลิตข่าวสาร ต่อมาสถาบันอิศราได้พัฒนาขยายงานทางด้านการสื่อสาร โดยเพิ่มการผลิตข้อมูลข่าวสารเฉพาะด้านเพื่อเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ คือ ข่าว

*บรรณาธิการสำนักข่าวอิศรา มูลนิธิพัฒนาสื่อมวลชนแห่งประเทศไทย

เพื่อชุมชน และ ช่างนโยบายสาธารณะ

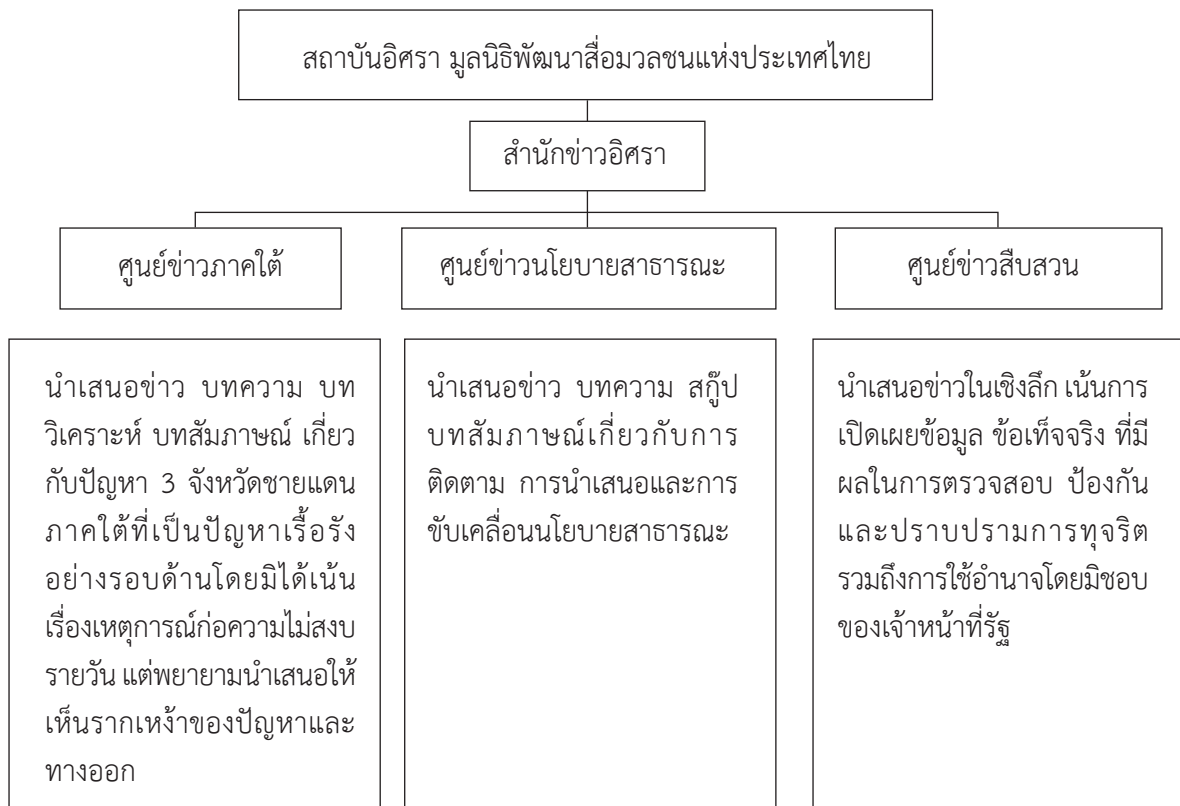
ปี 2554 สถาบันอิศราได้จัดตั้ง“สำนักข่าวอิศรา”ขึ้น โดยรวม “ศูนย์ข่าวอิศรา” เข้าไว้ด้วยกัน และมีศูนย์ข่าวสืบสวนเพิ่มเติมขึ้นในภายหลัง ทำให้โครงสร้างของสำนักข่าวอิศราประกอบไปด้วยศูนย์ข่าวภาคใต้ ศูนย์ข่าวเพื่อชุมชน ศูนย์ข่าวนโยบายสาธารณะ และ ศูนย์ข่าวสืบสวนต่อมาได้รวมศูนย์ข่าวเพื่อชุมชนกับศูนย์ข่าวนโยบายสาธารณะเอาไว้ด้วยกัน แต่ละศูนย์ข่าวมีขอบข่ายการนำเสนอข่าวอย่างชัดเจน

ศูนย์ข่าวภาคใต้นำเสนอข่าว บทความ บทวิเคราะห์ บทสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาความไม่สงบในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นปัญหาเรื้อรังอย่างรอบด้าน โดยมีได้เน้นเรื่องเหตุการณ์ความไม่สงบเป็นรายวันและพยายามนำเสนอให้เห็นรากเหง้าของปัญหาและทางออก

ศูนย์ข่าวนโยบายสาธารณะ นำเสนอข่าว บทความ สกู๊ป บทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการติดตามการนำเสนอปัญหาและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะของรัฐ

ขณะที่ศูนย์ข่าวสืบสวนนำเสนอข่าวในเชิงเจาะลึก เน้นการเปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริง ที่มีผลในการตรวจสอบและป้องกันการทุจริต การใช้อำนาจโดยมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐและนักการเมือง

โครงสร้างของสำนักข่าว

เมื่อสำนักข่าวอิศราเป็นนโยบายเปิดพื้นที่ให้ชาวสืบสวนทำให้นักข่าวที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านการทำข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวนจากเครื่องมือขึ้นจำนวนหนึ่งย้ายมาร่วมงานกับสำนักข่าวอิศราและได้ทำหน้าที่ตรวจสอบการถือครองทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและตรวจสอบการทุจริตอีกครั้ง

อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกการนำเสนอข่าวเว็บไซต์สำนักข่าวอิศรามีข้อจำกัดในเรื่องการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนเนื่องจากผู้อ่านทั่วไปไม่สามารถเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข้อเท็จจริงได้ในวงกว้างเหมือนการนำเสนอผ่านสื่อกระแสหลัก

ทว่า เมื่อนำเสนอข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวน เว็บไซต์สำนักข่าวอิศรามียอดคนติดตามอ่านเพิ่มมากขึ้นเห็นได้จากในรอบปี 2555 (ม.ค.-ธ.ค.) ยอดผู้อ่านวัดด้วย Truehits จำนวน 2,892,487 คน ปี 2556 ได้เพิ่มเป็น 11,269,605 คน โดยเฉพาะข่าวสืบสวนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองกลายเป็นข่าวแม่เหล็กในรอบปี 2555 ศูนย์ข่าวสืบสวนมียอดคนติดตาม 12,706 คน ในปี 2556 เพิ่มขึ้นเป็น 122,986 คน ในรอบ 5 เดือน (ม.ค.-พ.ค.57) ข่าวบัญชีทรัพย์สินของจตุพร พรหมพันธุ์ (“เศียรพระ-โบราณวัตถุ-หัวโขน”ปริศนา 429 ชิ้น โผล่บัญชีทรัพย์สิน “จตุพร”) มียอดคนอ่านถึง 59,732 คน และในช่วงวันที่ 19-26 พฤษภาคม 2557 ข่าว “เปิดบัญชีเงินฝาก “จารุพงศ์-จตุรนต์” ก่อนถูก “ประยุทธ์” สั่งอายัดธุรกรรม” มีผู้อ่าน 34,982 คน จากเดิมในช่วงปลายปี 2554 ยอดคนติดตามอ่านข่าวสืบสวนในระดับหลักร้อยถึงหลักพันเท่านั้น

ข่าวสืบสวนของสำนักข่าวอิศราถูกสื่อออนไลน์และสื่อกระแสหลักนำไปเผยแพร่ต่อและอ้างอิงเป็นจำนวนมาก เห็นได้จากนก รัตน์วงศ์สกุล ผู้ประกาศข่าวชื่อดังได้เอาข่าวตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของนายจตุพร พรหมพันธุ์ อดีต ส.ส.บัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทย ที่เสนอในสำนักข่าวอิศราเมื่อวันที่ 22 เมษายน 2557 ไปโพสต์ในเฟซบุ๊กส่วนตัวและเว็บไซต์แนวหน้าออนไลน์ได้นำเรื่องดังกล่าวไปเผยแพร่เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2557

ประการสำคัญข่าวสืบสวนจากสำนักข่าวอิศราถูกสำนักงานคณะกรรมการ ป.ป.ช. นำไปใช้เป็นฐานข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องในการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองทำให้นักการเมืองอย่างน้อย 2 คนถูกคณะกรรมการ ป.ป.ช. ชี้มูลความผิด คือกรณียุรนันท์ ภมรมนตรี ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย กรณีไม่แจ้งการถือครองหุ้นจำนวน 14 ล้านบาทและกรณีการถือครองหุ้น 5% ของวิเชษฐ์ เกษมทองศรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร

ข่าวการถือครองหุ้น 5% ของสรวงศ์ เทียนทอง รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงสาธารณสุข และข่าวการปล่อยกู้ 40 ล้านบาทของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ให้อนุสรณ์ อมรฉัตร สามีนอกสมรสซึ่งยิ่งลักษณ์แจ้งในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินตอนรับตำแหน่งนายกฯ สำนักข่าวอิศรา นำข้อมูลมาเปิดเผยและตั้งข้อสังเกตว่ามีการทำนิติกรรมอำพรางหรือไม่ การนำเสนอข่าวทั้งสองชิ้นทำให้ สำนักงาน ป.ป.ช. เข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริง แม้

ไม่สามารถเอาผิดกับยิ่งลักษณ์ และสรวงศ์ได้ แต่ก็เป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำข่าวสืบสวนของสำนักข่าวอิศรา

นอกจากกรณีข้างต้นยังมีนักการเมืองหลายคนถูกคณะกรรมการ ป.ป.ช.ตรวจสอบความถูกต้องในการยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินอันเนื่องมาจากการเปิดโปงของสำนักข่าวอิศรา อาทิ อริสมันต์ พงศ์เรืองรอง และระพีพรรณ พงศ์เรืองรอง ส.ส.บัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทย พล.ต.ท.ชัชจุ์ กุลติลภ อธิบดีรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย กรณีถือครองทรัพย์สินจำนวนมาก สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร กรณีใช้ “นอมินี” ถือครองหุ้นนักร้อยล้านบาท การุณ โหสกุล ส.ส.กรุงเทพฯ พรรคเพื่อไทย กรณีมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นกว่า 100 ล้านบาท โดยทรัพย์สินที่เพิ่มขึ้นมาจากพระเครื่อง 70 องค์ พร้อมบ้านและที่ดิน จารพรรณ กุลติลภ ส.ส.บัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทย ถือหุ้นบริษัท อะบอจ้อฟฟ็อกโกแลต จำกัด จำนวน 5,000 หุ้น แต่ไม่ปรากฏในบัญชีแสดงรายการทรัพย์สิน

สำนักข่าวอิศรายังตรวจสอบปาริณา ปาจรียางกูร อดีต ส.ส.ราชบุรี พรรคชาติไทยพัฒนา ไม่ยื่นรายการทรัพย์สินของคู่สมรสนับร้อยล้านบาทตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของชาติไทยเศรษฐกิจ ส.ส. อุทัยธานี พรรคชาติไทยพัฒนา นิคม ไวยรัชพานิช ประธานวุฒิสภากรณีโอนหุ้นให้เครือญาติ

พล.อ.สนธิ บุญยรัตกลิน ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคมาตุภูมิกรณีการซื้อขายที่ดินใน จ.สงขลา พล.อ.ประวิตร วงษ์สุวรรณ อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมยุครัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ กรณีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นจำนวนมากหลังพ้นตำแหน่ง ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร พรรคประชาธิปัตย์ รังสิมา รอดรัศมี ส.ส.สมุทรสงคราม พรรคประชาธิปัตย์ โอนหุ้น หจก.รังสิมา เฮลท์แอนด์บิวตี้ให้เครือญาติ ตลอดจน 8 แกนนำคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ในช่วงเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองเพื่อขับไล่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตรเมื่อเดือนเมษายน 2557

การนำเสนอข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักข่าวอิศรา

นักการเมืองที่ถูกตรวจสอบ	ประเด็นข่าว	ผลจากการเสนอข่าว
1. ยุธนันท์ ภมรมนตรี ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย	18 ธ.ค. 54 เสนอข่าวไม่แจ้งถือครองหุ้น บริษัท วิลล่า เมดิก้า 14 ล้านบาท	25 ต.ค. 56 ป.ป.ช. มีมติเอกฉันท์จี้ใจปัดหุ้น 14 ล้าน และหุ้นสหกรณ์การบันไทยของภรรยา 3 ล้าน ส่งเรื่องให้ศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตัดสิน
2. ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกฯ	21 มี.ค. 55 เสนอข่าวปล่อยเงินกู้ให้บริษัทของอนุสรณ์ อมรฉัตร สามีนอกสมรส 30 ล้านบาท	4 เม.ย. 56 ป.ป.ช. ชี้มูลว่ากู้เงินกันจริง ไม่แจ้งบัญชีเป็นเท็จ
3. วรวิทย์ มะกุดี นายกสมาคมฟุตบอลฯ ในฐานะผู้แทนการค้าไทย	25 เม.ย. 55 เสนอข่าวโอนหุ้นให้ชาญเกียรติศิลป์ คนดูแลสนามฟุตบอลหนองจอก 4 บริษัท 4,150,000 บาท	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ
4. อริสมันต์ พงศ์เรืองรองที่ปรึกษา รมว.พาณิชย์ ระพีพรรณ พงศ์เรืองรอง ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคเพื่อไทย	20 พ.ค. 55 เสนอข่าวไม่แจ้งการถือครองหุ้น บริษัท ดี สเตชั่น จำกัดของอริสมันต์ ที่ได้รับการโอนหุ้นจากนพดล ปัทมะ จำนวน 200,000 หุ้น มูลค่า 2 ล้านบาท	5 ก.ย. 56 ป.ป.ช. ชี้มูลไม่มีเจตนาปกปิด เนื่องจากอริสมันต์หลบหนี ไปต่างประเทศ
5. สมศักดิ์ เกียรติสุรนนท์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ส.ส.ขอนแก่น	4 มิ.ย. 55 เสนอข่าวใช้หนี้ถือหุ้น บริษัท สยามประกันชีวิต จำกัด (ทิพยประกันชีวิต) 102,720,000 บาท	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ
6. การุณ โหสกุล ส.ส.กรุงเทพฯ	16 ก.ค. 55 เสนอข่าวมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น 100 ล้านบาท	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ
7. พล.ต.ท. ชัจจ์ กุลดิลก อดีต รมช.มหาดไทยและรมช. คมนาคม	13 ธ.ค. 55 เสนอข่าวโอนหุ้นให้ลูก 140.5 ล้าน 3 ก.พ. 56 แจ้งทรัพย์สินนางวิมลรัตน์ ภรรยา มีเงินสด 140 ล้านบาท (คดีร่ำรวยผิดปกติ)	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ
8. วิเชษฐ์ เกษมทองศรี รมว.ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม	9 ก.ย. 56 เสนอข่าววานิพรรณ เกษมทองศรี คู่สมรสถือหุ้น บริษัท อัสราญ พรพรรณศรี จำกัด เกิน 5%	17 ก.ย. 56 ป.ป.ช. ชี้มูล วิเชษฐ์มีความผิดฝ่าฝืน พ.ร.บ.การจัดการหุ้นส่วน ส่งเรื่องให้ กกต. และศาลรัฐธรรมนูญชี้ขาด
9. สรวงศ์ เทียนทอง รมช.สาธารณสุข	9 ก.ย. 56 เสนอข่าวถือหุ้น บริษัท เรฟ จำกัด และ บริษัท เรฟคิดส์ จำกัด เกิน 5%	17 ก.ย. 56 ป.ป.ช. ชี้มูล ไม่มีความผิดไม่ได้ดำเนินการฝ่าฝืน พ.ร.บ.การจัดการหุ้นส่วนฯ
10. อริสมันต์ พงศ์เรืองรอง ระพีพรรณ พงศ์เรืองรอง	5 ก.พ. 57 เสนอข่าว อริสมันต์ มีทรัพย์สินเพิ่มขึ้น 56 ล้านบาท	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ
11. ปาริณา ปาจริยางกูร อดีต ส.ส.ราชบุรี พรรคชาติไทยพัฒนา	19 มี.ค. 57 เสนอข่าวไม่แจ้งว่ามีรายได้ขายพระสมเด็จจิตรช่วงองค์ละ 24 ล้านบาท 21 มี.ค. 57 เสนอข่าวไม่แจ้งเงินลงทุนของกลุ่มสมรส 7 บริษัท 91 ล้านบาท	ป.ป.ช. อยู่ระหว่างตรวจสอบ

ขณะที่การตรวจสอบข้าราชการระดับสูงคดียัดทรัพย์ พล.อ.เสถียร เพิ่มทองอินทร์ อดีตปลัดกระทรวงกลาโหม ข้อหาร่ำรวยผิดปกติ ทรัพย์สินรายการหนึ่งที่ถูกยัดทรัพย์ก็เป็นผลมาจากการสืบค้นของสำนักข่าวอิศรา กล่าวคือภายหลังจากคณะกรรมการ ป.ป.ช.ได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นไต่สวน พล.อ.เสถียร และมีคำสั่งอายัดทรัพย์สินของ พล.อ.เสถียร ญัฐนิชาซ์ เพิ่มทองอินทร์ ภรรยา และคนใกล้ชิด สำนักข่าวอิศราได้ตรวจสอบพบโรงแรมแห่งหนึ่งของ พล.อ.เสถียรถูกประกาศขายผ่านทางเว็บไซต์และโรงแรมดังกล่าวไม่ได้ถูกป.ป.ช.อายัด ภายหลังจากนำเสนอข่าวคณะอนุกรรมการไต่สวนของ ป.ป.ช.ได้ติดต่อขอข้อมูลจากสำนักข่าวอิศราและใช้เป็นฐานข้อมูลในการสั่งอายัดโรงแรมที่ประกาศขายกระทั่งมีมติยัดทรัพย์ให้ตกเป็นของแผ่นดิน เมื่อวันที่ 6 ก.พ.2557

การตรวจสอบการทุจริตในหน่วยงานภาครัฐ สำนักข่าวอิศราได้เปิดโปงทุจริตคืบหน้ามูลค่าเพิ่มกว่า 4.3 พันล้านบาทของกรมสรรพากร โดยเสนอข่าว ครั้งแรกวันที่ 10 มิ.ย.2556 เกะติดเป็นเวลากว่า 8 เดือนจุดเริ่มต้นของข่าวนี้นี้มาจากตรวจพบว่าในช่วงปี 2555 – มี.ค.2556 กรมสรรพากรได้อนุมัติคืนภาษีมูลค่าเพิ่มให้ผู้ประกอบการในพื้นที่บางรัก กรุงเทพฯ จำนวน 30 บริษัท วงเงิน 3,647.7 ล้านบาท และได้ตรวจสอบข้อมูลการจดทะเบียนบริษัทกับกรมพัฒนาธุรกิจการค้าอย่างละเอียดพบว่าบริษัทที่ได้รับเงินคืนภาษีมูลค่าเพิ่มจากกรมสรรพากรเพิงจดทะเบียนกรรมการบริษัท 1 คนจะมีชื่อเป็นกรรมการประมาณ 2 แห่ง เมื่อตรวจสอบสำเนารายชื่อผู้ถือหุ้นพบว่ากรรมการบริษัทมีภูมิลำเนาใน จังหวัดพิจิตรเป็นส่วนใหญ่

ต่อมาผู้สื่อข่าวลงพื้นที่ตรวจสอบที่ตั้งของบริษัทซึ่งแจ้งว่าอยู่ในพื้นที่บางรัก กรุงเทพฯ พบเป็นเพียงห้องเช่าเล็กๆ ไม่มีลักษณะเป็นสำนักงานประกอบการทางธุรกิจ แต่กลับอ้างต่อกรมสรรพากรว่ามีรายได้จากการส่งออกแร่โลหะปี้ละหลายร้อยล้านบาท บางแห่งปีละพันล้านบาทเพื่อเห็นว่าประกอบธุรกิจแล้วมายื่นขอคืนภาษีมูลค่าเพิ่มต่อกรมสรรพากร

ขณะเดียวผู้สื่อข่าวตรวจสอบผู้มีรายชื่อเป็นกรรมการบริษัทตามข้อมูลสำเนาบัญชีรายชื่อผู้ถือหุ้นที่บริษัทแจ้งต่อกรมพัฒนาธุรกิจการค้า พบว่ากรรมการและผู้ถือหุ้นใหญ่ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาในจังหวัดพิจิตร ต่อมาเมื่อลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงพบว่า เป็นชาวบ้านทุกคนต่างปฏิเสธว่าไม่เกี่ยวข้องกับบริษัทและไม่เกี่ยวข้องกับการขอคืนเงินภาษีมูลค่าเพิ่ม

จากการตรวจสอบในเชิงลึกเพิ่มเติมพบว่า การจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทในพื้นที่เขตบางรัก กรุงเทพฯ จำนวน 30 บริษัทดำเนินการโดยบุคคลกลุ่มเดียวกันมีลักษณะแบ่งหน้าที่กันทำ เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเดียวกับการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทและยื่นขอคืนภาษีมูลค่าเพิ่มในพื้นที่ จังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ นครปฐม และสมุทรสาคร รวมทั้งสิ้น 58 บริษัท พบมีข้าราชการกรมสรรพากรเกี่ยวข้องในขั้นตอนการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัทด้วย

การตีแผ่ข้อเท็จจริงนำไปสู่การตั้งกรรมการตรวจสอบข้อเท็จจริงทั้งในระดับกรมสรรพากร และระดับกระทรวงการคลัง คณะกรรมการตรวจสอบฯ ชุดของกระทรวงการคลังสรุปผลสอบสวนมีข้าราชการ 18 คน เข้าข่ายทุจริต ส่งเรื่องให้กรมสอบสวนคดีพิเศษ (ดีเอสไอ)

ดำเนินการเอาผิดเอกชนและเจ้าหน้าที่รัฐ ต่อมาตีเอสไอส่งเรื่องให้ สำนักงาน ป.ป.ช.สอบสวน เอาผิดเจ้าหน้าที่รัฐ เอกชน 5 คนถูกออกหมายจับนอกจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้ย้ายอธิบดี กรมสรรพากร ออกจากตำแหน่ง และกรมสรรพากรได้เปลี่ยนแปลงระบบการคืนภาษี ให้แก่ผู้ประกอบการให้รอบคอบมีประสิทธิภาพมากขึ้น ล่าสุดสำนักงานคณะกรรมการป้องกัน และปราบปรามการฟอกเงิน (ปป.ง.) ได้ติดตามอายัดทรัพย์สินบุคคลที่เกี่ยวข้องกว่า 780 ล้านบาท

กรณีอื่น อาทิ ดีแอนด์ทีทุจริตเงินค่าโฆษณาของบริษัท อสมท จำกัด (มหาชน) จำนวน 138 ล้านบาทซึ่งมีบริษัท ไรส์ม จำกัดเป็นผู้ถูกกล่าวหาการจัดซื้อจัดจ้างการเช่ารถยนต์ของ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ การจัดซื้อจัดจ้างในกองทัพ ผลประโยชน์ทับในมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์กรณีจ้างบริษัทของกรมการสภามหาวิทยาลัยเป็นผู้รับเหมาโครงการก่อสร้าง ของมหาวิทยาลัย กรณีเลขาธิการสำนักงานศาลปกครองส่งจดหมายถึงผู้บัญชาการตำรวจ แห่งชาติ (ผบ.ตร.) ผาปกนายตำรวจใกล้ชิดเป็นผู้กำกับ กรณีทุจริตเบิกเงินงบประมาณค่าจัด ประชุมในบริษัท ทีโอที จำกัด (มหาชน) เป็นต้น เห็นได้ว่าสำนักข่าวอิศราได้ทำหน้าที่ตรวจสอบ บุคคลสาธารณะทั้งนักการเมือง ข้าราชการระดับสูง และตรวจสอบการทุจริตในหน่วย งานภาครัฐหลายหน่วยงาน เพราะฉะนั้นจึงเป็นกรณีที่น่าศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับกระบวนการ ทำข่าวสืบสวนของสำนักข่าวอิศราในการตรวจสอบทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

- 1.2.1. เพื่อศึกษากระบวนการทำข่าวสืบสวนของสำนักข่าวอิศราในการตรวจสอบ ทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
- 1.2.2. เพื่อศึกษาผลกระทบของการนำเสนอข่าวตรวจสอบทรัพย์สินของผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมืองของสำนักข่าวอิศรา

ข้อจำกัดในการศึกษา

การทำรายงานเรื่องนี้เป็นการศึกษากระบวนการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบ ทรัพย์สินของผู้ดำรง ตำแหน่งทางการเมืองของสำนักข่าวอิศราในช่วงระหว่าง 1พ.ย.2554- 30 มิ.ย.2557ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงการบริหารงานของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร (รับตำแหน่ง 10 ส.ค.54 -พ้นตำแหน่ง 7พ.ค.57) และเป็นช่วงที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) นำ โดยพล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชาเข้ามาบริหารประเทศโดยการรัฐประหารรัฐบาลที่มี ยิ่งลักษณ์ ทำหน้าที่รักษาการนายกรัฐมนตรี วันที่ 22 พ.ค.57 เพราะฉะนั้นขอบเขตของการศึกษาจึงไม่ ได้ครอบคลุมไปถึงรัฐบาลชุดก่อนหน้านี้

วิธีการศึกษา

1.4.1. เป็นการทำการรายงานเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาใช้วิธีสัมภาษณ์เจาะลึก บุคคลที่เกี่ยวข้อง 6 กลุ่ม จำนวน 20 คน ได้แก่

- (1) กลุ่มแรกบรรณาธิการข่าวสืบสวน 1 คน และผู้สื่อข่าว 3 คน
 - (2) กลุ่มที่สององค์กรที่ทำหน้าที่ตรวจสอบ ได้แก่กรรมการ ป.ป.ช.1 คน ผู้บริหารสำนักงานป.ป.ช.1 คน ผู้บริหารสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) 1 คน
 - (3) กลุ่มที่สามภาคประชาสังคม จำนวน 2 คน
 - (4) กลุ่มที่สี่ผู้บริหารเว็บไซต์ที่นำข้อมูลของสำนักข่าวอิศราไปเผยแพร่ จำนวน 1 คน
 - (5) กลุ่มที่ห้านักการเมือง จำนวน 6คน
 - (6) กลุ่มที่หก ผู้บริหารสถาบันอิศรา นักกฎหมาย ผู้พิพากษาศาลฎีกา รวม 4คน
- 1.4.2. ศึกษาจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ และบทความที่เกี่ยวข้อง

นิยามศัพท์

1.5.1. ข่าวสืบสวนหมายถึง การรายงานข่าวในลักษณะเจาะลึก เกาะติด มีการสืบค้นข้อมูลทั้งทางด้านกว้างและลึกออกมาตีแผ่อย่างต่อเนื่อง ทำให้ข้อเท็จจริงและข้อมูลที่อยู่เบื้องหลังของเหตุการณ์หรือเรื่องที่เป็นข่าวอยู่นั้นปรากฏต่อสาธารณะและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางใดทางหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ถือคำว่า “ข่าวเจาะ” เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า “ข่าวเชิงสืบสวน” ได้ และ “การทำข่าวเชิงสืบสวน”เป็นคำที่ใช้แทนคำว่า “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนได้”

1.5.2. กระบวนการทำข่าว หมายถึงกระบวนการรายงานข่าวเริ่มตั้งแต่การวางแผน การคิดประเด็นข่าว การแสวงหาข้อมูล การสืบค้นข้อมูล ตลอดจนการนำเสนอข่าวสู่สาธารณะ

1.5.3. นักข่าวที่มีประสบการณ์ในการทำข่าวสืบสวน หมายถึงนักข่าวที่มีประสบการณ์ในการทำข่าวเชิงสืบสวนมานานกว่า 10 ปี อาจเป็นผู้เคยได้รับรางวัลข่าวยอดเยี่ยมมูลนิธิอิศรา อมнтกุล หรือเป็นผู้มีผลงานข่าวเชิงสืบสวนข่าวใดข่าวหนึ่งหรือหลายข่าว

1.5.4. สื่อออนไลน์หมายถึงช่องทางของการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet) โดยผู้รับสารใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสาร และผู้ส่งสารใช้อินเทอร์เน็ตเป็นช่องทางของการเผยแพร่ข้อมูลและข่าวสารเช่นกัน เช่น “หนังสือพิมพ์ออนไลน์” เป็นรูปแบบหนึ่งของสื่อออนไลน์ที่ใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ต สามารถนำเสนอเนื้อหาสาระต่าง ๆ ได้เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์แบบดั้งเดิมที่ใช้การพิมพ์บนกระดาษ สามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารได้ทั้งภาพเคลื่อนไหวและเสียง หรือในรูปแบบลติมีเดีย รวมทั้งการเชื่อมโยงข้อมูลไปสู่แหล่งข้อมูลอื่นได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีสื่อออนไลน์รูปแบบต่าง ๆ เช่น วารสารออนไลน์ หนังสือออนไลน์ วิดีทัศน์ออนไลน์ วิทยุออนไลน์ และโทรทัศน์ออนไลน์ สื่อออนไลน์จัดเป็นสื่อทางเลือกนอกเหนือจากสื่อกระแสหลัก เช่น สื่อหนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1. ทำให้ทราบกระบวนการทำข่าว การคิดค้นประเด็นข่าวการสืบค้นข้อมูล และการนำเสนอข่าวสืบสวนตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักข่าวอิศรา

1.6.2. ทำให้ทราบผลจากการนำเสนอข่าวสืบสวนตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักข่าวอิศรานำไปสู่การตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักงาน ป.ช.ช. และเสียงสะท้อนต่อการทำหน้าที่ของสำนักข่าวอิศรา

ผลการศึกษา

กระบวนการทำข่าวการตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

จากการสัมภาษณ์มนตรี จุ้ยม่วงศรี บรรณาธิการข่าวสืบสวนซึ่งมีประสบการณ์ในการทำข่าวสืบสวน ศุภเดช ศักดิ์ดีดวง ศักดา เสมอภพ และรพีพรรณ สายัณห์ตระกูล ผู้สื่อข่าวสำนักข่าวอิศรา ได้ข้อมูลว่ากระบวนการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สินของนักการเมืองมี 3 ขั้นตอน

ขั้นที่ 1 การคิดประเด็นข่าว

การคิดประเด็นข่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการทำข่าวอาจทำโดยบุคคลคนเดียวคือบรรณาธิการ บรรณาธิการข่าวสืบสวน นักข่าว หรือคิดร่วมกันระหว่างการประชุมข่าว โดย

ประมวลกระแสเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงขณะนั้นเพื่อดูว่านักการเมืองคนใดมีบทบาทโดดเด่นถูกสังคมจับจ้องหรือมีเรื่องทุจริตอื้อฉาว พิจารณาจากบุคคล 3 กลุ่ม กลุ่มแรก นักการเมืองในฝ่ายบริหารได้แก่ นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ที่ปรึกษารัฐมนตรี เลขาธิการรัฐมนตรี ผู้ช่วยกรรมการรัฐมนตรี และคนติดตามใกล้ชิด

กลุ่มที่สอง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส) สมาชิกวุฒิสภา ส.ว. ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นที่มีหน้าที่ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สิน และมีการเปิดเผยบัญชีต่อสาธารณะ หรือพวกที่ยื่นบัญชีแต่ไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะ

กลุ่มที่สามข้าราชการ เจ้าหน้าที่ระดับสูงกรรมการในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจโดยเฉพาะผู้ได้รับแต่งตั้งจากนักการเมือง

มนตรี จุยม่วงศรี กล่าวว่า ถ้ามีตัวเลือกหลายคนจะดูความเหมาะสมว่าควรตรวจสอบบุคคลใดก่อนหลัง เช่น ถ้าในช่วงขณะนั้นมีข่าวทุจริตจัดซื้อจัดจ้างโครงการหนึ่ง ศูนย์ข่าวสืบสวนจะตรวจสอบทรัพย์สินของรัฐมนตรีที่มีหน้าที่กำกับดูแลหน่วยงานนั้นทันที (สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2557)

ในช่วงที่กระแสสังคมกล่าวถึงกรณีทุจริตโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร การทำงานของสำนักข่าวอิศราคือต้องมาดูว่าโครงการนี้มีกิตติธรรมาภิบาลหรือไม่ ธารทอง เป็นรองนายกฯ บุญทรง เตริยาภิรมย์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ ภูมิ สารผล เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ เป็นคนคุมและกำกับนโยบายรัฐ เราก็จะมุ่งเข้าไปตรวจสอบทรัพย์สินของรัฐมนตรีที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกัน กรณีจัดซื้อจัดจ้างแท็บเล็ตของกระทรวงศึกษาธิการเราก็ต้องตรวจสอบทรัพย์สินรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการหรือรัฐมนตรีช่วยฯ (มนตรี จุยม่วงศรี,สัมภาษณ์,13 พฤษภาคม 2557)

ในช่วงที่มีข่าว ป.ป.ช.กำลังตรวจสอบทรัพย์สินของพล.อ.เสถียร เพิ่มทองอินทร์ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ร่ำรวยผิดปกติ สำนักข่าวอิศราจะให้สำนักและเข้าไปตรวจสอบทรัพย์สินของ พล.อ.เสถียร ในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่ม กปปส. นปช.เราจะไปหยิบบัญชีทรัพย์สินของบุคคลเหล่านั้นมาเสนอ เช่น ทรัพย์สินของ 8 แกนนำ กปปส. (นายมนตรี จุยม่วงศรี,สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2557)

ส่วนบุคคลนอกกระแสข่าวความเคลื่อนไหวทางการเมืองนั้นตั้งอยู่บนหลักที่ว่า 1.เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งทางการเมือง 2.เป็นที่รู้จักของสังคม นอกจากนี้ยังมีกรณีบุคคลที่ทีมงานได้ส่งสมข้อมูลไว้ก่อนแล้วนำมาเปิดประเด็นต่อสาธารณะ และเมื่อได้ตัวบุคคลเป้าหมาย ขั้นตอนการตรวจสอบจะเป็นหน้าที่ของ บรรณาธิการ บรรณาธิการศูนย์ข่าวสืบสวน ผู้สื่อข่าว สืบค้นข้อมูล หากพบประเด็นเงื่อนไขหรือมีข้อมูลน่าสงสัย ก็จะสืบค้นลึกลงไปแล้วก็จะเสนอเป็นข่าว

มนตรี จุยม่วงศรี กล่าวว่า หัวใจสำคัญในการคิดประเด็นคือต้องหาเงื่อนไขให้นักการเมืองก่อนยื่นบัญชีทรัพย์สินต่อ ป.ป.ช.จะแน่ใจแล้วว่าไม่มีจุดผิดปกติให้คนจับได้แต่บางคนก็มีร่องรอยเช่น กรอกประวัติว่าเป็นเจ้าของบริษัท แต่ในรายละเอียดของบัญชีทรัพย์สิน

กลับไม่ได้แจ้งว่ามีเงินลงทุน อย่างนี้ก็ผิดปกติก็น่าสงสัยต่อ หรือ ครั้งแรกแจ้งว่ามีเงินให้กู้ยืม ก่อนหนึ่ง ยื่นบัญชีครั้งที่สองปรากฏว่าเงินให้กู้ยืมไม่มีแล้ว อย่างนี้ก็น่าสงสัย ก็ต้องตรวจสอบเชิงลึกจนถึงบริษัทลูกหนึ่งมีใครเป็นเจ้าของ บริษัทนั้นได้แจ้งงบการเงินและลงงบดุลว่ามีหนี้สินหรือเปล่า ถ้าไม่ลงก็ผิดปกติ แม้กระทั่งกรอกประวัติว่าอยู่บ้านเลขที่นั้น แต่ในรายการทรัพย์สิน “บ้านอาศัยและสิ่งปลูกสร้าง” กลับบอกว่าไม่มี ก็ชวนสงสัยแล้วว่าเป็นคนไร้บ้านได้อย่างไร (สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2557)

ทั้งนี้ บุคคลที่มีบทบาทในการคิดประเด็นส่วนใหญ่เป็นบรรณาธิการและบรรณาธิการข่าวสืบสวนรวมทั้งนักข่าวก็สามารถเสนอประเด็นได้ ดังคำกล่าวของศุภเดช ศักดิ์ดวง ที่ว่า “ประเด็นที่คิดเองมักนำมาจากข่าวที่กำลังเป็นกระแสอยู่ในขณะนั้น เช่น กรณีอิสสระ สมชัย อดีต ส.ส.อุบลราชธานี พรรคประชาธิปัตย์ แกนนำ กปปส. ถูก คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เรียกตัวเข้าพบ จึงเข้าไปสืบค้นบัญชีทรัพย์สินอิสสระที่ยื่นต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. นำมาเสนอข่าว” (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557)

สอดคล้องกับศักดิ์ดา เสมอภพ ซึ่งรับผิดชอบสายงานทางการเมืองและความมั่นคงระบุว่า การคิดประเด็นส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ทางการเมือง ยิ่งในช่วงที่มีการชุมนุมของกลุ่มคนเสื้อแดง กลุ่มกปปส. ยังต้องมีมุกคิดที่จะนำเสนอข่าวที่แหลมคมยิ่งขึ้น เช่น ทิศทางการเคลื่อนไหวของทั้ง 2 กลุ่ม การประเมินสถานการณ์ของเจ้าหน้าที่รัฐ จับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่ออกมาเคลื่อนไหว (สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2557)

เช่นเดียวกับพรพรรณ สายพันธ์ตระกูล ยอมรับว่าส่วนใหญ่จะได้รับมอบหมายประเด็นจาก บรรณาธิการข่าวสืบสวน และบรรณาธิการสำนักข่าว (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2557) อย่างไรก็ตาม เหตุผลที่บรรณาธิการ และบรรณาธิการข่าวสืบสวน เป็นผู้คิดและกำหนดประเด็นมากกว่านักข่าวมนตรี จุ้ยม่วงศรี อธิบายว่าเพราะการตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของนักการเมืองต้องใช้ประสบการณ์และความเชี่ยวชาญสูง นักข่าวที่มีประสบการณ์น้อยเมื่อดูเอกสารบัญชีทรัพย์สินแล้วอาจยังมองประเด็นไม่ออกว่ามีเงื่อนงำอย่างไร (สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2557)

ขั้นที่ 2 การสืบค้นข้อมูล

การสืบค้นข้อมูลเป็นขั้นที่สองในการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองสำนักข่าวอิศราสืบค้นเอกสาร การติดตามตัวบุคคล การลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง และใช้แหล่งข่าว

การสืบค้นข้อมูลเอกสารทางเว็บไซต์ ได้แก่ บัญชีแสดงรายการทรัพย์สินของนักการเมืองจากเว็บไซต์สำนักงาน ป.ป.ช. ข้อมูลผู้บริจาคให้พรรคการเมืองจากเว็บไซต์สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) คำพิพากษาคดีที่เกี่ยวข้องกับนักการเมืองจากเว็บไซต์ของศาลฎีกาหรือศาลที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลการจัดซื้อจัดจ้างจากเว็บไซต์ของหน่วยงานราชการ อาทิ กรมบัญชีกลาง

การสืบค้นเอกสารกรณีการจดทะเบียนบริษัท รายชื่อผู้ถือหุ้น งบการเงิน จะต้องติดต่อขอคัดสำเนาจากหน่วยงานของทางราชการคือ กรมพัฒนาธุรกิจการค้าซึ่งจะต้องเสียค่าธรรมเนียมการตรวจบัญชีผู้ถือหุ้นและบัญชีงบดุล

การใช้“แหล่งข่าว”ในกรณีต้องการสืบค้นทะเบียนราษฎรเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางเครือญาติพี่น้องของนักการเมืองหรือเอกสารทางการเงินซึ่งมิใช่เอกสารสาธารณะเช่น ข้อมูลการแจ้งย้ายที่อยู่ ข้อมูลการจดทะเบียนสมรส ข้อมูลจดทะเบียนหย่า ข้อมูลการเปลี่ยนชื่อ นามสกุล ข้อมูลการครอบครองรถยนต์ของบุคคลที่สงสัยเป็นนอมินีถือครองทรัพย์สินแทน ข้อมูลการโอนเงิน ข้อมูลการครอบครองที่ดิน ฯลฯ ต้องใช้แหล่งข่าวส่วนบุคคลของนักข่าว ซึ่งนักข่าวใหม่จะไม่มีแหล่งข่าวระดับลึกเพื่อเอาข้อมูลส่วนนี้

การสืบค้นข้อมูลมี 2 ระดับ คือ ระดับธรรมดา กับ การสืบค้นเชิงลึก

ระดับธรรมดา หมายถึงดูเพียงแค่ว่าแจ้งถือครองทรัพย์สินจำนวนเท่าใด ก็รายการอะไรบ้าง ถ้าไม่พบสิ่งผิดปกติก็จะเสนอข่าวไปแบบเรียบๆ ว่านักการเมืองคนนั้นมีทรัพย์สินอยู่เท่านี้ ถ้ามีของสะสมแปลกๆ อาจฉีกประเด็นในเรื่องของสะสมรัฐมนตรี เช่น บางคนสะสมพระเครื่องหลายร้อยองค์ บางคนมีองค์เดียวแต่แจ้งราคาหลายสิบล้านบาท หรือส.ส.คนหนึ่งแจ้งมีพระสมเด็จองค์ละ 24 ล้านบาท บางคนมีเรือยอร์ช บางคนสะสมอาวุธปืน งาม้าง เป็นต้น

ระดับลึก หมายถึงเมื่อตรวจสอบขั้นแรกแล้วพบประเด็นเงื่อนงำหรือมีข้อพิรุธน่าสงสัย เช่น แจ้งว่าปล่อยกู้ให้แก่บริษัทของตนเอง หรือแจ้งว่าหนี้สินกู้ยืมจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยมีเอกสารเป็นกระดาษแผ่นเดียว บางครั้งตรวจสอบครั้งแรกไม่พบเงื่อนงำ แต่เมื่อมีเบาะแสข้อมูลเข้ามาใหม่ก็ต้องตรวจสอบเชิงลึกอีกรอบ

มนตรี จุ้ยม่วงศรี กล่าวว่า กระบวนการสืบค้นบัญชีทรัพย์สินจะเริ่มสืบค้นจากฐานข้อมูลจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่มีการเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ สำนักงาน ป.ป.ช. โดยจะตรวจสอบว่ามีรายได้อะไรบ้าง จำนวนทรัพย์สินที่ถือครองเงินฝาก เงินลงทุน ที่ดิน บ้าน ของสะสม เงินให้กู้ยืม ส่วนหนี้สินจะดูว่ากู้จากสถาบันการเงิน บริษัทจำกัด บุคคลธรรมดา และมีข้อพิรุธหรือไม่ หากพบประเด็นสงสัยเช่น แจ้งถือครองเงินสดจำนวนมากหรือมีเงินให้กู้ยืมจำนวนมาก ก็จะตรวจสอบอย่างละเอียดอีกครั้ง เช่น ถ้าแจ้งว่ามีเงินให้กู้ยืมก็จะดูว่ามีสัญญาการกู้ยืมหรือไม่ ลักษณะของหนังสือสัญญาเป็นอย่างไร มีความน่าเชื่อถือหรือไม่ สัญญาทำขึ้นที่ไหน ใครเป็นลูกหนี้ คิดอัตราดอกเบี้ยเท่าไร เพื่อต้องการพิสูจน์มีการกู้เงินกันจริงหรือไม่

ขั้นตอนตรงนี้จะต้องเดินทางไปขอข้อมูลบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินฉบับจริงที่สำนักงาน ป.ป.ช. เนื่องจากบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินของคณะรัฐมนตรี ส.ส. ส.ว.ที่เปิดเผยผ่านเว็บไซต์สำนักงาน ป.ป.ช.จะเปิดเผยเฉพาะรายการทรัพย์สินเบื้องต้น จะไม่เปิดรายละเอียดเอกสารหนังสือสัญญาที่เป็นเอกสารประกอบ เมื่อได้ข้อมูลก็ต้องมาตรวจดูเอกสารสัญญา มีความผิดปกติหรือไม่ ในกรณีถ้าไม่มีจุดผิดปกติ เช่น แจ้งว่าปล่อยกู้ให้ลูกหนี้เป็นบุคคลธรรมดา

ต้องตรวจสอบต่อไปว่าบุคคลดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับนักการเมืองรายนั้นอย่างไร เป็นคนรับใช้ เป็นเด็กในบ้านหรือเปล่า

ถ้าพบว่า“ผู้ให้กู้”เป็นบริษัทจดทะเบียนต่อกรมพัฒนาธุรกิจการค้าก็ต้องสืบค้นข้อมูลจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้าว่าบริษัทเจ้าหนี้มีตัวตนจริงหรือไม่ ใครเป็นเจ้าของใครเป็นกรรมการ หากสัญญาระบุว่า เงินให้กู้ยืมเกิดขึ้นเมื่อหลายปีมาแล้วก็ต้องตรวจค้นรายการงบดุลของบริษัทที่น่าส่งกรมพัฒนาธุรกิจการค้าว่ามีการลงบัญชีว่ามีเงินปล่อยกู้หรือไม่ จะต้องเดินทางไปดูถึงที่ตั้งบริษัทด้วย

กรณีของเงินลงทุน ถ้านักการเมืองแจ้งว่ามีเงินลงทุนก็ต้องดูว่าถือหุ้นกี่แห่ง มีใครร่วมถือหุ้นและเป็นกรรมการ ในกรณีนี้ต้องไปยื่นขอตรวจค้นการจดทะเบียนบริษัทจากกรมพัฒนาธุรกิจการค้า และต้องตรวจสอบว่ายังถือหุ้นธุรกิจ在公司อื่นหรือไม่และแจ้งต่อ ป.ป.ช.ครบถ้วนหรือไม่

ขณะเดียวกันต้องตรวจสอบข้อมูลจากสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ว่าบริษัทดังกล่าวเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐหรือไม่ถ้าพบข้อมูลเป็นคู่สัญญากับหน่วยงานของรัฐก็จะเป็นประเด็นในเรื่องผลประโยชน์ทับซ้อน

มนตรี จุ้ยม่วงศรี อธิบายอีกว่า กระบวนการสืบค้นข้อมูลต้องทำงานเป็นทีมทั้งในส่วนของการตรวจสอบข้อมูลด้านเอกสาร และการลงพื้นที่ โดยเบื้องต้น จะมีการประสานงานเพื่อเตรียมตามข้อมูล และตรวจสอบความถูกต้องซึ่งปรึกษาหารือตลอดเวลา เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและตรงตามข้อเท็จจริงมากที่สุด(สัมภาษณ์,13 พฤษภาคม 2557)

ตัวอย่างกระบวนการสืบค้นข้อมูลกรณีการตรวจสอบทรัพย์สิน ยुरนันท์ ภมรมนตรี อดีต ส.ส.บัญชีรายชื่อพรรคเพื่อไทยที่ไม่แจ้งการถือครองหุ้นธุรกิจ จำนวน 14 ล้านบาท จากสำนักข่าวอิศราได้ตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของยुरนันท์ ทางเว็บไซต์ สำนักงาน ป.ป.ช. ยुरนันท์ กรอกข้อมูล ตำแหน่งปัจจุบัน “VICE PRESIDENT” บริษัท วิลล่า เมดิกา (ประเทศไทย) จำกัด ที่อยู่เลขที่ 2/55-57 อาคาร แบงคอก เมดิเพล็กซ์ ชั้น 3 ซอยสุขุมวิท 42 แขวงพระโขนง เขตพระโขนง กรุงเทพฯ ทว่า เมื่อตรวจสอบในรายการทรัพย์สินและหนี้สินของยुरนันท์มีทรัพย์สินรวม 90,884,815.29 บาท ไม่ได้ระบุมีทรัพย์สิน“เงินลงทุน”ในบริษัทดังกล่าว

จึงตั้งสมมติฐานเบื้องต้นว่ายुरนันท์ปกปิดหรือเปล่า ก็ต้องเดินทางไปตรวจสอบข้อมูลการจดทะเบียนจัดตั้งบริษัท บริษัท วิลล่า เมดิกา (ประเทศไทย) จำกัดต่อกรมพัฒนาธุรกิจการค้าพบว่า บัญชีรายชื่อผู้ถือหุ้นบริษัท วิลล่า เมดิกา (ประเทศไทย) จำกัด ที่ปริมาตรา ดิยะจินดา ตัวแทนบริษัทวิลล่าฯ นำส่งต่อนายทะเบียนหุ้นส่วนบริษัท กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2554 ซึ่งเป็นช่วงหลังจากยुरนันท์รับตำแหน่ง ส.ส.แล้ว เอกสารระบุ ยुरนันท์ ถือครองหุ้นบริษัท วิลล่า เมดิกา (ประเทศไทย) จำกัดจำนวน 144,500 หุ้น มูลค่าหุ้นละ 100 บาท จากทั้งหมด 940,000 หุ้น เห็นได้ว่ายुरนันท์ถือครองหุ้น 14 ล้านบาท แต่

ไม่แจ้งถือครองหุ้นต่อ ป.ป.ช.ก็ต้องเสนอข่าวออกไป

ขณะที่สุภเดช ศักดิ์ดวง ให้ข้อมูลว่าสืบค้นหาชื่อคนหรือปุมหลังบุคคลผ่านเว็บไซต์กูเกิ้ล หรือวิกิพีเดีย สืบค้นหา“ที่อยู่” บ้านหรือบริษัทของนักการเมือง ใช้วิธีสืบค้นผ่านอินเทอร์เน็ต จากเว็บไซต์สำนักงาน ป.ป.ช. ซึ่งนักการเมืองจะระบุ“ที่อยู่อาศัย”ไว้ในบัญชีทรัพย์สิน หรืออาจดูจากที่อยู่ระบุในบัญชีรายชื่อผู้ถือหุ้นในกรณีที่สงสัยว่ามีการใช้ “นอมินี” ถือหุ้น หลังจากนั้นเดินทางไปสำนักงานไปรษณีย์ในพื้นที่เป้าหมายตั้งอยู่ เพื่อเช็คข้อมูลให้แม่นยำพร้อมกับให้เจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ระบุพิกัดบ้านหรือบริษัทให้ชัดเจนจะได้หาง่ายมากขึ้น แล้วเสร็จก็นั่งรถไปดูที่ตั้งของบ้านหรือบริษัทตามที่อยู่นั้น ๆ (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557) ส่วนศักดิ์ดา เสมอภพจะได้ข้อมูลลึกลง จากแหล่งข่าวที่รู้จักมักคุ้นกันเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งฝั่ง กปปส. นปช. และหน่วยงานความมั่นคง เช่น สำนักข่าวกรองแห่งชาติ หรือ สมช.(สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2557)

สำหรับรพีพรรณ สายัณห์ตระกูล นั้นใช้วิธีสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตการลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง และการสัมภาษณ์บุคคลจากหลายๆ ฝ่าย เพื่อคัดกรองข้อมูล ก่อนนำเสนอข่าว (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2557)

ขั้นที่ 3 การนำเสนอข่าว

หลังจากสืบค้นข้อมูลและตรวจสอบจนได้ข้อเท็จจริงแล้วหากมีประเด็นหลายประเด็นในกรณีที่เป็นเรื่องซับซ้อนก็จะมาจัดลำดับว่าควรเสนอประเด็นใดก่อนหลัง แต่ถ้าไม่ซับซ้อนก็นำไปสู่ขั้นตอนการเผยแพร่หรือเสนอข่าว

การนำเสนอข่าวมี 3 รูปแบบ

รูปแบบแรกนำเสนอข่าวทันที รูปแบบนี้ต้องเก็บข้อมูลข้อเท็จจริงให้ครบถ้วนและเห็นว่าเป็นช่วงจังหวะเวลาที่เหมาะสมข้อมูลพร้อมและนักการเมืองรายนั้นกำลังมีตำแหน่งทางการเมืองหรือมีตำแหน่งในรัฐบาลหรือเป็นช่วงที่ ป.ป.ช.เปิดเผยบัญชีทรัพย์สินก็เปิดข่าวทันที ตัวอย่าง กรณีของยุรนันท์ ภมรมนตรี อดีต ส.ส.ที่ไม่ยื่นทรัพย์สิน 14 ล้านบาทเป็นการตรวจพบข้อมูลในช่วงที่ ป.ป.ช.เปิดเผยบัญชีทรัพย์สินของ ส.ส. ต่อสาธารณะและเป็นช่วงที่พรรคเพื่อไทยเป็นรัฐบาลแล้วนำเสนอข่าว

กรณีวิเชษฐ์ เกษมทองศรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทีมงานได้ตรวจพบว่าถือครองหุ้นธุรกิจมานานปีก่อนที่วิเชษฐ์เข้าสู่ตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลยิ่งลักษณ์ และเมื่อวิเชษฐ์เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แจ้งต่อ ป.ป.ช.ว่าภรรยาถือหุ้นบริษัทแห่งหนึ่งเกิน 5% ของทุนจดทะเบียน สำนักข่าวอิศราไม่นำเสนอข่าวในทันที แต่รอคูล่าหลังเข้ารับตำแหน่งแล้ววิเชษฐ์จะปฏิบัติตามกฎหมาย ป.ป.ช. และ พ.ร.บ.การจัดการหุ้นส่วนและหุ้นของรัฐมนตรีหรือไม่ ตามกฎหมายจะต้องแจ้งให้ ประธาน ป.ป.ช.ภายใน 30 วันว่าจะจ้างนิติบุคคลใดมาบริหารหุ้นดังกล่าวเพื่อมิให้

มีปัญหาผลประโยชน์ทับซ้อน ปรากฏว่าเมื่อครบกำหนด 30 วัน นายวิเชษฐไม่ได้แจ้ง ประธาน ป.ป.ช.ตามกำหนดระยะเวลา30 วัน เป็นประเด็นก็เล่นเป็นข่าวทันที

รูปแบบที่สอง เก็บข้อมูลข้อเท็จจริงจนครบถ้วนแล้วค่อยๆนำเสนอหรือปล่อยข้อมูลออกมา บางครั้งรอดูว่านักการเมืองจะมีปฏิกิริยาโต้แย้งอย่างไร หลังจากนั้นก็จะเปิดหลักฐานเอกสารเพื่อยืนยันข้อเท็จจริงอีกครั้งปฏิกิริยาของนักการเมืองเมื่อเจอข่าวอย่างนี้มี3 รูปแบบ คือ 1.เงียบ ไม่ชี้แจง 2.ชู่จะฟ้องร้องดำเนินคดี 3.มีปฏิกิริยาคำตอบแบบแรงๆ เช่น กรณีการรณ โสกุล ส.ส.กรุงเทพฯ สำนักข่าวอิศราตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินช่วงรับตำแหน่ง ส.ส.และพ้นตำแหน่ง พบมีทรัพย์สินเพิ่มขึ้นจำนวนมาก และอ้างในบัญชีฯ ป.ป.ช.ว่ามีรายได้จากขายพระเครื่อง แต่พอนักข่าวขอสัมภาษณ์ การรณไม่ชี้แจงแต่ด่านักข่าว “เสีย...อะไรด้วย” สำนักข่าวอิศราได้ตั้งข้อสังเกตถึงที่มาของรายได้ของการรณว่าสอดคล้องกับการยื่นแบบเสียภาษีเงินได้ต่อกรมสรรพากรหรือไม่ เพราะตามกฎหมาย ป.ป.ช. การรณจะต้องยื่นแบบการเสียภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาต่อ ป.ป.ช.ด้วย แต่จากการตรวจสอบไม่พบว่าการรณยื่นแบบภาษีเงินได้ต่อ ป.ป.ช.แต่กลับยื่นแบบเสียภาษีเงินได้ของคู่สมรสให้ ป.ป.ช. แทน ปรากฏว่าภรรยาของการรณก็มีรายได้ไม่กี่แสนบาท สำนักข่าวอิศราก็นำข้อมูลมาเสนอข่าวอีกครั้ง การรณก็ไม่ชี้แจงอีกเลย

กรณีปลอดประสพ สุรัสวดี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักข่าว อิศราเปิดเผยข้อมูลกรณีบริษัทคนใกล้ชิดของภรรยาทำงานที่ปรึกษาให้กับหน่วยงานในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายโครงการเมื่อสื่อสำนักอื่นนำกรณีนี้ไปถามปลอดประสพเจ้าตัวปฏิเสธข้อเท็จจริงและชู่จะฟ้องร้องดำเนินคดี แต่พอสักข่าว นำหลักฐานการรับงานมาลงยืนยันปลอดประสพก็เงียบ

รูปแบบที่สามสืบค้นไปแล้วนำเสนอข่าวแบบต่อเนื่อง (ข่าวชุด) เจื่อนใจของรูปแบบนี้ต้องมีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงอยู่พอสมควร เมื่อเผยแพร่ข่าวครั้งแรกก็สืบค้นข้อมูลอื่นหรือหาข้อเท็จจริงที่อยู่เบื้องหลังมานำเสนอแบบต่อจิ๊กซอว์เพื่อชี้ให้เห็นว่าสมมติฐานที่ตั้งไว้เป็นจริง เช่น กรณีพล.ต.ท.ชัชฎ์ กุลติลิก อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม ยื่นบัญชีทรัพย์สินต่อ ป.ป.ช.ภรรยามีเงินสด 140 ล้านบาทก็นำเสนอเป็นข่าว จากนั้นก็สืบค้นต่อว่าเงินสดมีอยู่จริงหรือไม่ มีที่มาอย่างไร ครอบครัวทำธุรกิจหรือไม่ แจ้งเสียภาษีเงินได้สอดคล้องกับทรัพย์สินที่แจ้งไว้หรือไม่ ค่อยๆนำข้อมูลมาตีแผ่ จน ป.ป.ช.ต้องเข้ามาตรวจสอบ

การนำเสนอข่าวในรูปแบบที่สองและรูปแบบที่สามส่วนมากเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อน ต้องใช้เวลาสืบค้นบางเรื่องใช้เวลาเก็บข้อมูลและสืบค้นเป็นเดือนบางเรื่องเก็บข้อมูลส่งสมไว้เป็นปีเพื่อรอจังหวะเวลาให้เข้ากับกระแสทางการเมือง หรือพอเข้ามามีตำแหน่งทางการเมืองใช้อำนาจทางการเมืองก็เล่นข่าวทันที

หลักการเขียนข่าวสืบสวน คือ ต้องเขียนในเรื่องที่ยุ้งยากซับซ้อนให้เข้าใจง่าย

กระบวนการทำงานของสำนักข่าวอิศราคือข่าวสืบสวนบางชิ้น บรรณาธิการข่าวสืบสวนอาจจะเป็นผู้เขียนข่าวและพาดหัวข่าวเอง บางชิ้นงานจะให้ผู้สื่อข่าวเป็นผู้เขียนแล้ว

บรรณาธิการข่าวสืบสวน (เรียบเรียง) รีไรท์ บางชิ้นบรรณาธิการเป็นผู้เขียนเอง ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนยากง่ายของประเด็นที่จะนำเสนอ (มนตรี จุยม่วงศรี, สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2557)

หลักการนำเสนอข่าวก็คือเน้นข้อมูลหลักฐานและข้อเท็จจริงมากกว่าความเห็น

ศุภเดช ศักดิ์ดวง บอกว่า ต้องไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก พาดหัวต้องไม่หวือหวา แต่ถ้าเป็นการเขียนสื่อบุคคล/รายงาน สัมภาษณ์ลงเวทีทัศน์ ใส่ความเห็นตัวเองลงไปบ้าง เพื่อคัดกรองประเด็นที่ต้องการนำเสนอต่อสังคม ซึ่งบางครั้งอาจกลายเป็นการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปบ้างไม่มากนักน้อย อย่างไรก็ตามก็พยายามจะใส่ข้อมูลข้อเท็จจริงลงไปให้มากที่สุด และใส่ความเห็นลงไปให้น้อยที่สุด เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสำนักข่าวและตัวผู้สื่อข่าวเอง ในกรณีเป็นประเด็นสุ่มเสี่ยง เช่น เรื่องบัญชีทรัพย์สินที่อยู่ทางการเมือง บริษัททางการเมือง จะให้ บก.เป็นผู้ตรวจทานอีกครั้ง ก่อนจะเผยแพร่ (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557)

ศักดา เสมอภาพ ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าต้องระมัดระวังการใช้คำไม่ให้กระทบกับคนที่กล่าวถึงในเรื่องในแง่ลบจนเกินไป เพราะจะเปิดช่องว่างโดนฟ้องร้องกลับได้ ในกรณีใช้ “แหล่งข่าว” ต้องเขียนไม่ให้รู้ได้ว่าได้รับข่าวมาจากใคร เพราะก็ต้องปกป้องแหล่งข่าวด้วย เพราะอาจจะทำให้กระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่ของแหล่งข่าว (สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2557)

รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล สรุปว่า การนำความจริงมาตีแผ่สู่สาธารณะนั้น ความจริงหรือข้อเท็จจริง ต้องมีหลักฐานที่หนักแน่น ในหลายกรณีความเห็นจากการสัมภาษณ์เป็นเพียงองค์ประกอบรองที่นำไปสู่การเปิดเผยสาระสำคัญที่อยู่ในเอกสาร สัญญา ต่างๆ แต่ไม่ว่าอย่างไรข้อมูลจากทั้งเอกสาร รวมทั้งการลงพื้นที่ตรวจสอบสถานที่จริง และการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง ล้วนถือเป็นองค์ประกอบหลักของข่าวตรวจสอบทั้งสิ้น (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2557)

การกรองข้อมูลในขั้นตอนสุดท้ายจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุดในกระบวนการตรวจสอบบุคคลสาธารณะ เพราะสะท้อนถึงจริยธรรมในการทำหน้าที่ของนักข่าวหากข้อมูลที่เผยแพร่ออกไปมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนนอกจากสุ่มเสี่ยงที่จะถูกฟ้องร้องขณะเดียวกันยังมีผลต่อความน่าเชื่อถือของสำนักข่าวเองด้วย

การใช้ดุลพินิจในการตรวจสอบบุคคลทางการเมือง

จากการสัมภาษณ์มนตรี จุยม่วงศรี และผู้สื่อข่าวอีก 3 คนข้างต้นได้ข้อมูลสอดคล้องกันว่าดุลพินิจในการเลือกตรวจสอบนักการเมืองมาจากการใช้ดุลพินิจของบรรณาธิการบรรณาธิการข่าวสืบสวน และผู้สื่อข่าว โดยมีหลักการพิจารณาจากเหตุการณ์ทางการเมืองตำแหน่งทางการเมือง และชื่อเสียงของบุคคล หากมีข้อมูลที่ผู้ส่งมาให้ทางไปรษณีย์ จดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (อีเมล) หรือหนังสือร้องเรียนให้ตรวจสอบพฤติกรรมหรือการถือครองทรัพย์สินของบุคคลจะพิจารณาในเรื่องความน่าเชื่อถือและต้องมาตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเสีย

ก่อน ถ้าเห็นว่ามีน้ำหนักน่าเชื่อถือและเป็นบุคคลที่น่าสนใจจะนำเสนอเป็นข่าวเช่น มีผู้ส่งข้อมูล ร้องเรียนอดีตรัฐมนตรีคนหนึ่งซื้อบ้านอีกหลังหนึ่งและไม่แจ้งบัญชีทรัพย์สิน ป.ป.ช. เบื้องต้นก็ต้องตรวจสอบในบัญชีทรัพย์สินของรัฐมนตรีคนนั้นว่าถือครองบ้านกี่หลัง และมีบ้านหลังที่ถูก ร้องเรียนหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ต้องให้นักข่าวไปดูข้อเท็จจริงในพื้นที่ด้วย

ในประเด็นนี้ ศุภเดช ศักดิ์ตวง ให้สัมภาษณ์ว่ามีความเป็นอิสระในการคัดเลือกตรวจสอบนักการเมืองไม่ว่าจะเป็นใคร หรือพรรคไหนก็ตาม แต่บางครั้งอาจเป็นเพราะศักยภาพของนักข่าวเองที่อาจทำได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร รวมไปถึงความไร้ประสบการณ์ในการทราบถึง เบื้องลึกเบื้องหลังของนักการเมืองที่จะตรวจสอบ บรรณาธิการข่าวสืบสวนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการคัดเลือกประเด็นที่ต้องการจะนำเสนอ และเป็นผู้คัดกรองแหล่งสุดท้ายก่อน จะเผยแพร่ข่าวสู่สาธารณะ

อย่างไรก็ตาม ศุภเดช ศักดิ์ตวง เห็นว่าการตรวจสอบมักพุ่งเป้าไปที่นักการเมืองฝั่ง รัฐบาลเสียส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ก็เป็นไปตามนโยบายของสำนักข่าวที่ต้องเน้นตรวจสอบบุคคล ในรัฐบาล (สัมภาษณ์, 10 มิถุนายน 2557)

ขณะที่ มนตรี จัยม่วงศรี ยอมรับว่า มุ่งตรวจสอบนักการเมืองที่มีอำนาจรัฐในรัฐบาล สมาชิกผู้แทนราษฎรคนใกล้ชิดสมาชิกวุฒิสภา นักการเมืองฝ่ายค้านแต่จะให้น้ำหนักไปที่คณะ รัฐมนตรีเพราะเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐในฝ่ายบริหารเป็นกลุ่มบุคคลที่ออกนโยบายและนำนโยบาย ไปปฏิบัติและสุ่มเสี่ยงที่จะเกิดปัญหาการทุจริตมากที่สุด ส่วนกลุ่มที่มีบทบาทโดดเด่นในสังคม มีทั้งในส่วนของนักการเมือง ฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านก็ถูกตรวจสอบด้วยเช่นกัน ขึ้นอยู่กับ สถานการณ์ จังหวะเวลาในช่วงนั้นๆ ยกตัวอย่างในการเคลื่อนไหวของ กปปส. ก็ตรวจสอบ ทรัพย์สินของแกนนำ กปปส. และการตรวจสอบต้องดูตำแหน่ง ชื่อเสียงถ้าบุคคลไม่ค่อยมีชื่อ เสียง หรือพวกฝ่ายค้านที่ไม่ค่อยมีบทบาททางการเมือง โอกาสที่จะถูกตรวจสอบมีน้อยกว่า พวกมีตำแหน่งใหญ่หรือเป็นที่รู้จักของสังคม ยกเว้นบุคคลคนนั้นตกเป็นข่าวอื้อฉาวเกี่ยวพัน กับการทุจริตเพราะต้องยอมรับความจริงว่าการทำหน้าที่ของสื่อก็ต้องอิงผู้อ่านด้วยเหมือน กัน ธรรมชาติคนมักจะอยากรู้หรือให้สื่อตรวจสอบผู้มีอำนาจรัฐมากกว่าฝ่ายค้าน (สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2557)

การเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกตรวจสอบชี้แจง

การเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกตรวจสอบชี้แจงเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง จากการสัมภาษณ์มนตรี จัยม่วงศรี และผู้สื่อข่าว 3 คน ให้ข้อมูลตรงกันว่าเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกตรวจสอบได้ชี้แจงข้อมูลอย่างเต็มที่ โดยไม่ได้ดทอน ข้อความที่เป็นสาระสำคัญ ไม่บิดเบือน หรือไม่รับฟังเหตุฟังผลของผู้ชี้แจง ให้คนอ่านเป็นผู้ ตัดสิน

ทั้งนี้ ขั้นตอนการเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกกล่าวหาชี้แจงอาจเกิดขึ้นก่อนจะเผยแพร่ข่าวหรือ

หลังจากมีการเผยแพร่ข่าวไปแล้วขึ้นอยู่กับว่าแหล่งข่าวผู้ถูกตรวจสอบจะชี้แจงข้อเท็จจริงหรือไม่ด้วย

“ทุกครั้งที่นำเสนอข่าว จะติดต่อไปยังผู้ถูกตรวจสอบ หากติดต่อไม่ได้ ก็จะเขียนระบุไว้ชัดเจนว่า “ได้พยายามติดต่อไปแล้ว แต่ไม่สามารถติดต่อได้” คำชี้แจงของผู้ถูกตรวจสอบ จะถูกนำเสนอในพื้นที่ท้ายข่าว หรือ เป็นสัมภาษณ์พิเศษ ในคอลัมน์ เวทีทัศน์ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม”(มนตรี จุยม่วงศรี, สัมภาษณ์ 13 พฤษภาคม 2557)

ส่วนระยะเวลาในการให้ผู้ถูกตรวจสอบหรือตกเป็นข่าวได้ชี้แจงนั้นผู้ให้ข้อมูลคือ มนตรี จุยม่วงศรี และ ศุภเดช ศักดิ์ดวง ให้ข้อมูลตรงกันว่าเปิดโอกาสให้ชี้แจงได้ตลอดเวลา สอดคล้องกับพิธีกรรม สายัณห์ตระกูล ยืนยันว่า สิ่งที่สำคัญข่าวอิศราให้ความสำคัญในการทำงานคือ “ข้อเท็จจริง-หลักฐาน-และให้บุคคลที่ถูกกล่าวหาหรือถูกอ้างถึงทั้งจากในเอกสาร หรือจากผู้ร้องเรียน ได้มีโอกาสชี้แจง”(สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2557)

การทำหน้าที่ตรวจสอบนักรการเมืองท้องถิ่น

ในการทำหน้าที่ตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง มนตรี จุยม่วงศรี และศุภเดช ศักดิ์ดวง ให้ข้อมูลตรงกันว่า สำนักข่าวอิศรามุ่งตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งระดับสูงโดยเฉพาะผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่ยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อคณะกรรมการ ป.ป.ช. เป็นหลัก แต่ไม่ได้ตรวจสอบนักรการเมืองท้องถิ่นมากนัก เนื่องจากกระบวนการทำข่าวสืบสวนของสำนักข่าวอิศราใช้ฐานข้อมูลบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินของคณะรัฐมนตรี ส.ส. และ ส.ว. ซึ่งเป็นข้อมูลที่สำนักงาน ป.ป.ช. เปิดเผยต่อสาธารณะผ่านเว็บไซต์ของสำนักงาน ป.ป.ช. และติดไว้ที่ห้องแสดงบัญชีทรัพย์สินสำนักงาน ป.ป.ช. ขณะที่นักรการเมืองท้องถิ่นส่วนใหญ่กฎหมายมิได้กำหนดให้มีหน้าที่ต้องยื่นบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินต่อ ป.ป.ช. และมีได้เปิดเผยต่อสาธารณะ มีเพียงผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดใหญ่เท่านั้นที่คณะกรรมการ ป.ป.ช. กำหนดให้แสดงบัญชีการทรัพย์สินและหนี้สินแต่บัญชีทรัพย์สินของผู้บริหารท้องถิ่นดังกล่าวมิได้เปิดเผยต่อสาธารณชน เพราะฉะนั้นฐานข้อมูลที่จะใช้ตรวจสอบการถือครองทรัพย์สินของนักรการเมืองท้องถิ่นทั่วไปจึงไม่มี ยกเว้นการตรวจสอบการจดทะเบียนทางธุรกิจของนักรการเมืองท้องถิ่น ซึ่งสามารถสืบค้นข้อมูลได้ที่กรมพัฒนาธุรกิจการค้า

อย่างไรก็ตามหากพบนักรการเมืองท้องถิ่นที่ถูกกำหนดให้ต้องยื่นบัญชีทรัพย์สินต่อ ป.ป.ช. เป็นเจ้าของธุรกิจ แต่ไม่สามารถตรวจสอบได้ว่านักรการเมืองรายดังกล่าวแจ้งการถือครองธุรกิจดังกล่าวต่อ ป.ป.ช.หรือไม่ เนื่องจากติดปัญหาข้างต้น สามารถทำได้เพียงการรายงานการถือครองทรัพย์สินเท่านั้น

นอกจากนี้ มนตรี จุยม่วงศรี ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า สำนักข่าวอิศราเป็นองค์กรสื่อขนาดเล็กถ้าเทียบกับสื่อกระแสหลัก มีข้อจำกัดในเรื่องบุคลากรและงบประมาณ ในทางปฏิบัติไม่สามารถตรวจสอบนักรการเมืองได้ทุกตำแหน่ง การทำหน้าที่ตรวจสอบจึงมุ่งเจาะลึกในประเด็น

ที่สามารถทำได้เป็นหลัก

กรณีนั้น ถ้ามีผู้ให้เบาะแสและมีหลักฐานยืนยันชัดเจนก็ไม่ละเว้นที่จะทำหน้าที่ของสื่อมวลชนอย่างเต็มที่(สัมภาษณ์,13 พฤษภาคม 2557)

ผลกระทบของการนำเสนอข่าวตรวจสอบทรัพย์สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ผลกระทบต่อการทำหน้าที่ขององค์กรอิสระ

ประเด็นผลกระทบจากการเสนอข่าวสืบสวนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองต่อองค์กรอิสระ ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ วิชา มหาคุณ กรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (กรรมการ ป.ป.ช.) วรวิทย์ สุขบุญ รองเลขาธิการ สำนักงาน ป.ป.ช. และ พิเศษฐ์ ลีลาวชิโรภาส ที่ปรึกษาว่าการตรวจเงินแผ่นดินสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ได้ข้อมูลตรงกันว่า สำนักงาน ป.ป.ช. และ สตง. นำข้อมูลจากสำนักข่าวอิศราต่อกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและตรวจสอบการทุจริตภาครัฐ

กระบวนการตรวจสอบบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองของสำนักงาน ป.ป.ช. หลังจากทีมนักการเมืองยื่นบัญชีฯ แบ่งเป็นการตรวจสอบข้อเท็จจริงเบื้องต้น และตรวจสอบเชิงลึกการตรวจสอบเชิงลึกอาจตรวจสอบโดยระดับเจ้าหน้าที่หรือมีการตั้งอนุกรรมการขึ้นมาเป็นการเฉพาะถ้ามีความซับซ้อน ข่าวของสำนักข่าวอิศรามีประโยชน์ทั้งใน 2 ระดับ เพราะเมื่อสำนักข่าวอิศราเสนอข่าวตรวจสอบนักการเมืองรายใด ป.ป.ช. เห็นว่าเป็นเรื่องที่สื่อและประชาชนให้ความสนใจก็จะพุ่งเป้าไปตรวจสอบนักการเมืองรายนั้นทำให้ทำงานได้ง่ายขึ้น

อย่างไรก็ตามหากจะกล่าววาทะของสำนักข่าวอิศราขึ้น ป.ป.ช. ก็คงไม่ใช่ เพียงแต่ชี้ประเด็น หรือ ชี้เบาะแส และไม่ได้หมายความว่าข่าวที่สำนักข่าวอิศราเสนอถึงที่สูดนักการเมืองรายนั้นต้องมีความผิด กรณีเงินให้กู้ของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ที่สำนักข่าวอิศราตั้งข้อสังเกตว่าปล่อยกู้ให้สามีนอกสมรสจริงหรือไม่ เมื่อ ป.ป.ช. ตรวจสอบก็พบว่าการปล่อยกู้กันจริง แต่ยิ่งลักษณ์ไม่มีความผิด สื่อเองที่ทำหน้าที่ตรงนี้ได้ตั้งธงกล่าวหาเพียงเสนอข้อมูลและตั้งข้อสังเกตเท่านั้น

วรวิทย์ สุขบุญ รองเลขาธิการ ป.ป.ช. กล่าวว่า ประโยชน์ในแง่การบริหารงานก็คือเมื่อผู้บริหาร ป.ป.ช. เห็นว่าข้อมูลที่สำนักข่าวอิศราเสนอเป็นเรื่องสำคัญและข้อมูลที่ถูกนำเสนอก้าวหน้าไปกว่าการทำงานของ ป.ป.ช. ผู้บริหารที่มีหน้าที่รับผิดชอบก็จะสั่งผู้ใต้บังคับบัญชาให้ไปติดตามดูข่าวขึ้นนั้นและให้หยิบเรื่องนั้นขึ้นมาพิจารณาก่อน

เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะ ป.ป.ช. ต้องตรวจสอบนักการเมืองระดับประเทศ ทั้งนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี เฉพาะ ส.ส. ก็ 500 คน และนักการเมืองท้องถิ่นจำนวนมากเราไม่รู้หรือว่าประชาชนหรือสื่อมวลชนแต่ละคนให้ความสนใจไปที่ตรงไหน สื่อมวลชนก็ช่วยโฟกัสให้กับทาง ป.ป.ช. คือถ้านักการเมืองคนไหนหรือเรื่องไหนที่ประชาชนหรือสื่อมวลชนสนใจ ทาง ป.ป.ช. ก็

โพกัสไปที่เรื่องนั้นจะตรวจสอบบุคคลเหล่านั้นเป็นพิเศษ อย่างกรณีพล.อ.เสถียร เพิ่มทองอินทร์ ปลัดกระทรวงกลาโหม ที่มีการเปิดเผยข้อมูลทรัพย์สินจากสำนักข่าวอิศรา เราก็ได้ประโยชน์ (นายวรวิทย์ สุขบุญ,สัมภาษณ์,15 พฤษภาคม 2557)

สอดคล้องกับ วิชา มหาคุณ ที่กล่าวว่าเมื่อสำนักข่าวอิศราเผยแพร่ข่าว ป.ป.ช. ก็มาดูว่าตรงกับเรื่องที่ ป.ป.ช.กำลังตรวจสอบอยู่หรือไม่ และมีข้อมูลเสริมข้อเท็จจริงที่ ป.ป.ช. มีอยู่ให้มันหนักแน่นขึ้นหรือไม่ ในแง่ของพยานหลักฐานและก็ต้องดูว่ามีข้อมูลที่ชัดเจนหรือไม่ แล้วทำไม สำนักข่าวอิศรา มองในแง่มุมมองนี้ถึงได้ทำงานรุดหน้า และส่วนตัวก็จะดีใจที่ได้รับข้อมูลอย่างนี้จากหน้าเพจที่ทางอิศราโพสต์ไว้ ถือว่ามีประโยชน์มากนำข้อมูลมาต่อยอดได้ (สัมภาษณ์,14 พฤษภาคม 2557)

วรวิทย์ สุขบุญ มีข้อเสนอแนะว่าจะทำข่าวสืบสวนการตรวจสอบนักการเมืองให้มากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้นักการเมืองท้องถิ่นก้าวขึ้นมาเป็นนักการเมืองระดับชาติเพราะถ้ามีการตรวจสอบตั้งแต่ระดับนักการเมืองท้องถิ่นและพบว่ามีความผิดในคดีปกปิดบัญชีทรัพย์สิน ต้องถูกห้ามดำรงตำแหน่งทางการเมืองเป็นเวลา 5 ปี และตามกฎหมาย ป.ป.ช. ต้องถูกลงโทษจำคุกด้วย และถ้านักการเมืองท้องถิ่นทุจริตเช่น ฮ้างงานรับเหมา ต้องถูกลงโทษจำคุก เพราะฉะนั้นโอกาสที่นักการเมืองพวกนี้จะก้าวขึ้นมาเล่นการเมืองระดับชาติก็น้อยลง (สัมภาษณ์,15 พฤษภาคม 2557)

ขณะที่ พิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส ที่ปรึกษาผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.)ระบุว่า การตรวจสอบของ สตง.จะดูข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินของนักการเมืองด้วย รวมถึงข้อมูลสถานะการเงินของบริษัทเอกชนประกอบ เมื่อเราพบข้อมูลว่ามีความผิดปกติทางการเงิน เราก็แยกเรื่องส่งให้ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน (ปป.ง.) ไปตรวจสอบขยายผลเพิ่มเติม ส่วนเรื่องการทุจริตก็นำส่งให้ ป.ป.ช. ตามขั้นตอนทางกฎหมาย (สัมภาษณ์,5 มิถุนายน 2557)

ผลกระทบต่อองค์กรภาคประชาชน

ประเด็นผลกระทบต่อองค์กรภาคประชาชน มานะ นิมิตรมงคล ผู้อำนวยการองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย)ให้ความเห็นว่าได้นำข้อมูลข่าวสืบสวนของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเรื่องทุจริตไปใช้หลายกรณีในแง่เป็นฐานข้อมูลนำไปต่อยอดเพื่อขับเคลื่อนในภารกิจขององค์กร และถ้าเป็นไปได้ควรทำหน้าที่ตรวจสอบผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองให้มีจำนวนมากขึ้นและควรทำหน้าที่อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะการตรวจสอบบุคคลที่มีบทบาท หรืออยู่เบื้องหลังในการออกนโยบาย บุคคลที่ได้ประโยชน์จากนโยบาย ตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การใช้อำนาจที่ผิดกฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐ และตรวจสอบในเชิงนโยบายสาธารณะด้วย (สัมภาษณ์,4 มิถุนายน 2557)

ขณะที่อิฐบุรณ์ อ้วนงา หัวหน้าศูนย์พิทักษ์สิทธิผู้บริโภค มูลนิธิเพื่อผู้บริโภค (มพบ.)

มูลนิธินำข้อมูลของสำนักข่าวอิศราไปใช้ในการกิจขององค์กรในบางกรณีเนื่องจากผู้บริโภคมียอดซื้อส่วนนี้อยู่แล้ว และอยากให้สำนักข่าวอิศราตรวจสอบในภาพกว้างว่านักการเมือง คือ การถือครองทรัพย์สินของเครือญาติ บุคคลคนใกล้ชิด เพื่อให้เห็นกลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้ประโยชน์จากนโยบายของรัฐอย่างไร เช่น นักการเมืองคนนี้ได้ดูแลกับหน่วยงานไหน ออกนโยบายอะไร การตรวจสอบควรตรวจสอบการออกนโยบายสาธารณะเอื้อประโยชน์อย่างไรและตรวจสอบบุคคลควบคู่กันไปจึงจะเป็นการทำหน้าที่สื่ออย่างแท้จริง (สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2557)

ผลต่อการแพร่กระจายข่าวโดยสื่ออื่น

ประเด็นการแพร่กระจายข่าวของสำนักข่าวอิศราในสื่ออื่นจากการสัมภาษณ์บรรณาธิการ ประเสริฐ บรรณาธิการข่าวออนไลน์หนังสือพิมพ์แนวหน้า ยอมรับว่าเว็บไซต์แนวหน้าออนไลน์นำข่าวของสำนักข่าวอิศราไปเผยแพร่ในเว็บไซต์แนวหน้าอยู่เสมอ ล่าสุดข่าวสืบสวนข้อมูลธุรกิจของบรรณพจน์ ตามาพงศ์ ที่สำนักข่าวอิศราเสนอเมื่อคืนวันที่ 3 มิถุนายน 2557 แนวหน้าออนไลน์ก็นำไปเผยแพร่ต่อโดยอ้างแหล่งข่าวว่ามาจากสำนักข่าวอิศรา เนื่องจากเห็นว่าข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะข้อมูลในเชิงตัวเลข ที่สื่ออื่นไม่มีและนักข่าวภาคสนามไม่มีเวลาทำข้อมูลส่วนนี้ส่งมายังโต๊ะข่าว (สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2557)

บรรณพจน์ ประเสริฐ อธิบายโครงสร้างการทำงานของแนวหน้าออนไลน์อยู่ภายใต้สังกัดกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แนวหน้า ที่มาของข่าวมาจากนักข่าวภาคสนามซึ่งเป็นข่าวที่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์แนวหน้าผลิตเองเป็นข่าวเดียวกับข่าวที่นักข่าวภาคสนามทำร่วมกับสื่ออื่น (ข่าวพูล) ส่งเข้ามาอยู่ในตะกร้าข่าว โต๊ะข่าวแนวหน้าออนไลน์เลือกหยิบใช้กรณีข่าวที่เป็นข่าวเดียวของนักข่าวแนวหน้า เว็บไซต์แนวหน้าออนไลน์จะเสนอพร้อมกับข่าวหนังสือพิมพ์แนวหน้าในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น ถ้าเป็นข่าวพูล (ข่าวหมู่) ทัวไปก็นำเสนอในเว็บไซต์ได้ทันที อีกช่องทางหนึ่งคือนำข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์เช่น เฟซบุ๊กมาเสนอ โดยพิจารณาจากความน่าเชื่อถือของเจ้าของต้องเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป ส่วนข่าวการตรวจสอบทรัพย์สินนักการเมืองของสำนักข่าวอิศราเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ เจาะลึกและควรนำเสนอแบบสั้นกระชับ (สัมภาษณ์, 4 มิถุนายน 2557)

ผลกระทบในมุมมองของนักการเมือง

ผู้ศึกษาสัมภาษณ์นักการเมือง 6 คนคือ วิเชษฐ์ เกษมทองศรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม น.อ.อ.อนุดิษฐ์ นาครทรรพ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ไอซีที) อดีต ส.ส.กรุงเทพฯ พรรคไทยรักไทย สมศักดิ์ ปริศนานันทกุล ที่ปรึกษาหัวหน้าพรรคชาติไทยพัฒนา อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ชวนนท์ อินทรโกมาลย์สุต โฆษกพรรคประชาธิปัตย์อดีต ส.ส.บัญชีรายชื่อ พรรคประชาธิปัตย์ และสินิต สินธุ์ไพร แกนนำแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่ง

ชาติ (นปช.) อติตส.ส.ร้อยเอ็ด พรรคพลังประชาชน และศุภชัย ใจสมุทร รองเลขาธิการพรรค ภูมิใจไทย ทั้ง 6 คนยอมรับการทำหน้าที่ตรวจสอบของสำนักข่าวอิศราในจำนวนนี้ 5 คนเห็นว่า ข้อมูลที่นำเสนอมีความน่าเชื่อถือเปิดโอกาสให้ชี้แจงอย่างเต็มที่ 1 คนเห็นว่าข้อมูลหละหลวม และ 1 คนเห็นว่าเปิดโอกาสให้ชี้แจงน้อยไป

วิเชษฐ์ เกษมทองศรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมองว่าการนำเสนอข่าวของสำนักข่าวอิศราอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลข้อเท็จจริง เรื่อง ที่ถูกนำเสนอมีความแตกต่างจากสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือกทั่วไป มีการเจาะลึก เกาะติด เรื่องที่นำเสนอ น่าเชื่อถือ มีสาระและเกิดประโยชน์ต่อคนอ่าน ช่วยให้สังคมเกิดความโปร่งใส ประเด็นความเป็นกลาง วิเชษฐ์ ยอมรับว่ามีความเป็นกลางแต่อยากฝากข้อแนะนำว่าก่อน ที่จะเผยแพร่ข่าวควรตรวจสอบในประเด็นปลีกย่อยที่เป็นรายละเอียดให้รอบคอบ บางครั้ง ข้อมูลที่ได้จากเอกสารของทางราชการอาจมีรายละเอียดข้อเท็จจริงที่ไม่ได้เป็นไปตามนั้น ทั้งหมด และส่วนตัวเมื่อถูกสำนักข่าว อิศราตรวจสอบกรณีการถือครองหุ้นเกิน 5% ก็ไม่คิด ฟ้องดำเนินคดี เพราะเห็นว่าเป็นการทำหน้าที่อาจได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนในประเด็นเล็กๆ น้อยๆ และไม่ใช่เรื่องใหญ่

“ส่วนตัวเห็นว่าการที่สำนักข่าวอิศรานำเสนอข้อมูลก็เป็นการทำหน้าที่ของสื่อ ในการ ตรวจสอบบุคคลสาธารณะ ถ้าผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองไม่มีประเด็นให้ตรวจสอบก็ไม่ต้อง ไปกลัอะไร” (วิเชษฐ์ เกษมทองศรี,สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2557)

น.อ.อ.อนุดิษฐ์ นาครทรรพ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ไอซีที)ให้สัมภาษณ์ว่า ติดตามอ่านข่าวสารจากสำนักข่าวอิศราอยู่เป็นประจำ มีความประทับใจกับบทบาทในการทำหน้าที่ของสำนักข่าวอิศราที่ยึดถือข้อเท็จจริงเป็นหลัก มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับอคติของการคิดของนักข่าวเอง (คิดไปเอง) การนำเสนอข้อเท็จจริงที่ปรากฏ อยู่ในปัจจุบัน ก็มีที่มาจากการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล ทั้งที่เป็นแหล่งข่าว เอกสารหลักฐาน ต่างๆ ที่สามารถพิสูจน์ได้ไม่ได้ยกเมฆขึ้นเอง ซึ่งถือเป็นจุดแข็งสำคัญที่ทำให้การนำเสนอข้อมูล ในทุกเรื่องราวสร้างความน่าเชื่อถือกับผู้อื่นได้มาก

ประเด็นความเป็นกลาง น.อ.อ.อนุดิษฐ์ บอกว่า เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ผู้อ่าน หรือผู้เกี่ยวข้องกับ ข่าวให้ความสนใจอย่างมาก เพราะที่ผ่านมามักมีคำถามเกิดขึ้นว่า สำนักข่าวอิศรา เป็นสื่อ สีใดสีหนึ่ง หรือยืนอยู่ข้างใดข้างหนึ่งหรือไม่ แต่จากการติดตามข้อมูลข่าวสารในช่วงที่ผ่านมา เห็นว่าสำนักข่าวอิศราติดตามตรวจสอบทุกเรื่อง ทุกข่าวที่ปรากฏไม่ได้มีการเลือกข้าง ทุกเรื่อง ที่ปรากฏ สามารถตรวจสอบได้ว่าไม่ได้เลือกการปฏิบัติ เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอันนี้ถือเป็น จุดแข็งที่สำคัญ

ประเด็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้มีโอกาสดูชี้แจง น.อ.อ.อนุดิษฐ์ บอกว่าเรื่องนี้ ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก มันสำคัญมาก ที่หากสื่อจะตรวจสอบเรื่องใด กับใครแล้ว ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ใช้สิทธิในการชี้แจงข้อมูลข้อเท็จจริงของตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่ง

ที่ผ่านมาสำนักข่าวอิศราทำหน้าที่ตรงนี้ได้ดี เพราะมักจะเปิดโอกาส เปิดพื้นที่ให้มีการชี้แจงข้อมูล หรือหากติดตามตัวผู้เกี่ยวข้องมาชี้แจงไม่ได้ ก็จะมีการเขียนระบุเอาไว้ชัดเจน ว่า ติดต่อไม่ได้”

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ยากเสนอเพิ่มเติม คือ ในกรณีการเปิดพื้นที่ให้ชี้แจงข้อเท็จจริง หากไม่สามารถติดตามตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับข่าวโดยตรงมาชี้แจงได้ ควรจะมีการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในกลุ่มเดียวกัน มาชี้แจงแทน เพื่อที่จะช่วยทำให้ข่าวมีน้ำหนักมากขึ้น (น.อ.อ.อนุดิษฐ์ นาคทรพรพ,สัมภาษณ์,18 มิถุนายน 2557)

ชวนนท์ อินทรโกมาลย์สุต โฆษกพรรคประชาธิปัตย์ ให้สัมภาษณ์ว่า ในมิติของสื่อ การรายงานข่าวของสำนักข่าวอิศรามีรูปแบบการนำเสนอที่มีความชัดเจน แตกต่างสำนักข่าวอื่นซึ่งไม่เพียงให้ข้อมูลข้อเท็จจริงในเรื่องนั้นๆ เท่านั้นยังรายงานเบื้องหลังหรือที่มาแนะนำเสนอข้อมูลตัวเลขในเชิงการวิจัย หรือแนวทางทำข่าวแบบสืบสวนเจาะลึกทั้งในเรื่อง การทุจริตในวงราชการและนักการเมือง ทางทีมงานพรรคประชาธิปัตย์ได้นำข้อมูลของสำนักข่าวอิศราไปใช้ประโยชน์ในการทำงานของฝ่ายค้านอยู่เสมอ

ประเด็นความน่าเชื่อถือของข้อมูล ชวนนท์เห็นว่า สำนักข่าวอิศรานำเสนอข้อมูลโดยอ้างอิงที่มาของข้อมูลจากหน่วยงานราชการ กรมพัฒนาธุรกิจการค้า ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เช่น ข้อมูลการถือครองหุ้นแล้วนำเสนอไปตามข้อเท็จจริง ทำให้ไม่ถูกโต้แย้งหักล้างได้ เพราะถ้าเป็นข้อมูลที่ไม่จริงจะต้องถูกโต้แย้งหักล้าง ที่ผ่านมาก็ไม่เคยมีการโต้แย้งหักล้างข้อมูลของสำนักข่าวอิศราได้เลย

ประเด็นเรื่องความเป็นกลางชวนนท์ เห็นว่า ถ้าความเป็นกลางหมายถึงการไม่ทำหน้าที่ตรวจสอบการทุจริตหรือตรวจสอบความถูกต้อง ไม่ตรวจสอบการทำงานและความโปร่งใสของรัฐบาลอย่างนั้นไม่เรียกว่า เป็นกลาง แต่ถ้าความเป็นกลางหมายถึงการทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เห็นว่าสำนักข่าวอิศราทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์แบบโดยไม่มีอคติ การนำเสนอข่าวเป็นไปตามข้อมูลข้อเท็จจริง ไม่ได้กล่าวหาแต่เป็นการนำเสนอโดยให้ข้อมูลต่อคนอ่าน

ประเด็นความคิดเห็นกรณีการทำหน้าที่ตรวจสอบการถือครองทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ชวนนท์บอกว่า โดยส่วนตัวรู้สึกดีที่สื่อทำหน้าที่ตรวจสอบ ที่ผ่านมาสักข่าวอิศรานำข้อมูลการถือครองหุ้น การเชื่อมโยงทางการเงิน การปกปิดซ่อนเร้นทรัพย์สินของนักการเมือง เป็นการทำหน้าที่สื่อมวลชนที่ดี และคนที่อาสาเข้ามาเล่นการเมืองต้องพร้อมและยอมรับการตรวจสอบจากประชาชนและสื่อมวลชน ส่วนตัวก็พร้อมรับการตรวจสอบอยู่แล้ว (ชวนนท์ อินทรโกมาลย์สุต,สัมภาษณ์, 9 มิถุนายน 2557)

สมศักดิ์ ปริศนานันทกุล อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ที่ปรึกษาหัวหน้าพรรคชาติไทยพัฒนา บอกว่า ติดตามอ่านข่าวจากสำนักข่าวอิศราเป็นประจำทุกวันเพราะเสนอข่าวแตกต่างจากการนำเสนอข่าวของสำนักอื่นที่มีลักษณะเป็นเชิงธุรกิจสื่อมากนำเสนอข้อมูลไม่

รอบด้าน ข้อมูลบางอย่างไม่กล้านำเสนอ แต่สำนักข่าวอิศรากล้าที่จะนำเสนอ

ประเด็นความเป็นกลาง สมศักดิ์กล่าวว่าเท่าที่มองในสายตาวันนี้ ยังเป็นการนำเสนอแบบตรงไปตรงมาไม่เลือกข้าง

ประเด็นเปิดพื้นที่ให้ผู้เกี่ยวข้องกับข่าวได้ใช้สิทธิ์ชี้แจง สมศักดิ์กล่าวว่ามีการเปิดโอกาสให้ชี้แจงเต็มที่ อย่างกรณีข่าวที่เกี่ยวข้องกับสมศักดิ์เอง (คดีปกปิดบัญชีทรัพย์สิน) หลังจากที่มีการนำเสนอข้อมูลไปแล้ว ได้มีการแจ้งทักท้วงเข้ามาให้แก้ไขในส่วนของคุณข้อมูลบางประการที่ผิดพลาดไม่ตรงตามข้อเท็จจริง ก็รับปากว่าจะดำเนินการให้ จากนั้น ก็มีการดำเนินการตามที่รับปากเอาไว้

ข้อเสนอแนะก็คือ ควรมีการนำเสนอข้อมูลอื่นประกอบให้มากขึ้นกว่าเพียงแค่ข้อความ เช่น กราฟฟิก หรือ คลิปวิดีโอ ซึ่งจะทำให้การนำเสนอข้อมูลน่าสนใจและน่าติดตามมากขึ้น

“แต่ถ้ามองถึงสภาพขององค์กรที่มีขนาดเล็ก และนำไปเปรียบเทียบกับองค์กรขนาดใหญ่ สามารถทำงานได้ขนาดนี้ ก็ถือว่าโอเคมากแล้ว” (สมศักดิ์ ทัศนายนทนกุล,สัมภาษณ์,24 มิถุนายน 2557)

นิสิต สินธุ์พร แคนนำแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) มองว่าการทำหน้าที่ของสำนักข่าวอิศรา ในเรื่องการตรวจสอบทรัพย์สินฯ เป็นการทำหน้าที่ของสื่อมวลชน ซึ่งมีการตรวจสอบอย่างตรงไปตรงมา แต่ว่าข้อมูลหลายส่วนที่ตรวจสอบก็ยังไม่ครบถ้วน ยังไม่ตรงกับข้อเท็จจริงบ้าง แต่เมื่อได้ชี้แจง ก็ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องอย่างกรณีตรวจสอบทรัพย์สินฯของนิสิตเองก็ถือว่าเป็นประโยชน์ให้กับสังคม

ประเด็นความน่าเชื่อถือและความเป็นกลาง นิสิตกล่าวว่า สำนักข่าวอิศรา พยายามทำหน้าที่อย่างเต็มที่ แต่ว่าการได้มาซึ่งข้อมูลอาจหละหลวมไม่ครบถ้วนถือว่าเป็นการพยายามทำหน้าที่อย่างเต็มที่ ส่วนเป็นกลางหรือไม่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงแค่ไหนอย่างไร ถ้ายึดตามข้อเท็จจริงก็เป็นกลาง ฉะนั้นก็ให้พยายามตรวจสอบข้อเท็จจริงให้ถูกต้องที่สุด

ประเด็นข้อเสนอแนะ นิสิตกล่าวถ้ามีคำชี้แจงจากเจ้าของทรัพย์สินฯก็ต้องพยายามแก้ไขเพื่อให้สังคมเข้าใจ เพราะเรื่องทรัพย์สินกับนักการเมืองเป็นเรื่องที่สังคมให้ความสนใจมาก เพราะเกี่ยวกับการร่ำรวยผิดปกติ การได้มาซึ่งทรัพย์สิน สะท้อนการทำงานอย่างโปร่งใสตรงไปตรงมาหรือไม่ หรือทำงานเพื่อผลประโยชน์ ตรงนี้จะเป็นเรื่องภาพพจน์ของนักการเมือง ฉะนั้นการสื่อสารเรื่องนี้ต้องให้มีข้อเท็จจริงถูกต้องที่สุด (นิสิต สินธุ์พร,สัมภาษณ์ ,25 มิถุนายน 2557)

ก่อนหน้านี้สำนักข่าวอิศราตรวจสอบพบว่านิสิตถือครองบ้านหลังหนึ่งในกรุงเทพฯ แต่ไม่ปรากฏในบัญชีทรัพย์สินที่ยื่นต่อ ป.ป.ช. ต่อมานิสิตชี้แจงว่าเป็นบ้านของลูกสาว

ศุภชัย โงะสมุทร รองเลขาธิการพรรคภูมิใจไทย ให้สัมภาษณ์ว่าการหยิบเอาบัญชีของนักการเมืองมาตรวจสอบแล้วชี้ให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงของจำนวนทรัพย์สินเป็นเรื่องน่า

สนใจเพราะไม่มีสำนักข่าวอื่นทำ ถามว่าหยาบมาแล้วผู้อื่นได้ประโยชน์อะไรบ้าง เป็นเรื่องที่น่าคิดและทำให้คนได้เห็นที่มาที่ไป ว่าการได้มาซึ่งทรัพย์สินมีอะไรพิรุณหรือไม่ แต่ที่คิดว่าสำคัญกว่านั้นคือในแง่ของ ป.ป.ช. จะทำอะไรต่อ ป.ป.ช. มีสิทธิจะสงสัยเองหรือไม่ว่ามีอะไรผิดปกติ แต่สะท้อนให้เห็นได้อย่างหนึ่งว่าการที่กฎหมายบอกว่าต้องเปิดเผยบัญชีจะได้รู้ตำแหน่งบางตำแหน่งซึ่งเป็นการป้องปรามการทุจริตแต่บางสื่อไม่สนใจ ไม่มีการลงลึก การป้องปรามคนที่มีตำแหน่งจึงมีน้อย คนเข้าสู่ตำแหน่งจึงไม่เกรงกลัว แต่กรณีสำนักข่าวอิศรานำบัญชีมาเปิดเผยในลักษณะลงลึกเป็นเรื่องต่อน้อยนักการเมืองก็มีรู้สึกเกรงกลัวอยู่บ้าง

ศุภชัย ยอมรับว่าข้อมูลที่สำนักข่าวอิศรานำมาเปิดเผยมีความน่าเชื่อถือเพราะสืบค้นจากบัญชีทรัพย์สินที่ยื่นต่อ ป.ป.ช.

ในประเด็นความเป็นกลาง ศุภชัยมีความเห็นว่าสิ่งที่ต้องทำคือถ้าจะหยิบเรื่องบัญชีนักการเมืองควรหยิบทั้ง 2 ด้านให้เหมือนกัน แต่ต้องเข้าใจว่าที่ผ่านหยิบบัญชีของรัฐมนตรีมาเป็นส่วนใหญ่ก็เข้าใจว่าเป็นรัฐบาลของพรรคเพื่อไทย ก็ต้องโดนตรวจสอบเยอะเป็นพิเศษ ความเป็นกลางก็ยังพอได้อยู่ แต่อย่าสร้างอะไรที่ให้นักนิทาได้

ประเด็นเปิดโอกาสให้ผู้ถูกตรวจสอบชี้แจงศุภชัยกล่าวว่า ควรทำให้มากกว่านี้ส่วนข้อเสนอแนะนั้น ถ้าตีแผ่แล้วให้ออกาสชี้แจงและเสนอข่าวทั้ง 2 ด้านจะดีมากเพราะได้ฟังความรอบด้าน

“ยิ่งถ้ามีรัฐบาลจากทหารแล้วยังเป็นความท้าทายของสำนักข่าวอิศราอย่างยิ่ง เพราะผมคิดว่าในประเทศนี้คงไม่มีสื่อไหนกล้าพอที่จะตรวจสอบรัฐบาลทหาร หากสำนักข่าวอิศราเมินเฉยก็คงจะร่วง แต่หากสำนักข่าวอิศราทำก็จะเป็นประโยชน์ของประเทศ” (ศุภชัย ใจสมุทร, สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2557)

ผลกระทบในแง่การถูกฟ้องร้องดำเนินคดีและการป้องกัน

ผู้ศึกษาได้สัมภาษณ์ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ผู้อำนวยการบริหารสถาบันอิศรา และมนตรี จุ้ยม่วงศรี บรรณาธิการข่าวสืบสวน กล้านรงค์ จันทิก อดีตกรรมการ ป.ป.ช. และอดีตรองประธานสภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สุนทร พยัคฆ์ อุปนายกฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสภาทนายความในพระบรมราชูปถัมภ์และอนุรักษ์ สง่าอารีย์กุล ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา อดีตเลขาธิการศาลฎีกาได้ข้อเท็จจริงว่านับตั้งแต่ทำข่าวสืบสวนการทุจริตและตรวจสอบทรัพย์สินผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมาจนถึงขณะนี้ (30 มิถุนายน 2557) สำนักข่าวอิศรายังไม่ถูกฟ้องร้องดำเนินคดีอาญาในข้อหาหมิ่นประมาทหรือคิดฟ้องเรียกค่าเสียหายทางแพ่ง

ทั้งนี้ ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ให้ข้อมูลว่ามีปัจจัย 2 ประการ

(1) การนำเสนอข่าวไปตามข้อเท็จจริงที่ได้มาจากบัญชีทรัพย์สินที่นักการเมืองยื่นแสดงต่อ ป.ป.ช. ซึ่งเป็นเอกสารสาธารณะ

(2) แหล่งข้อมูลที่น่าเสนอได้มาจากการค้นข้อมูล เอกสารหลักฐานอย่างเป็นทางการ เช่น กรมพัฒนาธุรกิจการค้า มีข้อเท็จจริงที่สามารถตรวจสอบและพิสูจน์ได้ และไม่มีปัญหาถูกข่มขู่คุกคามแต่อย่างใด (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2557)

ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ บอกว่า หลักการบริหารจัดการสำนักข่าวคือ ให้อิสระในการหาข่าวและนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริง รวมทั้งความเห็นที่แตกต่างอย่างเต็มที่ ให้อิสระในการคิดค้น ข้อมูล หรือประเด็น เพียงแต่ว่าขอหลักการไว้อยู่สี่เรื่อง

1. ห้ามมีการละเมิดกฎหมาย โดยเฉพาะกฎหมายหมิ่นประมาท หรือกฎหมายที่อาจนำไปสู่การฟ้องร้องได้ ก็ต้องระมัดระวัง เรื่องตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงให้แน่ชัด แล้วถ้าไม่แน่ใจว่าข้อมูลที่น่าเสนออาจมีการละเมิดกฎหมายใดๆ ก็ปรึกษาหารือกับบรรณาธิการอย่างรอบคอบ

2. การนำเสนอต้องอยู่ในแนวทางของสำนักข่าวอิศรา การนำเสนอข่าวที่เป็นข่าวหนัก (Hard News) เน้นประโยชน์สาธารณะเป็นหลัก ไม่ใช่ข่าวที่เป็นเรื่องส่วนตัวหรือสีสนอะไรต่างๆ ถ้าไม่เล่นเรื่องส่วนตัว โอกาสที่จะไปยุ่งเรื่องกฎหมายก็น้อย หากเป็นข่าวบันเทิงก็จะเป็นบันเทิงที่เน้นสาระและประโยชน์ ตรวจสอบได้

3. เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ในสังคมไทย และเรื่องการดำเนินคดีก็ยังคงเป็นปัญหาในสังคมไทยค่อนข้างสูงมีความอ่อนไหวมากในทางสังคม ดังนั้นขอให้การเสนอข่าวในเชิงพวกนี้เน้นในเชิงระบบ เช่นระบบกฎหมายเหมาะสมไหม สำนักข่าวอิศราไม่เน้นเชิงวิจารณ์ตัวบุคคล หรือการกระทำ หรือถ้าเกิดว่าในเชิงระบบมีการให้แก้กฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายอาญามาตรา 112 หรือไม่อย่างไร แบบนี้ได้

4. ขณะนี้อยู่ในสถานการณ์ที่ไม่ค่อยปกติ คือมีการยึดอำนาจและประกาศอัยการศึกแล้วประเด็นจากหนึ่งถึงสามยังต้องเข้มงวดเป็นพิเศษในการนำเสนอที่จะไม่ให้กระทบต่อสำนักข่าวอิศราและบุคลากรภายในสำนักข่าว ต้องเพิ่มความระมัดระวังจากข้อ 1-3 แล้วต้องบวกข้อ 4 ด้วย (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2557)

ขณะที่มนตรี จุ้ยม่วงศรี กล่าวถึงหลักการนำเสนอข่าวต้องอยู่ภายใต้หลักปฏิบัติ 2 ข้อ

ข้อแรกการเขียนข่าวและการพาดหัวข่าว จะไม่ใช่ข้อความที่ไม่สุ่มเสี่ยงเปิดช่องต่อการถูกฟ้องร้อง เช่น คำว่า แฉ กิน ผลาญ โกง จะใช้คำว่า “น่าสังเกต” หรือ “สื่อ” แทน ยกเว้นในกรณีที่มีการตัดสิน วินิจฉัย พิพากษา ในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว

ข้อที่สองในการนำเสนอข้อมูลที่มีผลกระทบต่อบุคคลที่อยู่ในข่าวจะต้องเปิดโอกาสเปิดพื้นที่ให้ผู้ถูกตรวจสอบชี้แจงข้อเท็จจริงได้อย่างเต็มที่ หากไม่สามารถติดต่อได้ ก็จะมีการระบุชัดเจนในท้ายข่าวว่า “ได้พยายามติดต่อขอสัมภาษณ์แล้ว” แต่ไม่สามารถติดต่อ และเมื่อข่าวถูกนำเสนอไปแล้ว ในวันรุ่งขึ้น จะต้องมีการติดต่อตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ชี้แจงข้อมูลต่อทันที (สัมภาษณ์, 13 พฤษภาคม 2557)

กล้านรงค์ จันทิก อธิการบดี ป.ป.ช. และอธิบดีรองประธานสภาการหนังสือพิมพ์ฯ ให้ข้อเสนอแนะในการป้องกันการฟ้องร้องหมิ่นประมาท 2 ประการ

ประการแรก ต้องมีกระบวนการตรวจสอบข้อมูลให้รอบคอบชัดเจนก่อนนำเสนอข่าว ยกตัวอย่างในคดีพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ชุกหื่น สื่อได้ตรวจสอบว่ามีการโอนหุ้นให้คนรับใช้แล้ว เดินทางไปตรวจสอบข้อมูลถึงในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรีซึ่งเป็นบ้านของผู้รับโอนหุ้นแล้วพบว่า เป็นคนรับใช้บ้านนักการเมือง เพราะฉะนั้นเมื่อสื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงแล้วนำเสนอ โอกาสที่จะถูกฟ้องร้องก็น้อย

ประการที่สอง ในการนำเสนอข่าวต้องเปิดโอกาสให้ผู้ถูกรตรวจสอบได้มีโอกาสดูแจง อย่างเต็มที่

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สื่อได้ทำทั้งสองข้อแล้วก็ตามก็ไม่ได้หมายความว่าจะไม่ถูกฟ้อง ร้องดำเนินคดีถ้านักการเมืองต้องการฟ้องร้องเพื่อปิดปากสื่อมิให้นำเสนอข่าว

ประเด็นนี้กล้านรงค์ เสนอว่า น่าจะมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายในคดีหมิ่นประมาท เจาะลงไปเป็นการเฉพาะว่าการเผยแพร่ข่าวสารผ่านสื่อมวลชนสู่สาธารณะ ผู้ดำรงตำแหน่ง ทางการเมืองจะเอาโทษในคดีหมิ่นประมาทกันง่ายๆ ไม่ได้ เพราะนักการเมืองเป็นบุคคล สาธารณะ เมื่อผู้เสียหายยื่นฟ้องศาลจะประทับฟ้องคดีต้องไต่สวนมูลฟ้องให้มีรายละเอียดที่ชัดเจนว่าการเผยแพร่ข่าวสร้างความเสียหายให้แก่ผู้ฟ้องอย่างไรแล้วเปิดโอกาสให้ สื่อผู้ถูกฟ้องได้ชี้แจงก่อนมิใช่ประทับฟ้องไว้ก่อนแล้วให้จำเลยไปแก้ต่างภายหลังซึ่งเป็น ปัญหาและภาระของสื่อ (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2557)

สอดคล้องกับ สุนทร พยัคฆ์ อุปนายกฝ่ายช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายสหนาย ความฯ เห็นว่าต้องยึดหลักใหญ่ 2 ประการ

1. ต้องนำเสนอความจริง โดยอ้างอิงเอกสารของทางราชการในกรณีนี้คือบัญชีแสดง รายการทรัพย์สินและหนี้สินที่สำนักงาน ป.ป.ช.เปิดเผยต่อสาธารณะ หากข้อมูลใดที่ตรวจสอบ แล้วยังไม่มีความชัดเจน หรือหมิ่นเหม่ว่าเป็นข้อเท็จจริงก็ยังไม่ควรนำเสนอเผยแพร่สู่สาธารณะ

2. เสนอข่าวในเชิงผลักดันให้องค์กรที่มีอำนาจหน้าที่เข้ามาตรวจสอบแล้วใช้ผลการ ตรวจสอบเป็นข้อมูลในการนำเสนอข่าว ยกตัวอย่างในกรณีที่พบคนใกล้ชิดนักการเมืองถือ ครองทรัพย์สินนับ 100 ล้านไม่ควรเสนอข่าวฟันธงว่าเป็น“νομินี”ของนักการเมือง ต้องตรวจสอบข้อมูลให้มากที่สุด ในการเขียนข่าว การพาดหัวข่าวต้องมีข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงรองรับ พอสมควรและแจ้งหรือส่งต่อข้อมูลให้หน่วยงานที่มีอำนาจเข้ามาตรวจสอบ”(สัมภาษณ์, 26 มิถุนายน 2557)

ขณะที่ อนุรักษ์ สง่าอารีย์กุล ผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกามีความเห็นว่าการพิจารณาคดี ของศาลฎีกาในกรณีที่สื่อถูกฟ้องหมิ่นประมาทมีหลักสำคัญคือ การทำหน้าที่ตรวจสอบบุคคล สาธารณะ โดยเฉพาะนักการเมืองหรือเจ้าหน้าที่รัฐระดับสูง ถ้าเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงที่ มีส่วนเกี่ยวข้องกับเขาโดยตรง ไม่ใช่เป็นการนำเสนอจากแหล่งข่าวหรือจากคำพูดจากของคน

อื่นที่ไม่มีหลักฐานเชื่อมโยงเข้าไปเกี่ยวข้องกับข้อมูลของคนที่ถูกนำเสนอ ประกอบกับไม่ได้เอาความคิดเห็นที่ค่อนข้างเหินแสมหรือเลื่อนลอย เข้ามาเกี่ยวข้องกับข้อมูลเหล่านั้น ส่วนใหญ่แล้วศาลจะตีความว่าเป็นการนำเสนอข้อมูลในเรื่องที่สมควรจะทำตามครรลอง หรือเป็นข้อมูลที่ประชาชนควรรู้ แล้วเป็นการตรวจสอบบุคคลสาธารณะ แม้กระทั่งกรณีของผู้รับสมัครเลือกตั้งไม่ว่ากรณีระดับชาติหรือท้องถิ่นก็แล้วแต่ ถ้ามีคนไปกล่าวหาในขณะที่เขานำเสนอตัวว่าเขามีพฤติกรรมอะไรก็ตาม ถ้าดูแนวคำพิพากษาศาลฎีกา ส่วนใหญ่ยังตีความเป็นเรื่องที่ไม่ผิด เพราะเขาเป็นบุคคลสาธารณะแล้วประชาชนควรได้รู้ข้อมูล เพื่อใช้ในการตัดสินใจ

ในกรณีถ้าเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลในข่าวโดยตรงหรือแม้กระทั่งเพียงจะอยู่ในระดับของการถูกกล่าวหา ยังไม่มีคำพิพากษาหรือการชี้มูลของตำรวจหรืออัยการในกระบวนการยุติธรรมในชั้นของการวินิจฉัยแต่ละระดับก็ตาม ศาลฎีกาส่วนใหญ่มองว่าเป็นเรื่องการกล่าวในลักษณะที่เป็นไปตามครรลองที่ประชาชนควรจะได้รู้มองว่าไม่เป็นความผิด คือไปเข้าหลักการของบทบัญญัติประมวลกฎหมายอาญามาตรา 329 บัญญัติหลักของการยกเว้นความผิดไว้ คือ ผู้ใดแสดงความคิดเห็นหรือข้อความใดโดยสุจริตด้วยความเป็นธรรมซึ่งบุคคลหรือสิ่งใดอันเป็นวิสัยของประชาชนย่อมกระทำผู้นั้นไม่มีความผิดฐานหมิ่นประมาท

การทำหน้าที่ตรวจสอบบัญชีทรัพย์สินของนักการเมือง หลักการที่สื่ออ้างได้ก็คือรัฐธรรมนูญกับพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริตบัญญัติให้การแสดงบัญชีทรัพย์สินของคณะรัฐมนตรี ส.ว. ส.ส. ต้องเปิดเผยต่อสาธารณะ เพราะฉะนั้น ถ้านำเสนอข้อเท็จจริงและตั้งข้อสังเกตว่า ทำไม่มีทรัพย์สินมาก แต่อ้างว่ามีรายได้น้อย แล้วชี้ว่าทรัพย์สินอันนี้มาจากไหน อย่างไร เกี่ยวโยงกับคนอื่น หรือทำไมเคยเห็นทรัพย์สินอันนี้ไปอยู่กับคนโน้น ทำไมนักการเมืองคนนี้ใช้รถยนต์โรยรอยส์ ใช้เบนทลีย์ แต่ทำไมในบัญชีไม่มีทรัพย์สินตัวนี้ อย่างนี้ตั้งข้อสังเกตได้แต่ถ้านำเสนอข่าวแล้วไปใส่ความเห็นเชิงกล่าวหาว่าเขาทุจริตแน่นอนแล้วยืนยันข้อเท็จจริงโดยไม่มีข้อมูลเชื่อมโยงว่าเขาเคยถูกกล่าวหาว่าปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต หรือมีข้อมูลว่ามีการแจ้งความหรือถูกตั้งกรรมการสอบมาเชื่อมโยงแต่กลับไปบอกว่ามีทรัพย์สินมากกว่ารายได้ขนาดนี้ ต้องโกงมาแน่นอน อย่างนี้ก็สุ่มเสี่ยงว่าอาจมีความผิดหมิ่นประมาท

อนุรักษ ให้ความเห็นว่า ถ้ามีข้อมูลว่าก่อนยื่นบัญชีทรัพย์สินหรือช่วงดำรงตำแหน่งก่อนหน้านี้เคยถูกตั้งกรรมการสอบวินัยว่าเป็นกรรมการจัดซื้อจัดจ้างหรือเป็นผู้อนุมัติในการซื้อ ใช้งบประมาณของรัฐแล้วถูกกล่าวหาว่าไม่โปร่งใส แล้วเอามาใส่เพื่อสนับสนุนในเรื่องบัญชีทรัพย์สินที่เป็นข้อสังเกต อย่างนี้แนวคำพิพากษาศาลฎีกาส่วนใหญ่จะไม่ค่อยฟังว่าเป็นความผิด เพราะมันอยู่ในกรอบหลักใหญ่ๆ 1.เป็นบุคคลสาธารณะ 2.ข้อเท็จจริงที่นำเสนออันนั้นเป็นข้อเท็จจริงที่ประชาชนควรรู้ 3.ไม่ได้แทรกความคิดเห็นที่ไม่มีมูลหรือไม่มีข้อมูลเชื่อมโยงกับเขา

อนุรักษยังมีข้อเสนอแนะด้วยว่า การทำหน้าที่ตรวจสอบบุคคลสาธารณะ ไม่ควรเป็น

หน้าที่เฉพาะสำนักข่าวอิศราเนื่องจากการเผยแพร่ข้อมูลของสำนักข่าวอิศราส่วนใหญ่จะอยู่ในกรอบของคนที่สนใจเรื่องการเมืองและเป็นสื่อทางเลือก สื่อกระแสหลักควรนำเสนอข่าวลักษณะนี้อย่างเต็มที่ (สัมภาษณ์, 24 มิถุนายน 2557)

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษารายงานเรื่องนี้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะต่อสำนักข่าวอิศราและผู้เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะต่อสำนักข่าวอิศรา

ข้อเสนอต่อการทำหน้าที่ของสำนักข่าวอิศราควรขยายบทบาทการทำหน้าที่ตรวจสอบบุคคลสาธารณะให้กว้างมากขึ้น เช่น ตรวจสอบบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการสภาผู้แทนราษฎร กรรมการวุฒิสภา ที่ปรึกษากรรมการ ตรวจสอบนักการเมืองท้องถิ่นในประเด็น ร่ำรวยผิดปกติและการทุจริตจัดซื้อจัดจ้างในระดับฐานล่างของสังคมซึ่งกำลังเป็นปัญหาร้ายแรงอยู่ในขณะนี้ การตรวจสอบทรัพย์สินควรทำควบคู่ไปกับการตรวจสอบนโยบายสาธารณะหรือโครงการของรัฐบาลผู้ได้ประโยชน์จากการนโยบายและควรมีแนวทางการทำข่าวสืบสวนในรูปแบบและประเด็นที่หลากหลายเพื่อสร้างความโดดเด่น เช่น ประเด็นเชิงสังคม ส่วนข้อเสนอต่อการบริหารงานของสำนักข่าว ต้องยกระดับการพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพเพื่อให้สามารถทำข่าวได้มีมาตรฐานสูงขึ้น ตลอดจนจัดหาอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะต่อคนที่ทำงานด้านข่าว

องค์อาชีพของสื่อมวลชนต้องตระหนักในการทำหน้าที่ตรวจสอบบุคคลและนโยบายสาธารณะอย่างตรงไปตรงมาเป็นมืออาชีพ มีความกล้าหาญ ยึดอุดมการณ์ในวิชาชีพ เรียนรู้และให้ความสำคัญในการทำข่าวสืบสวน

ข้อเสนอแนะต่อนโยบายการป้องกันและปราบปรามการทุจริต

ควรแก้ไขพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต พ.ศ.2542 ประกาศหรือคำสั่งที่เกี่ยวข้องให้มีการเปิดเผยบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินและหนี้สินของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอื่นนอกเหนือจากตำแหน่งคณะรัฐมนตรี ส.ส. ส.ว. ได้แก่ เจ้าหน้าที่ระดับสูงของหน่วยงานกรมการรัฐวิสาหกิจ นักการเมืองท้องถิ่นเพื่อให้ประชาชนและสื่อมวลชนสามารถเข้าถึงข้อมูลบัญชีแสดงรายการทรัพย์สินของบุคคลดังกล่าวซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันและปราบปรามการทุจริตอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะต่อผู้เกี่ยวข้อง

สมาคมนักข่าวและนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และองค์กรวิชาชีพสื่อ ควรพัฒนาสมาชิกขององค์กรในการทำข่าวสืบสวนให้มีคุณภาพตั้งกองทุนสนับสนุนการทำข่าวสืบสวนเพื่อให้นักข่าวสามารถทำข่าวสืบสวนได้อย่างเต็มที่ กองทุน

ช่วยเหลือนักข่าวในกรณีที่ถูกโต้ตอบ นายทุนเจ้าของสื่อควรมีความกล้าหาญทางจริยธรรม แม้ว่าการนำเสนอข่าวนั้นอาจส่งผลกระทบต่อรายได้ทางธุรกิจหรือความสัมพันธ์ส่วนตัว ระหว่างนายทุนสื่อกับนักการเมืองบ้าง สถาบันการศึกษาที่ผลิตนักศึกษาในสายนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ ควรปลูกฝังให้นักศึกษาเห็นคุณค่าของการทำข่าวสืบสวนภาครัฐ เอกชน และ ภาคประชาสังคมควรสนับสนุนการทำหน้าที่ของผู้สื่อข่าวด้วยการเปิดเผยข้อมูล ชี้เบาะแสการ คอรัปชั่นของนักการเมืองและเจ้าหน้าที่รัฐทุกรูปแบบ

ทั้งนี้ เพื่อให้สื่อมวลชนได้ทำหน้าที่ตรวจสอบบุคคลสาธารณะเพื่อประโยชน์สาธารณะ อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

สัมภาษณ์

- มนตรี จัยม่วงศรี.13 พฤษภาคม 2557
ศุภเดช ศักดิ์ดวง.10 มิถุนายน 2557
ศักดา เสมอภพ.24 มิถุนายน 2557
รพีพรรณ สายัณห์ตระกูล.25 มิถุนายน 2557
วิชา มหาคุณ.14 พฤษภาคม 2557
วรวิทย์ สุขบุญ.15 พฤษภาคม 2557
พิศิษฐ์ ลีลาวชิโรภาส. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 5 มิถุนายน 2557
มานะ นิมิตรมงคล. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 4 มิถุนายน 2557
อิฐบูรณ์ อ้นวงษา. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 4 มิถุนายน 2557
วรพจน์ แสนประเสริฐ. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 4 มิถุนายน 2557
วิเชษฐ์ เกษมทองศรี. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 6 มิถุนายน 2557
ชวนนท์ อินทรโกมาลย์สุต. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 9 มิถุนายน 2557
อนุดิษฐ์ นาคทรรพ. (สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 18 มิถุนายน 2557
สมศักดิ์ ปริศนานันทกุล.(สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 24 มิถุนายน 2557
นิสิต สินธุไพร.(สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 25 มิถุนายน 2557
ศุภชัย ใจสมุทร.(สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 4 กรกฎาคม 2557
ประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์. 27 พฤษภาคม 2557
กล้านรงค์ จันทิก.(สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 25 มิถุนายน 2557
สุนทร พยัคฆ์.(สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์) 26 มิถุนายน 2557
อนุรักษ์ สง่าอารีย์กุล. 24 มิถุนายน 2557

เอกสารอื่นๆ

- กฤษมณฑ์ วัฒนานรงค์. “การสร้างความเชื่อถือและการยอมรับสื่อออนไลน์” สืบค้นจาก <http://www.teenpath.net/content.asp?ID=14018#.U8PRipSSzcw> เมื่อ 15 มิถุนายน 2557.
- สายศิริ ด่านวัฒนะ. “การรายงานข่าวสืบสวนของหนังสือพิมพ์ไทย” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548.
- สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. “สมุดปกขาว ความจำเป็นที่จะต้องปฏิรูปการใช้กฎหมายหมิ่นประมาท” ไม่ระบุปีพิมพ์

อิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์กับเยาวชนไทย

Social Media influences and Thai Youths

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อังธิดา ลิ้มปัทมปาณี*

บทคัดย่อ

สื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์กำลังมีอิทธิพลต่อเด็กและเยาวชนไทยขณะนี้ อันเนื่องมาจากการใช้และการพึ่งพาสื่อสังคมออนไลน์เป็นระยะเวลานานในแต่ละวัน และเอาใจจริงเอาจัง ซึ่งส่งผลต่อจิตใจ ความคิด ความเชื่อ ส่งผลต่อพฤติกรรมหรือวิถีชีวิตของเยาวชน อิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์ที่ปรากฏทั้งมิติสร้างสรรค์และมิติลบในสังคมไทย ได้แก่ 1. บ่มเพาะทางจิตใจ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม 2. เปิดโอกาสและช่องทางการเรียนรู้ 3. เข้าถึงข้อมูลเรื่องสุขภาพง่ายขึ้น 4. คุกคามทางเพศ 5. รู้ไม่ทันสิทธิส่วนตัว 6. ใจร้อน ตัดสินผู้อื่นทั้งที่ไม่รู้จัก

แนวทางดูแลให้สื่อสังคมออนไลน์สร้างสรรค์ พัฒนา และตระหนักภัยมืดดำ ต้องอาศัยหลายภาคส่วนร่วมกัน ได้แก่ 1. เยาวชนและเด็กต้องดูแลตัวเองเป็น ต้องรู้จักสื่อสังคมออนไลน์ รู้ทันความ ‘แรง’ และ ‘พลัง’ โดยมีพ่อแม่ผู้ปกครอง ครู พระ และนักสื่อสารมืออาชีพเป็นพี่เลี้ยง 2. พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเป็นที่ปรึกษา ยืนเคียงข้างเยาวชน โดยเฉพาะประเด็นอันตรายไซเบอร์และคุกคามลวนลามทางเพศ ความเครียดจากการกดดันในสื่อสังคมออนไลน์ 3. พ่อแม่ ครู ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร สถาบันการศึกษา นักการสื่อสารมืออาชีพ นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน องค์การเพื่อการพัฒนาเอกชนด้านเด็กและเยาวชน ต้องร่วมปรับปรุงหลักสูตรให้มีการเรียนรู้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ และมีการเรียนรู้ร่วมกันในเรื่อง ‘สิทธิส่วนบุคคล’ ในสื่อสังคมออนไลน์ ความเหมาะสมและความไม่เหมาะสม และเรียนรู้ ‘พลัง’ สื่อสังคมออนไลน์ ด้านสร้างสรรค์พัฒนา ‘ความเป็นพลเมืองและหน้าที่พลเมือง’ 4. ส่งเสริมเครือข่าย ‘พี่เลี้ยง’ สื่อสังคมออนไลน์ 5. นักวิชาการสื่อสารมวลชนและนักวิชาชีพสื่อ จัดทำแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์ และเป็นต้นแบบให้สังคมและเยาวชน

คำสำคัญ : สื่อสังคมออนไลน์ อิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์ การบ่มเพาะความคิดความเชื่อ พฤติกรรมเยาวชน สิทธิส่วนบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ สื่อสร้างสรรค์สังคม

*คณะสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทคัดย่อ

Social media and social network are now having an influence on Thai children and teenager because they seriously use social media for a long time daily. It has an influence on their mental, thoughts and beliefs which affect their behavior and daily lives. The influences of social media that appear in Thai society including creative way and negative way are 1.Cultivation of mental, thoughts and beliefs 2. Learning Opportunities 3. Get health information easier 4.Sexual harassment 5. Do not realize their privacy 6.Judging people without knowing them.

The way to solve, develop, create positive way, realize the dark-side and take care of social media need cooperative of every sectors in society including 1. Teenager and children should know what is right or wrong in social media by themselves and know the power of the social media by the assisting of parents, guardians, teachers, monks and experts of communication 2. Parents should be the consultants for teenager and children especially in the issues of cyberbullying and sexual harassment on social media 3. Parents, teachers and government institutions that related to this issues such as, the ministry of culture, the ministry of information technology and communication, institution of educations, mass communications' experts, organizations that develop children and teenager have to cooperate and up-to-date the curriculum to give knowledge about social media and learn together about privacy in social media what appropriate and inappropriate and finally learn the 'power' of social media in the way of creativity and also civics and civil rights 4. Support the network of 'social media nanny' 5. Experts and scholars of mass communication and social media set up 'patterns' and the way of using social media for teenager and children.

Keywords : social media, social media influences, cultivation of thoughts and beliefs teenager's behavior, social media privacy, creative social media.

บทนำ

‘สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนในสังคม’ (McQuail D., 2010) นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน นักวิชาการด้านจิตวิทยาเด็กและเยาวชน และผู้คนในสังคมเห็นพ้องต้องกันประเด็นนี้ ทั้งจากหลักฐานเชิงประจักษ์ในงานวิจัยและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นเมื่อเทคโนโลยีเปลี่ยนโฉมอย่างก้าวกระโดดโดยเฉพาะเทคโนโลยีการสื่อสารทำให้สังคมต้องเปลี่ยนแปลง ผู้คนในสังคมหลายส่วนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ความคิด และค่านิยมตามไปด้วย ในอดีตสื่อมวลชนอย่างหนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ โทรทัศน์พลต่อผู้คนและเป็นผู้กำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) (White D.M., 1950.) ในระยะ 15 ปีที่ผ่านมา เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ถูกพัฒนาให้ทันสมัย รวดเร็ว ผู้คนเข้าถึงได้ง่าย สะดวกต่อการใช้งาน เปิดโอกาสให้ทุกคนทุกระดับ แสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ สื่อสารกันได้เสมอไม่ว่าอยู่ที่ใดในโลกหรือเวลาใดก็ย่อมได้ ซึ่งเทคโนโลยีการสื่อสารนี้นับเป็นสื่อใหม่ (New Media) ซึ่งสื่อใหม่ก็มีหลากหลายประเภท

หนึ่งในสื่อใหม่ดังกล่าวคือ สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ที่พัฒนาจากเทคโนโลยีการสื่อสารในอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์กำลังมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและผู้คน เชื่อมผู้คนในสังคมเข้าด้วยกันเป็นเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ขนาดใหญ่ อันเป็นการสื่อสารทางเลือก ของผู้คน สื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์เหล่านี้เข้ามามีอิทธิพลทางความคิดแทนสื่อมวลชนดั้งเดิมที่เป็นสื่อกระแสหลัก (Mainstream Media) บางครั้งก็กลับเป็นผู้กำหนดวาระข่าวสารในสังคมอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากสื่อกระแสหลักมักจะนำเสนอเรื่องราวจากสื่อสังคมออนไลน์และประเด็นที่เครือข่ายสังคมออนไลน์กำลังสนทนาคิดตาม ให้ความสนใจกัน

ข้อเด่นของสื่อสังคมออนไลน์หลายประการ ตั้งแต่ตอบสนองการสื่อสารทั้งในระดับปัจเจกชน (Individual level) ระดับกลุ่มคน (Group level) และระดับมวลชน (Mass level) และข้ามพ้นเรื่องระยะเวลาและการจำกัดเสรีภาพการสื่อสาร การเปิดกว้างเวทีแสดงความคิดเห็นและหลากหลาย การเข้าถึงง่าย รวดเร็ว สามารถโต้ตอบได้ทันทีที่ต้องการ ตอบสนองความสนใจเรื่องที่แตกต่างกันในแบบที่สื่อมวลชนกระแสหลักมีอาจทำได้ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ผู้คนสนใจ ใช้ และพึ่งพาสื่อสังคมออนไลน์กันอย่างรวดเร็ว แพร่หลายอย่างกว้างขวางทั่วโลก

นับตั้งแต่สตีเวน พอล จอบส์ (Steven Paul Jobs) หรือสตีฟ จอบส์ (Steve Jobs) ผู้ร่วมก่อตั้งบริษัทแอปเปิลคอมพิวเตอร์และนักประดิษฐ์ (Apple Computer Company) คิดค้นนวัตกรรมการสื่อสารรูปแบบใหม่แบบหลอมรวมสื่อ (Convergence Media) ทั้งไอแมค (iMac) ไอทูนส์ (iTunes) ไอพอด (iPod) ไอโฟน (iPhone) และไอแพด (iPad) โดยเฉพาะไอโฟนและไอแพดที่นับเป็นต้นแบบสุดยอดนวัตกรรมและการสื่อสารยุคนี้ และใช้แอปพลิเคชันกระจายตัว (Applications Distribution) หรือ แอปส์สตอร์ (Apps Store) สามารถสื่อสารได้หลากหลาย แทนการใช้คอมพิวเตอร์ที่เป็นฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์แบบเดิม หรือแม้

กระทั่งโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Mobile Phone) ดังคำกล่าวว่า “ความหลักแหลม กระตือรือร้น และพลังงานของสตีฟ เป็นที่มาของนวัตกรรมนับไม่ถ้วน ซึ่งเพิ่มคุณค่าและพัฒนาชีวิตของพวกเราให้ดีขึ้น โลกดีขึ้นอย่างสุดประมาณเพราะสตีฟ” (อ้างถึงในWikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Steve_Jobs. retrieved Aug 30, 2013.)

ประกอบกับการค้นพบเบราร์เซอร์ตัวแรกของโลก โดย เซอร์ทิโมที จอห์น เบร์เนอร์ส-ลี (Sir Timothy John Berners-Lee) หรือทิม เบร์เนอร์ส-ลี (Tim Burners-Lee) นักวิจัยและนักประดิษฐ์ผู้ให้กำเนิดเวิลด์ ไวด์ เว็บ (World Wide Web) ในโลกอินเทอร์เน็ตอันเป็นพื้นฐานเครือข่ายติดต่อระหว่างผู้ใช้งานด้วยกันทั่วโลก (อ้างถึงในWikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Tim_Berners_Lee. retrieved Aug 30, 2013.)

อีกทั้งมาร์ก เอลเลียต คาซันเบิร์ก (Mark Elliot Zuckerberg) หรือมาร์ก ซักเคอร์เบิร์ก (Mark Zuckerberg) ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์นิวโค้ดบุ๊ก (New Code Book; Code.org.) และผู้คิดค้นเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) โดยใช้ชื่อว่า ‘เว็บไซต์เฟซบุ๊ก’ (Facebook website; The Facebook.com) เฟซบุ๊กเป็นสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และเว็บเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) ที่มีชื่อเสียงที่สุด มาร์กยังเป็นหนึ่งใน 100 ผู้ทรงอิทธิพลของโลกอันดับที่ 16 (อ้างถึงในWikipedia, the free encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg. retrieved Aug 30, 2013.)

ขณะนี้มีผู้นิยมใช้เฟซบุ๊กมากที่สุดทั่วโลกถึง 1.1 พันล้านราย ในประเทศไทยมีมากถึง 22 ล้านราย ยังไม่นับรวมแอปพลิเคชันที่มีชื่อเสียงเป็นที่นิยมอย่างทวิตเตอร์ (Twitter) ทั่วโลกมีผู้ใช้บริการถึง 554 ล้านราย ในประเทศไทยมีมากถึง 2.2 ล้านราย ไลน์หรือเรียกกันว่าไลน์ (Line) มีผู้ใช้บริการทั่วโลกถึง 230 ล้านราย ในประเทศไทยมีผู้ใช้บริการถึง 15 ล้านราย วอทสแอฟ (WhatsApp) มีผู้ใช้บริการทั่วโลกถึง 300 ล้านราย และวีแชท (wechat) ที่มีผู้ใช้บริการทั่วโลกถึง 300 ล้านราย เท่ากัน ส่วนกูเกิลพลัส (google+) มีผู้ใช้บริการทั่วโลก 500 ล้านราย (The Nation and ZocialRank, July 2013) และอินสตาแกรม (Instagram) 150 ล้านราย (thumbup.in.th/2013/instagram-150-million-users-plan-business-2014/ retrieved Aug 30, 2013)

นอกจากนี้ยังมีสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์อื่นๆ อาทิ แทงโก (Tango) สไกป์ (Skype) พินเทอเรส (Pinterest) ตัมบเลอ (Tumblr) ยูทิวบ์ (YouTube) และอีกหลายสื่อ

เมื่อสังเกตการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ของผู้คน พิวรีเสิร์ทเซ็นเตอร์ (Pew Research Center) องค์กรที่ศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างผู้ใช้ที่เป็นเยาวชนและผู้ใหญ่พบว่า กลุ่มเยาวชนจะเป็นผู้ใช้หลักของสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ดังนั้น เยาวชนใช้

เฟซบุ๊ก (facebook) ร้อยละ 94 ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้เพียงร้อยละ 67 เยาวชนใช้ทวิตเตอร์ (twitter) ร้อยละ 26 ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้เพียงร้อยละ 18 เยาวชนใช้พินเทอเรส (pinterest) ร้อยละ 1 ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้ร้อยละ 15 เยาวชนใช้อินสตาแกรม (instagram) ร้อยละ 11 ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้ร้อยละ 13 เยาวชนใช้ทัมบเลอ (Tumblr) ร้อยละ 5 ขณะที่ผู้ใหญ่ใช้ร้อยละ 6 (ข้อมูลจาก@nuttaputch, การใช้ social media ที่ต่างกันระหว่างผู้ใหญ่กับวัยรุ่น, เว็บไซต์MarketingOops!, 23 สิงหาคม 2556)

หากแจกจ่ายละเอียดช่วงอายุของผู้ใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network) พบรายละเอียดดังนี้ ช่วงอายุ 13-17 ปี ใช้สื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 81 ช่วงอายุ 18-29 ปี ใช้สื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 89 ช่วงอายุ 30-49 ปี ใช้สื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 78 ช่วงอายุ 50-64 ปี ใช้สื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 60 และช่วงอายุ 65 ปีขึ้นไป ใช้สื่อสังคมออนไลน์ร้อยละ 43 (Pew Research Center, เก็บข้อมูลเดือนสิงหาคม, พฤษภาคม, และกุมภาพันธ์ 2013, อ้างถึงในเว็บไซต์MarketingOops, อ้างแล้ว.)

เยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวนถึง 2,000 ล้านคน เป็น 1 ใน 3 ของประชากรโลก (Children, Youth and Media Around the World: An Overview of Trends & Issues. Retrieved Aug 13, 2013 from http://www.unicef.org/videoaudio/inter-media_revised.pdf) ซึ่งสังคมควรให้ความสนใจขณะนี้ มีประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงคนร่วมสมัยยุคใหม่หรือเยาวชนคนรุ่นใหม่อย่างหนึ่ง คือ การเข้าถึงสื่อรูปแบบยุคโลกาภิวัตน์อย่างสื่อประสม (Multi-media) สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) อันเป็นสื่อทางเลือก มากกว่าแต่ก่อน ทั้งสื่อชุมชน สื่อท้องถิ่น ดาวเทียม เคเบิลทีวี วิทยุกระจายเสียง หนังสือพิมพ์และนิตยสาร อินเทอร์เน็ต คอมพิวเตอร์และวิดีโอเกม ปัจจุบันนี้สื่อและโปรแกรมต่างๆ มีประสิทธิภาพสูงมากขึ้นในการให้ผู้คนเข้าถึง แต่การเซ็นเซอร์กับการควบคุมเนื้อหาที่กลับลดลงในเกือบทุกภาคส่วนของโลก ข้อมูล อีเมล รูปภาพต่างๆ ไหลวนรอบโลกเร็วมากและอิสระมากกว่าที่เคยเป็นมา และมากกว่าที่คนจะคาดเดาได้ นอกจากนี้สื่อมวลชนต่างๆ ยังทำให้โลกเล็กลงและแคบลง (Mirium Slozberg, อ้างถึงใน Sutisa et al., Aug 18, 2013.

www.wikigender.org/index.php/Trends_in_the_use_of_social_media_by_youth_in_thailand)

ข้อมูลสรุปการใช้อินเทอร์เน็ตยังพบว่า จากเดิม ค.ศ.1990 มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ตประมาณ 2.6 ล้านราย ปัจจุบัน ค.ศ.2013 มีจำนวนผู้ใช้งานทั่วโลกสูงถึง 2,400 ล้านราย (Creativeramblings.com, อ้างถึงใน iT24Hrs.com ใต้อีที 24 ชั่วโมง “ย้อนเวลามอง Social Media ในอดีตถึงปัจจุบัน, July 15th, 2013) สื่อใหม่ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Network)

ประชากรบนโลกออนไลน์ (Online Population) พบว่าเริ่มตั้งแต่อายุ 6 ขวบซึ่งผู้ให้บริการเยาวชนนี้สามารถเข้าถึงอินเทอร์เน็ตจากที่บ้าน ข้อมูลยังระบุว่าโดยเฉลี่ยผู้ใช้จะใช้

บริการออนไลน์ 27.4 ชั่วโมงต่อเดือน และเฉลี่ยเปิดชมเนื้อหาประมาณ 2,845 หน้า (page) ต่อคนต่อเดือน (Internet World Stats, December 2012, retrieved Aug 30, 2013) ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีตลาดผู้ใช้บริการออนไลน์อายุน้อยที่สุดในโลก และมีแนวโน้มเพิ่มผู้ใช้บริการอายุน้อยนี้เรื่อยๆ รวมถึงการใช้เวลาอยู่กับออนไลน์นานยิ่งขึ้น การตกย้ำให้เห็นภาพชัดเจนในเรื่องอิทธิพลของสื่อออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ คือ ร้อยละ 74.7 ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั้งหมดของคนไทยอายุต่ำกว่า 35 ปี; กลุ่มอายุ 15-24 ปี ร้อยละ 45.2 ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั้งหมด กลุ่มอายุ 25 – 34 ปี ร้อยละ 29.5

กลุ่มอายุ 15 – 24 ปี มากกว่าร้อยละ 50 ตอบว่าใช้เวลา 31.7 ชั่วโมงบนออนไลน์ กลุ่มอายุ 24 – 34 ปี ตอบว่าใช้เวลา 26 ชั่วโมงบนออนไลน์ ขณะที่กลุ่มอายุ 35 – 44 ปี ระบุว่าใช้เวลา 25.4 ชั่วโมงบนออนไลน์ ตลอด 1 เดือนที่ผ่านมา (Internet World Stats, อ้างแล้ว)

ข้อมูลเชิงประจักษ์ดังกล่าวทำให้เห็นภาพว่า สื่อสังคมออนไลน์สามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจของผู้คนและกำลังมีอิทธิพลดังกล่าว ข้อมูลเบื้องต้นยังชี้บ่งว่าเยาวชนส่วนใหญ่ติดตามเครือข่ายสังคมออนไลน์ ตั้งแต่ตื่นนอนจนกระทั่งเข้านอนอีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะได้ติดตามข่าวสารและสื่อสารกับเพื่อนทั้งที่รู้จักในโลกความจริงและรู้จักเฉพาะในโลกออนไลน์ จนเป็นส่วนหนึ่งที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การใช้และพึ่งพาสื่อมากย่อมทำให้สื่อมีอิทธิพลต่อความคิด และวิถีชีวิตมากตามไปด้วย

สื่อสังคมออนไลน์อันทรงพลัง สื่อที่สร้างสรรค์หรือหลุมดำของเยาวชน ?

สื่อใหม่ โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์สามารถสร้างปรากฏการณ์อันทรงพลังทางสังคมหลายต่อหลายครั้ง หลายรูปแบบทั้งในด้านสร้างสรรค์พัฒนา และด้านมืด เป็นทางลบ หากจัด ‘กลุ่ม’ แสดงถึง ‘ความทรงพลัง’ หรือ ‘อิทธิพล’ ตามปรากฏการณ์ของสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ อาจแบ่งเป็น 1. **ทรงพลังต่อผู้คนด้านจิตใจ ความคิด ความเชื่อ** 2. **ทรงพลังต่อผู้คนด้านการกระทำ พฤติกรรม** แต่ทั้งสองส่วนนี้เมื่อขยายไปในมิติต่างๆ และเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก ย่อมส่งผลโดยรวมต่อสังคมไทย ทั้งทางวัฒนธรรม สังคมและการสื่อสาร ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ อิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์เห็นได้ชัดจากการสังเกตปรากฏการณ์ ซึ่งมีทั้งด้าน ‘สร้างสรรค์ พัฒนา’ และด้านมืดอันเป็น ‘หลุมดำ’ ต่อเยาวชน ดังนี้

1. บ่มเพาะ (Socialization) ทั้งทางจิตใจ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม

สื่อสังคมออนไลน์เปิดโอกาสให้ผู้คนจับจอง ‘พื้นที่สาธารณะออนไลน์’ (Public Sphere) ในฐานะเป็น ‘พื้นที่ส่วนตัว’ (Privacy Space) ตามความชอบเพียงแค่มัครเข้าไปเป็นสมาชิกผ่านอีเมลหรือมีรหัสผ่าน ก็สามารถเขียนข้อความหรือโพสต์รูปภาพบนเพจ/แอค

เคาน์ของตัวเอง สิ่งต่างๆ ก็จะปรากฏออกสู่ ‘พื้นที่สาธารณะออนไลน์’ บนหน้าจอคอมพิวเตอร์ หน้าจอสมาร์ตโฟนในเครือข่ายสื่อสังคมออนไลน์นั้น หรือแม้แต่ข้ามไปเครือข่ายอื่นก็ได้ ปรากฏการณ์ที่เยาวชนนำเสนอเรื่องส่วนตัวไปสู่สาธารณะเป็นเรื่องที่ง่ายมาก และเป็นเรื่องที่ต้องแสดงให้เห็นโดดเด่นเป็นที่ยอมรับ (Show off) เช่น การถ่ายภาพตัวเอง (Selfie) ไม่ว่าจะทำอะไร ไปที่ไหน กินอะไร แล้วเผยแพร่ในสังคมออนไลน์ เพื่อให้เพื่อนทั้งที่รู้จักจริงและรู้จักใน ‘โลกออนไลน์’ รับรู้ ชื่นชอบกดไลค์ (Like) พูดถึง (Comment) จนถึงแบ่งปัน/ส่งต่อ (Share/Retweet) สิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อ ‘ความมั่นใจในตัวเอง’ ในอนาคต

ดังที่ พญ.พรรณพิมล วิบุลากร ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาเด็กและวัยรุ่น ให้ข้อสังเกตว่า มนุษย์ถ้าทำอะไรแล้วได้รางวัลจะทำซ้ำ บางคนได้ 2 ไลค์ ก็มีความสุขแล้ว แต่บางคนต้องให้มียอดไลค์มากๆ ยิ่งมากยิ่งดี หากได้รับการตอบรับน้อยไม่เป็นตามคาดหวัง และทำใหม่แล้ว ก็ยังไม่ได้รับการตอบรับจะส่งผลกระทบต่อความคิดของตัวเอง สูญเสียความมั่นใจ เกิดทัศนคติด้านลบต่อตัวเองได้ เช่น ไม่ชอบตัวเอง ไม่พอใจรูปลักษณ์ของตัวเอง ยิ่งกว่านั้น ‘เซลฟี’ สามารถกัดกร่อนความมั่นใจ ความภาคภูมิใจในตัวเอง (manager.co.th., 2557)

ความมั่นใจในตัวเองเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกคน ทำให้เกิดความพอใจในตัวเอง มีความสุข มีสมาธิ ไม่กังวล ไม่โยยหาความรักความสนใจจากคนอื่น กล้าทำในสิ่งใหม่ที่เหมาะสม มีความเป็นผู้นำ กล้าเผชิญความจริง มีบุคลิกภาพดี เป็นมิตรกับทุกคน

หากขาดความมั่นใจในตัวเองจะส่งผลต่อเยาวชนเกิดความกังวล ลังเล ชีวิตไม่มีความสุข เมื่อความคิดสะสมไปเรื่อยๆ อาจมีความผิดปกติทางจิตใจอารมณ์ ได้ง่าย เช่น หวาดกลัว หวดระแวง เครียด อิจฉา ขอบขี้嫉คนอื่น ซึมเศร้า อาจทำพฤติกรรมแปลกๆ ที่ตรงข้ามกับความมั่นใจตัวเอง เช่น การแต่งกาย การใช้คำพูด หรือประชดชีวิตตัวเอง ตีมีสสุรา ใช้ยาเสพติด เป็นต้น (พรรณพิมล วิบุลากร, อ้างแล้ว)

สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Gwenn Schurgin O’Keeffe และ Kathleen Clake-Pearson จากวารสารสถาบันวิชาการกุมารเวชศาสตร์อเมริกา (O’Keeffe and Pearson, 2011) พบว่า สื่อสังคมออนไลน์เปิดโอกาสให้วัยรุ่นใช้ในรูปแบบ ‘ออนไลน์’ (Online) สำคัญพอๆ กับการใช้ในรูปแบบ ‘ออฟไลน์’ (Offline) อาทิ การติดต่อสื่อสารกับเพื่อนและครอบครัว การพบเพื่อนใหม่ การแบ่งปันรูปภาพ หรือการแลกเปลี่ยนความคิด สื่อสังคมออนไลน์ยังมีประโยชน์ต่อชีวิตของวัยรุ่นเชิงลึกที่ส่งผลต่อมุมมองตัวเอง ชุมชน และโลก รวมทั้ง

1. เปิดโอกาสให้ประชาคมระดมเงินทุนการกุศลและอาสาสมัคร เพื่อทำงานในเหตุการณ์ต่างๆ ของพื้นที่ตนเอง รวมทั้งทางการเมือง และมูลนิธิองค์กรการกุศล
2. พัฒนาศักยภาพบุคคล และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ทั้งยังสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะหรือเพลงของตัวเองแล้วแบ่งปันสู่สังคม

3. ต่อยอดความคิดใหม่ๆ จากผลงานประดิษฐ์คิดค้นของบล็อก (Blogs) พ็อดคาส (Podcasts) วิดีโอคลิป (Videos) และเว็บเกม (Gaming site)
4. เครือข่ายเชื่อมโยงสื่อสารของคนหนึ่งกับกลุ่มสื่อสารของเขาจะแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์กัน ซึ่งแต่ละคนมีภูมิหลังแตกต่างกัน การสื่อสารถึงกันและกันต้องให้ความสำคัญ ต้องเปิดโอกาสให้คนอื่นด้วยความเคารพ (Respect) ต้องรับฟังความคิดเห็นคนอื่น
5. แสดงถึงเอกลักษณ์โดดเด่น (Individual Identity) และทักษะทางสังคมที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะบุคคล (Unique)

ช่วงเวลา 10 ปีที่ผ่านมา พบว่าเยาวชนไทยในยุคสื่อสังคมออนไลน์ ถูกบ่มเพาะหล่อหลอมจิตใจ ความคิด ความเชื่อ พฤติกรรม ดังปรากฏในสิ่งที่ผลวิจัยข้างต้นระบุไว้เช่นกัน อาทิ การส่งต่อข้อมูลเพื่อระดมความช่วยเหลือ ขอรับบริจาคเลือด ทรัพย์สิน สิ่งของ บรรเทาและช่วยเหลือสาธารณภัย น้ำท่วม แผ่นดินไหว ไฟไหม้ พายุ สึนามิ ซึ่งประสบความสำเร็จในหลายเหตุการณ์อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะช่วงเวลาวิกฤตของสังคมไทย อย่างกรณีน้ำท่วมใหญ่ปี 2554

การแสดงความคิดเห็นและส่งต่อข้อมูลกรณีกระทรวงศึกษาธิการอนุญาตให้ไว้ผมไม่ ต้องตัดสั้นเกรียนแต่ต้องสุภาพเรียบร้อย การเรียนรู้ปรากฏการณ์โลกจะแตกต่างไม่เป็นความจริงดังที่มีผู้ออกมากล่าวอ้าง หรือแม้แต่การรวมตัวกันเพื่อไม่ให้หน่วยงานรัฐตัดต้นไม้ที่มีอายุเก่าแก่บริเวณโรงงานยาสูบเก่า การร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวางในรายการละครโทรทัศน์หลังข่าวค่ำในความเหมาะสม หรือการแสดงความคิดเห็นเรื่องแก้ไขปัญหาราคาพืชผลการเกษตรหรือพลังงานของรัฐบาล การรณรงค์หาที่อยู่ให้สัตว์เลี้ยง ไม่ทิ้งสัตว์เลี้ยง การรณรงค์ประหยัดพลังงานและลดการใช้พลังงานฟอสซิล การใช้จักรยานแทนพาหนะอื่นๆ ในวันคาร์ฟรีเดย์และวันปกติ เป็นต้น

ในสื่อสังคมออนไลน์ยังพบอีกว่า เยาวชนไทยสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปะ ดนตรี การแสดงออกที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง โคลงกลอน การ์ตูน แอนิเมชัน ภาพถ่าย ภาพวาด ทำอาหาร การช่วยเหลือสาธารณชน จิตอาสา ผ่านเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อิน스타그램 และยูทิวบ์ ตัวอย่างกรณีนักศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้นามแฝงว่า ‘พีคนดี’ แต่งโคลงกลอนเกี่ยวกับสังคมและการเมือง จนมีผู้สนใจร่วมชื่นชม พูดถึง และส่งต่อ จนกระทั่งสื่อมวลชนในกระแสหลักหยิบประเด็นไปนำเสนอเป็นข่าว สอดคล้องกับผลวิจัยข้างต้น

2.เปิดโอกาสและช่องทางการเรียนรู้ (Learning Opportunities)

งานวิจัยด้านสื่อสังคมออนไลน์พบว่า เด็กนักเรียนยังใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อติดต่อสื่อสารในการทำบ้านและทำรายงานกลุ่มตามที่ได้รับมอบหมาย (Boyd D., 2008) ตัวอย่างเฟซบุ๊กและสื่อสังคมออนไลน์รูปแบบใกล้เคียงกันเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความ

คิดข้อมูลกัน หรือกรณีบางโรงเรียนก็ประสบความสำเร็จในการใช้บล็อกเป็นเครื่องมือสื่อการสอน (Borja RR., 2005) นอกจากนี้การรู้จักใช้สื่อสังคมออนไลน์เยาวชนยังได้ฝึกทักษะภาษาอังกฤษ รู้จักเขียนแสดงออกความคิด และฝึกความคิดสร้างสรรค์ (O’Keeffe and Pearson, อ้างแล้ว) สอดคล้องกับปรากฏการณ์เยาวชนไทยอีกเช่นกัน แต่การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือสื่อการสอนในประเทศไทยยังไม่กว้างไกล

3.เข้าถึงข้อมูลเรื่องสุขภาพง่ายขึ้น (Access to Health Information)

การเข้าถึงและค้นหาข้อมูลในเรื่องดูแลสุขภาพ (Health Care) เป็นประโยชน์อีกประการหนึ่งของวัยรุ่นที่ใช้สื่อสังคมออนไลน์เชื่อมต่อกับเว็บไซต์ เช่น โรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ การลดความเครียด เรื่องสะเทือนใจไม่สบายใจ ฯลฯ (Lenhart A, Purcell K, Smith A, Zickur K, 2010.) เมื่อป่วยไข้ไม่สบาย หรือชุ่มชื้นใจก็สามารถขอความช่วยเหลือจากกลุ่มคนในเครือข่ายสังคมออนไลน์ หรือคนที่ตกอยู่สถานะเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากการตั้งกระทู้ถามในเว็บไซต์พันทิพย์ดอทคอม ตามห้องสนทนา เมื่อมีผู้มาตอบกระทู้ทั้งที่เป็นความรู้และความเห็น อีกทั้งการส่งต่อ/แบ่งปันข้อความแบบสำเร็จรูป (Instant messaging) อินโฟกราฟิก (Info-graphic) ที่ให้ประโยชน์ทางความคิดและการปฏิบัติตัว อาทิ การดูแลร่างกาย จิตใจ การใช้ยา การเพิ่มรายได้ประหยัดเงิน การรับประทานอาหาร ผัก ผลไม้ที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกาย การเอาตัวรอดในภาวะวิกฤต การสังเกตอาการโรคไข้หวัดใหญ่ การป้องกันโรคที่กำลังแพร่ระบาด เช่น โรคติดเชื้อจากไวรัสอีโบลา การเพิ่มพูนกำลังใจและสติปัญญา ความสวยความงาม แม้กระทั่งการเขียนข้อความ (Texting) เขียนเรื่องให้ข้อคิด (Story) ของวัยรุ่นเอง หรือผู้มีชื่อเสียงในสังคม นักเขียนชื่อดัง นักข่าวผู้เปี่ยมประสบการณ์ เป็นผู้เขียนเรื่องที่เป็นประโยชน์ในสื่อสังคมออนไลน์ สิ่งเหล่านี้ถูกส่งต่อหรือแบ่งปันในเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างรวดเร็ว นั่นเป็นการเรียนรู้เรื่องสุขภาพที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนและสังคม

4. สื่อสารอำพรางหลุมดำ คุณคามทางเพศ

ในทางกลับกัน ‘ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบางอย่าง’ ยังเป็นที่ถกเถียงวิพากษ์วิจารณ์ของคนในสังคม เพราะ ‘บางอย่าง’ ไม่ใช่เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของสังคม รายงานวิจัยด้านกุมารเวชศาสตร์ยังพบอีกว่า (O’Keeffe and Pearson, อ้างแล้ว) ความเสี่ยง (Risk) ที่จะเกิดขึ้นเมื่อเยาวชนใช้สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งผู้ใหญ่ต้องตระหนักให้ความสำคัญมากที่สุด ในสังคมอเมริกัน คือ อันธพาลไซเบอร์ (Cyberbullying) และการลวนลามคุกคามทางเพศในออนไลน์ (Online harassment) ความไม่เหมาะสมในเนื้อหา การขาดความเข้าใจวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือเนื้อหา การขาดความเข้าใจเรื่องความเป็นส่วนตัวในโลกออนไลน์ และการโฆษณา เหล่านี้คือ การใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อสื่อสารไปในทางที่ผิด

แม้จะเหมือนว่าเรื่องอันธพาลไซเบอร์และการลวนลามคุกคามทางเพศในออนไลน์

เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นทุกวันปรากฏแก่เยาวชนที่ใช้สื่อออนไลน์ แต่ทางจิตวิทยาพบว่า สิ่งนี้นำมาซึ่งความสะเทือนใจ ความวิตกกังวล การแยกตัวจากสังคม ความเศร้า และการฆ่าตัวตาย (Hinduja S, Patchin JW., 2010)

ประเทศไทยก็มีการณัติตัวอย่างเช่นนั้นเกิดขึ้น จนมีลิเป็นที่ยอมรับลือเลื่องในสื่อสังคมออนไลน์ว่า “แก็่ ใจดี สปอร์ต กทม... สงสัยไม่ซ้อต” อันมาจากชุดข้อความในเฟซบุ๊กดังนี้ “แก็่ ใจดี สปอร์ต กทม.... มีไรให้ช่วยบอกได้... ส่วนมากเป็นค่าคอนโด ผ่อนรถ... เจียบ สงสัยไม่ซ้อต” (ไทยรัฐออนไลน์, 2555) สื่อสารไปยังพริตตี้สาวคนหนึ่ง ทำให้สื่อมวลชนกระแสหลักได้นำเสนอประเด็นนี้และสัมภาษณ์หญิงสาวพริตตี้ เธอให้คำตอบว่า ไม่โกรธชายคนดังกล่าว แต่เสียใจที่คนมองอาชีพนี้ในแง่ลบ เหมือนถูกหยามศักดิ์ศรี (สนุกดอทคอม, 2555) ยังมีตัวอย่างอีกหลายกรณีที่เกี่ยวข้องมากกว่ากรณีดังกล่าว ตั้งแต่ถูกล่อลวงกักขัง ถูกหลอกและละเมิดทางเพศ ถูกกระทำความรุนแรง และถูกฆาตกรรม อันเป็นความน่าสะพรึงกลัวที่มาจากสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ แม้กระทั่งนาที ณ ปัจจุบันเยาวชนทั้งชายและหญิงก็ยังคงถูกลวนลามและคุกคามทางเพศจากอินเทอร์เน็ตซึ่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของเขาและสังคมไทยในอนาคต

นอกจากนี้ยังมีปรากฏการณ์ที่เรียกว่า ‘Sexting’ กลุ่มเยาวชนใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่คอมพิวเตอร์ หรือเครื่องมือสื่อสารอื่น ส่ง รับ และส่งต่อไปให้ผู้อื่นทั้งข้อความและภาพเป็นภาพส่อในทางเพศหรือภาพโป๊ (Berkshire District Attorney, 2010) สำนวจพบว่า ร้อยละ 20 ของวัยรุ่น เคยส่งภาพหรือโพสต์ภาพหรือคลิปวิดีโอnudหรือเกือบนู้ดของตัวเอง (National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy, 2008)

เยาวชนไทยก็มีประสบการณ์จากสื่อสังคมออนไลน์ประเด็นนี้คล้ายกับเยาวชนอเมริกัน อาทิ การถ่ายภาพชุดต่อเนื่องของวัยรุ่นหญิงสาว พร้อมข้อความเชิญชวนให้ดูวิดีโอคลิปการมีเพศสัมพันธ์กับแฟนหนุ่มในโรงพยาบาลทั้งที่ตัวเองยังมีอายุน้ำเกลือห้อย และภายหลังหญิงสาวผู้นั้นทนกระแสดูว่าจากสังคมไม่ไหวจึงออกมาขอโทษ ทั้งนี้มีความผิดทางกฎหมายพระราชบัญญัติการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 แต่ไม่มีความรู้ทำด้วยความคึกคะนอง

สื่อสังคมออนไลน์ยังมีประเด็นสำคัญที่ต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับจากอิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์ ในสังคมอเมริกันพบว่า เยาวชนมีภาวะเครียดหรือสะเทือนใจได้ง่ายจากสื่อสังคมออนไลน์ เด็กและเยาวชนจะทุ่มเทใช้เวลาหมดไปกับสื่อสังคมออนไลน์อย่างเพชู้คเพื่อจะนำเสนอภาพ ข้อความ ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอง หรือหมกมุ่นสื่อสารกันในกลุ่ม จนเกิดภาวะเครียด (Sturm S., 2010) องค์ประกอบสำคัญของชีวิตที่กำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต้องได้รับการยอมรับจากผู้อื่น หรือเครือข่ายเพื่อน (Peer) ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ เด็กและวัยรุ่นพยายามรักษาสถานะอย่างจริงจังในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ความเข้มข้นของอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์ทำให้เกิดภาวะเครียด จนกลายเป็นคนแปลกแยกออกจากสังคม (Social Iso-

lation) เกิดภาวะก้าวร้าว (Aggressive) มีพฤติกรรมทำร้ายตัวเอง (Self-destructive) รวมถึงการมีเพศสัมพันธ์ที่ไม่ปลอดภัย (Unsafe sexual practices) (O’Keeffe and Pearson, อ้างแล้ว) เด็กและเยาวชนไทยก็กำลังเผชิญกับเหตุการณ์นี้เช่นกัน ผู้ปกครองหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนยังอาจไม่รู้ ‘พายุแห่งความรุนแรงจากเทคโนโลยีสมัยใหม่’ นี้หรือไม่

5. สื่อสารอำนาจ รู้ไม่ทันสิทธิส่วนตัว

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งของเด็กและเยาวชน คือ เรื่องการใช้เทคโนโลยีไม่เหมาะสม ขาดความรู้เรื่องสิทธิส่วนตัว (Privacy Right) การส่งต่อและแบ่งปันข้อมูลมากเกินไป การเผยแพร่ข้อมูลผิดๆ เกี่ยวกับตัวเองหรือคนอื่น (Barnes S., 2006)

ดังที่ระบุในตอนต้นว่า พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) แม้ว่าสิ่งต่างๆ ที่เผยแพร่ นำเสนอทั้งข้อมูลและภาพจะเป็นเรื่องของเด็กและเยาวชน เป็นเรื่องส่วนตัวก็ตาม แต่สื่อสังคมออนไลน์ได้เปิดโอกาสให้ผู้อื่นเข้ามาเยี่ยมชม ติดตาม พูดถึง ส่งต่อและแบ่งปันได้ การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เมื่อแวะเวียนไปเยี่ยมชมที่เว็บไซต์ใดๆ ย่อมมี ‘ร่องรอย’ เหมือนเราเดินไปบนหาดทรายย่อมทิ้งร่องรอยฉันทิ้งไว้ที่นั่น เมื่อเด็กและเยาวชนผู้ใดโพสต์ (Post) ข้อความ ภาพ คำพูดภาพเคลื่อนไหวคลิปวิดีโอ ที่ไม่เหมาะสม ขาดความเข้าใจและไม่ตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคล เพียงแค่คิดว่าอยู่บนออนไลน์ก็แค่ออนไลน์ ไม่เกี่ยวกับชีวิตจริง ตรงกันข้ามในอนาคตเป็นโลกของข้อมูลข่าวสาร ทุกอย่างอยู่บนโซเชียลสเปซ ข้อมูลจะถูกจัดเก็บอย่างถาวรและสะสมไว้ เพียงแค่คลิกเมาส์ก็สามารถค้นหาสิ่งที่ต้องการ ประวัติข้อมูล ภาพ คำพูดต่างๆ จะปรากฏบนออนไลน์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ดังกรณีหญิงสาวชายหนุ่มที่นำเสนอภาพนู้ดของตัวเอง ก่อนจะเข้าสู่การทำงานเกี่ยวกับสาธารณะ เช่น ทำงานการเมือง ประกวดนางงาม ศิลปินนักแสดง หรืออาชีพที่จะสร้างชื่อเสียงในอนาคต จะมีผู้สนใจเป็นจำนวนมาก และผู้สนใจเหล่านี้มีความหลากหลาย ต้องการข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่ชื่นชอบหรือไม่ชื่นชอบนี้ สามารถสืบค้นข้อมูลจากสื่อสังคมออนไลน์ได้ไม่ยาก อีกทั้งเด็กและวัยรุ่นอาจตกเป็นเป้าหมายทางการตลาดของกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มธุรกิจบางประเภท มาติดตามฉวยประโยชน์จากการใช้สื่อสังคมออนไลน์โดยไม่เข้าใจหรือไม่ตระหนักถึงสิทธิส่วนตัวของเยาวชน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเด็กและเยาวชนไทย รวมทั้งประเทศอื่นทั่วโลกกำลังเผชิญปัญหาร่วมกันขณะนี้

6. สื่อสารอำนาจ แฉ พิพากษา ล่าแม่มด

เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างสื่อสังคมออนไลน์ในยุคสังคมข่าวสารนี้มีพลังระดมสรรพกำลัง (Mobilization) ของสังคม โดยเฉพาะช่วงเวลาวิกฤตของสังคม สรรพกำลังนี้นำไปสู่ประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) ยิ่งใหญ่ ผู้คนที่มีเทคโนโลยีและเชื่อมต่อเข้ากับเครือข่ายสังคมออนไลน์ ก็สามารถสร้าง ‘พลัง’ ได้โดยไม่ต้องรอสื่อมวลชน (Mass Media) เหมือน

ยุคที่สื่อกระแสหลักเป็นผู้นำเป็นที่พึ่งพาของสังคม ทั้งในเรื่องพลังแห่งเสรีภาพในการแสดงออก (Freedom of Expression) พลังการตรวจสอบถ่วงดุลเพื่อความโปร่งใส (Check and Balance to Transparency) เพื่อขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางที่ต้องการ

‘พลัง’ หรือ ‘อิทธิพล’ ที่ McQuail D., (Bauer and Bauer in McQuail D., อ้างแล้ว) นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนกล่าวถึงสื่อมวลชนสามารถเข้าไปนั่งในใจผู้คนหล่อหลอมความคิดและความเชื่อ กระทั่งกำหนดวิถีชีวิต ยังมีลักษณะเช่นนั้น แต่กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่เทคโนโลยีสมัยใหม่ หากเปรียบเทียบเหมือนการขับรถยนต์ที่กำลังทะยานไปข้างหน้า คนขับต้องรู้จัก ‘ความแรง’ ของรถยนต์ รู้จักกลไกที่จะผ่อนให้ช้าและเร่งให้เร็วในเวลาที่ต้องการ เมื่อทุกคนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน เป็นคนขับรถยนต์ที่ ‘ไม่รู้ความแรง’ จึงทำให้เกิดปรากฏการณ์ที่สังคมต้องเรียนรู้ร่วมกัน

การแฉพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ‘แฉ’ พฤติกรรมของคนเป็น ‘ความแรง’ ของการระดมสรรพกำลังประการหนึ่ง ที่มีทั้งมุมมองสร้างสรรค์ให้เกิดการพัฒนา ให้สังคมมีระเบียบวินัย ตามค่านิยมที่พึงประสงค์ แต่ในขณะเดียวกันมุมมองอีกด้านหนึ่งก็ส่งผลเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นความเอาแต่ใจตัว คิดแต่ตัวเอง ความอดทนต่ำของผู้คนโดยเฉพาะวัฒนธรรมคนเมือง หรือความสะใจที่ได้กระทำกลับคืน ใจร้อน ตัดสินผู้อื่นทั้งที่ไม่รู้จักอาทิ พฤติกรรม ‘มนุษย์ป่า’ จากเครือข่ายสังคมออนไลน์เพชบุรีส่งต่อไปยังเครือข่ายสังคมออนไลน์ ‘ไลน์’ จำนวนมาก ระบุว่า หมายถึงผู้ไม่เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีพฤติกรรมเห็นแก่ตัว และขาดสำนึกต่อส่วนรวม โดยมากที่พบมักเป็นหญิงกลางคนถึงสูงวัย แต่ภายหลังระบุเพิ่มเติมไม่ว่าเป็นวัยใด เพศใด ที่มีพฤติกรรมดังกล่าวก็เป็นมนุษย์ป่า เช่น ไม่ต่อคิวซื้อบัตร ซื้อของ ตักอาหารเกินความอิ่มเหลือทิ้ง ที่นั่งรถสาธารณะ 2 ที่แต่กางขาคนเดียว ถ่ายรูปในที่ห้าม ต้องได้อภิสิทธิ์ก่อนคนอื่น ฯลฯ หรือพฤติกรรมอื่นๆ เช่น แฉการบริการโรงพยาบาลนตร์ผู้จัดการไม่สุภาพ พฤติกรรมขับรถแฉ ตำรวจรับเงินผู้ฝ่าฝืนกฎจราจรแทนการออกใบสั่งการหลอกลวงจากสิ่งซื้อสินค้าทางออนไลน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (สส.) คุกคามผู้หญิงนุ่งน้อยในสมาร์ตโฟนขณะประชุมสภา เยาวชนชายหญิงมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมในรถไฟฟ้า การถ่ายคลิปสั้นแล้วส่งต่อกันในเครือข่ายสังคมออนไลน์กรณีนักเรียนหญิงตบกัน คลิปนักศึกษาอาชีวะไล่ตีกันยิ่งกัน การถ่ายภาพปิ่นและอุปกรณ์เสพยาของกลุ่มวัยรุ่นที่กำลังจะนัดไปตีกัน เพราะขัดแย้งระหว่างสองกลุ่ม ฯลฯ

แม้ว่าอีกด้านหนึ่ง สื่อสังคมออนไลน์จะใช้ ‘แฉ’ พฤติกรรมที่ช่วยเหลือและสร้างสรรค์สังคม อาทิ แฉกลุ่มมือปืนยิงนศ.รามคำแหงช่วงการชุมนุม คนขับแท็กซี่ผู้ทำความดีเก็บกระเป๋าสตางค์และของมีค่าคืนให้ผู้โดยสาร บัสโฮสเดสดูแลเอาใจใส่ผู้โดยสารเหมือนแอร์โฮสเดส แต่มี ‘ความเข้าใจผิด’ ส่งผลกระทบต่อคนอื่นที่จำเป็นต้องทบทวน ‘พลัง’ ที่ทั้งแรงและเร็ว กรณี ‘แฉ’ ภาพวัยรุ่นชายนั่งกางขาคนเดียว 2 ที่นั่งในรถสาธารณะ ภาพถูกเผยแพร่ พูดถึงและส่งต่อเป็นจำนวนมาก ภายหลังความจริงปรากฏว่าชายดังกล่าวมีภาวะร่างกายจิตใจไม่

ปกติ เป็นอธิบดี แต่สังคมประณามไปแล้วอย่างรุนแรง ผู้ที่เผยแพร่และส่งต่อต้องขอโทษ
กันในเครือข่ายสังคมออนไลน์

หรือกรณีความคิดเห็นแตกต่างทางการเมือง หากฝ่ายหนึ่งนำเสนอประเด็นที่อีกฝ่าย
หนึ่งรับไม่ได้ ไม่เห็นด้วย คิดแตกต่าง ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่ที่ตนเองเข้าข้างอยู่จะพากันระดม
‘พลัง’ ความเกลียดชังส่งผ่านข้อความ คำพูด ภาพ ไปยังบุคคลเป้าหมาย ในลักษณะไล่ล่า
เหมือนการไล่ล่าและสังหารแม่มดในยุโรปยุคกลางศตวรรษที่ 13 ซึ่งปรากฏการณ์ ‘บางอย่าง’
นี้ สะท้อนถึงความกระหายในข้อมูลข่าวสาร และข่าวลือ ใจร้อน สู้กับสิ่งไม่รู้จึกกับคนที่ไม่เคย
เห็นหรือรู้จักกัน มากกว่าจะพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในข้อมูล ก่อนวิพากษ์วิจารณ์และตัดสินคน
อื่น เป็นการสื่อสารอำพรางหลุมดำของสื่อสังคมออนไลน์

ใครจะช่วยดูแลให้สื่อสังคมออนไลน์สร้างสรรค์ พัฒนา และตระหนักภัยหลุมดำ

1. เยาวชนและเด็กต้องช่วยเหลือตัวเองในยุคสมัยใหม่นี้ ต้องรู้จักสื่อสังคมออนไลน์
รู้ทันความ ‘แรง’ และ ‘พลัง’ โดยมีพ่อแม่ผู้ปกครอง ครู พระ และนักสื่อสารมีอาชีพมาเป็น
พี่เลี้ยง แต่ไม่ใช่ว่าการควบคุมหรือการห้าม พ่อแม่ผู้ปกครองต้องเผชิญหน้ากับปัญหาไปพร้อมกับ
กับเยาวชน ไม่ให้เด็กและเยาวชนโดดเดี่ยวในการสู้เพียงลำพัง

2. พ่อแม่ผู้ปกครองต้องรู้จักพูดคุยในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะประเด็น
อันตรายไซเบอร์และคุกคามลามลามทางเพศ ความเครียดจากการกดดันในสื่อสังคมออนไลน์
อย่างเป็นมิตร พร้อมเข้าใจ เคียงข้างเยาวชน พ่อแม่ควรหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับเทคโนโลยี
สมัยใหม่เหล่านี้ให้ทันสมัยเท่าเด็กและเยาวชน

3. พ่อแม่ ครู ภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง อาทิ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเทคโนโลยี
สารสนเทศและการสื่อสาร สถาบันการศึกษา นักการสื่อสารมีอาชีพ นักวิชาการด้านสื่อสาร
มวลชน องค์กรเพื่อการพัฒนาเอกชนด้านเด็กและเยาวชน ต้องร่วมปรับปรุงหลักสูตรให้มีการ
เรียนรู้เทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งจัดให้มีการเรียนรู้ร่วมกันทั้งพ่อแม่ ครู เยาวชน
ในเรื่อง ‘สิทธิส่วนบุคคล’ ในสื่อสังคมออนไลน์ ความเหมาะสมและความไม่เหมาะสมของ
ข้อความ คำพูด ภาพในการโพสต์ และ ‘พลัง’ สื่อสังคมออนไลน์ด้านสร้างสรรค์ พัฒนา ให้
ตอบโจทย์ ‘ความเป็นพลเมืองและหน้าที่พลเมือง’

4. ส่งเสริมเครือข่าย ‘พี่เลี้ยง’ สื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งมาจากหลายภาคส่วน รวมทั้งเด็ก
และเยาวชนเองด้วย เป็นผู้แนะนำการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประโยชน์
และน่าเชื่อถือ การผลิตข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมในสื่อสังคมออนไลน์ และสามารถถอย
อดเป็นอาชีพ ส่งเสริมกระตุ้นเนื้อหาเชิงประเด็นที่จะเผยแพร่ พูดถึง และส่งต่อ เรื่องเสรีภาพ
การสื่อสาร การแสดงความคิดเห็น สิทธิส่วนบุคคล ประโยชน์สาธารณะ การมีส่วนร่วม ความ
รับผิดชอบทางสังคม และเตือนภัยในเรื่องที่เป็น ‘หลุมดำ’

5. นักวิชาการสื่อสารมวลชนและนักวิชาชีพสื่อ แลกเปลี่ยนความคิด ท้าหรือ และจัด

ทำแนวทางการใช้สื่อสังคมออนไลน์มาเป็นประเด็นข่าว การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลเบื้องต้น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งเผยแพร่ข่าวและทำการตลาดรวมถึงจรรยาบรรณในการทำงาน เพื่อเป็นต้นแบบให้สังคมและเยาวชน

สิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงแค่ ‘ส่วนหนึ่ง’ ของอิทธิพลสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นแล้ว ประเทศไทยยังไม่ได้พูดถึงอย่างจริงจังในประเด็นเหล่านี้ เยาวชนหรือแม้แต่ผู้มีวุฒิภาวะอย่าง ‘ผู้ใหญ่’ ควรเรียนรู้แล้วใช้ ‘พลัง’ และ ‘ความแรง’ ของสื่อสังคมออนไลน์อย่างไรจึงจะพอดี จะเสริมสร้าง สนับสนุน ต่อยอดให้เกิดสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์สร้างสรรค์ ให้เป็นสื่อที่มีประโยชน์ต่อสังคมอย่างไร ควรเป็น ‘วาระของชาติ’ ในการออกแบบ ‘การสื่อสาร’ ในอนาคตของสังคมไทย อิทธิพลของสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ยังคงมีและดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ขึ้นอยู่กับว่า มนุษย์จะใช้ ‘สื่อ’ นี้ไปในทิศทางใด มนุษย์เป็นผู้สร้างสื่อ มนุษย์ก็ต้องสามารถดูแลรับผิดชอบสื่อเช่นเดียวกัน.

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

Berkshire District Attorney, 2010. Sexting. Pittfield, MA: Commonwealth of Massachusetts.

www.mass.gov/crimeawareness&prevent/sexting/sexting Accessed Oct 4, 2013.

Borja RR., 2005. "Blog" catching on as tool for instruction: teachers use interactive web page to

home writing skills. Educ Week. December 14, 2005. www.iapsych.com/edblog.pdf. Accessed Aug 24, 2013.

Children, Youth and Media around the World: An Overview of Trends & Issues. 2013.

http://www.unicef.org/videoaudio/intermedia_revised.pdf. Accessed Aug 13, 2013.

Danah M. Boyd. 2008. Taken Out of Context: American Teen Sociality in Networked Publics. Berkeley, University of California. www.danah.org/papers/TakenOutOfContext.pdf. Accessed Aug 24, 2013.

Danis Mcquail. 2010. The Processes and Models of Media Effects. McQuail's Mass Communication Theory. SAGE., 457-459.

Gwenn Schurgin O'Keeffe and Kathleen Clake-Pearson. 2011. The Impact of Social Media on Children, Adolescents, and Families. PEDIATRICS Vol.127 No.4 April 1, 2011. 800-804. published online March 28, 2011. www.pediatrics.aappublications.org. Accessed Aug 24, 2013.

Internet World Stats. December 2012. Accessed Aug 30, 2013.

Lenhart A, Purcell K, Smith A, Zickur K, 2010. Social Media and Young Adults. Washington DC, Pew Research Center, 2010. www.pewinternet.org/Reports/2010/Social-Media-and-Young-Adults.aspx. Accessed Sept 30, 2013.

National Campaign to Prevent Teen and Unplanned Pregnancy. 2008. Sex and Tech: Results of a Survey of Teens and Young Adults. Washington DC. www.thenationalcampaign.org/SEXTECH/PDF/SexTech_Summary.pdf. Accessed Oct 4, 2013.

Sameer Hinduja and Justin W. Patchin. 2010. Bullying, Cyberbullying and Suicide. Archives of Suicide Research. 206-221. www.cyberbullyingresearchcenter.

- us. Accessed Oct 4, 2013.
- Samantha Sturm. 2009. Social networking psych studies: research shows teen Facebook users prone to depression. TrendHunter. www.trendhunter.com/trends/depression-from-facebook. Accessed Oct 4, 2013.
- www.sanook.com
- Susan Barnes. 2006. A privacy paradox: social networking in the United States. First Monday. <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1394/1312>
Accessed March 5, 2014.
- Sutisa et al.. 2013.
www.wikigender.org/index.php/Trends_in_the_use_of_social_media_by_youth_in_thailand. Accessed Aug 18, 2013.
- Thumbup.in.th/2013/instagram-150-million-users-plan-business-2014. Accessed Aug 30, 2013.
- www.thairathonline.co.th
- White D.M. 1950. The gate-keeper: A case study in the selection of news. Journalism Quarterly, 27, 383-390.
- Wikipedia. The Free Encyclopedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Steve_Jobs. Accessed Aug 30, 2013.
- _____, http://en.wikipedia.org/wiki/Tim_Berners_Lee. Accessed Aug 30, 2013.
- _____, http://en.wikipedia.org/wiki/Mark_Zuckerberg. Accessed Aug 30, 2013.

ภาษาไทย

- พรณพิมล วิบุลากร,พญ..2557. ASTV ผู้จัดการออนไลน์ 9 กุมภาพันธ์ 2557. คอลัมน์คุณภาพชีวิต. www.manager.co.th. สืบค้นเมื่อ มีนาคม 2557.
- รายงานสำรวจ ‘การใช้ social media ที่ต่างกันระหว่างผู้ใหญ่กับวัยรุ่น’. www.marketingoops.com. สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2556.

บทความวิชาการ

สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) กับการทำข่าวเชิงสืบสวน

ดร.มานะ ตรีรยาภิวัฒน์*

บทนำ

ท่ามกลางภาวะวิกฤติทางการเมืองของสังคมไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมา บทบาทของนักข่าว สื่อมวลชนถูกตั้งคำถามจากสังคมในหลากหลายมิติ บ้างมองว่าสื่อมวลชนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาความแตกแยกของสังคม เนื่องจากมีสื่อจำนวนหนึ่งเลือกข้าง เลือกสีคอยปลุกระดม นำเสนอข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จ บิดเบือนข้อมูลข่าวสารเข้าข้างพวกของตน ขณะเดียวกันก็โจมตีประณามฝ่ายตรงข้ามด้วยถ้อยคำดูแคล่ รุนแรง หลายครั้งถึงขั้นหยาดคายหรือเป็นประทุษวาจา (hate speech) กล่าวคือ ทั้งยั่วยุ หยียดหยาม ลดความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น (สำนักข่าวอิศรา, 27 ก.ค. 2556)

บ้างมองว่าสื่อมวลชนไทยหากไม่ตกอยู่ในการควบคุมหรือแทรกแซงโดยรัฐ ก็ตกอยู่ในวังวนของอุตสาหกรรมธุรกิจสื่อ มุ่งเน้นแต่เรื่องการหารายได้ เน้นเรตติ้ง หวังยอดโฆษณา ขาดการทำข่าวเชิงสืบสวน อันเป็นบทบาททรงพลังในการตรวจสอบสังคม แม้แต่จักรกฤษณ์เพิ่มพูล ประธานสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติยังกล่าวยอมรับในประเด็นนี้ว่า

“...ที่ผ่านมาสื่อมวลชนมีการนำเสนอข่าวที่เกี่ยวกับการทุจริตในมุมที่เต็มไปด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ แต่กลับให้ความรู้้น้อยมาก และมีการตรวจสอบการคอร์รัปชันน้อยกว่าที่ควรเป็น นอกจากนี้สื่อมวลชนยังได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ ทั้งงบประมาณการโฆษณาของภาครัฐ การรับงบประมาณจากภาครัฐในการจัดทำกิจกรรมทางการตลาด หรือการจัดอีเวนต์ ฉะนั้นบทบาทที่สำคัญของสื่อมวลชนไม่ได้ปรากฏชัดเจนภายใต้บรรยากาศสังคมธรรมาภิบาล...” (เดลินิวส์ออนไลน์, 23 มิ.ย. 2557)

สอดคล้องกับความคิดเห็นของประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ผู้อำนวยการสถาบันอิศรา อดีตนักข่าวผู้ได้รับรางวัลข่าวเชิงสืบสวนจำนวนมาก เขามองว่า ข่าวเชิงสืบสวนในปัจจุบันลดน้อยลงทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพของข่าว

“...ไม่เห็นข่าวใดที่โดดเด่น ไม่ต้องพูดถึงสื่อทีวีวิทยุ เขาทำอะไรไม่ได้มากนัก แม้แต่ในหนังสือพิมพ์ยังมีน้อยมาก ไม่นับข่าวอาชญากรรมเพราะส่วนใหญ่เป็นตำรวจทำมากกว่าที่นักข่าวจะสืบสวนหาเอง การสืบสวนเชิงกระบวนการในการหาข้อเท็จจริงบางอย่างก็มีอยู่แต่ยังไม่ถึงขั้นไปหาข้อเท็จจริง...” (ประสงค์, สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2557)

ปรากฏการณ์เช่นนี้เดินสวนทางกับนวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศที่พัฒนาก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) เป็นเทคโนโลยีสื่อใหม่ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อแวดวงการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

*รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

ของโลก เริ่มต้นจากซีกโลกตะวันตกจากนั้นได้แพร่กระจายรุกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทยอย่างรวดเร็ว Zocial Rank ซึ่งเป็นเว็บไซต์เก็บข้อมูลสถิติต่างๆเกี่ยวกับ Social networking ได้เปิดเผยสถิติการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ประเภท Social networking ว่า “ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 66 ล้านคน มีผู้ใช้อินเทอร์เน็ต 25 ล้านคน ใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภท Social networking 18 ล้านคน ในจำนวนนี้ใช้ Facebook มากถึงร้อยละ 85 รองลงมาคือ Twitter ร้อยละ 10 และ Instagram ร้อยละ 5” (Zocial Inc., 29 พ.ค. 2557)

สำหรับผู้สื่อข่าวในฐานะที่เป็นสมาชิกหนึ่งในสังคมก็ได้รับอิทธิพลจากสื่อสังคมออนไลน์อย่างมิอาจหลีกเลี่ยง ช่วงปลายปี 2552 มหาวิทยาลัย George Washington ร่วมกับ Cision ได้สำรวจวิจัยพฤติกรรมและทัศนคติของผู้สื่อข่าวสหรัฐอเมริกาเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ จำนวน 371 คน ทั้งนักข่าวและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และออนไลน์ พบข้อมูลที่น่าสนใจว่า นักข่าวในสหรัฐอเมริกาส่วนใหญ่มีความเห็นร่วมกันว่า สื่อสังคมออนไลน์มีความสำคัญในการรายงานข่าว โดยเฉพาะการรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการเขียนข่าวหรือสารคดี ทั้งนี้ในการวิจัยหาข้อมูลในการเขียนเรื่องราวต่างๆ นั้น นักข่าวสหรัฐฯ ร้อยละ 89 อาศัยการค้นหาจาก Blog ร้อยละ 65 ใช้เว็บ Social networking อย่าง Facebook LinkedIn ร้อยละ 52 ใช้ Micro Blogging อย่าง Twitter และร้อยละ 61 ใช้สารานุกรมออนไลน์อย่าง Wikipedia (George Washington University and Cision, ธ.ค. 2552)

นอกจากนั้น ผู้สื่อข่าวสหรัฐยังใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการตีพิมพ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่กระจายข้อมูล ข่าวสาร รวมถึงข้อเขียนต่างๆ ของนักข่าว โดยร้อยละ 64 ใช้ Blog เป็นเครื่องมือ ร้อยละ 60 ใช้เว็บ Social networking และร้อยละ 57 ใช้ Micro Blogging อย่างไรก็ตามนักข่าวและบรรณาธิการชาวชาวอเมริกา ร้อยละ 84 ต่างตระหนักดีว่าข้อมูลข่าวสารในสื่อสังคมออนไลน์มีความน่าเชื่อถือต่ำกว่าข้อมูลข่าวสารในสื่อดั้งเดิมเช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ โดยนักข่าวร้อยละ 49 ระบุว่า ข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ขาดการตรวจสอบเช็คข้อมูลความถูกต้องเที่ยงตรง (เพ็งอ้าง)

สำหรับสังคมไทยนั้นต้องถือนักข่าวจากค่ายสื่อยักษ์ใหญ่อย่าง The Nation นำโดยสุทธิชัย หยุ่น เป็นผู้นำการใช้สื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์กับงานข่าว ทั้งนี้ เขาได้ประกาศอย่างชัดเจนเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2553 ใน Twitter ของเขา @suthichai ว่า

“วันนี้เป็นวัน Social Media Day ของเรื่อนั่น...ระดมความคิดของคนเล่น Twitter, Facebook, Oknation และ social media ทุกด้าน” (ดังรูปภาพ)

หลังจากมีนโยบายที่ชัดเจนจากผู้บริหารใหญ่เช่นนี้ ทุกฝ่ายในกองบรรณาธิการแม้แต่ช่างภาพในเครือข่าย The Nation ต่างหันมาใช้สื่อสังคมออนไลน์หลากหลายประเภทในกระบวนการข่าว (สุจิตา เรื่องรองหิรัญญา, 2554, วาทีนี ห้วยแสน, 2555) หลังจากนั้นไม่นานนักข่าวและกองบรรณาธิการสื่อค่ายอื่นๆต่างทยอยใช้สื่อสังคมออนไลน์มาประยุกต์ในกระบวนการข่าว ทั้งในเชิงปัจเจกโดยตัวนักข่าวเอง และในเชิงองค์กรมากขึ้น นอกจากนั้นสื่อบางค่าย อาทิ ไทยรัฐ เดลินิวส์ Bangkok Post ยังได้จัดอบรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในงานข่าวให้กับนักข่าวภาคสนามและกองบรรณาธิการเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ตามมีข้อวิพากษ์วิจารณ์กันว่ารูปแบบการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในกระบวนการสื่อข่าวของนักข่าวไทยยังเน้นใช้เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นำเสนอข้อมูลข่าวสารมากกว่าจะใช้เป็นเครื่องมือในการทำข่าวเชิงสืบสวน ซึ่งนับว่าจะยิ่งขาดแคลนและตกต่ำทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้ นักข่าวภาคสนามมักใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือในการรายงานข่าว เน้นความรวดเร็วแต่ยังขาดความลุ่มลึก รอบด้าน (สกุลศรี ศรีสารคาม, 2555: 14)

ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงมุ่งสำรวจและวิเคราะห์ดูว่า นักข่าวไทยจะสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์มาเป็นเครื่องมือทำข่าวเชิงสืบสวนได้อย่างไร

ข่าวเชิงสืบสวน (Investigative News) คืออะไร

ทุกวันนี้ สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นทั้งในมิติของการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การทำงานของนักข่าวจึงไม่สามารถจะเป็นแค่ผู้บันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไปวันๆ หนึ่งเท่านั้น เพราะการทำข่าวในลักษณะนี้มักขัดขวางจำกัดตัวเองอยู่แค่การสัมภาษณ์แหล่งข่าวประจำเพียงไม่กี่คน ส่วนใหญ่จะเป็นผู้มีตำแหน่งในหน่วยงานราชการ หรือเอกชน รวมทั้งมักจะใช้เอกสารข่าวจากใบแถลงข่าว ข่าวแจก ข่าวประชาสัมพันธ์ ทำให้การรายงานข่าวขาดคุณภาพ ไม่น่าสนใจ ขาดความลุ่มลึก และง่ายต่อการตกเป็นเหยื่อของผู้ให้ข่าว

การรายงานข่าวเชิงสืบสวนจึงเป็นเทคนิคการทำข่าวอีกรูปแบบหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอความเป็นจริงที่ถูกซ่อนเร้นให้ปรากฏออกมาสู่สายตาประชาชน เพื่อให้ประชาชน

ทราบว่าการจริงในเหตุการณ์ต่างๆ นั้นอยู่ตรงไหน อยู่อย่างไร ด้วยเหตุนี้นักข่าวจึงต้องขุดค้น ขุดคุ้ย ดีแต่ข้อมูลข้อเท็จจริงให้มากที่สุด

มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายของข่าวเชิงสืบสวน (Investigative News) ไว้หลากหลาย อาทิ

สมหมาย ปาริจฉัตต์ ได้เขียนไว้ในหนังสือ “ข่าวเจาะ เจาะข่าว” ว่า การรายงานข่าวแบบสืบสวนมีความแตกต่างจากการรายงานข่าวแบบอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการรายงานข่าวแบบตรงไปตรงมาหรือการรายงานข่าวแบบอธิบายความ ซึ่งเป็นการรายงานข่าวตามข้อเท็จจริงเมื่อนักข่าวเห็นอย่างไรก็รายงานอย่างนั้น เห็นว่าข่าวก็รายงานว่าข่าว เห็นว่าแดงก็รายงานว่าแดง แต่สำหรับการรายงานข่าวแบบสืบสวนนั้น ข้อเท็จจริงมิได้ปรากฏให้เห็นเด่นชัดและมีอาจหยิบยกมาได้โดยง่าย ตรงกันข้าม ข้อเท็จจริงนั้นจะซ่อนเร้นอยู่ ผู้ที่ทำหน้าที่รายงานจะต้องขุดคุ้ยมันมาเอง (สมหมาย, 2539: 25 – 26)

มาลี บุญศิริพันธ์ ระบุไว้ในหนังสือ “การรายงานข่าวเชิงสืบสวนแบบประยุกต์” ว่าการสืบสวนแบบสืบสวนเป็นวิธีการสืบข่าวที่เน้นหนักทางการรวบรวมข้อเท็จจริงต่างๆ โดยการสืบเสาะ ขุดคุ้ยข้อมูลจากเหตุการณ์ และหลักฐานให้แน่ใจในข้อเท็จจริงที่ได้ เพื่อความกระจ่างเกี่ยวกับเรื่องที่เคลือบแคลงสงสัย การสืบข่าวด้วยวิธีนี้มักจะเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม เช่นการทุจริต คอรัปชั่น ความไม่ชอบมาพากลทั้งหลาย (มาลี, 2538: 103)

เดวิด คาฟลาน จาก US News & World Report ให้คำนิยามของข่าวเชิงสืบสวนว่า คือ ข่าวที่นำเสนออย่างยุติธรรม ซึ่งหลักฐานชัดเจนไม่คลุมเครือ เขาระบุว่า “ผมเชื่อว่าทำตัวเป็นกลางไม่ได้ แต่สามารถทำตัวเป็นธรรมน่าจะได้มากกว่า” (ถาวร และ ชีร์, 2535: 5)

กล่าวโดยสรุป การรายงานข่าวเชิงสืบสวน คือการรายงานข่าวที่เน้นการรวบรวมข้อเท็จจริงโดยการสืบเสาะ ขุดคุ้ย ข้อมูลที่ซ่อนเร้นเพื่อเปิดโปงความไม่ถูกต้องของสังคม เปิดเผยข้อเท็จจริงที่ถูกอำพรางให้ประชาชนได้รับรู้

ในต่างประเทศ โดยเฉพาะในสังคมตะวันตกที่สื่อมวลชนมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ค่อนข้างสูงนั้น การรายงานข่าวเชิงสืบสวนถือว่าเป็นทักษะการทำข่าวขั้นสูง ข่าวชนิดนี้มักได้รับการยกย่องว่ามีคุณค่าต่อสังคม เนื่องจากเป็นข่าวขุดคุ้ยดีแต่ความไม่ชอบมาพากลในสังคมให้ประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่ถูกละเลย ด้วยเหตุนี้จึงมีการให้รางวัลสำหรับการรายงานข่าวเชิงสืบสวน รางวัลที่มีชื่อเสียงคือ รางวัลพูลิตเซอร์ ส่วนเมืองไทยได้แก่รางวัลช่วยอดเยี่ยม รางวัลอิศรา อมันตกุล ของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทยและมูลนิธิอิศรา อมันตกุล ซึ่งจัดขึ้นทุกปีในวันนักข่าว (5 มี.ค.)

ลักษณะของข่าวเชิงสืบสวน

ในหนังสือ “วิ่งไปกับข่าว ก้าวไปกับโลก” สมหมาย ปาริจฉัตต์ และ พิศิษฐ์ ขวาลารวัช

เขียนถึงข่าวสืบสวนว่าจะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. **มีความลึก** โดยลงไปสัมผัสถึงข้อเท็จจริงในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงๆ ไม่ใช่เพียงแค่ได้ข่าวมาจากการบอกเล่าเท่านั้น เป็นข้อเท็จจริงที่ได้มาจากการขุดเจาะ สืบค้น มีหลักฐานพิสูจน์ได้
2. **มีความกว้าง** เกี่ยวข้องถึงบุคคล องค์กร มากกว่าข่าวปกติ
3. **มีความซับซ้อน** มีประเด็นหรือแง่มุมของข่าวหลายประเด็น และอาจเพิ่มความซับซ้อนของประเด็นใหม่ที่เพิ่งจะถูกค้นพบได้ตลอดเวลา

4. **มีความแรง** หรือมีพลังมากกว่าข่าวปกติ หนักแน่น น่าเชื่อถือ ผลกระทบของข่าวเป็นวงกว้าง

5. **มีความต่อเนื่อง** การติดตามและนำเสนอติดต่อกันเป็นเวลานาน ซึ่งไม่จำกัดแน่นอนว่าเป็นระยะเวลาเท่าไร ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของข่าวมีประเด็นมากน้อยแค่ไหน การติดตามรายงานข่าวต้องเกาะติดต่อเนื่อง ดังที่เรียกว่า “กัดไม่ปล่อย” ความสำเร็จของข่าวในลักษณะนี้ขึ้นอยู่กับความต่อเนื่องด้วย

6. **ควรเป็นข่าวเดียว (Exclusive)** ที่ได้มาและนำเสนอเพียงฉบับเดียวก่อนใคร

7. **มีลักษณะเปิดโปง** ขุดคุ้ยข้อเท็จจริง มีหลักฐาน เอกสาร ข้อมูลมายืนยันจนพิสูจน์ได้ชัดเจน สะท้อนการต่อสู้กับผู้ควบคุมปกปิดข้อมูลเพื่อความถูกต้อง เป็นธรรม ไม่จำนนต่อการบิดเบือน ปิดกั้นอำพรางข้อเท็จจริง

8. **หาข้อยุติได้** หลังจากข้อเท็จจริงถูกค้นพบนำออกตีแผ่ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลง เช่น มีการสอบสวนดำเนินการกับผู้เกี่ยวข้องไม่ว่าทางคดีแพ่ง อาญา หรือทางวินัย ผู้กระทำผิดได้รับการลงโทษ ตีเตือน ถูกดำเนินคดี พบกฎระเบียบข้อบังคับที่ย่อหย่อน ช้อนเงื่อนเอื้ออำนวยต่อการแสวงหาประโยชน์หรือไม่ต้องรับโทษตามกฎหมาย มีผลให้ถูกยกเลิกหรือปรับปรุงแก้ไข ทำให้เกิดความโปร่งใสในเรื่องนั้นในที่สุด

ข่าวสืบสวนที่ดีและมีความสมบูรณ์จึงเป็นข่าวที่ผู้สื่อสารต้องใช้ความพยายามมานะอดทน ทำงานเป็นระบบ มีความคิดริเริ่มมองลึก วิเคราะห์รอบด้าน บนพื้นฐานของความเป็นกลาง ต้องการเห็นความยุติธรรม ความถูกต้องดำรงอยู่จากการที่ข้อเท็จจริงถูกสืบค้น เปิดโปงออกมาอย่างถึงแก่น (สมหมาย และ พิศิษฐ์, 2546: 114 – 115)

นอกจากนี้ตามหลักของสมาคมนักข่าวสืบสวนและบรรณาธิการของสหรัฐอเมริกา (Investigative Reporting and Editors) ได้กำหนดลักษณะของข่าวเชิงสืบสวนไว้ 3 ประการด้วยกันคือ

1. เป็นการเจาะข่าวโดยนักข่าวเอง ไม่ใช่รายงาน หรือผลสรุปจากการรายงานข่าวของบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง
2. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง หรือมีความสำคัญเพียงพอต่อการรับรู้ของผู้อ่าน
3. เป็นเรื่องที่บุคคลบางคน หรือองค์กรบางองค์กรมีความพยายามที่จะปิดบังข้อมูลไม่ให้ปรากฏต่อสาธารณชน

David Kaplan อติตบรณานิกรบริหาร บรณานิกรข่าว ประจำศูนย์ข่าวสืบสวน ใน ซาน ฟรานซิสโก สหรัฐได้นิยามลักษณะของการสืบข่าวสืบสวนว่า มีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. การรายงานข่าวสืบสวนต้องวิเคราะห์หรือพิจารณาอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การได้เบาะแสข่าวมา ผู้สื่อข่าวจะต้องวิเคราะห์และประเมินความน่าเชื่อถือของเบาะแสว่ามีความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ก่อนประชุมกองบรรณาธิการเพื่อแตกสมมุติฐานข่าว ตลอดจนวางแผนข่าว และวางแผนคน เพื่อประสานงานกันชุดข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยข้อมูลที่ได้รับจากแหล่งข่าวบุคคลหรือแหล่งข่าวเอกสาร ทีมข่าวต้องประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้รับก่อนจะเผยแพร่ข้อมูลออกสู่สายตาผู้อ่าน
2. จะต้องมีการวิจัย ค้นคว้า และการรายงานข่าวในระยะยาวอย่างต่อเนื่อง การรายงานข่าวสืบสวนนั้นผู้สื่อข่าวต้องค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อรายงานข่าว อย่างเจาะลึกและนำเสนอข้อมูลอย่างต่อเนื่อง จนปัญหาสังคมได้รับการแก้ไข
3. จะต้องชุดข้อมูลอย่างมุ่งมั่นไม่ลดละ เป็นประเภท กัดไม่ปล่อย
4. ใช้บันทึกเอกสารสาธารณะ ค้นคว้าเอกสารบันทึกราชการ และแกะรอยด้านเอกสาร โดยแหล่งข่าวด้านเอกสาร หรือเอกสารที่มีลายลักษณ์อักษร
5. สัมภาษณ์คนให้กว้างขวางให้มากที่สุด
6. ใช้เครื่องมือและกลวิธีสืบสวน เหมือนที่นักสืบหรืออัยการใช้
7. ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน เพื่อความยุติธรรม เป็นปากเสียงให้กับผู้ไร้สิทธิไร้เสียงในสังคม
8. การนำข้อมูลที่กระจัดกระจายมาประติดประต่อกันจนเป็นเรื่องราว
9. นำเสนอข่าวที่สื่อมวลชนอื่นไม่ได้นำเสนอ
10. เปิดโปงข้อมูลที่มีผู้ต้องการปิดเป็นความลับ
11. รายงานข่าวเปิดโปงและกรุยทางเพื่อให้ข้อมูลใหม่แก่สาธารณะ และเสริมการอภิปรายสาธารณะอย่างสำคัญ
12. ต้องทำตัวเหมือนหมาเฝ้าบ้าน เป็นยามระวังภัยให้สังคม (สมหมาย, 2539: 131-132)

ลักษณะของข่าวดังกล่าว เป็นทางออกในการแสวงหาข้อเท็จจริงในสิ่งที่ไม่พึงประสงค์เนื่องจากถูกซ่อนเร้นจากสายตาของสังคม และไม่มีวันถูกทำให้ปรากฏขึ้นมาให้เห็นได้อย่างชัดเจน เหมือนกับการรายงานข่าวเหตุการณ์ทั่วไป นอกจากว่าเหตุการณ์บางเหตุการณ์จะเป็นเบาะแสนำไปสู่การชุดข้อมูลที่มีคุณค่าต่อไปในอนาคต ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความสามารถ ความช่างสังเกตและความรอบรู้ของผู้สื่อข่าวในการสัมผัสบรรยากาศสภาพแวดล้อม หรือที่เรียกว่า สำนึกของข่าว (Sense of news) ให้รู้จักเฝ้าระวังสถานการณ์เท่าทันทุกเหตุการณ์

สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ในบริบทภูมิทัศน์สื่อใหม่

การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศทำให้ภูมิทัศน์ของสื่อ (Media landscape) ก้าวสู่ยุคของ “Web 2.0” ซึ่งนอกจากจะเป็นการบ่งบอกถึงสัญลักษณ์การฟื้นคืนชีพของธุรกิจออนไลน์แล้ว เทคโนโลยียุค “Web 2.0” ยังแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในเรื่องการใช้เว็บไซต์จากการเน้นสื่อสารด้านเดียว (One way communication) โดยผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตเนื้อหาในเว็บไซต์ เป็นการติดต่อสื่อสารได้ 2 ทาง (Two way communication) ทั้งจากผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตเนื้อหาในเว็บไซต์และจากผู้รับสารหรือผู้ใช้ข้อมูลข่าวสารจากเว็บไซต์ รวมทั้งสามารถสื่อสารระหว่างเครือข่ายของผู้ใช้กันเองมากขึ้น (O'Reilly, 2005) ตัวอย่างเช่น Discussion Board, Wikipedia

ยุค “Web 2.0” ผู้ใช้สื่อไม่ได้นั่งรอรับข้อมูลข่าวสารที่ส่งผ่านมาทางสื่ออย่างเดียวเหมือนในอดีต แต่เป็นการสื่อสาร 2 ทาง และสื่อสารผ่านเครือข่ายของตนเอง โดยผู้เสพสื่อกลายเป็นผู้กระทำ (active user) หรือผู้ส่งสารไปด้วยในตัว กล่าวคือ แทนที่คนอ่านข้อมูลข่าวสารจะนั่งเฉย ๆ รับข้อมูลฝ่ายเดียว ก็สามารถเขียนหรือนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร กลับไปยังสื่อหรือส่งสารไปถึงนักข่าว หรือผู้ส่งสารอีกด้านหนึ่งได้เช่นกัน ขณะเดียวกันการส่งสารดังกล่าวยังเป็นการส่งข้อมูลข่าวสารไปยังสาธารณชน (Public) หรือชุมชน (Community) ได้ร่วมรับรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันอีกด้วย ยุค “Web 2.0” หลายเว็บไซต์จึงถูกสร้างขึ้นเพื่อให้เป็นแพลตฟอร์มสำหรับผู้ใช้เป็นผู้สร้างเนื้อหาข้อมูลต่างๆด้วยตนเอง หรือที่เรียกกันว่า “User Generated Content (UGC)” เช่น Blog, YouTube, Facebook, Twitter (Bradshaw, 2011: 139-140)

กอปรกับเทคโนโลยีการสื่อสารด้านโทรศัพท์มือถือ และแท็บเล็ต ได้พัฒนามากขึ้น ราคาของอุปกรณ์ดิจิทัลเหล่านี้ถูกลงเรื่อยๆ ในขณะที่ศักยภาพในการใช้งานมีการพัฒนาหลอมรวม (Convergence) กับอุปกรณ์ดิจิทัลอื่นๆอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งโทรศัพท์ กล้องถ่ายภาพ ถ่ายคลิปภาพเคลื่อนไหว วิทย์ โทรศัพท์ เครื่องอัดเสียง ฯลฯ ยิ่งเมื่อระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงอย่างระบบ 3G ระบบ Wi-Fi ขยายการให้บริการครอบคลุมพื้นที่ต่างๆมากขึ้น ยิ่งทำให้สามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงได้สะดวกมากขึ้น การส่งเนื้อหาข้อมูล (Content) เข้าสู่แพลตฟอร์มออนไลน์แบบ “Web 2.0” จึงทำได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ดังนั้น การเก็บภาพบันทึกเสียงเหตุการณ์สำคัญ ๆ อย่างการเกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุ เกิดการก่อการร้าย หรือแม้กระทั่งการแอบถ่ายการเรียกเก็บส่วยของข้าราชการกระทำได้โดยง่าย โดยผู้ถ่ายทอดเรื่องราว ข้อมูล ข่าวสารไม่จำเป็นต้องมีทักษะความเป็น “นักข่าวมืออาชีพ” มาก่อน ผู้คนเหล่านี้ถูกเรียกขานว่าเป็น “นักข่าวพลเมือง” (Citizen Journalist) (Gillmor, 2006)

ยุคของ “Web 2.0” นี้เองที่สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ได้ถือกำเนิดขึ้นและมีบทบาทสำคัญทั้งในมิติทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม Andreas Kaplan และ Michael

Haenlein (2010) ได้ให้นิยาม สื่อสังคมออนไลน์ว่าเป็นแอปพลิเคชันในอินเทอร์เน็ตที่ถูกสร้างขึ้นโดยรากฐานความคิดของเทคโนโลยี “Web 2.0” ซึ่งอนุญาตให้ผู้ใช้สามารถสร้างและแลกเปลี่ยนข้อมูลกันเอง

อย่างไรก็ตามนิยามความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ดังกล่าวยังไม่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการ นักวิชาการชีพ หรือแม้กระทั่งนักสื่อสารมวลชน ส่วนหนึ่งเพราะเป็นคำว่า “สื่อสังคมออนไลน์” เป็นคำศัพท์ที่มีความหมายกว้าง และมีความหมายหลากหลายในเชิงลักษณะของสื่อ นอกจากนั้นเครื่องมือสื่อสังคมออนไลน์ยังเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตัวอย่างรวดเร็วตามการพัฒนาของเทคโนโลยีและความนิยมของผู้ใช้ ดังนั้นแต่ละคนจึงมีนิยามความหมายของสื่อสังคมออนไลน์ในมุมมอง หน้าที่การปฏิบัติการของตนเอง (Heidi, 2011)

แม้นิยามความหมายของสื่อสังคมออนไลน์จะมีหลากหลายและยังไม่มีข้อยุติ แต่จากนิยามเหล่านี้ พบว่ามีองค์ประกอบบางอย่างร่วมกันคือ

1. เป็นเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งสามารถอยู่ในแพลตฟอร์มต่างๆ อาทิเว็บไซต์ หรือเป็นแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือหรือแท็บเล็ต ยิ่งเมื่อนวัตกรรมสื่อสารมีการหลอมรวม (Convergence) สื่อเป็นหนึ่งเดียวยิ่งทำให้ผู้ใช้สามารถสร้าง ส่งผ่าน หรือถ่ายทอดข้อมูลดิจิทัลข้ามแพลตฟอร์มได้อย่างรวดเร็วและง่ายดายยิ่ง

2. การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) ทำให้ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) สามารถติดต่อสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สร้างความสัมพันธ์ สร้างเครือข่าย ระหว่างผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ด้วยกัน

3. สามารถสร้างและแบ่งปันข้อมูลในรูปแบบต่างๆ ทั้งตัวอักษร ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เสียง ฯลฯ เน้นการมีส่วนร่วม (Collaborative) ในการผลิตเนื้อหาจากผู้บริโภคหรือผู้รับสาร (Pavlik and McIntosh, 2013)

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social media) ทำข่าวเชิงสืบสวน

ในงานวิจัยเรื่อง “สื่อสังคมกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อข่าว” ของ สกุลศรี ศรีสารคาม (2555) ได้สรุปรูปแบบการใช้งาน Twitter ซึ่งเป็นสื่อสังคมออนไลน์ยอดนิยมประเภทหนึ่งว่า ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการสื่อของไทยมักใช้ Twitter 1.ในการรายงานข่าวและเผยแพร่ข่าว 2. การให้ข้อมูลข่าว 3. ใช้ในลักษณะของการหาข่าวและข้อมูล 4. ใช้งานในลักษณะการสนทนาและสร้างปฏิสัมพันธ์ 5. ใช้เพื่อโปรโมตผลงาน 6. ใช้ในการแสดงความคิดเห็นและวิเคราะห์ประเด็น 7. ใช้สำหรับเรื่องส่วนตัว แต่จากการศึกษาพบว่ายังใช้ในงานลักษณะของการหาข่าวและข้อมูลน้อย โดยเฉพาะการใช้งานเพื่อระดมข้อมูล (crowdsourcing) (อ้างแล้ว: 9-11)

ด้านการใช้งาน Facebook จากการศึกษาของสกุลศรีพบว่า ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวมักใช้ “ในลักษณะของการเผยแพร่ข่าว รายงานข่าวสั้น แสดงความคิดเห็นบางเรื่อง และ

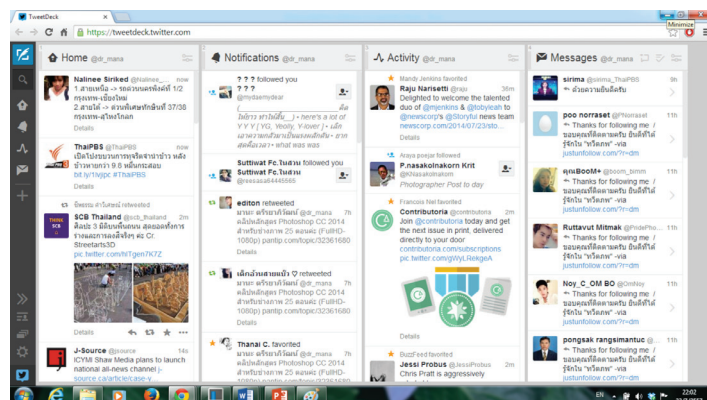
โพสต์ลิงก์ข้อมูลข่าวสารที่ต้องการเผยแพร่ แม้จะมีคนมาโต้ตอบและแสดงความเห็นในโพสต์ต่างๆแต่ยังคงเป็นลักษณะของการมาแสดงความเห็นแบบทั่วไป ยังไม่มีการพูดคุย หรือไม่ค่อยมีผู้สื่อก้าวไปตอบโต้ และพูดคุยเพื่อตีประเด็นข่าว หรือมุมมองของข่าวมาต่อยอด” (อ้างแล้ว: 11-12)

กล่าวโดยสรุปนักข่าวรวมถึงบรรณาธิการข่าวของสื่อมวลชนไทยส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการใช้สื่อสังคมออนไลน์มาช่วยในกระบวนการรวบรวมข้อมูลและหาข่าว (News Gathering) อันเป็นกระบวนการสำคัญเริ่มต้นของการทำข่าวเชิงสืบสวน

ในขณะที่นักข่าวโลกตะวันตก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา เขามองสื่อสังคมออนไลน์เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัยสำคัญในการทำข่าว ทั้งนี้จากงานวิจัยของมหาวิทยาลัย George Washington (2010) พบว่า นักข่าวชาวอเมริกันร้อยละ 89 ใช้ Blog เป็นแหล่งค้นหาข้อมูลในการทำข่าว ร้อยละ 65 ใช้ Facebook และ LinkedIn และร้อยละ 52 ใช้ Twitter Clay Shirky (2008) ระบุว่า ทุกวันนี้เรากำลังอยู่ในโลกของข้อมูลข่าวสารท่วมท้น ไม่ได้อยู่ในยุคของการขาดแคลนข้อมูลข่าวสารเหมือนก่อน ข้อมูลข่าวสารมหาศาลเหล่านี้ไม่ใช่ผลิตมาจากผู้สื่อข่าวฝ่ายเดียวเท่านั้น หากแต่ยังมีผู้ใช้สื่อหรือผู้สื่อข่าวพลเมืองในพื้นที่ต่างๆของสังคมร่วมกันผลิตออกมา ผ่านแพลตฟอร์มของสื่อสังคมออนไลน์ ข้อมูลเหล่านี้เปลี่ยนแปลงอัปเดตตลอดเวลา

ด้วยเหตุนี้ผู้สื่อข่าวยุคใหม่จึงควรปรับบทบาทของตนเองจากการทำหน้าที่ “นายประตูข่าวสาร” (Gatekeeper) ซึ่งคอยคัดกรองข้อมูลข่าวสารให้กับผู้เสพข่าว เป็นการเปิดประตู (Gate Opening) เชื่อมโยงนักข่าวและกองบรรณาธิการข่าวกับผู้บริโภคข่าว ดึงพวกเขาให้มีส่วนร่วมในกระบวนการข่าวร่วมกัน (Mltchelstein & Boczkowski, 2009) นั่นคือการเปลี่ยนบทบาทจาก Gatekeeper เป็น Gatewatcher (Bruns, 2005)

การเฝ้าติดตามมอนิเตอร์ความเคลื่อนไหวข่าว หรือการสืบค้นเบาะแสข่าวในสื่อสังคมออนไลน์นั้น แพลตฟอร์มยอดนิยมของนักข่าวคือ Twitter เนื่องจากความรวดเร็วในการสื่อสาร Twitter สามารถใช้ผ่านแอปพลิเคชันได้หลากหลาย ทั้งของ Twitter เอง หรือ Tweetdeck โดยจุดเด่นของ Tweetdeck นั้นสามารถตั้งค่าให้มอนิเตอร์ได้มากกว่า 1 ช่อง (ดังภาพด้านล่าง) นอกจากนั้นยังมีแอปพลิเคชันที่รองรับเชื่อมต่อกับ Twitter อีกมากมาย

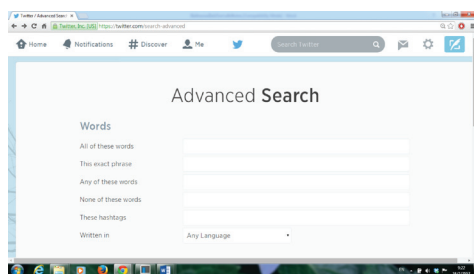

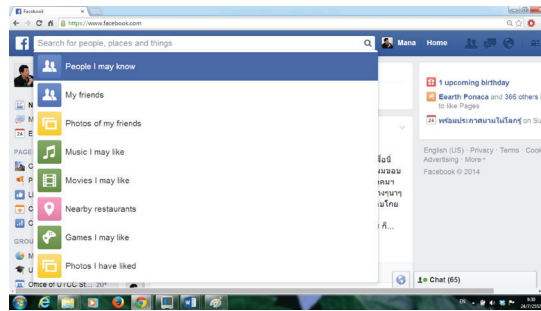
ทุกวันนี้ในห้องกองบรรณาธิการข่าวของสำนักข่าวใหญ่ๆ หลายแห่งมีจอมอนิเตอร์ ฉายความเคลื่อนไหวฟีดข่าว (News feed) ของ Twitter เพื่อให้นักข่าวและบรรณาธิการ สามารถเกาะติดตรวจเช็คความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ต่างๆ ได้ตลอดเวลา

แต่ลำพังการเฝ้าดูเฉพาะฟีดข่าวใน Facebook หรือ Twitter อาจไม่เพียงพอในการเจาะลึกหาข้อมูลหรือหาเบาะแสประเด็นข่าว นักข่าวจำเป็นต้องเฝ้าสังเกตติดตามความเคลื่อนไหวของกลุ่มชุมชนออนไลน์ (online community) ประเภทต่างๆ ในเครือข่ายสังคมออนไลน์อื่น รวมถึงในเว็บบอร์ดของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสายงานข่าวของตนเอง เช่น ถ้าเป็นนักข่าวสายยานยนต์ก็ควรเข้าไปมีส่วนร่วม เฝ้าติดตามความเคลื่อนไหวของชุมชนผู้รักรถยนต์แบรนด์ต่างๆ เพราะเบาะแสข่าวดีๆ หลายครั้งหลุดมาจากชุมชนออนไลน์เหล่านั้น

ตัวอย่างเช่น ข่าวรางวัล “อิสรา อมันตุล” ประเภทข่าวยอดเยี่ยม ประจำปี 2553 ข่าว “จีที200 ไม่ล้างปาชา...พันล้าน” ของหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ก็เป็นข่าวที่ได้เบาะแสมาจากชุมชนออนไลน์ในห้อง “หว่ากอ” เว็บบอร์ดพันทิป ดังคำให้สัมภาษณ์ของนายอาคม ไชยคร ผู้สื่อข่าวทีมข่าวความมั่นคง หนังสือพิมพ์ คมชัดลึก ที่กล่าวว่า “มีแรงบันดาลใจในการสืบหาข้อเท็จจริงในข่าว “จีที 200 ไม่ล้างปาชา...พันล้าน” มาจากโลกอินเทอร์เน็ต ที่มีการตั้งข้อสงสัยถึงประสิทธิภาพของเครื่องจีที 200 สามารถใช้งานได้จริงหรือไม่ เนื่องจากเครื่องมือดังกล่าวมีรูปร่างหน้าตาและหลักการทำงานที่เหมือนกับเครื่องตรวจหาวัตถุระเบิดที่ใช้ในต่างประเทศ ทีมข่าวความมั่นคงจึงตรวจสอบข้อเท็จจริงไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกองทัพบก ซึ่งมีเครื่องตรวจวัตถุระเบิดจีที 200 ใช้งานมากที่สุด โดยในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคได้ใช้เครื่องนี้มาตั้งแต่ปี 2548 และได้รับความน่าเชื่อถือจากหน่วยเก็บกู้ระเบิดในพื้นที่เป็นอย่างมาก” (คมชัดลึก, 6 มี.ค. 2554)

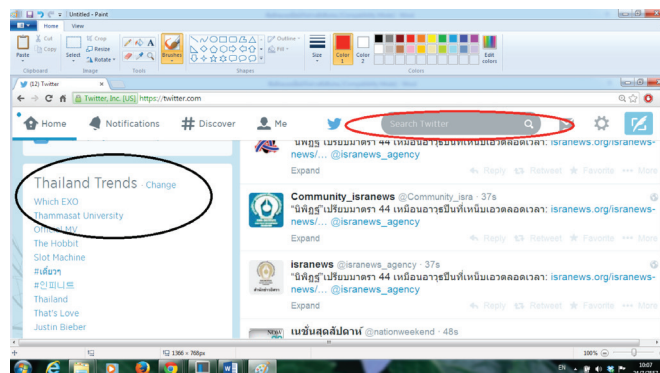
นอกจากการเฝ้าดูฟีดข่าวและเกาะติดความเคลื่อนไหวในชุมชนออนไลน์ต่างๆ แล้ว นักข่าวยังต้องใช้ระบบค้นหาออนไลน์แบบ Advanced search หรือใช้ระบบ Search ภายในของสื่อสังคมออนไลน์แพลตฟอร์มต่างๆ ให้เป็น เพื่อค้นหาข้อมูลเฉพาะเจาะจงลงไป เนื่องจากปัจจุบันสื่อสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่มีเครื่องมือรวบรวมข้อมูล จัดระบบ เอาไว้เป็นหมวดหมู่อยู่แล้ว นักข่าวสามารถเข้าไปค้นหาข้อมูลที่ต้องการได้ไม่ยากนัก ตัวอย่างเช่นการใช้ Twitter advanced search, Facebook graph search ตามภาพด้านล่าง

นักข่าวสามารถเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ Twitter advanced search ได้จาก <https://support.twitter.com/articles/71577-how-to-use-advanced-twitter-search> Facebook graph search ได้จาก <https://www.facebook.com/help/558823080813217>

ในหลายๆ แพลตฟอร์มของสื่อสังคมออนไลน์ นักข่าวสามารถค้นหาโดยใช้คำสำคัญ (key word) หรือค้นหาผ่านสถานที่ (Location) หรืออาจตรวจจับเกาะกระแสเทรนด์ต่างๆ ผ่าน Hashtag ซึ่งมีสัญลักษณ์ # ดังภาพด้านล่าง

เนื่องจาก Hashtag ในสื่อสังคมออนไลน์ก็คือ “การจัดระเบียบ” ข้อมูลข่าวสารที่ท่วมท้น ในแพลตฟอร์มสื่อสังคมออนไลน์นั้นๆ ให้เป็นหมวดหมู่ เพื่อให้คนเข้ามาตามค้นหาตามอ่าน ตามดูได้ง่ายขึ้นนั่นเอง (จักรพงษ์ คงมาลัย, 2554)

นอกจากนี้นักข่าวยังสามารถประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเสาะหาแหล่งข่าว หากกลุ่มชุมชนออนไลน์ หรือหาผู้เชี่ยวชาญในเรื่องเฉพาะที่ต้องการจะทำข่าวได้อีกด้วย ผ่านการใช้ Search ของสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ เพราะทุกวันนี้แหล่งข่าวบุคคลและแหล่งข่าวองค์กรจำนวนไม่น้อยต่างใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดข้อมูลข้อเท็จจริง เผยแพร่ความคิดเห็น หรือบอกประเด็นเบาะแสข่าวบางอย่าง เช่น ข่าวรางวัลพิราบน้อย ประเภทข่าวฝึกปฏิบัติดีเด่น ประจำปี 2554 (สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 5 มี.ค. 2555) ข่าว “ผุดเว็บผลิตเอเจนต์ห่วยไต่ดิน หวังดึงวัยโจ๋สร้างเครือข่าย” ของหนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติ “หอข่าว” คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย นักศึกษา

ชั้นปีที่ 3 ผู้ทำข่าวนี้ได้เบาะแสข่าวจากการค้นหาชุมชนออนไลน์ของคนเล่นพนันหวยใต้ดิน เธอพบว่ามีการเปิดหลักสูตรสอนให้วัยรุ่นเป็นเอเยนต์เจ้ามือหวยใต้ดิน จึงลงสมัครเป็นสมาชิกกลุ่มชุมชนออนไลน์ดังกล่าวแล้วเข้าไปร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ รวมทั้งขอสัมภาษณ์แหล่งข่าวทั้งเอเยนต์ และเจ้าของชุมชนออนไลน์แห่งนั้น

หรือในกรณีของเหตุการณ์อาหรับสปริง (Arab Spring) ในช่วงปีพ.ศ. 2554 ซึ่งเป็นการประท้วงเรียกร้องประชาธิปไตยในโลกอาหรับ อย่างประเทศตูนิเซีย อียิปต์ ลิเบีย เยเมน นักข่าวจากสำนักข่าวตะวันตกจำนวนหนึ่งเช่น Andy Carvin นักข่าวจากสำนักข่าว NPR ใช้สื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆโดยเฉพาะ Twitter Facebook YouTube ในการเฝ้าติดตามเหตุการณ์ความเป็นไปในโลกอาหรับตามจุดต่างๆ รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือเสาะหาแหล่งข่าว สร้างเครือข่ายแหล่งข่าว และสัมภาษณ์แหล่งข่าวข้ามโลกได้ชั่วพริบตา (Carvin Andy, 2012)

ในสื่อสังคมออนไลน์ นักข่าวสามารถติดตาม (follow) หรือเป็นเพื่อน (friend) กับนักข่าวและสำนักข่าวต่างๆ ได้ทั่วโลก รวมถึงแหล่งข่าวและบุคคลสำคัญในสายข่าวเพื่อสามารถติดตามความเคลื่อนไหวของข่าวสารได้ตลอดเวลา ทั้งนี้การจัดระบบแหล่งข่าวในสื่อสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะใน Twitter นั้น นักข่าวสามารถจัดผ่านระบบ Twitter lists ซึ่งนักข่าวสามารถเลือกจัดกลุ่มของแหล่งข่าวได้ตามต้องการ (Catone, Josh, 2009)

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่วยในการเสาะหาแหล่งข่าวทำให้นักข่าวไม่จำกัดแคบแค่แหล่งข่าวหน้าเดิมๆ ที่คุ้นชินกันตามสื่อมวลชน นักข่าวสามารถหาแหล่งข่าวผู้เชี่ยวชาญพิเศษเฉพาะด้าน หรือแหล่งข่าวที่อยู่ในเหตุการณ์ต่างๆ ได้โดยไม่ถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ เช่น กรณีเหตุการณ์ระเบิดใน “บอสตันมาราธอน” เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2556 ส่งผลให้มีผู้เสียชีวิต 3 คน บาดเจ็บ 264 คน (ไทยรัฐ, 16 เม.ย. 2557) สำนักข่าวของไทยส่วนใหญ่รายงานข่าวนี้ด้วยการแปลข่าวจากสำนักข่าวต่างประเทศ หรือไม่ได้ทำตามสัมภาษณ์ความคิดเห็นของนักการเมืองและนักวิชาการไทย เนื่องจากถูกข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์และงบประมาณทำให้ไม่สามารถส่งนักข่าวเดินทางไปทำข่าวในสถานที่เกิดเหตุ แต่อคินา พรพศิน แห่งค่ายเนชั่น ใช้ Twitter search ในการเสาะหาแหล่งข่าวคนไทยที่อยู่ในบอสตัน สหรัฐอเมริกา เพื่อสอบถามข้อมูลและสัมภาษณ์ความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ระเบิดในบอสตันมาราธอน ทำให้นักข่าวชิ้นนี้โดดเด่นแตกต่างจากข่าวในสื่ออื่นๆ (คมชัดลึก, 18 เม.ย.56) ดังภาพด้านล่าง

นอกจากสื่อสังคมออนไลน์จะช่วยให้ นักข่าวเสาะหาแหล่งข่าวบุคคลแล้ว ยังช่วยในการสืบค้นแหล่งข่าวเอกสาร สถิติ ข้อมูล งานวิจัยได้อีกด้วย ทั้งที่มีการเผยแพร่โดยหน่วยงานองค์กรต่างๆ หรือจากการรวบรวมของผู้คนที่สนใจในประเด็นนั้นๆ

ในขณะเดียวกันนักข่าวยังสามารถใช้สื่อสังคมออนไลน์เชิญชวนให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทำข่าวเชิงสืบสวน โดยใช้หลักของ Crowdsourcing อันหมายถึง การดึงความร่วมมือ ดึงภูมิปัญญาของชุมชนมาร่วมแก้ปัญหาหรือดำเนินกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด (กรุงเทพธุรกิจ, 23 ต.ค. 2555)

ตัวอย่างการใช้ Crowdsourcing ในกระบวนการทำข่าวเชิงสืบสวนเช่นกรณี หนังสือพิมพ์ The Guardian ของอังกฤษ เปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทุจริตของนักการเมืองอังกฤษที่เบิกเงินรัฐไปใช้อย่างไม่เหมาะสม (MP Expense Scandal) ด้วยการสร้างระบบในเว็บไซต์ข่าวของ The Guardian ให้ประชาชนสามารถเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการตรวจสอบเอกสารการเบิกจ่ายเงินของ ส.ส.อังกฤษ ซึ่งมีหลายแสนฉบับว่ามีฉบับใดผิดพลาดบ้าง ผลคือมีผู้อ่านกว่า 25,000 คนเข้าร่วมตรวจสอบ มีเอกสารตรวจสอบแล้วกว่า 40,000 ฉบับ (The Guardian, 23 Jun 2009)

หรือกรณีของนายไออัน ทอมลินสัน (Ian Tomlinson) เสียชีวิตขณะเดินผ่านการชุมนุมประท้วง G20 ใจกลางเมืองลอนดอนเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2552 ในตอนแรกตำรวจแถลงว่านายไออันเสียชีวิตด้วยโรคส่วนตัวก่อนเปลี่ยนคำแถลงเป็นเสียชีวิตเพราะอุบัติเหตุ นักข่าวหนังสือพิมพ์ The Guardian ของอังกฤษ ใช้กระบวนการสืบสวนแบบ Crowdsourcing เชิญชวนให้ประชาชนที่อยู่ในเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงส่งข้อมูล ภาพถ่าย คลิปภาพมาเพื่อให้พิสูจน์ว่านายไออันตายด้วยข้อสรุปตามที่ตำรวจแถลงหรือไม่ โดยหนังสือพิมพ์ The Guardian เปิดแพลตฟอร์มออนไลน์แบบ Interactive ให้ประชาชนมาช่วยบอกเบาะแส (ดังภาพด้านล่าง)

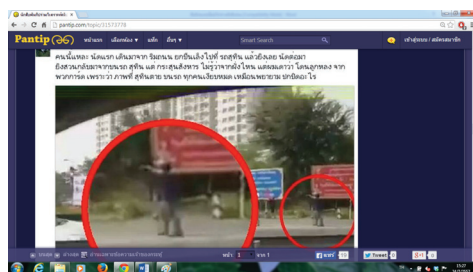
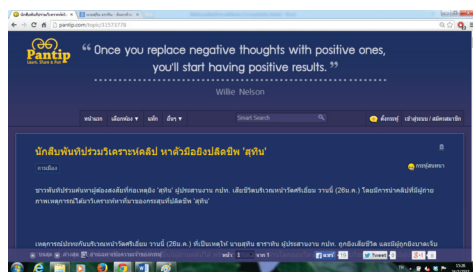
ผลปรากฏว่ามีคนส่งข้อมูลให้มากมาย โดยเฉพาะหลักฐานสำคัญคือคลิปภาพตำรวจ ฆาตกระบองลงไปที่ศีรษะด้านหลังของนาย เอียน อันเป็นผลทำให้เขาเสียชีวิตในเวลาต่อมา (Belam Martin, 10 March 2011) ดัง ภาพด้านล่าง ผู้สนใจสามารถดูคลิปดังกล่าวได้

จาก “Video of police assault on Ian Tomlinson, who died at the London G20 protest” <http://www.youtube.com/watch?v=HECMVdl-9SQ>

กระบวนการสืบสวนแบบ Crowdsourcing อันเป็นการร่วมมือกันระหว่างนักข่าว มืออาชีพกับประชาชนในสาขาวิชาชีพต่างๆ กำลังเป็นอีกบทบาทหนึ่งของนักวารสารศาสตร์ กองบรรณาธิการข่าวกำลังถูกท้าทายจากความตื่นตัวของผู้บริโภคสื่อรุ่นใหม่ ข้อมูลข่าวสาร วงในเจาะลึกหลายอย่างกำลังจะถูกส่งผ่าน เผยแพร่จากผู้บริโภคสื่อ (The Guardian, 29 March 2010) ตัวอย่างเช่น กรณีของ Wikileaks ซึ่งเป็นอีกโครงการหนึ่งที่ดึงความร่วมมือของนักแฮกเกอร์ นักกฎหมาย ประชาชนมาร่วมกันเปิดโปงข้อมูล เอกสารลับของรัฐบาลและ บริษัทเอกชน ข้อมูลเอกสารลับต่างๆ ที่ได้มาถูกนำเสนออยู่ในเว็บไซต์ของ Wikileaks ถูกนำไปขยายผลตามสื่อกระแสหลักทั่วโลก ทำให้รัฐบาลและองค์กรธุรกิจข้ามชาติหลายแห่งต่าง หวั่นวิตกกับโครงการ Wikileaks หรือกรณีของ Edward Snowden ผู้นำข้อมูลลับการดัก กรองข้อมูลออนไลน์ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาผ่านสื่อยักษ์อย่าง The Washing Post กับ The Guardian ส่งผลให้สื่อทั้งสองได้รับรางวัล Pulitzer ข่าวสืบสวนยอดเยี่ยม (Aljazeera America, 14 April 2014)

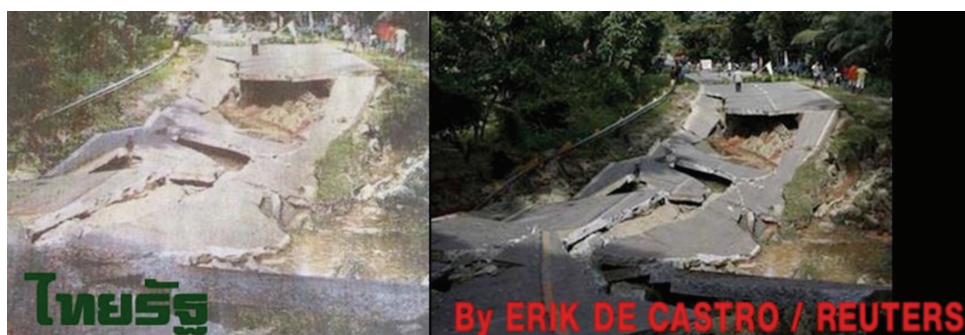
อย่างไรก็ตามแม้ว่ากระบวนการสืบสวนแบบ Crowdsourcing อาจจะยังแปลกใหม่ สำหรับนักข่าว รวมถึงบรรณาธิการในสำนักข่าวต่างๆ ของไทย แต่ปรากฏการณ์ Crowdsourcing แบบไทยๆ อย่างนักสืบพันทิปที่ประชาชนตามสาขาวิชาชีพต่างๆ ระดมข้อมูลร่วมกันสืบค้น บางข่าวบางประเด็น อย่างเช่นกรณีการยิงนายสุทิน ธาราทิน ผู้ประสานงานกองทัพบกประชาชน โคนระบอบทักษิณ เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2557 ก็ทำให้ตำรวจสามารถไล่ล่าจับคนร้ายมาได้ในที่สุด (ดังภาพด้านล่าง)

ข้อพึงระวังในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการทำข่าวเชิงสืบสวน

แม้ว่าสื่อสังคมออนไลน์จะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถช่วยนักข่าวให้ทำข่าวเชิงสืบสวนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่การนำเบาะแส หรือประเด็นข่าวในสื่อสังคมออนไลน์มาใช้นั้น นักข่าวควรมีการตรวจสอบข้อเท็จจริง (Verification) เสียก่อน เนื่องจากข่าวสารข้อมูลจำนวนมากในโลกออนไลน์เป็นข้อมูลเท็จ ข้อมูลลวง นอกจากนั้นหากข้อมูลที่นักข่าวไปสืบเจาะมากระทบกระเทือนบุคคลหรือองค์กรใดก็สมควรเปิดโอกาสให้พวกเขาได้ชี้แจงข้อเท็จจริง อันเป็นกระบวนการมาตรฐานของการทำข่าวอย่างมีจริยธรรมทางวิชาชีพ (Silverman, 2003)

ปัญหาที่มักเกิดขึ้นในปัจจุบันคือ นักข่าวมีอาชีพจำนวนมากไม่น้อยมุ่งเน้น “ความรวดเร็ว” มากกว่า “ความถูกต้อง ครบถ้วน” พวกเขามักนำข้อมูลข่าวสารจากสื่อสังคมออนไลน์โดยปราศจากการตรวจสอบข้อเท็จจริง สำนักข่าวบางแห่งถึงกับลอกข่าวลือ ดึงโพสต์การแสดงความคิดเห็นด้านเดียวของแหล่งข่าว หรือนำภาพเก่าในสื่อสังคมออนไลน์มาเผยแพร่ต่อโดยไม่ได้ตรวจสอบ เช่น เหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ที่เชียงรายเมื่อเวลา 18.00 น. ของวันที่ 5 พ.ค. 2557 หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 6 พ.ค. 2557 หน้า 7 ได้นำภาพถนนเส้นหนึ่งซึ่งมีความเสียหายอย่างหนัก พร้อมคำบรรยายใต้ภาพว่า “สภาพถนนสายแม่สรวย-ดงมะดะอ.แม่ลาว จังหวัดเชียงรายได้รับแรงสั่นสะเทือนจากแผ่นดินไหว พื้นถนนพังทลาย” ภาพดังกล่าวเป็นหนึ่งในภาพที่มีการแพร่ระบาดในสื่อสังคมออนไลน์ในช่วงคืนวันที่ 5 พ.ค. 2557 และมีผู้ชี้แจงว่า ภาพดังกล่าวไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย แต่เป็นเหตุการณ์แผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นในเทศบาล Getafe จังหวัด Bohol ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อเดือนตุลาคม 2556 และเป็นภาพที่ได้รับการเผยแพร่จากสำนักข่าว Reuters มาก่อน (ผู้จัดการออนไลน์, 6 พ.ค. 2557) ดังภาพด้านล่าง

นอกจากนั้นการคัดลอกโพสต์ข้อความการแสดงความคิดเห็นของแหล่งข่าว หรือนำภาพในสื่อสังคมออนไลน์ของแหล่งข่าวมานำเสนอในสื่อประเภทต่างๆ โดยปราศจากการตั้งคำถามแย้งกับแหล่งข่าว หรือไม่ได้ตรวจสอบถ่วงดุลข้อมูล เพื่อนำเสนอข้อมูลได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและรอบด้านตามหลักการทางวิชาชีพ ทำให้นักข่าวตกเป็นเครื่องมือของแหล่งข่าวในการปล่อยข่าวลือ ข่าวลวง หรือใช้โจมตีคู่ต่อสู้ การกระทำเช่นนี้ย่อมกัดเซาะทำลายเครดิตความน่าเชื่อถือของนักข่าวมืออาชีพ (จุลสารราชดำเนิน, ม.ค.-มี.ค. 2556)

ข้อพิวาระวังในการใช้สื่อสังคมออนไลน์ทำข่าวอีกประการคือการคัดลอก ดึงเอาข้อความ เนื้อหา รูปภาพ คลิปเสียงและภาพในสื่อสังคมออนไลน์มาโดยไม่ขออนุญาตเจ้าของก่อน มีหน้าซ้ำหลายครั้งเป็นการกระทำที่เข้าข่ายละเมิดเรื่อง “สิทธิส่วนบุคคล” “สิทธิเด็ก” “สิทธิของผู้ด้อยโอกาส” หรือแม้กระทั่ง “สิทธิมนุษยชน” ของบุคคลในสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งปัญหานี้ในวันจะยิ่งรุนแรงขึ้น ทำให้เมื่อวันที่ 7 ส.ค. 2557 สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์มีการประชุมและมีมติกำชับสมาชิกของสมาคมให้ยึดมั่นในการนำเสนอข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์ โดยต้องตรวจสอบที่มาให้ถูกต้อง รอบด้านและไม่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เด็กและสตรี (ไทยรัฐออนไลน์, 7 ส.ค. 2557)

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ในยุคดิจิทัลเช่นทุกวันนี้ ภูมิทัศน์ของสื่อได้ปรับเปลี่ยนแตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง อำนาจในการกำหนด “วาระข่าวสาร” ซึ่งเคยอยู่กับนักข่าว-นักสื่อสารมวลชน ถูกท้าทายโดยคนธรรมดาที่พกพาโทรศัพท์มือถือ

มองมุมหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า บทบาทความสำคัญของนักข่าวมืออาชีพในอดีต ซึ่งเคยตรวจสอบสังคม ตรวจสอบนักการเมืองผ่านการทำข่าวเชิงสืบสวนเริ่มลดน้อยลงไป แต่หากมองอีกมุมหนึ่ง ถ้านักข่าวยุคใหม่สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี โดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ เชื่อมโยงบทบาทนักข่าวของตนเองกับชุมชน ทั้งในสภาพของชุมชนในโลกแห่งความเป็นจริงและชุมชนเสมือนในโลกออนไลน์ ก็จะทำให้พลังตรวจสอบสังคม ตรวจสอบนักการเมือง พลังในการทำข่าวเชิงสืบสวนของนักข่าวมีมากขึ้น

เหมือนดังคำกล่าวของ Charles Darwin ที่ว่า “สายพันธุ์ที่จะอยู่รอดนั้น มิใช่สายพันธุ์ที่แข็งแกร่งหรือฉลาดเฉลียวที่สุด หากแต่เป็นสายพันธุ์ที่สามารถปรับเปลี่ยนและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้ดีที่สุดต่างหาก” (It’s not the strongest species that survive, or the most intelligent, but the most responsive to change.)

บรรณานุกรม

- กรุงเทพธุรกิจ พลังของฝูงชน (Power of the Crowd) หน้า 10 โดยพสุ เดชะรินทร์ สืบค้น
ใน [http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/
pasud/20121023/474971/พลังของฝูงชน-\(Power-of-the-Crowd\).html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/pasud/20121023/474971/พลังของฝูงชน-(Power-of-the-Crowd).html) (23
ต.ค. 2555)
- คมชัดลึก, คมชัดลึกคว้า 2 ขาวเยี่ยม! สืบค้นใน <http://www.oknation.net/blog/unicefchildrightaward/2011/03/07/entry-1> (6 มี.ค. 2554)
- คมชัดลึก, สาวไทยใน “บอสตัน” เล่านาทีชีวิต สืบค้นใน [http://www.komchadluek.net/
detail/20130418/156375/สาวไทยในบอสตันเล่านาทีชีวิต.html](http://www.komchadluek.net/detail/20130418/156375/สาวไทยในบอสตันเล่านาทีชีวิต.html) (18 เม.ย.2556)
- จักรพงษ์ คงมาลัย, ทำไมสื่อมวลชนและ Blogger ควรใช้ Twitter Hashtag [http://thumbsup.
in.th/2014/07/best-practice-how-to-use-hashtag-on-twitter/](http://thumbsup.in.th/2014/07/best-practice-how-to-use-hashtag-on-twitter/) (2554)
- จุฬาราชธานี, สร้างข่าวลือ กระพือข่าวเท็จ “สื่อ” กลั่นกรองแค่ไหนก่อนนำเสนอ หน้า 40-43
สืบค้นใน <http://www.mediafire.com/view/?3a3pllj8t84vetc> (ม.ค.-มี.ค. 2556)
- เดลินิวส์ออนไลน์, กลั่นกรองข้อสื่อเห็นกลไกสำคัญช่วยป.ป.ช.ปราบโกง สืบค้นใน [http://dai-
lynews.co.th/Content/politics/247158/_กลั่นกรอง_ข้อสื่อเป็นกลไกสำคัญช่วย
+_ป.ป.ช._ปราบโกง](http://dailynews.co.th/Content/politics/247158/_กลั่นกรอง_ข้อสื่อเป็นกลไกสำคัญช่วย+_ป.ป.ช._ปราบโกง) (23 มิ.ย. 2557)
- ถาวร บุญวัฒน์ และ ธีร สุปิตีสานต์, (2535) แนวคิดและแนวปฏิบัติการข่าวสืบสวน กรณีศึกษา
สื่อมวลชนไทย-อเมริกัน, กรุงเทพฯ. ปิ่นเกล้าการพิมพ์
- ไทยรัฐออนไลน์ ป่วน! ราถิครบรอบปีระเบิด”บอสตันมาราธอน”พบเป็นน่าสงสัย 2 ใบ สืบค้นใน
<http://www.thairath.co.th/content/416853> (16 เม.ย. 2557)
- ไทยรัฐออนไลน์ “สมาคมผู้ผลิตข่าวออนไลน์ กำชับตรวจสอบปมโซเชียลก่อนนำเสนอ สืบค้นใน
<http://www.thairath.co.th/content/441922> (7 ส.ค. 2557) ประสงค์ เลิศรัตน
วิสุทธิ์ สัมภาษณ์ 21 มิ.ย. 2557
- ผู้จัดการออนไลน์ สืบและ”ไทยรัฐ”มั่วภาพแผ่นดินไหวจากรอยเตอร์ สืบค้นใน [http://www.
manager.co.th/Entertainment/ViewNews.aspx?NewsID=9570000050127](http://www.manager.co.th/Entertainment/ViewNews.aspx?NewsID=9570000050127)
(6 พ.ค. 2557)
- มาลี บุญศิริพันธ์, (2538) “การรายงานข่าวสืบสวน” ใน พิระ จิโรโสภณ และมาลี บุญศิริพันธ์
การรายงานข่าวเชิงสืบสวนแบบประยุกต์. กรุงเทพฯ ที.พี.พรินท์
- วาทีณี ห้วยแสน, (2555) การบริหารงานของหนังสือพิมพ์ภายใต้กระแสการหลอมรวมสื่อ,
วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต
- สกุลศรี ศรีสารคาม, (2555) “สื่อสังคม (Social media) กับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อข่าว”
ใน จักรกฤษ เพิ่มพูน (บรรณาธิการ) อิศราปริทัศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2555: 3-25
- สมหมาย ปาริจฉัตต์. (2539) ข่าวเจาะ เจาะข่าว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- สมหมาย ปาริจฉัตต์ และ พิเศษฐ์ ขวาลาวัช. (2546) “การรายงานข่าวชั้นสูง” ใน วังไปกับข่าว
ก้าวไปกับโลก โดย พิเศษฐ์ ขวาลาวัช และคณะ, กรุงเทพฯ : อินฟอร์มีเดีย บุ๊คส์

- สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, ผลประกวดรางวัลพิราบน้อย และรางวัลริต้า ปาติยะเสวี “หนังสือพิมพ์ฝึกปฏิบัติในสถาบันอุดมศึกษา” ประจำปี 2554 ของสมาคม นักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สืบค้นใน http://www.tja.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=2875%3A2012-02-29-02-59-22&catid=44%3Ayoung-reporter (5 มี.ค. 2555)
- สุจิตา เรืองรองหิรัญญา, (2554) การบริหารงานข่าวบนเครือข่ายสังคมออนไลน์ “ทวิตเตอร์” ของ เครือข่าย, รายงานโครงการเฉพาะบุคคล หลักสูตรวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขา วิชาการบริหารสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์
- สำนักข่าวอิศรา ชำแหละ hate speech ในสื่อไทย ยั่วยุ-เหยียดหยาม-ลดความเป็นมนุษย์ สืบค้นใน <http://www.isranews.org/component/content/article/22624-1.html> (27 ก.ค. 2556)
- Aljazeera America (14 April 2014) Washington Post, Guardian win Pulitzer for Snowden leaks <http://america.aljazeera.com/articles/2014/4/14/pulitzer-nsa-guardian.html>
- Belam Martin (10 March 2011) The Guardian’s Paul Lewis on crowd-sourcing investigative journalism with Twitter http://www.currybet.net/cbet_blog/2011/03/paul-lewis-investigative-journalism-twitter.php
- Bradshaw, P and Rohumaa, L (2011) The Online Journalism Handbook: Skills to Survive and Thrive in the Digital Age, Longman, London
- Bruns, Axel (2005) Gatewatching: Collaborative online news production. Peter Lang, United States of America. New York.
- Carvin, Andy.(2012) Distant witness: social media, the Arab Spring and a journalism revolution. New York: CUNY Journalism Press
- Catone, Josh (2009) How to: Use twitter lists <http://mashable.com/2009/11/02/twitter-lists-guide/>
- Clay Shirky (2008) “Here comes everybody the power of organizing without organizations”, Penguin Press
- Facebook graph search Available at: <https://www.facebook.com/help/558823080813217>
- George Washington University and Cision, (2009) Social Media & Online Usage Study สืบค้นใน http://us.cision.com/journalist_survey_2009/GW-Cision_Media_Report.pdf (ธ.ค. 2552)
- George Washington University. (2010) National survey finds majority of journalists now depend on social media for story research. Available at: <http://>

- mediarelations.gwu.edu/national-survey-finds-majority-journalists-now-depend-social-media-story-research (accessed 12 July 2014)
- Gillmor, D. (2006). *We the Media: Grassroots Journalism by the People, for the People*. Sebastopol, CA: O'Reilly
- Heidi Cohen, 30 Social Media definitions Available at: <http://heidicohen.com/social-media-definition/> (accessed 9 May 2011)
- Kaplan Andreas M., Haenlein Michael, (2010), Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media, *Business Horizons*, Vol.53, Issue 1 <http://esmdegree.files.wordpress.com/2011/11/users-of-the-world-unite.pdf>
- Lavrusik Vadim, How journalists can make use of Facebook Pages <http://www.niemanlab.org/2011/05/vadim-lavrusik-how-journalists-can-make-use-of-facebook-pages/>
- Mitchelstein Eugenia and Pablo J. Boczkowski 2009 Between tradition and change a review of recent research on online news. *Journalism* 10 (2009) 562-578
- O'Reilly Tim, What is web 2.0 Available at: <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html> (30 Oct. 2005)
- Pavlik V. John and McIntosh Shawn (2013) *Converging Media: A New Introduction to Mass Communication*, Oxford New York: Oxford University Press
- Silverman Craig, 2003 *Verification handbook* Available at: <http://verificationhandbook.com/downloads/verification.handbook.pdf>
- The Guardian (23 Jun 2009) MPs' expenses: The Guardian launches major crowdsourcing experiment <http://www.theguardian.com/gnm-press-office/crowdsourcing-mps-expenses>
- The Guardian (29 March 2010) Time for a press award for crowdsourced journalism? <http://www.theguardian.com/media/pda/2010/mar/30/digital-media-crowdsourcing-crowd-sourced-journalism>
- Twitter advanced search Available at: <https://support.twitter.com/articles/71577-how-to-use-advanced-twitter-search>
- YouTube "Video of police assault on Ian Tomlinson, who died at the London G20 protest" Available at: <http://www.youtube.com/watch?v=HECMVdl-9SQ>
- Zocial Inc. เผยข้อมูลเด็บบนโลก Social network ของไทย ที่นักการตลาดไม่ควรพลาด สืบค้นใน <http://blog.zocialinc.com/เผยข้อมูลเด็บบนโลก-social-network-ขอ/> (29 พ.ค. 2557)

จริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์ในกระบวนการสื่อข่าว ของสื่อไทยในยุคดิจิทัล

อาจารย์สกุลศรี ศรีสารคาม*

เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตทำให้เกิดลักษณะของการทำข่าวในรูปแบบออนไลน์ซึ่งเรียกว่า Online Journalism การทำงานของผู้สื่อข่าวออนไลน์ หรือผู้สื่อข่าวที่ต้องบูรณาการเทคโนโลยีสื่อออนไลน์เข้ากับกระบวนการทำข่าว มีลักษณะการทำงานเฉพาะที่เพิ่มขึ้นจากสื่อดั้งเดิม Deuze (2003) อธิบายว่าผู้สื่อข่าวที่ใช้สื่อออนไลน์ต้องเลือกตัดสินใจการใช้สื่อที่แตกต่างให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะนำเสนอ (multimediality) ต้องคำนึงถึงช่องทางเครื่องมือที่จะทำให้มีการโต้ตอบกับ ผู้รับสารและมีเครื่องมือให้ผู้รับสารสามารถเลือกรับข่าวสารในรูปแบบที่ต้องการได้ (interactivity) และต้องคำนึงถึงการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวไปสู่ประเด็นหรือฐานข้อมูลอื่นๆ ผ่าน Hyperlink (hypertextuality)

การสื่อข่าวผ่านสื่ออินเทอร์เน็ตโดยเฉพาะสื่อสังคม (Social Media) ซึ่งมีลักษณะของการสร้างเครือข่าย แบ่งปันข้อมูล และทุกคนสามารถสร้างข้อมูลข่าวสาร แบ่งปันกับผู้อื่นผ่านเครือข่ายดังกล่าวได้ ทำให้ลักษณะของงานด้านข่าวเปลี่ยนจากการเป็นผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว กลายเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมหรือเรียกว่า Participatory Journalism โดย Nip (2006) อธิบายลักษณะของการสื่อสารมวลชนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Journalism) ไว้ว่า เป็นกระบวนการทำข่าวที่ให้ผู้รับสารมีบทบาทในกระบวนการรวบรวมข้อมูล (news gathering) และมีส่วนร่วมมีกับนักข่าวอาชีพในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลนั้น โดยผู้ส่งสารสามารถสร้างเนื้อหาของตัวเองได้อย่างอิสระ และสื่อหลักเปิดช่องทางให้สามารถเผยแพร่ได้ เช่นเดียวกับ Jarvis (2006) ที่ให้นิยามการสื่อสารมวลชนแบบมีส่วนร่วมไว้ในอีกชื่อว่า วารสารศาสตร์เครือข่ายหรือ Networked Journalism ซึ่งอธิบายการทำงานของผู้สื่อข่าวมืออาชีพและสมัครเล่นที่ทำงานร่วมกันในการแบ่งปันข้อมูล ข้อเท็จจริง ตั้งคำถามต่อประเด็นข่าวร่วมกัน และแบ่งปันมุมมองที่แตกต่างหลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งเรื่องจริงที่หลากหลาย

การเติบโตของสื่อออนไลน์และสื่อสังคมและเมื่อถูกนำมาใช้ในกระบวนการสื่อข่าวกลายเป็นปัจจัยสำคัญในการผลักดันกระบวนการสื่อข่าวสู่รูปแบบของวารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Journalism) เป็นลักษณะของกระบวนการทำข่าวที่มีความร่วมมือระหว่างผู้สื่อข่าวมืออาชีพและประชาชนทั่วไปมากขึ้น ทำให้นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนมองว่าการเข้ามามีบทบาทของสื่อออนไลน์จำพวกสื่อสังคม (Social Media) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ของงานด้านการสื่อข่าวในหลายมุม อาทิ การรายงานข่าวที่

*อาจารย์ประจำ คณะนิเทศศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

ทำอย่างต่อเนื่องตลอดกระบวนการทำข่าว ไม่ใช่รอให้ทำรายงานเสร็จแล้วค่อยเผยแพร่ การรายงานข่าวระหว่างขั้นตอนกระบวนการทำข่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้สื่อข่าวและคนอ่านและเปิดโอกาสให้ผู้อ่านสามารถมีส่วนร่วมช่วยเหลือในกระบวนการสื่อข่าวได้ (Briggs, 2007) โดยเมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ผู้สื่อข่าวจะรายงานและเปิดโอกาสให้ผู้อ่านส่งข้อมูลต่างๆ เข้ามาเพื่อประมวล ต่อยอดประเด็น และใช้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งของการเจาะข่าว และนำมารายงาน สามารถใช้ได้ทั้งการหาข้อมูล การหาแหล่งข่าว และการตรวจสอบข้อเท็จจริง รูปแบบการทำข่าวอีกอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นจากระบบการมีเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันด้วยสื่อออนไลน์และสื่อสังคมคือ Crowdsourcing หมายถึงกระบวนการรวบรวมข้อมูล ความรู้จากมือสมัครเล่นทั่วโลกเพื่อหาทางออกเกี่ยวกับปัญหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง ในแง่ของงานวารสารศาสตร์ การทำ crowdsourcing (Rubel, 2006; Miel & Faris, 2008) คือการใช้เทคนิคหลายๆ แบบในการดึงผู้ที่มีข้อมูลจำนวนมากจากทุกระดับ ทุกกลุ่ม ทุกที่มาอาสาช่วยกันให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เพื่อช่วยในกระบวนการข่าวที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยการใช้พลังจากเครือข่ายทำให้การทำข่าวมีคุณภาพ

จากการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อข่าวที่สื่อมีการใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมเพิ่มมากขึ้นในการสื่อข่าวยุคดิจิทัลทั้งกระบวนการผลิตและการเผยแพร่ข่าว ทำให้เกิดมีการตั้งคำถามต่อจริยธรรมในการทำงานและมองหาแนวทางในการปฏิบัติที่จะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของผู้สื่อข่าวตอบสนองรูปแบบการสื่อสาร ผู้รับสารที่เปลี่ยนแปลง ในขณะเดียวกันก็รักษาจริยธรรมและจรรยาบรรณที่สำคัญของคนข่าวไว้ด้วย

การปฏิวัติหลักจริยธรรมสื่อในยุคดิจิทัล (Revolution in Digital Ethic)

จากลักษณะของสื่อออนไลน์และสื่อสังคมที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการสื่อข่าว ทำให้เกิดการปรับตัวของหลักจริยธรรมของสื่อ ซึ่งนักวิชาการเรียกปรากฏการณ์ที่สื่อต้องวิเคราะห์กรอบจริยธรรมและหาแนวทางในการปรับให้เหมาะกับโลกดิจิทัลใหม่นี้ว่า “การปฏิวัติทางจริยธรรม” (Revolution in ethic) โดยกรอบจริยธรรมควรมีการปรับเปลี่ยนหรือไม่และอย่างไรเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของสื่อด้านข่าวที่ต้องมีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ (immediate) มีปฏิสัมพันธ์ (interactive) ให้บริการได้ตลอดเวลา (always on) ซึ่งจะเป็นกรอบสำหรับทั้งผู้สื่อข่าวอาชีพ (professional journalists) และนักข่าวสมัครเล่น (amateurs) ในการใช้สื่อที่หลากหลายแพลตฟอร์ม

ในการปฏิวัติของจริยธรรมสื่อ นักวิชาการมองในเชิงความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างสื่อดั้งเดิมและสื่อออนไลน์ด้วย โดยวัฒนธรรมของสื่อดั้งเดิมในเรื่องความถูกต้อง การตรวจสอบข้อมูลก่อนตีพิมพ์เผยแพร่ ความสมดุล ความเป็นกลาง และการเป็นผู้คัดกรองข่าวสาร กับวัฒนธรรมของสื่อออนไลน์ซึ่งเน้นเรื่องความเร็ว การปฏิสัมพันธ์ ความโปร่งใส การทำงานกับนักข่าวพลเมือง ประชาชนที่มีข้อมูล และการแก้ไขข้อผิดพลาดของ

ข้อมูลที่เผยแพร่ไปแล้ว วัฒนธรรมสองชั่วนี้ จะมีการกำหนดกรอบจริยธรรมเพื่อการทำงานบนทั้งสองสื่ออย่างไร ใช้แนวทางร่วมกัน ต่างกันอย่างไร

สื่ออินเทอร์เน็ตและการเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้อ่านในยุคดิจิทัล ผลักดันให้องค์กรข่าวต้องปรับตัวทั้งเชิงการปฏิบัติงาน การตลาด และการหารายได้¹ นักวิชาการบางคนมองว่า มีผลต่อการปฏิบัติตามหลักจริยธรรมดั้งเดิมของการทำหน้าที่สื่อโดยเฉพาะเรื่องมาตรฐานของความจริง (standards of veracity) ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการนิยาม “ข้อเท็จจริง” บนการสื่อสารออนไลน์ว่าเหมือนหรือแตกต่างจากนิยามที่เป็นมาในการสื่อข่าวบนสื่อดั้งเดิม และการตรวจสอบข้อมูล ข้อเท็จจริงยังใช้แนวทางและวิธีคิดแบบเดิมได้หรือไม่ ประเด็นนี้มีผลกระทบมากเมื่อมีการใช้ข้อมูลจากนักข่าวพลเมืองหรือผู้อ่าน (User-generated Content -UGC) จริยธรรมในเรื่องการตรวจสอบข้อมูลก่อนมีการเผยแพร่แข่งกับความเร็วบนสื่อออนไลน์จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ควรมีการกำหนดการปฏิบัติเป็นแนวทางให้ผู้สื่อข่าวได้ใช้ในการตัดสินใจก่อนโพสต์ข้อมูลต่างๆ ที่ยังไม่ได้ตรวจสอบ สื่อออนไลน์ผลักดันให้องค์กรข่าวรู้สึกว่าจะต้องเป็น “คนแรกที่รายงานข้อมูล” นั้นๆ ทำให้บางครั้งเกิดความผิดพลาด ทั้งๆ ที่หัวใจของการรายงานข่าวและสิ่งที่คนยังต้องการจากสื่อคือ “ความน่าเชื่อถือของข้อมูล”

นอกจากนี้ สื่ออินเทอร์เน็ตเปิดพื้นที่ให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ มีการแสดงออกทางความคิดเห็นต่อข่าวและเรื่องราวต่างๆ ผ่านการแสดงความเห็น (Comment) รวมทั้งผู้อ่านสามารถเพิ่มเติมข้อมูลต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นได้ผ่านช่องทางเว็บไซต์ข่าวและสื่อสังคม การเปิดพื้นที่แสดงออกที่ไม่จำกัดนี้มีข้อเสียในด้านการทำให้มีการแสดงออกที่รุนแรง ไม่เหมาะสม เต็มไปด้วยความเกลียดชังบนโลกออนไลน์ด้วย การจัดการกับข้อความแสดงความคิดเห็นที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ข่าวของสื่อจึงเป็นอีกหนึ่งประเด็นทางจริยธรรมที่แต่ละสื่อต้องวางกรอบกำหนดการใช้งาน เผยแพร่ และปฏิสัมพันธ์กับผู้อ่านให้ชัดเจน

เช่นเดียวกับการศึกษาของ Hermida (2009a) อธิบายไว้ว่าสื่อสังคมในรูปแบบของ microblogs เช่นทวิตเตอร์เป็นผลให้การทำงานด้านข่าวเปลี่ยนไปจากเดิม องค์กรสื่อต้องหาวิธีที่จะใช้เครื่องมือช่องทางนี้ในการนำเสนอข้อมูลที่สมเหตุสมผล ได้รับการตรวจสอบแล้วอย่างดีที่สุดต่อสาธารณะ ในขณะที่รักษาไว้ซึ่งจรรยาบรรณและคุณค่าของการทำข่าว โดยสื่อสังคมทำให้มองเห็นภาพของเรื่องราวที่ค่อยๆ ปะติดปะต่อขึ้นมาตั้งแต่กระบวนการเก็บข้อมูลข่าว และให้บริบทในการพัฒนาข่าวที่รอบด้านขึ้น ดังนั้นสิ่งที่จำเป็นเพิ่มขึ้นมาในกระบวนการทำข่าวที่ใช้สื่อสังคมคือเรื่อง “ความโปร่งใส” (transparency) เพื่อรักษาไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือ

¹Wasserman. *Threats to Ethical Journalism in the New Media Age* (keynote address delivered at a Symposium on “The Newsbudsman: Watchdog or Decoy?”, 2010). แหล่งที่มา <http://www.mediaethicsmagazine.com/index.php/browse-back-issues/132-spring-2010/3919175-threats-to-ethical-journalism-in-the-new-media-age>. สืบค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2556

ขององค์กรสื่อหรือนักข่าวในการใช้สื่อสังคมในกระบวนการสื่อข่าว (Karlsson, 2010)

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศหลายคนมีข้อสรุปที่คล้ายกันในเรื่องของการใช้สื่อสังคมโดยเฉพาะทวิตเตอร์ในกระบวนการสื่อข่าว มีความท้าทายต่อหลักบรรทัดฐานของสื่อมวลชน 3 เรื่อง ได้แก่ ประการแรกความเป็นกลาง การไม่เลือกข้าง ประการที่สอง บทบาทการเป็นนายทวารข่าวสารผู้คัดเลือกและเปิดช่องทางให้ข้อมูลข่าวสารกระจายไป และกำหนดวาระสำคัญของเหตุการณ์ และประการที่สาม การได้มาซึ่งข้อมูลจากแหล่งข่าว แหล่งข้อมูล การตรวจสอบและความโปร่งใสในที่มาของข้อมูล

Jan Leach (2010) ระบุประเด็นทางจริยธรรมที่เน้นเรื่องของ “ความน่าเชื่อถือ” มีประเด็นถกเถียงในยุคของการสื่อข่าวผ่านสื่อสังคมในเรื่องการนำเสนอข้อมูลส่วนตัวและขององค์กรผ่านสื่อสังคม การแสดงออกทางความคิดมีผลต่อความเป็นกลางหรือไม่ รวมถึงการให้นักข่าวพลเมืองมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อมูลกับองค์กรข่าว ทำอย่างไรให้เรื่องราวที่นำเสนอไม่ใช่เป็นการนำเสนอเรื่องที่อคติหรือไม่สมบูรณ์ และการดูแลควบคุมข้อมูลที่นำเสนอผ่านสื่อสังคมและเว็บไซต์ทำอย่างไร

ประเด็นสำคัญเรื่องหนึ่งในการตั้งคำถามทางจริยธรรมในการใช้สื่อสังคมคือเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง “ความเร็ว” และ “ความถูกต้อง” ด้วยความเร็วของการรายงานข่าวผ่านสื่อออนไลน์เพื่อตอบสนองความต้องการในการรับข่าวสารอย่างทันต่อเหตุการณ์ของผู้ใช้สื่อสังคม และสื่อออนไลน์ทำให้ประเด็นในเรื่องความถูกต้องเป็นปัญหาสำคัญ และหลายครั้งพบว่าเกิดความผิดพลาดในการให้ข้อมูลข่าวสารเพราะความเร็ว ประเด็นที่มีการศึกษากันคือทำอย่างไรให้สามารถรักษาความถูกต้องท่ามกลางความรวดเร็วได้ จากการศึกษาของนักคิดและการแสดงความเห็นผ่านบทความของผู้สื่อข่าวและนักวิชาการในต่างประเทศพบว่า “การตรวจสอบข้อมูล” เป็นกระบวนการที่ต้องให้ความสำคัญเพื่อชะลอความเร็วและเพิ่มความถูกต้องเที่ยงตรงของข้อมูล

อีกประเด็นที่มีการตั้งคำถามทางจริยธรรมต่อบทบาทของสื่อคือเรื่องของบทบาทในการคัดกรองข้อมูลข่าวสารในฐานะนายทวารข่าวสาร และบทบาทในการจำลำดับประเด็น (Agenda Setting) เพราะผู้สื่อข่าวสามารถนำเสนอข้อมูลเองโดยไม่ผ่านกองบรรณาธิการ ประกอบกับความเร็วและจำนวนของข้อมูลที่ไหลอยู่ในกระบวนการสื่อข่าว มีทั้งข้อมูลจริง ข้อมูลหลอก ข้อมูลที่บิดเบือนเพื่อผลประโยชน์ รวมถึงเรื่องราวที่มีจำนวนมาก ผู้สื่อข่าวจะคัดเลือกจัดลำดับความสำคัญอย่างไร ใช้เกณฑ์ใดในการตัดสินใจ ล้วนเป็นความท้าทายต่อจริยธรรมในกระบวนการสื่อข่าวทั้งในการหาข่าวและการเผยแพร่ข่าว

บทบาทเรื่องนายทวารข่าวสารและการจัดวาระข่าวสารนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจเลือกข้อมูลและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของนักข่าวและกองบรรณาธิการ แต่จากเดิมที่เคยเป็นการตัดสินใจของผู้ส่งสารเท่านั้น เมื่อกระบวนการทำข่าวรูปแบบใหม่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารสองทาง มีการปฏิสัมพันธ์กับคนอ่าน ทำให้การตัดสินใจคัดเลือก

ข่าวสารข้อมูลและจัดลำดับความสำคัญเพื่อนำเสนอนั้นได้รับอิทธิพลบางส่วนจากชุมชนหรือกลุ่มผู้อ่านที่เข้ามาแลกเปลี่ยนข้อมูล จากการศึกษาของ AFP (2010) ท่ามกลางการไหลของข่าวสารที่รวดเร็วซึ่งเป็นผลมาจากสื่ออินเทอร์เน็ตและเครื่องมือสื่อสารสังคม แม้ผู้บริโภคข่าวจะได้รับข่าวสารจากหลากหลายแหล่งได้อย่างรวดเร็ว แต่ผู้บริโภคข่าวยังให้ความสำคัญกับข่าวที่มาจากสำนักข่าวในเรื่องมาตรฐานด้านการบรรณาธิการข่าว (Editorial decision) และความน่าเชื่อถือจากการตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริง (reliability) มากกว่าความเร็ว โดยความคาดหวังของผู้รับสารต่อบทบาทด้านการบรรณาธิการข่าว (Editorial) คือการได้รับข้อมูลแบบเรียลไทม์ (Real-time) คู่ขนานกับความน่าเชื่อถือและการวิเคราะห์ข่าวสารเชิงลึก (In-depth Analysis)

แนวคิดเรื่อง การรักษาความเป็นกลาง (Impartiality) กับการแสดงออกความคิดเห็นส่วนตัวของผู้สื่อข่าวเป็นอีกประเด็นที่มีการศึกษาและมีข้อถกเถียง พร้อมกับการหาคำนิยามความเป็นกลางในยุคโลกดิจิทัลที่ทุกคนสามารถแสดงตัวตนของตัวเองได้บนพื้นที่ส่วนตัวที่เป็นสาธารณะอย่างสื่อสังคม การเลือกรับสิ่งที่ชอบ สิ่งที่ต้องการ (personalization) ของผู้อ่าน/ผู้ชมที่สามารถทำได้มากเพราะสื่อออนไลน์มีลักษณะของการเป็นพื้นที่ในการเลือกเฉพาะสิ่งที่ตัวเองต้องการรับข้อมูลข่าวสาร ส่งผลให้สื่อถูกกดดันให้ต้องเลือกทำข่าวระหว่างการทำให้อุบัติการณ์กลุ่มต่างๆ หรือการรักษาความเป็นกลางและสมดุลของข้อมูล โดยเฉพาะเมื่อสังคมมีประเด็นความขัดแย้งและเรื่องการเมือง การแบ่งฝ่ายความคิดที่ชัดเจนของสังคมในปัจจุบันทำให้ผู้สื่อข่าวต้องตั้งคำถามกับจุดยืนเรื่องความเป็นกลางและโดยหลักการผู้สื่อข่าวควรละเว้นจากการเสนอความเห็นส่วนตัวในประเด็นดังกล่าว (Kovach and Rosenstiel, 2007). ทั้งนี้ นักคิดหลายคนก็มองว่าธรรมชาติของสื่อออนไลน์สร้างความท้าทายต่อหลักการปฏิบัติเพื่อรักษาความเป็นกลาง (Robinson, 2007; Schudson and Anderson, 2008).

นอกจากความเป็นกลาง “ความโปร่งใส” ของข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญในกระบวนการสื่อข่าวบนสื่อออนไลน์เนื่องจากข้อมูลที่มีจำนวนมาก การรักษาความน่าเชื่อถือทำได้ด้วยการมีการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อมูลที่ชัดเจน การนำมาใช้ การเผยแพร่ การสื่อสารข้อมูลหากทำอย่างชัดเจน โปร่งใส ทำให้ตรวจสอบได้ ก็จะเป็นการรักษาความถูกต้องของข้อมูลได้ด้วย (Carlson, 2009) ซึ่งลักษณะของสื่อออนไลน์ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมโยง (hyperlink) การ Mention/Tag บนทวีตเตอร์และเฟซบุ๊กล้วนเป็นช่องทางที่ให้โอกาสผู้สื่อข่าวอ้างอิงถึงที่มาของข้อมูลให้เกิดความโปร่งใสได้ไม่ยาก (Karlsson, 2010; Phillips, 2010).

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาทางจริยธรรมในการใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมในยุคดิจิทัลนั้น เป็นเรื่องของการตั้งคำถามต่อหลักจริยธรรมแนวปฏิบัติเดิมของการทำข่าว เพื่อรักษามาตรฐานในเรื่องการรักษาความถูกต้อง การคัดกรองข้อมูลข่าวสาร การรายงานข่าวที่เป็นกลาง การสร้างการมีส่วนร่วม การเคารพผู้อื่น การไม่ละเมิดสิทธิและลิขสิทธิ์ และการรายงานข่าวเพื่อประโยชน์สูงสุดของต่อสังคม ประเด็นทางจริยธรรมเหล่านี้ถูกต้องคำถามกับบรรณาธิการและผู้สื่อข่าวไทยที่ใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมในกระบวนการสื่อข่าวเพื่อหาแนว

ทางปฏิบัติที่เป็นตัวอย่างอันเป็นเลิศ (Best Practice) ในการรักษาจริยธรรมในการรายงานข่าวบนสื่อออนไลน์

แนวทางปฏิบัติในการรักษาจริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์ของสื่อในประเทศไทย

การศึกษาในประเด็นนี้ ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการ/หัวหน้าข่าวเกี่ยวกับประเด็นจรรยาบรรณในการใช้สื่อออนไลน์ เพื่อรวบรวมแนวทางในการตัดสินใจและปฏิบัติในการใช้สื่อออนไลน์ในกระบวนการสื่อข่าวของสื่อในประเทศไทย ซึ่งสามารถจำแนกแนวทางปฏิบัติและข้อกังวลต่อจรรยาบรรณในการใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมในกระบวนการสื่อข่าวแยกเป็น 2 กระบวนการได้แก่ กระบวนการในการหาข่าว (News Gathering) และกระบวนการในการเผยแพร่ข่าว (News Reporting and Distribution) ซึ่งทั้งสองกระบวนการมีประเด็นหลักปฏิบัติที่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และจริยธรรมในการนำเสนอข่าวอยู่ 5 เรื่องคือ

1. ประเด็นจริยธรรมในการรักษาความถูกต้อง
2. บทบาทนายทวารข่าวสารและการจัดความสำคัญของประเด็นสังคม
3. การรักษาความเป็นกลางและความโปร่งใสของข้อมูล
4. พื้นที่ส่วนตัวกับสาธารณะ และจุดยืนในการแสดงความคิดเห็น
5. หน้าที่ในการ “ประสานสังคม” ใช้สื่อออนไลน์ไม่สร้างความขัดแย้ง

1. ประเด็นจริยธรรมในการรักษาความถูกต้อง (Accuracy)

การปฏิบัติงานในกระบวนการหาข่าวคือกระบวนการที่ผู้สื่อข่าวและกองบรรณาธิการสืบค้นหาข้อมูล การหาแหล่งข่าว การคิดและคัดเลือกประเด็นข่าวที่จะนำเสนอในฐานะนายทวารข่าวสาร และด้วยลักษณะของสื่อออนไลน์ที่เป็นการสื่อสารสองทางจึงมีส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วมกับผู้รับสารเพิ่มขึ้นอีกกระบวนการในขั้นตอนการหาข่าวโดยเป็นกระบวนการที่ผู้สื่อข่าวตอบโต้ปฏิสัมพันธ์ การสร้างชุมชนผู้อ่าน และการดึงผู้อ่านเข้าสู่กระบวนการสื่อข่าวในฐานะผู้ให้ข้อมูลและร่วมทำข่าว ในกระบวนการนี้ประเด็นทางจริยธรรมในการปฏิบัติงานทางวิชาชีพสื่อประกอบด้วย 2 ประเด็นคือ

1. ประเด็นเรื่องการรักษาความถูกต้องในการหาข้อมูลจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมท่ามกลางธรรมชาติของสื่อที่มีความรวดเร็วและผู้รับสารต้องการรับสารจากสื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียอย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์
2. ประเด็นเรื่องการคัดกรองข่าวสารข้อมูลในฐานะนายทวารข่าวสาร ในกระบวนการสื่อข่าวที่ใช้สื่อสังคมและสื่อออนไลน์ในการรายงานข่าวนั้น ผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่เป็นนายทวารข่าวสารที่มากกว่าเดิม เพราะข้อมูลที่ไหลอยู่ในระบบการสื่อสารจำนวนมาก ความหลากหลายของช่องทางที่มาของข้อมูล

ทำให้ต้องมีการคัดกรองข้อมูลข่าวสารที่เข้มข้น

การใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมในกระบวนการหาข่าว (News Gathering) นั้น มีการปฏิบัติอยู่ 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกเป็นการติดตามหาข้อมูลประเด็นข่าวจากกระแสความเป็นไปบนสื่อออนไลน์และสื่อสังคม ทั้งจากแหล่งข่าวและจากชุมชนออนไลน์ทั่วไป และนำข้อมูลหรือประเด็นข่าวมาพัฒนาต่อยอดสู่การรายงานข่าว ลักษณะนี้เป็นเพียงการติดตามและหาประเด็น ซึ่งเมื่อได้ทิศทางของข่าวหรือเรื่องราวที่คนในสังคมสนใจแล้ว ผู้สื่อข่าวจะนำเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและรายงานเป็นข่าว การตรวจสอบความถูกต้องเป็นการเช็คข้อมูลที่ได้เพื่อคัดกรองประเด็นที่จะนำมาต่อยอด รวมถึงตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลก่อนการนำมารายงานเป็นข่าว ลักษณะที่สองคือการนำวัตถุดิบจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมมาใช้ในการรายงานข่าว เช่น ความคิดเห็น ภาพถ่าย คลิปวิดีโอ เป็นต้น การรักษาความถูกต้องคือการตรวจสอบว่าเป็น “ของจริง” และหาที่มาที่ไปของเรื่องเพื่ออธิบายขยายความให้เกิดความเข้าใจต่อเหตุการณ์ เพื่อป้องกันความสับสน บิดเบือน และการชี้นำประเด็นที่ผิดพลาตต่อสังคม

ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ผู้สื่อข่าวต้องใช้วิจารณญาณและประสบการณ์ในการตัดสินใจซึ่งแตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี แต่หลักสำคัญคือการตรวจสอบข้อมูลให้รอบด้าน มีแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้ ใช้เทคโนโลยีและผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ในการตรวจสอบข้อมูล และการนำข้อมูลจากสื่อสังคมและสื่อออนไลน์ไปใช้ต้องรอบคอบ ต่อยอดประเด็น ซึ่งสามารถสรุปประเด็นหลักปฏิบัติในกระบวนการตรวจสอบข้อมูล (Verification) ที่บรรณาธิการและผู้สื่อข่าวยึดปฏิบัติเป็นหลักได้ดังนี้

ประเด็น	วิธีการ
แหล่งข่าว	- การเลือกแหล่งข่าว ต้องติดตามเขาก่อน ดูการสื่อสาร ดูการนำเสนอข้อมูลของเขาน่าเชื่อถือหรือไม่ การอ่าน TL/การตรวจสอบโปรไฟล์ ถ้าน่าเชื่อถือและมีตัวตนก็เก็บเป็นแหล่งข่าวได้ หากวิธีการนำเสนอข้อมูลไม่น่าเชื่อถือและอ้างอิงไม่ได้ ก็ไม่ใช่แหล่งข่าวที่ - เมื่อเลือกแหล่งข่าวที่เชื่อถือได้แล้ว ควรจัดกลุ่มของแหล่งข่าวให้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกในการติดตามประเด็นและติดต่อเมื่อมีเหตุการณ์ - เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นติดตามแหล่งข่าวทุกวิธีทางเพื่อช่วยในการให้ข้อมูลและร่วมตรวจสอบได้ ต้องติดต่อให้หลากหลาย และให้ได้ข้อมูลที่กระจ่างที่สุด หากยังมีข้อสงสัยก็ต้องหาคำตอบให้ได้ก่อนที่จะตัดสินใจนำเสนอ - การตามสื่อต่างๆ ก็ต้องเลือกและรู้เบื้องหลังว่าเป็นสื่อประเภทเป็นกลาง หรือเลือกข้างที่มีการจัดชุดข้อมูลใน การนำเสนออยู่ทิศทางเดียว ซึ่งเราก็ต้องเลือกที่จะอ่านตามข้อมูลเพื่อดูประเด็นหรือเอาข้อมูลมาใช้

ประเด็น	วิธีการ
การตรวจสอบข้อมูล	- ข้อมูลจากสื่อทางเลือกประเภทที่เลือกข้าง ติดตามให้รู้ข้อมูลความเป็นไป นำไปตรวจสอบข้อเท็จจริงโดยดูจากสื่ออื่นๆ และหาข้อมูลจากแหล่งข่าวอื่นประกอบด้วย - เช็กข้อมูลกับนักข่าวในสายและในพื้นที่ - ตรวจสอบภาพและคลิปโดยการไฮเทคโนโลยี การใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่เกิดข้อสงสัยให้ความเห็น “ของจริง” หรือ “สร้างขึ้น” หาดันต่อแหล่งที่มาของภาพและคลิปเพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเป็นการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลด้วย
การเผยแพร่	- ประมวลข้อมูล สรุปเพื่อนำมาเผยแพร่อีกครั้งเมื่อมั่นใจในความถูกต้องแล้วโดยให้การอ้างอิงถึงแหล่งที่มาของข้อมูล - หาข้อมูลประกอบที่รอบด้าน แล้วนำเสนอแบบต่อยอดประเด็น อธิบายประเด็น ไม่ใช่แค่เอาข้อมูลจากออนไลน์มานำเสนอเลย - ถ้าข่าวต้องการความเร็วจะรายงานข้อเท็จจริงและทิ้งท้ายให้ติดตามความคืบหน้าต่อ ข้อมูลใดที่ยังไม่สมบูรณ์ก็ต้องบอกชัดเจน เมื่อมีข้อมูลเพิ่มเติมต้องรีบปรับปรุงเนื้อหาและเผยแพร่ทุกช่องทางเพื่อให้รู้ว่ามีข้อมูลเพิ่มเติมแล้ว - ระวังเรื่องการใช้ภาษา โดยเฉพาะพาดหัว ต้องใช้คำที่ดึงดูด แต่ต้องเป็นการพูดถึงข้อเท็จจริง ข้อมูล ไม่ใช่ข้อความที่แสดงความเห็นหรือความรู้สึก - การใช้ภาษาบนทวิตเตอร์ระวังเรื่อง “การตัดความ” “การสรุปความ” และการ “แปลภาษา” ต้องให้ตรงประเด็น เก็บข้อมูลได้ไม่บิดเบือน แต่ตัดตอนข้อความที่เราอารมณ์และข้อความที่อาจสร้างความเข้าใจผิด
การใช้ข้อมูลจากผู้ใช้สื่อ (User-generated Content)	- ข้อความและมีรูปประกอบก็จะน่าเชื่อถือมากขึ้น ถ้าไม่มีหลักฐาน เช่น รูปภาพยืนยันก็ตามอ่านเฉยๆ เพื่อดูประเด็น แต่จะยังไม่เผยแพร่ต่อ - นักข่าวพลเมืองนั้นอยู่ในเหตุการณ์จริง ตรวจสอบได้ว่าข้อมูลนั้นเกิดจริงก็สามารถนำมาใช้ได้ - ตรวจสอบข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ จากเจ้าหน้าที่รัฐ จากผู้เกี่ยวข้อง ตรวจสอบรายละเอียดทุกส่วนในวัตถุดิบนั้น - กระบวนการตรวจสอบที่ทำงานร่วมกันระหว่างผู้สื่อข่าวและคนในกองบรรณาธิการ เพราะตรวจสอบคนเดียวเวลาไม่พอ ตกหล่นได้ การทำงานเป็นทีมในการตรวจสอบช่วยให้เร็วและแม่นยำมากขึ้น พร้อมกับการถกกันในการตัดสินใจทำให้มีมิติในการคิดและเลือกเพิ่มขึ้น
การแก้ไขข้อมูล	- การแก้ไขข้อมูลต้องทำทันที มีการระบุว่าคือการแก้ไข การแก้ไขบนทวิตเตอร์ถ้าสามารถ Mention ถึงคนที่ RT ได้ให้ทำ ถ้าไม่ได้ก็ให้แก้ไขและแจ้งให้ชัดเจนว่าเป็นการแก้ไข เช่น ระบุว่า Correction หรือ แก้ไข เป็นต้น - การแก้ไข เพิ่มเติม อัปเดตข้อมูลบนเว็บไซต์ ทำในข่าวเดิมที่ทำไว้แล้ว เพื่อที่ว่าเมื่อกดลิงค์มาจากที่อื่นจะได้รับข้อมูลที่แก้ไขแล้ว มีการประกาศการแก้ไขด้วย เพื่อให้ทราบด้วยทั่วกัน

ตารางสรุปแนวปฏิบัติในการรักษาความถูกต้องในการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์

ในส่วนของการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร (News Distribution) บนสื่อออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์ สิ่งที่ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกคือ ความถูกต้อง เพราะการรายงานข่าวนั้นต้องเป็นการสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อประเด็นเรื่องราวที่ถูกต้อง อันจะเป็นการสร้างความน่าเชื่อถือต่อผู้สื่อข่าวและองค์กรข่าว และเกิดประโยชน์ต่อผู้รับสาร เป็นแกนหลักของจริยธรรมในการปฏิบัติวิชาชีพ ทั้งนี้ เรื่องความถูกต้องในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวนั้น ประกอบไปด้วย

1. ความถูกต้องของข้อมูล “ตรวจสอบ” และ “แก้ไข” เพื่อให้ถูกต้องมากที่สุด

ในมิติของความถูกต้องและความรวดเร็ว ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการข่าวให้ความสำคัญกับความถูกต้องมาก่อนความเร็ว และเน้นว่า การสนใจเรื่องความเร็วจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้นลดลงกว่าระยะแรกที่มีการใช้งาน แต่หันมาเน้นให้ความสำคัญว่าต้องชะลอข้อมูลเพื่อความถูกต้องมากขึ้น ความถูกต้องสำคัญแม้ต้องแข่งขันกับสำนักอื่นๆ เพราะถ้านำเสนอผิดพลาดแล้วมันอาจจะไปไกล ถึงลบแต่มีคนเอาข้อความไปเผยแพร่ต่อแล้ว ก็เกิดความเสียหายแก้ไขยาก ทั้งบนสื่อสังคมและเว็บไซต์จึงเน้นข้อดีกว่าผิดพลาด

2. ภาษา องค์ประกอบในข่าว รูปแบบการนำเสนอต้อง “ถูกต้อง”

ในส่วนของความถูกต้องในรูปแบบการนำเสนอ สิ่งที่สำคัญประการแรกคือ ภาษาในการสื่อสารนอกจากนี้ ในส่วนของ The Nation ที่เป็นภาษาอังกฤษ ก็ต้องพยายามแปลให้ตรงที่สุด บนทวิตเตอร์เวลาที่ทวิตรายงานข่าวก็ต้องระวังเรื่องภาษาด้วยเช่นกัน บางทีก็เป็นข้อจำกัดของภาษา เช่นความแตกต่างระหว่างการใช้คำที่ความหมายใกล้เคียงกันก็เป็นสิ่งที่ต้องระวัง

ความถูกต้องทางภาษายังหมายถึงการใช้คำ ตัดคำ รูปประโยคที่ชัดเจนและไม่สร้างความสับสนหรือการตีความที่อาจบิดเบือนข้อเท็จจริงได้ ต้องไม่ใช่ข้อความที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกจนทำให้เป็นการชักจูงความคิด ความรู้สึก การเลือกใช้คำเพื่อรักษาความหมายที่สมบูรณ์ แต่สื่อสารได้กระชับเป็นเรื่องท้าทายของการสื่อสารบนสื่อออนไลน์ ที่ต้องการความเร็ว และมีพื้นที่จำกัดในบางสื่อ เช่น บนทวิตเตอร์ เป็นต้น

3. ผิดแล้วต้อง “แก้ไข” ให้ชัดเจนและเป็นระบบ

ทั้งนี้นอกจากความถูกต้องตั้งแต่ตอนเผยแพร่แล้ว การแก้ไขความผิดพลาดให้ถูกต้องก็เป็นสิ่งสำคัญในการสื่อสารบนสื่อออนไลน์และสื่อสังคม เนื่องจาก สื่อประเภทนี้อยู่คงทนในโลกออนไลน์ ในขณะที่เดียวกันการถูกนำไปเผยแพร่ต่อทำได้ง่าย กระจายข้อมูลได้ในวงกว้าง หากมีการรายงานข่าวที่ผิดพลาดแล้วไม่มีระบบของการแก้ไขที่เหมาะสมจะทำให้สื่อกลายเป็นผู้ที่สร้างความเข้าใจผิดในสังคม การแก้ไขความผิดพลาดก็เป็นเรื่องยาก เนื่องจากข้อมูลถูกเผยแพร่ต่ออย่างรวดเร็วทั้งการแชร์และการรีทวีต สารที่ไปถึงเครือข่ายคนจำนวนมากทำให้การแก้ไขไม่อาจทำได้กับคนที่รับสารไปแล้วทั้งหมด แต่ก็ยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้สื่อข่าว กองบรรณาธิการต้องมีวิธีการแก้ไขข้อมูลที่ลดปัญหาความเข้าใจผิดได้น้อยที่สุด ตัวอย่าง

กรชนก รักษาเสรี บรรณาธิการข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ The Nation ใช้วิธีการสื่อสารกับผู้ติดตามเพื่อแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดโดยตรงเพื่อให้ครอบคลุมการแก้ไขมากที่สุด

“ถ้าเกิดว่าผิดพลาด เราก็จะเข้าไปดูว่ามีใครทวีตของเราบ้าง หรือแชร์ให้คนอื่นว่าเราก็จะเริ่มต้นคือ 1. เขียนแก้ไขข้อมูลพร้อมระบุในข้อความว่า ‘correction’ เพื่อให้เห็นชัดเจนว่ามีการแก้ไขผิดพลาด และลบข้อความเก่าที่ผิดพลาดออก 2. ไล่ดูว่ามีใครทวีตหรือกดขึ้นชอบบันทึกรข้อความเก็บไว้ดูบ้าง ทำการส่งเม้นขึ้นถึงและบอกข้อมูลแก้ไขที่ถูกต้องให้ วิธีนี้สามารถทำได้หากจำนวนคนทวีตไม่มาก และที่ต้องทำเพราะถ้าเขาทวีตอันผิดไปแล้วก็เท่ากับเผยแพร่สิ่งที่ผิดจะได้แก้ไขเช่นกัน”

ด้าน ญัฐฐา โกมลวาทิน ผู้ประกาศและโปรดิวเซอร์ข่าว สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส บอกว่าเมื่อเกิดความผิดพลาดต้องขอภัยทันทีพร้อมแก้ไขข้อมูลที่ถูกต้อง ถึงแม้อาจไม่ใช่ทุกคนที่จะได้เห็นข้อความที่แก้ไขก็ต้องรับแก้ไข เพื่อให้เกิดความสับสนต่อข้อมูลน้อยที่สุดและสำราญ สมพงษ์ รักษาการ หัวหน้าโต๊ะข่าว เว็บไซต์คมชัดลึก “ในแก้ไขหรืออัพเดทข้อมูลนั้นจะทำบนเว็บไซต์เลย ไม่ได้มีการแจ้งผู้อ่านว่ามีกรอัพเดท แก้ไข เปลี่ยนแปลง แต่ถ้าเป็นข่าวที่มีความผิดพลาด มีผลกระทบ ก็ต้องมีการพาดหัวแจ้งขอโทษและแก้ไข”

2. บทบาทนายทวารข่าวสารและการจัดความสำคัญของประเด็นสังคม (Gatekeeper and Agenda Setting)

บทบาทหน้าที่ของผู้สื่อข่าวในฐานะการเป็นนายทวารข่าวสารที่ต้องทำหน้าที่ในการกรองข้อมูล คัดเลือกข้อมูลและ จัดลำดับความสำคัญในการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์และสื่อสังคม ผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่ของการเป็นนายทวารข่าวสารมากขึ้น ใช้วิจารณ์ตามหลักจริยธรรมการสื่อข่าวที่ดีตามกรอบเดิมในการปฏิบัติสื่อดั้งเดิม (traditional media) แต่เนื่องจากสื่อออนไลน์และสื่อสังคมมีลักษณะเฉพาะในการที่สามารถปฏิสัมพันธ์ได้ สร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายได้ รวมถึงมีข้อมูลที่หลากหลายจำนวนมากในวงจรการสื่อสาร ตลอดจนการที่ผู้สื่อข่าวสามารถตัดสินใจเลือกและเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อสังคมได้โดยไม่ผ่านกองบรรณาธิการ ทำให้การทำหน้าที่ดังกล่าวต้องอาศัยความเข้าใจทางด้านเทคนิควิธีเฉพาะในการตรวจสอบข้อมูลเพื่อคัดกรองโดยละเอียดด้วย ประเด็นสำคัญในการตัดสินใจในการคัดเลือกประเด็นข่าวบนสื่อออนไลน์คือ ความเร็ว ความสดใหม่ ทำหน้าที่เป็นผู้อธิบายเรื่องราวและสร้างความเข้าใจที่มากขึ้น

การคัดกรองข่าวสารและจัดลำดับนอกจากจะใช้หลักของคุณค่าข่าว ยังต้องมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเพื่อกรองข้อมูลที่มีประโยชน์มาใช้งานในการรายงานข่าวด้วย การจับกระแสจากสื่อสังคมซึ่งมีเรื่องราวมากมาย ผู้สื่อข่าวเสนอหลักวิธีในการคิดดังนี้

- “ใช้หลักผลกระทบ” ดูว่าข้อมูลนั้นมีผลกระทบอย่างไร มีประโยชน์มากน้อยแค่ไหน เป็นหน้าที่ที่ต้องรักษาประโยชน์นั้นไว้ หลักนี้สามารถใช้ในการตัดสินใจ

เมื่อต้องพิจารณาระหว่างความสับสนเกี่ยวกับการหลุดกรอบบรรยาบรรณาและการเพิ่มจำนวนยอดวิวของเว็บไซต์ข่าว ผลกระทบดูทั้งว่า ข่าวนั้นมีประโยชน์หรือไม่ถ้านำเสนอ ข่าวนั้นถ้านำเสนอจะส่งผลต่อเนื้ออย่างไร มีวิธีการในการนำเสนออย่างไรที่จะให้ผลที่เกิดขึ้นเป็นการเปิดประเด็นที่มีประโยชน์ในสังคม

- การคัดเลือกข่าว ยึดหลักความสดใหม่เป็นสำคัญ และโดยส่วนตัวเน้นข่าวที่ “ทำ” ด้วยตัวเอง หมายความว่า ใช้สื่อสังคมเป็นการหาทิศทาง กระแส ประเด็นได้ แต่ต้องมีการเก็บข้อมูลเพิ่ม สัมภาษณ์เพิ่ม เลือกข้อมูลจากการตรวจสอบแล้วด้วยตัวเอง เลือกข่าวที่ผ่านกระบวนการทำข่าวด้วยตัวผู้สื่อข่าวเองนำเสนอเป็นหลัก ข้อมูลจากสื่อสังคมที่ตรวจสอบแล้วเป็นส่วนประกอบในข่าว
- การคัดเลือกข้อมูลข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์คัดเลือกจากประเด็นที่มีความสำคัญและเป็นสิ่งที่คนดู/คนอ่านควรรู้โดยบทบาทควรเป็นผู้อธิบายเพื่อสร้างความเข้าใจที่มากขึ้น ทำโดยให้ข้อมูลที่รอบด้านมากที่สุด อธิบายให้ WHY & HOW มากกว่าแค่รายงานว่าจะอะไรเกิดขึ้น
- ถ้าต้องเล่นข่าวที่เสี่ยงก็จะตรวจสอบให้ดีที่สุดก่อน เพราะต้องรับผิดชอบผลของการกระทำ ส่วนถ้าเป็นข่าวที่ขัดแย้ง มีข้อพิพาทมาก กองบก.มีหลักให้ใช้ข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบจากกองบก.ขององค์กรเท่านั้น
- ความผิดพลาดบนสื่อออนไลน์มักเกิดจากการกลัว “ตกข่าว” การแก้ไขปัญหาคือ “การต่อยอดประเด็น” การรายงานซ้ำ แต่มีข้อมูลที่ครบถ้วน มีประเด็นต่อเนื่อง มีการให้ข้อมูลเชิงอธิบาย มีแหล่งข่าวหลายด้านประกอบ แม้ข่าวจะซ้ำก็ถือว่าให้มิติที่สมบูรณ์กว่า น่าเชื่อถือกว่า

3. การรักษาความเป็นกลางและความโปร่งใสของข้อมูล (Objectivity and Transparency)

ในเรื่องของการรักษาความเป็นกลางนั้น ผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการมองว่า “ความเป็นกลาง” ควรถูกนิยามใหม่และอธิบายให้ชัดเจน ความเป็นกลางมิใช่การละเว้นการนำเสนอ ความเป็นกลางมิใช่การห้ามนำเสนอเรื่องผิดของผู้กระทำผิดอย่างเปิดเผยจนเหมือนเข้าข้างอีกฝ่ายที่โจมตี ความเป็นกลางหมายถึงการให้พื้นที่ของทุกคนและรายงานตามข้อเท็จจริงให้ตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้น รอบด้าน ครบถ้วนให้ได้มากที่สุด และในการรักษาความเป็นกลางที่สำคัญคือ “ความโปร่งใส” ของข้อมูล ที่มาของข้อมูล และรูปแบบการนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนไม่บิดเบือน การคัดเลือกข้อมูลในการนำเสนอต้องพิจารณาถึงผลของการนำเสนอ การไม่สร้างความขัดแย้งเพิ่มเติม แต่ก็ไม่ได้บิดเบือนข้อเท็จจริงที่สังคมควรรับทราบ

จากความเห็นของบรรณาธิการและผู้สื่อข่าว ประมวลความคิดได้ว่าในการรักษาความเป็นกลางนั้น มีหลักในการปฏิบัติคือ

- การรักษาความเป็นกลางในการเผยแพร่ข้อมูล การนำเสนอสิ่งที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดพูด ต้องอ้างอิงที่มา ต้องสรุปใจความสำคัญ ตัดตอนข้อความสร้างความขัดแย้ง
- นำเสนอฝ่ายหนึ่งแล้วควรมีการนำเสนออีกฝ่ายประกอบในเวลาใกล้เคียงกัน เพื่อให้การรับข้อมูลเป็นไปพร้อมๆ กัน เปิดพื้นที่ให้พร้อมกันทุกฝ่าย
- ถ้าเป็นการให้ข้อมูลเพิ่มเติม ขยายความ หรือแสดงความเห็นต่อสิ่งที่แหล่งข่าวพูดหรือต่อข้อมูลใด ต้องระบุ “personal” หรือ “ความเห็นส่วนตัว” ให้ชัดเจน
- การวิเคราะห์ทำได้แต่ต้องบนพื้นฐานข้อมูล ส่วนมากการให้เบื้องหลังข้อมูลข่าวบนสื่อสังคมจะมีประโยชน์ต่อการสร้างความสมดุลของข่าวได้
- เน้นการนำเสนอข้อเท็จจริง ถ้าเป็นสิ่งที่ต้อง “เปิดโปง” แม้จะดูเหมือนว่าเป็นการโจมตีฝ่ายหนึ่ง แต่ถ้ามีข้อมูลหลักฐานที่เพียงพอ และพิจารณา “ประโยชน์” ของสังคมแล้ว ก็ควรนำเสนอ
- ความเป็นกลางไม่ใช่การละเว้นนำเสนอ หรือนำเสนอแบบ “PingPong Journalism” คือเอาวิวาทะมาต่อกัน แต่เป็นการสร้างความสมดุลด้วยการอธิบายที่รอบด้าน ต้องรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลนำเสนอ ไม่ใช่แค่คัดเลือกข้อมูลมานำเสนอ
- การเลี่ยงใช้คำที่มีลักษณะของคำตัดสินและต้องคงข้อเท็จจริงของข้อมูลให้ได้ครบถ้วน

4. พื้นที่ส่วนตัวกับสาธารณะ และจุดยืนในการแสดงความคิดเห็น (Personal or Public Space)

ในการใช้สื่อสังคม (Social Media) มีประเด็นที่ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งถึงข้อถกเถียงที่ยังไม่มีทิศทางในการตัดสินใจปฏิบัติระหว่างการเป็นพื้นที่ส่วนตัวกับพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ของเจ้าของบัญชีผู้ใช้งานที่นำเสนอข้อมูลสู่ผู้ติดตามจำนวนมาก บางคนมองว่าอย่างไรก็ตามก็ยังเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่สามารถแสดงออกความคิดเห็นได้เต็มที่ แต่บางคนก็มองว่ามีความคาบเกี่ยวที่ยังต้องระวังต่อการนำเสนอข้อมูลเพราะผู้สื่อข่าวต้องปกป้องความน่าเชื่อถือของแบรนด์องค์กรของตัวเองด้วย

สมฤทัย ทรัพย์สมบูรณ์ บรรณาธิการข่าวการเมืองสำนักข่าวเนชั่น ไม่เห็นด้วยที่ผู้สื่อข่าวจะแสดงจุดยืนอย่างเปิดเผยหรือแสดงความคิดเห็นสุดโต่งต่อประเด็นทางสังคม เพราะจะกระทบต่อคุณค่าข่าวและความน่าเชื่อถือของผู้สื่อข่าว เช่นเดียวกับ ญัฐฐา โกมลวาทิน ผู้ประกาศและโปรดิวเซอร์ข่าว สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอสที่มองว่า ผู้สื่อข่าวต้องมองในระยะยาวมากกว่าเหตุการณ์เฉพาะหน้า และการรักษาบทบาทในการวางตัวให้เป็นกลางจะมีประโยชน์ในการรายงานข่าวที่น่าเชื่อถือมากกว่า

นิรันดร์ เขียวภาวีย์ ผู้ดูแลเว็บไซต์ เอเอสทีวีผู้จัดการออนไลน์ บอกว่า ผู้จัดการจัดการ

กับประเด็นเรื่องพื้นที่สาธารณะและส่วนตัวบนสื่อสังคมโดยการที่มีการใช้บัญชีชื่อขององค์กร แต่ไม่มีนโยบายให้นักข่าวใช้สื่อสังคมที่มีชื่อขององค์กรพ่วงท้ายออกไป คือเราต้องการที่จะให้การนำเสนอข่าว เสนอผ่านทางเว็บไซต์เป็นหลัก เพราะโดยเทคโนโลยี เว็บไซต์ก็สามารถนำเสนอได้เร็วอยู่แล้ว ก็คือมันเข้าผ่านอินเทอร์เน็ตเหมือนกัน และข่าวที่นำเสนอทางเว็บไซต์ จะเป็นข่าวที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว ผ่านกองบรรณาธิการและหัวหน้าข่าวแล้ว

5. หน้าที่ในการ “ประสานสังคม” ใช้สื่อออนไลน์ไม่สร้างความขัดแย้ง

ในภาวะที่สังคมมีการขัดแย้งทางการเมือง และการแบ่งขั้วความคิดเป็นฝ่าย ด้วยความเร็วและลักษณะของการสร้างเครือข่ายเป็นวงกว้าง รวมถึงการแพร่ของข้อมูลจำนวนมาก หลากหลายและรวดเร็วทำให้สมาชิกทุกคนมองเห็นถึงจริยธรรมการใช้สื่อออนไลน์และสื่อสังคมที่อาจส่งผลต่อการสร้างความขัดแย้งหรือไม่ และทำอย่างไรจะสามารถรักษาบทบาทหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานสังคมซึ่งเป็นหนึ่งในจริยธรรมอันพึงปฏิบัติในฐานะสื่อมวลชน ผู้ให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นว่า ความถูกต้องและการยึดมั่นใจการรายงานข้อเท็จจริงที่ตรวจสอบแล้วอย่างรอบด้าน สมดุลจะช่วยลดความขัดแย้งได้

กรชนก รักษาเสรี บรรณาธิการข่าวการเมือง หนังสือพิมพ์ The Nation เน้นเรื่อง “ความโปร่งใส” ของข้อมูล ทั้งแหล่งที่มาของข้อมูล การอ้างอิงคำพูด การใช้ภาษาในการรายงานข่าวต้องชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ ปรับเปลี่ยนภาษารายการที่เป็นกลางแต่ไม่บิดเบือนความหมาย เพื่อลดถอนอารมณ์ที่ร้อนแรงของข้อความลง หรือการใช้รูปและกราฟฟิก ถ้าทำให้เกิดการสะท้อนอารมณ์ คือผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่สำคัญในการ “คัดกรอง” สารให้เหมาะสมก่อนเผยแพร่เสมอ

เอกสุภา วงษ์แก้วจันทร์ บรรณาธิการเว็บไซต์ไทยรัฐออนไลน์ มองว่าถ้านักข่าวตั้งข้อสงสัยความไม่โปร่งใส คุณต้องมีข้อมูล ต้องทำข่าวสืบจึงจะถูกต้อง แต่ถ้าคุณใช้ข้อกล่าวหาของอีกฝ่ายมาโจมตีอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างนี้ไม่ถูกต้อง ถ้าเราเสนอข้อเท็จจริงจะไม่มีใครมาเอาผิดเราได้”

ภัทรพร ตันงาม ผู้สื่อข่าว ไทยพีบีเอส อธิบายว่า ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้ง การใช้สื่อสังคมมีหลักการ คือหนึ่ง-ต้องตระหนักว่า ความขัดแย้งของมนุษย์ เป็นเรื่องปกติ ดังนั้นจึงอย่าตกใจ อย่าปิดบังซ่อนเร้นความขัดแย้ง ตรงกันข้าม (ถ้าเกี่ยวกับประเด็นสาธารณะ) ต้องพยายามตีแผ่ให้กระจ่างที่สุด สอง-ต้องตระหนักว่า การค้นหาความจริงอย่างถึงที่สุด เป็นเรื่องสำคัญพื้นฐานของการบริหารจัดการความขัดแย้งให้เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ สาม-ต้องยืนอยู่กับ “ข้อเท็จจริง” ของข้อมูล ไม่ใช่ยืน “เป็นกลาง” ระหว่างคู่ขัดแย้ง สี่-ต้องเคารพสิทธิเสรีภาพของพลเมือง ตามหลักประชาธิปไตย ห้า-ต้องเคารพหลักสิทธิมนุษยชน (ซึ่งครอบคลุมหลักศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์) หก-ต้องเคารพหลักความเป็นอิสระของผู้ประกอบวิชาชีพสื่อ นั่นคือต้องไม่กระทำตนในฐานะบุคคลากรสังกัดฝ่ายคู่ขัดแย้ง เพราะการดำรงตนอย่างอิสระ

และค้นหา นำเสนอความจริงอย่างถึงที่สุด และเที่ยงธรรม ย่อมมีพลังที่สุด

สร้างกรอบจริยธรรมและแนวปฏิบัติเป็นแนวทางรักษาจรรยาบรรณ

จากการศึกษาแนวปฏิบัติของบรรณาธิการและผู้สื่อข่าวในการรักษาจริยธรรมในการใช้สื่อออนไลน์สรุปได้ว่า หลักในการรักษาจรรยาบรรณของผู้สื่อข่าวนั้นมาจากกระบวนการพิจารณาตามหลักจริยธรรมหรือสามัญสำนึกในการทำข่าวที่ผู้สื่อข่าวใช้ประสบการณ์และวิจารณญาณในการตัดสินใจมากกว่าการยึดถือหรือดูแนวทางจากกรอบแนวปฏิบัติการใช้สื่อสังคมและสื่อออนไลน์ที่มีอยู่ โดยผู้ปฏิบัติมองว่าหลักจริยธรรมการใช้สื่อก็ใช้ร่วมกันกับหลักการของสื่อดั้งเดิมได้ ดังนั้นในเรื่องการตัดสินใจที่เป็นจริยธรรมพื้นฐานจึงไม่ใช่เรื่องที่เป็นปัญหาของสื่อ แต่ประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่เกิดขึ้นมาจากเทคนิคการใช้งานสื่อที่มีลักษณะเฉพาะ บทบาทที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อกระบวนการสื่อข่าวเปลี่ยน และแรงกดดันจากการรักษาผลประโยชน์เชิงธุรกิจและการตลาดขององค์กรด้วย ทั้งนี้หากมีการกำหนดรูปแบบของกรอบจริยธรรมและคู่มือแนวปฏิบัติที่มีความชัดเจนเป็นแนวทางในการตัดสินใจและประยุกต์ใช้ได้ สถานการณ์ที่แตกต่างกันก็จะเป็นหนึ่งแนวทางในการช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถรักษาจริยธรรมสื่อ

โดยภาพรวมผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการที่ให้สัมภาษณ์มองว่า หลักจริยธรรมในการปฏิบัติงานบนสื่อสังคมและการรายงานข่าวผ่านเว็บไซต์นั้น กรอบการปฏิบัติใหญ่ที่เป็นหลักจริยธรรมของการเป็นสื่อ สามารถยึดตามกรอบจริยธรรมของสื่อมวลชนที่กำหนดโดยองค์กรวิชาชีพสื่อได้ รวมถึงผู้ปฏิบัติมองว่าการมีกรอบกว้างๆ ก็เป็นเพียงแนวทาง เมื่อต้องปฏิบัติจริงจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจและการตัดสินใจและวิจารณญาณของแต่ละคน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ ประสบการณ์และวิจารณญาณของแต่ละคนก็มีความแตกต่างกัน เมื่อไม่มีแนวทางที่ชัดเจนร่วมกันจึงทำให้เกิดมาตรฐานในการทำงานที่ต่างกัน จึงยังทำให้เห็นการตีความจริยธรรมและการปฏิบัติตามกรอบที่แตกต่างกันจนในบางครั้งก็เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมในการปฏิบัติงานของสื่อ

การสร้างกรอบแนวปฏิบัติเฉพาะของสื่อออนไลน์และสื่อสังคม ควรมีการให้รายละเอียดในส่วนที่สื่อนี้มีลักษณะของการสื่อสารที่แตกต่างไป บทบาทหน้าที่ในหลายเรื่องควรมีการระบุ นิยามใหม่ให้ชัดเจนเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันในการปฏิบัติงาน โดยสามารถสรุปประเด็นคำถามจริยธรรมจากผู้ปฏิบัติงาน เปรียบเทียบประเด็นที่ระบุในกรอบแนวปฏิบัติทางจริยธรรม และสิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องการให้มีในการสร้างกรอบปฏิบัติทางจริยธรรม ดังนี้

ประเด็นจากผู้ปฏิบัติงาน	ประเด็นที่ระบุในกรอบแนวปฏิบัติ	สิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องการให้มี
1. ความถูกต้อง - การตรวจสอบในการหาข่าว - ความถูกต้องในการเผยแพร่ - การแก้ไขข้อมูล - ความถูกต้องและความรวดเร็ว - ความถูกต้องกับยอดผู้เข้าชม	ความถูกต้อง - การรักษาความถูกต้อง โดยเน้นให้มีการตรวจสอบข้อมูล	ควรมีแนวปฏิบัติในการ “ตรวจสอบข้อมูล” มีเครื่องมือ วิธีการ และตัวอย่างของการตัดสินใจต่อการตรวจสอบข้อมูลที่เป็นรูปธรรมเป็นแนวทางในการตัดสินใจได้ ซึ่งรวมถึงการตรวจสอบภาพ คลิป และหาที่มาของข้อมูลบนโลกออนไลน์ด้วย
2.บทบาทนายทวารข่าวสาร (Gatekeeper) และการลำดับความสำคัญของข่าว (Agenda Setting)	ไม่มีระบุในกรอบปฏิบัติ ให้กลับไปดูตามหลักจริยธรรมการเป็นสื่อมวลชนขององค์กรวิชาชีพ	ผู้ปฏิบัติต้องการแนวทางปฏิบัติ กรอบในการตัดสินใจ เพราะผู้สื่อข่าวต้องทำหน้าที่เป็นนกในตัวเอง
3.ความโปร่งใสของข้อมูล - การระบุที่มาของข้อมูล - การใช้เทคนิคของสื่อในการการอ้างอิง - การรายงานที่ชัดเจน ไม่บิดเบือน ตรวจสอบได้	ระบุเรื่องให้มีการอ้างอิง การเคารพเจ้าของวัตถุดิบ การไม่ละเมิดสิทธิ การแสดงตัวตน/สังกัดอย่างเปิดเผย	ผู้ปฏิบัติต้องการวิธีการ แนวทางในการใช้เทคนิครูปแบบในการสื่อสารเพื่อความโปร่งใสของการนำเสนอข้อมูล
4.การรักษาความเป็นกลาง - อะไรคือความเป็นกลาง - ในสถานการณ์ความขัดแย้ง สังคมต้องการการอธิบาย และเปิดโปงข้อมูล “ความเป็นกลาง” อยู่ตรงไหน	ไม่มีระบุในกรอบปฏิบัติ ให้กลับไปดูตามหลักจริยธรรมการเป็นสื่อมวลชนขององค์กรวิชาชีพ	ผู้ปฏิบัติต้องการให้นิยามอธิบายความเป็นกลางให้ชัดเจน ยึดหยุ่นการปฏิบัติงานในกรอบการรักษาความเป็นกลางตามสถานการณ์ มีหลักและแนวทางในการตัดสินใจเป็นตัวอย่าง

ประเด็นจากผู้ปฏิบัติงาน	ประเด็นที่ระบุในกรอบแนวปฏิบัติ	สิ่งที่ผู้ปฏิบัติต้องการให้มี
5.พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว	ย้ำว่าข้อมูลที่นำเสนอบนสื่อสังคมและสื่อออนไลน์เป็นสาธารณะและมีผลทางกฎหมาย	ผู้ปฏิบัติมีความเห็นที่แตกต่างกันไปในเรื่องของการแสดงออกบนพื้นที่สาธารณะบนสื่อนี้ อาจมีการระบุเพิ่มเติมว่า ลักษณะของการสื่อสารส่วนตัวอย่างไรที่อยู่ในกรอบจริยธรรมที่พึงปฏิบัติได้ แบบใดที่ควรละเว้น
6. การประสานสังคมลดความขัดแย้ง - ยึดข้อเท็จจริง - ระงับรูปแบบการนำเสนอ	ระบุไว้ว่าต้องไม่นำเสนอข้อมูลที่สร้างความขัดแย้ง	ผู้ปฏิบัติต้องการแนวทาง - รายงานอย่างไรในสภาวะความขัดแย้ง - รูปแบบในการนำเสนอที่จะลดความขัดแย้ง
7.การใช้ข้อมูลจากผู้อ่าน (User-generated content) - การนำข้อมูลมาใช้ - ความน่าเชื่อถือของข้อมูล - การตรวจสอบข้อมูล - นักข่าวพลเมืองยึดหลักจริยธรรมเดียวกันไหม	ระบุเรื่องของการอ้างอิงที่มาของข้อมูล การเคารพสิทธิในการเป็นเจ้าของข้อมูลของคนบนโลกออนไลน์ และการตรวจสอบก่อนนำมาใช้	ผู้ปฏิบัติมองว่ารูปแบบในการตรวจสอบและความน่าเชื่อถือจาก UGC ยังน้อย ทำให้ยังคงเลือกที่จะใช้ข้อมูลจากผู้สื่อข่าวและช่างภาพของตัวเองมากกว่า

ตารางแสดงเปรียบเทียบประเด็นทางจริยธรรมระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับกรอบจริยธรรมที่มีอยู่

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า โดยภาพรวมกรอบแนวปฏิบัติทางจริยธรรมก็มีประเด็นที่ครอบคลุมมิติทางจริยธรรมในภาพกว้างตรงกับประเด็นที่ผู้ปฏิบัติงานให้ความสำคัญ โดยอาจมีความแตกต่างในเลือกของการให้รายละเอียด กรอบแนวปฏิบัติจะเป็นการบอกในภาพรวมกว้างให้รู้ว่ามีประเด็นอะไรที่พึงระวัง พึงปฏิบัติ ด้านผู้สื่อข่าวและบรรณาธิการซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานใช้สื่อจะมีคำถามเพิ่มเติมที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการใช้งาน กรณีศึกษาที่พบเจอปัญหาทางจริยธรรม ซึ่งในเรื่องของวิธีการปฏิบัติ วิธีการที่จะเป็นแนวในการตัดสินใจนั้น กรอบจริยธรรมไม่ได้มีคู่มือระบุไว้คู่กัน ทำให้ผู้สื่อข่าวจึงต้องใช้วิจารณญาณของตัวเอง หรือการหารือภายในกองบรรณาธิการในการตัดสินใจ จุดนี้ทำให้กรอบแนวปฏิบัติทางจริยธรรมจึงเป็นกรอบใหญ่ที่ครอบคลุมการทำงานไว้ แต่ในทางปฏิบัติผู้ให้ความสนใจในกรอบน้อย บาง

คนไม่ทราบว่าการอบรมอะไรได้ด้วยซ้ำ และมองว่าการอบรมยังไม่มีประโยชน์ในการช่วยในการตัดสินใจเพื่อรักษามาตรฐานทางวิชาชีพ

การพัฒนากรอบให้มีความทันสมัย ปรับปรุงข้อมูลกรอบอยู่เสมอเมื่อมีกรณีศึกษาใหม่ๆ ด้านจริยธรรมการใช้งานเพิ่มเติม นอกจากการกำหนดกรอบในภาพกว้างแล้ว การมีแนวทางปฏิบัติเป็นลักษณะของคู่มือหรือตัวอย่างการปฏิบัติ (Best Practice) ประกอบจะทำให้กรอบมีคุณค่าและเป็นแนวทางปฏิบัติที่ใช้งานได้จริง

เอกสารอ้างอิง

- สกุลศรี ศรีสารคาม. (2554).งานวิจัยเรื่องสื่อสังคม (Social Media) กับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการสื่อข่าว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. หน้า 101-105
- ARLSSON, MICHAEL (2010) ‘‘Rituals of Transparency: evaluating online news outlets’ uses of transparency rituals in the United States, United Kingdom and Sweden’’, Journalism Studies 11(4), pp. 535-45
- Brennen, B. (2008). Conflicted interests, contested terrain: The New York Times code of ethics. In P. Patterson & L. Wilkins (Eds.), Media ethics: Issues and cases (pp. 111–113). New York:McGraw-Hill.
- Briggs, Mark,(2007). ‘‘Journalism 2.0: How to Survive and Thrive’’. Open Access Textbooks. Book 2. http://scholarcommons.usf.edu/oa_textbooks/2
- Bugeja, M. (2008). Living ethics. New York: Oxford University Press.
- Fitzgerald, M. (1995, October 28). The debate continues. Editor & Publisher, 11–12.
- Friend, Cecilia and Jane B. Singer. Online Journalism Ethics - Traditions and
- Gillmor, Dan. We – the Media – Grassroots Journalism by the People, for the
- HERMIDA, ALFRED (2009a) ‘‘The Blogging BBC: journalism blogs at ‘the world’s most trusted news organization’’’, Journalism Practice 3(3), pp. 117
- Janet Kolodzy (2556). Practicing Convergence Journalism: An Introduction to Cross-media Storytelling. Routledge หน้า 182-183
- People. Sebastopol, CA: O’Reilly, 2004.
- Transitions. Armonk NY: M.E. Sharpe, Inc. 2007.
- Wagstaff J. Southeast Asian Media: Patterns of Production and Consumption (2010). สืบค้นจาก <http://www.opensocietyfoundations.org/sites/default/files/production-consumption-20100212.pdf>
- บทบรรณาธิการคมชัดลึกออนไลน์ . จริยธรรมสื่อสังคม. วันพุธที่ 30 มิถุนายน 2553 สืบค้นจาก <http://www.komchadluek.net/detail/20100630/64680/จริยธรรมสื่อสังคม.html>
- สื่อไทยกับการแข่งขัน : จริยธรรมและความรับผิดชอบ. 26 เมษายน 2555 สืบค้นจาก http://www.thaibja.org/thaibja/index.php?option=com_content&view=article&id=1564%3A2012-04-26-10-36-27&catid=64%3A-2555&Itemid=92&lang=en
- Dominic L. Lasorsa , Seth C. Lewis & Avery E. Holton (2012) NORMALIZING TWIT-

TER, Journalism Studies, 13:1, 19-36, DOI: 10.1080/1461670X.2011.571825
<http://blogs.spjnetwork.org/ethics/>

Jan Leach. Creating Ethical Bridges From Journalism to Digital News. แหล่งที่มา

Kendyl Salcito. ONLINE JOURNALISM ETHICS: New Media Trend. แหล่งที่มา

Laura Oliver (2009). “The Roanoke Times: Ethical guidelines for social media”.
สืบค้นจาก <http://www.journalism.co.uk/news-features/the-roanoke-times-ethical-guidelines-for-social-media/s5/a533328/>. สืบค้นเมื่อ 13
เมษายน 2557

Leach, J (2010). Creating Ethical Bridges From Journalism to Digital News. สืบค้น
จาก <http://www.nieman.harvard.edu/reportsitem.aspx?id=101899> สืบค้น
เมื่อ 24 พฤศจิกายน 2556

Leah Betancourt (2009). “How Social Media is Radically Changing the Newsroom”
สืบค้นจาก <http://mashable.com/2009/06/08/social-media-newsroom/>
สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2557

MARGARET SULLIVAN (2012). “After an Outburst on Twitter, The Times Reinforces
Its Social Media Guidelines”. สืบค้นจาก http://publiceditor.blogs.nytimes.com/2012/10/17/after-an-outburst-on-twitter-the-times-reinforces-its-social-media-guidelines/?_php=true&_type=blogs&_r=0 สืบค้นเมื่อ 13
เมษายน 2557

Michael Roston. “If a tweet worked once, send it again — and other lessons
from The New York Times’ social media desk”. สืบค้นจาก <http://www.niemanlab.org/2014/01/if-a-tweet-worked-once-send-it-again-and-other-lessons-from-the-new-york-times-social-media-desk/> สืบค้นเมื่อ
13 เมษายน 2557

Phil Corbett (2012). “Why The New York Times eschews formal social media
guidelines” สืบค้นจาก <http://www.poynter.org/latest-news/mediaware/180455/why-the-new-york-times-eschews-formal-social-media-guidelines-for-staff/> สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2557

Salcito, K. Online Journalism Ethic. สืบค้นจาก http://www.journalismethics.info/online_journalism_ethics/new_media_trends.htm สืบค้นเมื่อ 24
พฤศจิกายน 2556

- Schotz, A. (2010). Ethics award nominations wanted. Retrieved December 22, 2013, from <http://blogs.spjnetwork.org/ethics/2010/02/21/ethics-award-nominations-wanted/>
- Stephen. J.A.Ward. Digital Media Ethics. แหล่งที่มา <http://ethics.journalism.wisc.edu/resources/digital-media-ethics/>. สืบค้นเมื่อ 21 พฤศจิกายน 2556
- Steve Buttry (2009). “Washington Post social media guidelines don’t trust staff members’ judgment” สืบค้นจาก <http://stevebuttry.wordpress.com/2009/09/27/washington-post-social-media-guidelines-dont-trust-staff-members-judgment/> สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2557
- The Washington Post (2011). “Digital Publishing Guidelines” สืบค้นจาก <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/guidelines/index.html> สืบค้นเมื่อ 13 เมษายน 2557
- Wasserman. Threats to Ethical Journalism in the New Media Age (keynote address delivered at a Symposium on “The Newsombudsman: Watchdog or Decoy?”, 2010). แหล่งที่มา <http://www.mediaethicsmagazine.com/index.php/browse-back-issues/132-spring-2010/3919175-threats-to-ethical-journalism-in-the-new-media-age>. สืบค้นเมื่อ 24 พฤศจิกายน 2556

บทความวิชาชีพ

บทบาทของสื่อออนไลน์ในการผลักดันแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อม

ภาวศา กฤตศรัณย์*

บทนำ

ปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมไทยจากกรณี “เดินเท้าคัดค้านอีเอชไอเอเชื่อมแม่วงก์ 13 วัน 300 กิโลเมตร” ขณะที่สื่อกระแสหลักเพิกเฉยไม่ให้ความสำคัญไม่นำเสนอข่าวข้อเท็จจริง และมีคำสั่งห้ามออกอากาศรายการโทรทัศน์ชื่อ คนค้นคน ตอน “ศศิน เฉลิมลาภ 388 กม.จากป่าสู่เมือง” ทางช่อง MCOT อ.ส.ม.ท. กระแสด้าน “เชื่อมแม่วงก์” กลับดังกระหึ่มในโลกออนไลน์ขับเคลื่อนจนรัฐต้องหยุดทบทวน (BlueHill. 2556).

ปัญหาล้างแ้วดล้อมจากการสร้างเขื่อนกลายเป็นประเด็นร้อนที่เคลื่อนไหวผ่านสื่อออนไลน์ต่างๆ ทุกรูปแบบ อาทิ เว็บไซต์มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร ทวิตเตอร์ อินสตาแกรม ยูทูบไลน์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เฟซบุ๊ก สื่อสังคมออนไลน์ที่ผู้คนคุ้นเคยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการสื่อสาร ตัวอย่างที่เห็น เช่น เฟซบุ๊กแฟนเพจชื่อ “หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM” <https://www.facebook.com/pages/หยุด-เขื่อนแม่วงก์-STOP-DAM/205624286217948> ซึ่งถูกสร้างขึ้นเมื่อวันที่ 13 เมษายน 2555 มีจำนวน ผู้กดไลค์กว่า 28,000 ไลค์ ได้ช่วยสร้างเครือข่ายให้ผู้สนใจประเด็นดังกล่าวสามารถติดตามข่าวสารข้อเท็จจริงได้อย่างรวดเร็วฉับไวโดยไม่ต้องพึ่งสื่อกระแสหลัก

นอกจากนี้ยังมีการตั้งกระทู้ในเว็บบอร์ดสาธารณะชื่อดัง เว็บไซต์พันทิปดอทคอม เช่น 9 เรื่องที่คุณควรรู้เกี่ยวกับเขื่อนแม่วงก์ เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2556 ซึ่งได้รับการโหวตให้เป็นกระทู้แนะนำด้วยคะแนน 213 คะแนน มีผู้แสดงอารมณ์ถูกใจ 132 คน กระทู้นี้ถูกแชร์ไปบนเฟซบุ๊ก 3,300 ครั้ง และถูกทวิต 268 ครั้ง, กระทู้ [CR]”กอดแม่วงก์” รูปจากป่าเก็บมาให้ดูคะ เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2556 ซึ่งถูกโหวตให้เป็นกระทู้แนะนำด้วยคะแนน 1,051 คะแนน มีผู้แสดงอารมณ์ถูกใจ 715 คน ถูกแชร์ไปบนเฟซบุ๊ก 46,000 ครั้ง และถูกทวิต 763 ครั้ง

กระแสเหล่านี้ได้สร้างอารมณ์ร่วม “ตื่นตัวอย่างมีพลัง” จากทุกสาขาอาชีพ โดยคนรุ่นใหม่ นิสิตนักศึกษา นักวิชาการ และศิลปินที่ใส่ใจประเด็นสิ่งแวดล้อม เข้าร่วมลงชื่อคัดค้านเขื่อนอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพื่อแสดงจุดยืนด้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ ซึ่งต้องใช้พื้นที่ในอุทยานแห่งชาติและทำลายผืนป่ามหาศาล ทั้งยังต้องใช้งบประมาณกว่า 13,000 ล้านบาท ไม่คุ้มค่ากับประโยชน์ที่ได้รับจากการสร้างเขื่อน เพราะไม่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้งได้อย่างแท้จริง ด้วยจำนวนผู้ร่วมลงชื่อ 124,532 คน ผ่านทาง <http://www.change.org/th/แคมเปญรณรงค์/หยุดโครงการสร้างเขื่อนแม่วงก์โดยหน้าเว็บไซต์นี้ถูกแชร์บนเฟซบุ๊ก>

*ผู้จัดการฝ่ายการตลาดและประชาสัมพันธ์องค์กร พันทิปดอทคอม

193,000 ครั้ง ถูกทวิต 607 ครั้ง กระทั่งจุดกระแสสาธารณะที่รัฐบาลต้อง “หยุดฟัง” เพื่อทบทวนโครงการจัดการน้ำ 3.5 แสนล้านบาท (ไทยรัฐออนไลน์, 5 ต.ค. 2556, Thaipublica, 2556).

อีกหนึ่งตัวอย่างสำคัญในการใช้สื่อออนไลน์ผลักดันประเด็นสิ่งแวดล้อมคือ กลุ่มอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ “Big Trees” ผู้ปลุกกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแนวใหม่ให้สังคมเมือง โดยมีเป้าหมายผลักดันให้ประเทศไทยมี พ.ร.บ.คุ้มครองต้นไม้ใหญ่ ทางกลุ่มได้สร้างเฟซบุ๊กแฟนเพจ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 และใช้เป็นเครื่องมือหลักในการสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนสังคม ซึ่ง ณ ปัจจุบันมีผู้กดไลค์มากกว่า 66,000 ไลค์ โดยกิจกรรมรณรงค์เพื่อรักษาด้านไม้ใหญ่ในแต่ละครั้งจะถูกแชร์ไปตามสื่อออนไลน์อย่างต่อเนื่อง จากกระแสของประชาชนสังคมออนไลน์เหล่านี้ ทำให้สื่อกระแสหลักต้องหันกลับมาให้ความสนใจและติดตามประเด็นดังกล่าวในที่สุด

จากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จจากกระแสสังคมออนไลน์ (Social media) ทั้งสองกรณีข้างต้น จะเห็นว่าพลังของการกดไลค์และแชร์ได้กลายเป็นอาวุธอย่างหนึ่งที่ทรงพลังในสังคมยุคใหม่ แสดงให้เห็นถึงพลังของสื่อออนไลน์อันนำมาซึ่งพลังมวลชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง และได้สร้างคำถามสำคัญเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อกระแสหลักในประเด็นสิ่งแวดล้อมต่อสังคมไทยว่า สาธารณชนกำลังถูกล้อมกรอบด้วยข่าวสารและข้อเท็จจริงตามที่ผู้มีอำนาจในองค์กรสื่อกระแสหลักต้องการให้รับรู้เท่านั้นหรือ?

ตามทฤษฎีด้านการสื่อสารนั้น สื่อ หมายถึง เครื่องมือที่ผู้ส่งสารใช้เป็นตัวนำเนื้อหาสาระของข่าวสารไปสู่ผู้รับสาร โดยปัจจุบันนี้ได้ปรากฏในรูปแบบและกลไกการสื่อสารในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศที่ก้าวล้ำและมีราคาถูกลง ทำให้สื่อออนไลน์โดยเฉพาะ Social media เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ มีบทบาทต่อสาธารณชนในการเป็นสื่อกลางการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้ รวมทั้งเฝ้าระวัง เพื่อสร้างจิตสำนึก และเป็นเครื่องมือสร้างกระแสสังคมให้ช่วยกันป้องกันแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน (กมล, 2555).

ดังนั้น ประเด็นหลักของบทความนี้จะเป็นการตอบคำถาม 2 ข้อ คือ จริงหรือไม่ที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้ต้องการที่พึ่งจากสื่อกระแสหลักอีกต่อไป และสื่อออนไลน์จะเป็นประโยชน์ต่อสื่อกระแสหลักในการนำเสนอประเด็นสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร จากการศึกษาในแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและการประมวลจากบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิในแวดวงต่างๆ

สื่อกระแสหลักกับธุรกิจ

ก่อนจะไปค้นหาคำตอบว่า “ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังต้องการที่พึ่งจากสื่อกระแสหลักอีกหรือไม่?” ควรต้องวิเคราะห์โครงสร้างการทำงานของสื่อกระแสหลักเสียก่อนว่ามีเหตุอันใดประเด็นสิ่งแวดล้อมจึงไม่ถูกหยิบยกมานำเสนอข่าวเชิงลึกอย่างรอบด้าน สื่อกระแสหลัก (Mainstream Media) ตามนิยามของ สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ (2552) หมายถึง สื่อมวลชนที่

พิจารณาจากความเป็นเจ้าของสื่อนั้นๆ (Ownership) อันมีเป้าหมายทางธุรกิจ เน้นผลกำไร เป็นองค์กรเชิงพาณิชย์ วัดความสำเร็จจากเรตติ้ง จากนั้นยามจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า สื่อกระแสหลักกับธุรกิจเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ โดยเฉพาะสื่อที่จดทะเบียนบริษัทอยู่ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย การดำเนินงานขององค์กรสื่อคือการทำธุรกิจประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องการผลกำไรตอบแทน ต้องการการสนับสนุนด้านการลงทุนทางธุรกิจ ต้องการเป็นพันธมิตรกับองค์กรอื่นๆ ทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ เพื่อความช่วยเหลือในด้านต่างๆ อันนำมาซึ่งผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งที่มีร่วมกัน

เมื่อมีปัจจัยอื่นๆ เช่น ยอดรายได้โฆษณา นายทุน ผู้ถือหุ้น ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กับองค์กรสื่อ การหลีกเลี่ยงไม่ให้ปัจจัยเหล่านี้เข้ามามีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคลากรขององค์กรย่อมกระทำได้อีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสื่อมวลชน หรือสื่อกระแสหลักซึ่งทำหน้าที่เป็นเสมือน Gate Keeper หรือผู้กลั่นกรองประตูข่าวสารที่จะออกไปสู่สาธารณชน ดังนั้น หากสามารถควบคุมข้อมูลจากประตูดังกล่าวได้ก็เสมือนกำหนดขอบเขตการรับรู้หรือความคิดของสังคมได้โดยปริยาย จึงไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่น่าแปลกใจนัก หากพบว่ากลุ่มต่างๆ พยายามเข้ามามีบทบาท เป็นพันธมิตร หรือให้การสนับสนุนองค์กรสื่อ (ธีรกาญจน์, 2556).

ตัวอย่างเช่น กรณีกบฏไอทีวี ในปี 2544 พบว่ากลุ่มผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ช่องไอทีวี นำโดย จิระ ห่องสำเร็จ บรรณาธิการบริหารไอทีวีในขณะนั้น ได้แสดงจุดยืนคัดค้านการเข้ามามีหุ้นไอทีวีของบริษัท ชิน คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน) ภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เนื่องจากมีการแทรกแซงการปฏิบัติงานของสื่อมวลชนในองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำเสนอข่าวประเด็นการเมือง เพื่อเอื้อประโยชน์ให้ฝ่ายตนเอง และลดพื้นที่ของการนำเสนอเนื้อหาฝ่ายตรงข้าม จนกระทั่งนำมาซึ่งการเคลื่อนไหวต่อต้านในที่สุด (กรณีกบฏไอทีวี, 2551).

ภัทรพร สังข์พวงทอง หนึ่งในกลุ่มกบฏไอทีวีเคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นกับไอทีวีคือการไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์เดิมของการก่อตั้งสถานี จนกระทั่งมีการซื้อขายหุ้น ซึ่งส่วนตัวมองว่าเป็นกลุ่มทุนที่ไม่โปร่งใสในแง่ความเป็นเจ้าของสื่อโทรทัศน์ เพราะหมายถึงการสามารถพูดอะไรออกไปก็ได้และจะมีคนรับฟัง เป็นการโฆษณาชวนเชื่อได้ (ณัฐวี, 2550).

“บอกแล้วใช่ไหม จะต้องมัววันนี้ที่มันเป็นจุดจบ ... เสรีภาพมันอยู่ในใจเรา เพราะฉะนั้นต้องตั้งสติและก็หามันให้เจอ ถ้าเราหาเสรีภาพในหัวใจเราเจอ เราจะมีคำถามกล้าหาญเอง เราจะรู้ว่าโดยอาชีพเรา เราจะเดินไปทางไหน จะทำข่าวอะไร ต้องตัดอคติ ตัดความรู้สึกอารมณ์ส่วนตัวที่มีอยู่ ณ เวลากับสิ่งที่เกิดขึ้นกับสถานีของตัวเองออกไป มันถึงจะตาสว่างว่าจะทำอะไร” ภัทรพรกล่าว (เพ็ญอ้าง)

มีผลการศึกษาการรายงานเนื้อหาการชุมนุมทางการเมืองของสื่อโทรทัศน์ โดย Media Monitor พบว่า สื่อทีวีเพื่อสาธารณะยังปฏิบัติหน้าที่รายงานข่าวได้ไม่สมบูรณ์ขาดข้อมูลที่

หลากหลายและรอบด้าน โดยเห็นได้อย่างชัดเจนจากการนำเสนอข่าวเหตุการณ์การชุมนุมทางการเมืองเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2556 พบว่า ช่อง 11 เข้าข่ายเป็นสื่อรับใช้รัฐบาล ขณะที่ช่อง 5 ของกองทัพบกไม่พบประเด็นข่าวจากตัวแทนเครือข่ายภาคประชาชน โดยตามหลักการปฏิบัติงานเป็น Social Watchdog ของสื่อกระแสหลักซึ่งต้องคอยติดตามสอดส่องเหตุการณ์ต่างๆ ในสังคม และนำมารายงานอย่างถูกต้องให้สาธารณชนทราบ อาจไม่สามารถมีเสรีภาพได้อย่างแท้จริง เพราะมีเงื่อนไขความเป็นเจ้าของต้องคำนึงถึง (กรุงเทพธุรกิจ, 22 ธ.ค. 2556)

เรื่องนี้ มานะ ตรียาภิวัฒน์ นักวิชาการสื่อสารมวลชน รองคณบดีคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย เปิดเผยในรายงานดังกล่าวว่า สื่อทีวีเพื่อสาธารณะเป็นสื่อหลักที่เข้าถึงครัวเรือนไทยทั่วประเทศ จำเป็นต้องทำหน้าที่ให้ข้อมูลที่ถูกต้องนำเสนอมุมมองทางออกกับประชาชน ไม่ใช่ทำหน้าที่เป็นสื่อขององค์กรหรือสื่อของรัฐบาล (เพ็ญอ้าง)

มานะบอกว่า บทบาทของสื่อ มีประเด็นที่เชื่อมโยงกันอยู่คือ ตัวองค์กรสื่อ การเมือง นายทุน และผลประโยชน์ ล้วนมีความสัมพันธ์กันทั้งหมด ที่ผ่านมามักจะให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อนน้อย เพราะเรื่องนายทุนต่างๆ ที่เข้ามาสนับสนุนการเมืองเอง ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่ายังมีเรื่องผลประโยชน์ตรงนี้เกี่ยวข้องด้วย และนายทุนเองก็ไปสัมพันธ์กับองค์กรสื่ออีก เพราะในเชิงเรื่องสポンเซอร์ให้การสนับสนุนสื่อต่างๆ ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อนที่เกิดขึ้นมา แม้มีความชัดเจนว่านายทุนเป็นคนที่ทำลายสิ่งแวดล้อน แต่จะเป็นข่าวเพียงแค่เล็กน้อยหรือพยายามนำเสนอข่าวอื่นที่ใหญ่ให้กลบข่าวสิ่งแวดล้อนไปเร็วที่สุด นี่คือปัญหาที่เกิดขึ้น (สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2557)

จะเห็นได้ว่า ผลประโยชน์ อำนาจ นายทุน และการเมือง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทหน้าที่และการปฏิบัติงานของสื่อกระแสหลักในการนำเสนอเนื้อหา ไม่เว้นแม้แต่ในประเด็นข่าวสิ่งแวดล้อน ที่มองดูผิวเผินเสมือนเป็นเพียงเรื่องของธรรมชาติ ไม่กระทบต่อกลุ่มผลประโยชน์ใด แต่หากพิจารณาในรายละเอียดจะพบว่า ทรัพยากรต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติเหล่านี้ ล้วนแล้วแต่มีมูลค่าและคุณค่ามหาศาล มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์อื่นๆ ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรบางอย่างก็เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญสำหรับธุรกิจบางแขนงด้วย ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อนที่เกิดจากการจัดสรรการใช้ทรัพยากรธรรมชาติจึงมักเป็นข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายที่เรียกตัวเองว่าพัฒนากับฝ่ายอนุรักษ์ ทั้งนี้รวมถึงกรณีเขื่อนแม่วงก์ที่รัฐบาลต้องการสร้างเพื่อแก้ปัญหา น้ำท่วมและน้ำแล้งโดยการกั้นน้ำสาธารณะก้อนโต แต่ฝ่ายอนุรักษ์ศึกษาพบว่าโครงการดังกล่าวมีข้อผิดพลาดจะส่งผลกระทบต่อประเทศชาติ จะได้ไม่คุ้มเสียจึงคัดค้านการสร้างเขื่อนต่อต้านรัฐบาลอย่างครึกโครม ท่ามกลางความเจ็บบของสื่อกระแสหลัก ซึ่งอาจต้องการเซ็นเซอร์ตัวเองหรือเพราะมีอิทธิพลบางอย่างแทรกแซง (nattaphonc, 2556)

Media Monitor ได้ศึกษาเรื่องนี้ พบว่า สื่อกระแสหลักมีแนวโน้มกับกระแสต้านเขื่อน

แม่วงก์ แม้ในระยะเวลาตั้งแต่ วันที่ 10 ถึง 22 กันยายน พ.ศ. 2556 ที่มีคณะเดินเท้าจากป่าแม่วงก์ซึ่งนำโดยศศิน เฉลิมลาภ กรรมการและเลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียร เป็นการเดินประท้วงอย่างสันติวิธีกว่า 300 กิโลเมตรของประชาชนเพื่อบอกว่ารัฐทำไม่ถูก ต้องรักษาป่าแม่วงก์และรักษาป่าตะวันตกไว้ มีคนจำนวนหลายหมื่นคนมารวมตัวกันเพื่อแสดงพลังคัดค้านในวันสิ้นสุดการเดินเท้าของคณะที่หอศิลปวัฒนธรรมกรุงเทพมหานคร แต่ปรากฏว่า มีการนำเสนอข่าวของหนังสือพิมพ์รายวันในช่วงก่อนวันที่จะเดินเท้าเพียง 3-4 ฉบับเท่านั้น และตลอดระยะเวลา 13 วันของการเดินเท้า พบว่า ในช่วงต้นมีหนังสือพิมพ์เพียงไม่กี่ฉบับที่รายงานความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ฟรีทีวีส่วนใหญ่ไม่นำเสนอข่าวการเดินเท้ามาตั้งแต่ต้น ยกเว้นไทยพีบีเอสทีวีสาธารณะที่เกาะติดมีข่าวต่อเนื่อง ที่น่าตกใจคือ พบการรายงานข่าวนี้นักเล้าข่าวชื่อดังของสถานีโทรทัศน์ยอตนิยมเพียง 28 วินาที และหนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่ที่อ้างว่ามีจำนวนคนอ่านประมาณวันละ 12 ล้านคนจากยอดพิมพ์ 1 ล้านฉบับต่อวัน กลับนำเสนอข่าวเพียงแค่วันเดียวคือ ฉบับวันอาทิตย์ที่ 22 กันยายน พ.ศ.2556 มีข่าวในหน้าสุดท้ายเนื้อหาเพียง 18 บรรทัดเท่านั้น อีกทั้งมีการระงับการออกอากาศรายการ “คนค้นคน” ทางฟรีทีวีในตอนที่มีเนื้อหาดังกล่าว จึงนำมาซึ่งเสียงวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากเกี่ยวกับการนำเสนอของสื่อกระแสหลัก (ASTVผู้จัดการออนไลน์, 26 ก.ย. 2556)

พิเชษฐ ชูรักษ์ ประธานชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม ผู้ช่วยบรรณาธิการ และบรรณาธิการการเมือง หนังสือพิมพ์โพสทูเดย์ (สัมภาษณ์. 15 พ.ค. 2557) ให้ความเห็นว่า สถานการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมกับบทบาทของสื่อกระแสหลักในการนำเสนอข่าวสิ่งแวดล้อมมีทิศทางสวนทางกันอย่างชัดเจนและมากขึ้น ในอดีตกองบรรณาธิการจะมีโต๊ะข่าวสิ่งแวดล้อม มีหัวหน้าข่าวสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ มีพื้นที่ข่าวที่ให้น้ำหนักค่อนข้างมาก แต่ปัจจุบันสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไปด้วยเหตุผลของการขยายกิจการสื่อให้เป็นมัลติมีเดียมากขึ้นและด้วยทุนที่จำกัด ทำให้นักข่าวที่รับผิดชอบข่าวสิ่งแวดล้อมต้องมีหน้าที่รับผิดชอบข่าวอื่นๆ ด้วย

“ผมต้องเป็นหัวหน้าข่าวหลายตำแหน่ง ต้องดูทั้งข่าวสาธารณสุข ข่าว กทม. ข่าวอาชญากรรม ข่าวการศึกษา แทนที่จะเป็นข่าวสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว และเมื่อมีข่าวหัวใหม่ๆ เพิ่มขึ้นก็ต้องจัดสรรแบ่งพื้นที่ใหม่ ข่าวสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของข่าวทั่วไปในประเทศเท่านั้น ต่างจากเดิมที่มีหน้าข่าวสิ่งแวดล้อมชัดเจน” (เพ็งอ้าง)

พิเชษฐ์ย้ำว่า ประเด็นข่าว มักถูกกำหนดโดยความสนใจของบรรณาธิการและความสนใจของผู้บริโภคข่าวสารด้วย คือ บรรณาธิการจะพิจารณาเลือกหรือเจาะประเด็นข่าวตามสถานการณ์ตามเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีความสำคัญอยู่ในความสนใจของประชาชนก่อน อย่างกระแสต้านเขื่อนแม่วงก์ที่รุนแรงนั้นสื่อกระแสหลักได้หันมาเจาะประเด็นเสนอข่าวเชิงลึกตั้งแต่รัฐบาลยอมหยุดโครงการดังกล่าวชั่วคราวเมื่อช่วงปลายเดือนกันยายนที่ผ่านมา พื้นที่ข่าวสิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มกำลังจะไปได้ดีแต่ก็ต้องมาเสียพื้นที่ให้กับข่าวการเมืองในเดือนถัดมา เมื่อมีเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมืองที่อยู่ในความสนใจและมีน้ำหนักมากกว่า นักข่าวจึงต้องเกาะ

ติดข้าวการเมืองอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ตุลาคมเป็นต้นมา ในแต่ละวันสำหรับข้าวสิ่งแวดล้อมอาจมีหนึ่งหรือสองข่าวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เพราะอาจมีเหตุการณ์อื่นๆ ที่น่าสนใจมากกว่ามาแย่งพื้นที่ข่าวไป อีกทั้งข้าวสิ่งแวดล้อมนั้นหากไม่เจาะลึกหรือเกาะติดมักเป็นเพียงข่าวเล็กๆ ซึ่งไม่ได้รับความสนใจจากสื่อกระแสหลัก (เพ็ญอ้อ)

นโยบายขององค์กรสื่อ และความสำคัญของเหตุการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อม จึงเป็นตัวกำหนดพื้นที่ข่าวสิ่งแวดล้อม “มี 2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันคือ สื่อกระแสหลักจะให้น้ำหนักข่าวสิ่งแวดล้อมมากขึ้นอยู่กับพื้นที่ข่าว ที่กำหนดโดยนโยบายของสื่อนั้นๆ กับอีกอันคือ ตัวเหตุการณ์สถานการณ์สิ่งแวดล้อมว่ามั่นคงรุนแรง หรือส่งผลกระทบมากน้อยแค่ไหนจนน่าสนใจพอจะทำข่าวได้ ถ้าเทียบการนำเสนอข่าวสิ่งแวดล้อมเป็นกราฟก็อยู่ในแนวนอน มีขึ้นแต่ก็ลง มันไม่ได้พุ่งสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและไม่ได้ดังลงจนน่าใจหาย คือถ้ามีเหตุการณ์ใหญ่ก็ขยับขึ้น พอสถานการณ์อื่นลากไป เช่น ข้าวการเมือง กราฟก็ลงมา อยู่ระนาบเดิม ขึ้นๆ ลงๆ... ส่วนถ้าพูดถึงแนวโน้มจริงๆ แล้วสถานการณ์สิ่งแวดล้อมมีแนวโน้มที่รุนแรงขึ้น เป็นปัญหาใหญ่ระดับโลก แต่ยังสวนทางกับปริมาณการนำเสนอข่าวของสื่อไทย” พิเชษฐ กล่าว (เพ็ญอ้อ)

พิเชษฐให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ในการผลิตข่าวสิ่งแวดล้อมให้ดึ้นมีต้นทุนสูงและมีความเสี่ยงภัยสูงด้วยในการจะเข้าถึงแหล่งข่าวที่แท้จริง ประเด็นสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปคนมักไม่ให้ความสนใจเพราะความเสียหายอยู่ไกลตัว แต่จะสนใจเฉพาะเหตุการณ์ใหญ่ๆ อาทิ ผลกระทบจากการลงทุนโรงไฟฟ้า การสร้างเขื่อน หรือบ่อขยะ ฯลฯ ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้มักอยู่ในพื้นที่ภูมิภาครอบนอก ซึ่งการที่นักข่าวจะเกาะติดเหตุการณ์เป็นเรื่องยาก ต้องใช้งบประมาณค่อนข้างมากหากจะทำข่าวอย่างต่อเนื่อง และจากประสบการณ์การลงพื้นที่พบว่า ชาวบ้านหวาดกลัวกับอิทธิพลในพื้นที่ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่มักพบในหลายๆ พื้นที่ เมื่อไปสัมภาษณ์ชาวบ้านจะไม่กล้าให้ข้อมูล การส่งนักข่าวไปทำข่าวมีโอกาสสุ่มเสี่ยงในเรื่องความปลอดภัย จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ไม่พบข่าวที่เกาะติดหรือเจาะลึกในประเด็นสิ่งแวดล้อมเท่าใดนัก และที่สำคัญ นอกจากต้นทุนในการทำข่าวสิ่งแวดล้อมเชิงลึกนั้นจะมีราคาสูงแล้ว ยังต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวในการทำข่าวเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเท็จจริงทุกด้าน ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้าน

“ปัญหาขณะนี้ คือ มีจำนวนนักข่าวสายสิ่งแวดล้อมเหลือแค่หลัก 10 เท่านั้น และข้าวสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพด้อยลง สืบเกิดได้จากการมอบรางวัลข้าวสิ่งแวดล้อมดีเด่นประจำปี ที่จัดโดยสมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมพบว่า ในช่วงสองปีที่ผ่านมาไม่มีข่าวดีเด่นมีเพียงข่าวที่ได้รางวัลชมเชย จะด้วยเพราะนักข่าวต้องรับผิดชอบทำข่าวอื่นๆ ทำให้ไม่มีเวลาเกาะติดข้าวสิ่งแวดล้อม หรือ เพราะประเด็นสิ่งแวดล้อมมีความยากในการทำ” (เพ็ญอ้อ)

ฉะนั้น หากสื่อกระแสหลักรายงานเรื่องทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้ไม่ครบบริบท ย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ศศิโนให้ความเห็นว่า นายทุนมีสิทธิในผลประโยชน์จากการ

จัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้นเป็นกระบวนการที่ทำผ่านรัฐทั้งหมด ขณะที่คุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องของประชาชน ที่ผ่านมาประเด็นเรื่องทรัพยากรและความไม่เท่าเทียมยังไม่ใช่ประเด็นหลักที่สื่อจะจับมานำเสนอ ทั้งที่มีประชาชนเดือดร้อนจำนวนมาก เช่น การพัฒนาทรัพยากรของนายทุนใหญ่ที่คุมระบบการเกษตรทั้งหมดในประเทศไทยนั้นทำลายป่าชุมชน ทำให้ระบบนิเวศเปลี่ยน สื่อกระแสหลักไม่กล้านำเสนอข่าว ไม่ทำหน้าที่สะท้อนเสียงประชาชนให้สังคมรับรู้ (สื่อสาธารณะกับการสร้างสังคมเป็นธรรม, 2557)

สื่อออนไลน์ทางเลือกใหม่กับการสร้างพลังของฝูงชน

การที่สื่อกระแสหลักไม่ให้ความสนใจคุณภาพสิ่งแวดล้อม Social media เป็นสื่อทางเลือกที่สำคัญในการสื่อสาร “สิ่งที่ได้ผลจริงกลับเป็นสื่อทางเลือกคือ เฟซบุ๊ก พวกนี้มันไปไกลจนอื่นไม่อยู่ ทำให้สื่อกระแสหลักต้องหันกลับมาสนใจ” ศศิน กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการเดินเท้าคัดค้านรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EHIA) จากป่าแม่วงก์ นครสวรรค์ ถึง กรุงเทพมหานคร 388 กิโลเมตร (เพ็งอ้ง) โดยเขาได้ใช้สมาร์ตโฟนในการถ่ายทอดการเดินทางตั้งแต่วันแรกถึงวันสุดท้ายผ่านช่องทางเฟซบุ๊กส่วนตัว “Sasin Chalermarp” ซึ่งมีจำนวนผู้ติดตามเมื่อเดือนกันยายนขณะนั้น กว่า 81,574 คน (ปัจจุบันมี 102,600 คน) รวมทั้งเฟซบุ๊กเพจ “Seub Nakhasathien Foundation” ของมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร มีจำนวนผู้กดไลค์กว่า 57,000 ไลค์ ขณะที่ดารา นักแสดง และบุคคลที่มีชื่อเสียงจำนวนมากได้ใช้อินสตาแกรมเป็นช่องทางสื่อสารในการแสดงจุดยืนคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์กันอย่างชัดเจน เรื่องดังกล่าวได้มีการติดตามทาง Media Monitor (2556)

มานะ (สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2557) บอกว่า สื่อออนไลน์เป็นช่องทางใหม่ที่ให้ผู้คนทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ทั้งในเชิงองค์กรพัฒนาเอกชน หรือนักวิชาการที่ทำเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้าง ได้ใช้เป็นพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็น การรายงานข้อมูล ข้อเท็จจริงให้กับสังคมได้รับรู้มากขึ้น ซึ่งเมื่อก่อนคนกลุ่มนี้ต้องอาศัยเฉพาะสื่อกระแสหลักในการสื่อสารออกไปเพราะเป็นช่องทางเดียว ฉะนั้น จึงจำเป็นต้องใช้กิจกรรมบางอย่างที่ดึงดูดความสนใจ ไม่เช่นนั้นจะไม่สามารถปรากฏเป็นข่าวลงไปในพื้นที่สื่อต่างๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ หรือทีวีต่างๆ แต่เมื่อสื่อหลักปฏิเสธไม่นำเสนอข่าวนี้ และมีสื่อใหม่ไม่ว่าจะเป็นบล็อก เว็บไซต์ โดยเฉพาะช่วงหลังมีพัฒนาการของการนำเสนอข้อมูลข่าวสารผ่านทางสื่อสังคม อย่าง เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ เป็นการเปิดพื้นที่ให้คนทำงานขับเคลื่อนปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมได้นำเสนอให้สังคมได้รับรู้ด้วยตัวพวกเขาเอง ในเรื่องของเขื่อนแม่วงก์ จะเห็นว่าการปรับรูปแบบลักษณะการนำเสนอข้อมูลค่อนข้างมาก ให้ความรู้สึกตัวมากขึ้น และทำเรื่องเข้าใจยากให้ง่ายขึ้น มีการเล่าเรื่องด้วยภาพ ใช้สัญลักษณ์ต่างๆ อินโฟกราฟฟิก มานำเสนอ มาอธิบายให้คนเมืองคนรุ่นใหม่เข้าใจปัญหาได้ง่ายขึ้น ซึ่งตรงนี้เป็นจุดสำคัญที่เห็นถึงพัฒนาการของการใช้สื่อออนไลน์อย่างเป็นประโยชน์ คือถ้าเกิดว่ามีช่องทางมากขึ้น แต่นำเสนอข้อมูลแบบเดิมๆ

ก็อาจจะไม่มีพลังเท่าไร แต่พอสามารถที่จะเชื่อมต่อ เล่าเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างเข้าใจ ว่าคนรุ่นใหม่มีความสัมพันธ์กับเพื่อนตรงนั้นมากน้อยแค่ไหน ซึ่งพลังของคนที่ไม่เคยสนใจปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่รู้จักด้วยซ้ำไปว่าเพื่อนแมงก้อยอยู่ตรงไหน หันมาสนใจมากขึ้น จะเห็นพลังที่มีความสั่งสมมากขึ้นเรื่อยๆ ในช่วงหลายๆ ของการเคลื่อนไหวเรื่องเพื่อนแมงก้อย

แรงกระเพื่อมของคนบนสื่อออนไลน์จึงได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และจุดประเด็นสาธารณะขึ้นในที่สุด ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างมากมาย จนกระทั่งรัฐบาลต้องหันมาฟังเสียงเรียกร้องของประชาชนและหยุดทบทวนโครงการดังกล่าวในที่สุด แต่ความเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิและคัดค้านการพัฒนาที่เป็นการทำลายธรรมชาติยังไม่หยุดนิ่ง เมื่อมีกลุ่มพลังสังคมกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันเดินหน้าต่อไป โดยก่อตั้ง “เครือข่ายสื่ออาสาภาคประชาชนเพื่อสิ่งแวดล้อม” (คปส.) หรือ “Green Move Thailand” และด้วยประสิทธิภาพที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วแม่นยำและไร้พรมแดน เฟซบุ๊กจึงถูกใช้เป็นช่องทางหลักในการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูลข้อเท็จจริงในประเด็นสิ่งแวดล้อม เพื่อกระจายถึงผู้คนทุกภาคส่วนให้มาร่วมกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ โดย ดร.สมิทธิ์ ตุงคะสมิต อาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต ผู้ริเริ่มโครงการรณรงค์คัดค้านการสร้างเพื่อนแมงก้อยผ่านทาง Change.org ที่มีผู้ร่วมลงชื่อกว่า 120,000 คน ได้ยั่วว่า “Green Move Thailand” จะทำหน้าที่ส่งเสียงไปถึงผู้มีอำนาจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงสร้างความเข้าใจกับสาธารณชน เน้นประเด็นเหตุผลทางวิชาการ เนื้อหาที่เป็นกลางและตรวจสอบได้ เพื่อให้คนได้ตระหนักถึงข้อดี-ข้อเสียของโครงการขนาดใหญ่ทั้งของภาครัฐและเอกชนที่จะเกิดขึ้น (GREEN MOVE THAILAND, 2556)

หากพิจารณาระบบการสื่อสารสังคมของเฟซบุ๊ก จะพบว่าเป็นระบบสร้างเครือข่ายสังคมที่ทำงานด้วยวิธีง่ายๆ ไม่ยุ่งยาก ไม่ซับซ้อน ทุกคนสามารถสร้างบัญชีเฟซบุ๊กส่วนตัวได้ด้วยบัญชีอีเมล และเมื่อมีบัญชีเฟซบุ๊กแล้วสามารถเลือกรับหรือขอเป็นเพื่อนกับคนอื่นฯ ได้ 5,000 รายต่อบัญชีตัวเอง และสามารถมีผู้ติดตามได้ไม่จำกัด นอกจากนั้น ยังสามารถนำบัญชีเฟซบุ๊กส่วนตัวไปสร้างเฟซบุ๊กกรุป หรือ เปิดเฟซบุ๊กเพจสาธารณะตามความสนใจเฉพาะด้านได้อีก ทั้งสองประเภทนี้สามารถบอกรับเพื่อนที่สนใจในเรื่องเดียวกันให้กดไลค์เข้ากลุ่มและติดตามได้ไม่จำกัดจำนวน ซึ่งเมื่อได้เป็นเพื่อนบนเฟซบุ๊กกันแล้ว แต่ละคนจะได้รับข้อมูลความเคลื่อนไหวของกันและกันผ่านทางหน้าบัญชีเฟซบุ๊กของตนในเวลาเดียวกัน โดยข่าวสารต่างๆ จะมาจากเพื่อนเฟซบุ๊กแต่ละกลุ่มที่เราไปกดไลค์อยู่ บนเครือข่ายสังคมนี้ทุกคนสามารถสื่อสารโต้ตอบ แลกเปลี่ยน แบ่งปันข้อมูลกับเพื่อนเฟซบุ๊กได้ตลอดเวลา ผ่านการโพสต์สเตตัส ผ่านการไลค์ คอมเมนต์ แชร์ หรือ แท็กข้อมูลตรงไปยังบัญชีเพื่อนเฟซบุ๊กอื่นๆ ที่เราต้องการสื่อสารด้วยทันที โดยทั้งหมดนี้จะปรากฏบนหน้าเฟซบุ๊กของทุกคนที่อยู่ในเครือข่ายสังคมเดียวกัน รวมถึงการเข้าไปเยี่ยมชม ติดตามอ่าน หรือโพสต์ข้อความ รูปภาพ คลิปต่างๆ ในหน้าเฟซบุ๊กของเพื่อนได้อีกด้วย ดังนั้นเราจึงสามารถรับรู้ความสนใจของเพื่อนเฟซบุ๊กใน

ประเด็นต่างๆ ได้อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งถ้าเราเกิดสนใจในประเด็นเดียวกันก็จะเชื่อมโยงเราไปสู่สังคมเครือข่ายใหม่ได้อย่างรวดเร็ว

อย่างในกรณีการต้านเขื่อนแม่วงก์ จะพบว่ามีคนให้ความสนใจติดตามเป็นเพื่อนเพจเฟซบุ๊กประเด็นนี้อยู่มากมาย ทุกการเคลื่อนไหวของเพื่อนเฟซบุ๊กที่เป็นการกดไลค์หรือแชร์ประเด็นเขื่อนแม่วงก์ หมายถึงการกระจายข้อมูลออกไปสู่เพื่อนๆ บนสังคมเครือข่าย ยกตัวอย่างเช่น

- เฟซบุ๊กเพจชื่อ “หยุด!!! เขื่อนแม่วงก์ STOP DAM” มีจำนวนผู้กดไลค์กว่า 28,000 ไลค์
- <http://www.change.org/th/แคมเปญรณรงค์/หยุดโครงการสร้างเขื่อนแม่วงก์> มีผู้ร่วมลงชื่อ 124,532 คน ถูกแชร์บนเฟซบุ๊ก 193,000 ครั้ง ถูกทวิต 607 ครั้ง
- กระตุ้พันทิป 9 เรื่องที่คุณควรรู้เกี่ยวกับเขื่อนแม่วงก์ ถูกแชร์ไปเฟซบุ๊ก 3,300 ครั้ง ถูกทวิต 268 ครั้ง
- กระตุ้ [CR] “กอดแม่วงก์” รูปจากป่าเก็บมาให้ดูค่ะ ถูกแชร์ไปเฟซบุ๊ก 46,000 ครั้ง ถูกทวิต 763 ครั้ง

จะเห็นว่า มีความเป็นไปได้ที่ประเด็นต้านเขื่อนแม่วงก์ของ 4 ตัวอย่างข้างต้น จะถูกกระจายข่าวออกไปปรากฏบนหน้าบัญชีของเพื่อนเฟซอื่นๆ ในเวลาอันรวดเร็ว และหากเพื่อนเฟซบุ๊กเหล่านี้เกิดความสนใจในประเด็นดังกล่าวที่ได้รับการแชร์มาจากเพื่อนที่เป็นผู้นำทางความคิด เป็นผู้ที่มิชอบทางสังคม หรือ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียง อาจจะทำให้เกิดการแชร์ต่อเนื่องออกไปอีกเป็นทอดๆ และเป็นอย่างทวีคูณ รูปแบบการสื่อสารนี้ถูกเรียกว่า ไวรัล คือเป็นลักษณะคล้ายการแพร่กระจายลูกกลมของเชื้อไวรัส ดังนั้นทุกการสื่อสารที่เคลื่อนไหวบนเฟซบุ๊กตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2555 จนถึงปลายปี พ.ศ. 2556 จึงมีอิทธิพลสามารถสร้างการรับรู้และก่อให้เกิดกระแสสังคมได้เป็นวงกว้าง เกิดประสิทธิผลสูงในการขับเคลื่อนประเด็นต้านเขื่อนเพื่ออนุรักษ์ผืนป่าแม่วงก์

ในต่างประเทศมีกรณีตัวอย่างที่ใช้สื่อออนไลน์ในการผลักดันแก้ไขปัญหาล้างแฉล้มจนประสบความสำเร็จ เช่น กรีนพีซ ได้รณรงค์แคมเปญ Facebook unfriends Coal เพื่อเรียกร้องให้บริษัทเฟซบุ๊กหันมาใช้พลังงานสะอาดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แคมเปญได้เริ่มต้นขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 หลังจากบริษัทเฟซบุ๊กได้ประกาศแผนการที่จะสร้างศูนย์ข้อมูลแห่งใหม่ โดยใช้พลังงานถ่านหินขับเคลื่อนระบบเทคโนโลยีเป็นหลัก ผู้คนกว่า 700,000 คนจากทั่วโลกได้เข้าร่วมรณรงค์ครั้งนี้ผ่านสื่อออนไลน์ทุกประเภท เพื่อสื่อสารถึงบริษัทเฟซบุ๊กให้เป็นเพื่อนกับพลังงานหมุนเวียน และแคมเปญนี้ได้ทำสถิติโลกกินเนสส์มีคอมเม้นท์บนเฟซบุ๊กของกรีนพีซมากที่สุดกว่า 80,000 คอมเม้นท์ภายใน 24 ชั่วโมงในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2554 ในที่สุดผู้ก่อตั้งเฟซบุ๊กและซีอีโอ Mark Zuckerberg ก็ได้ประกาศนโยบายขององค์กรที่

จะใช้พลังงานหมุนเวียนซึ่งเป็นพลังงานสะอาดสำหรับศูนย์ข้อมูลในอนาคต การมีส่วนร่วมของ
ผู้คนมากมายหลายแสนคนจากทุกมุมโลกได้ทำให้ชัยชนะครั้งนี้เกิดขึ้น (Greenpeace,2554)

อธิบายได้ว่า สื่อออนไลน์โดยเฉพาะอย่างยิ่งเฟซบุ๊กนั้นเป็นแหล่งรวบรวมผู้คนที่มี
ความสนใจในเรื่องเดียวกันจากทุกสารทิศให้ติดต่อสื่อสารถึงกันได้ ก่อให้เกิดพลังของฝูงชน
(Power of the Crowd) ที่มีอำนาจในการขับเคลื่อนเรื่องใดเรื่องหนึ่งสูง ตามที่ พสุ เดชะ
รินทร์ (2555) ระบุว่า ภายใต้สภาวะที่เหมาะสม กลุ่มคนหรือฝูงชนจะมีความฉลาดมากกว่า
บุคคลที่ฉลาดที่สุดในกลุ่มนั้น “ประเด็นที่สำคัญคือจะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขและสภาวะที่
เหมาะสม นั่นคือ ในกลุ่มคนนั้นจะต้องมีความคิดที่หลากหลาย การตัดสินใจของแต่ละคนจะ
ต้องเป็นอิสระจากกัน มีการกระจายอำนาจการตัดสินใจออกไป และสุดท้ายคือต้องมีวิธีการที่
เหมาะสมในการรวบรวมความคิดเห็น จะได้ผลลัพธ์การตัดสินใจของฝูงชนที่มีความฉลาดกว่า
บุคคลที่ฉลาดที่สุดในกลุ่มนั้น” (กรุงเทพธุรกิจ, 23 ต.ค.2555)

ในประเทศไทยเองมีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จจากการใช้สื่อออนไลน์ในการสื่อสาร
เพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นกัน สมนึก จงมีวสิน นักวิจัยชุมชน เครือข่ายเพื่อนตะวันออก
วาระเปลี่ยนตะวันออก (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2557) เล่าประสบการณ์ให้ฟังว่า เมื่อปี 2553
ได้ทำโครงการรณรงค์ไม่เอาท่าเรือน้ำลึกแหลมฉบัง โดยใช้สื่อออนไลน์ขับเคลื่อนในประเด็น
เรื่องความมั่นคงทางอาหาร มีผู้เกี่ยวข้องที่มีส่วนได้เสียในพื้นที่ต่างให้ความสนใจเป็นอย่างมาก
ทำให้เกิดกระแสตื่นตัวในชุมชนแล้วขยายไปชุมชนอื่นๆ ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อมเช่นกัน จนกลายเป็น
เครือข่ายเคลื่อนไหวขึ้น เฟซบุ๊กเป็นเครื่องมือหลักที่เชื่อมต่อบุคลากรที่ทำงานรณรงค์เรื่อง
สิ่งแวดล้อมในพื้นที่ต่างๆ ของ 8 จังหวัดเข้าด้วยกัน อาทิ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง ปราจีนบุรี
นครนายก รวมเป็นพื้นที่ประชาคมภาคตะวันออกกว่า 60 เครือข่าย ภายใต้ชื่อ “เครือข่าย
เพื่อนตะวันออก วาระเปลี่ยนตะวันออก” โดยมี 3 เป้าหมายหลักคือ หยุดภาวะคุกคาม ปกป้อง
พื้นที่ผลิตอาหาร และกำหนดการพัฒนาอย่างยั่งยืน นำมาซึ่งการผลักดันให้เกิดธรรมนูญชุมชน
และในเชิงนโยบายต้องการให้รัฐออก พ.ร.บ.จังหวัดปกครองตนเองในที่สุด

สมนึกบอกว่า ตั้งแต่เดือนเมษายน พ.ศ. 2555 เมื่อรวมเป็น “วาระเปลี่ยนตะวันออก”
สื่อกระแสหลักไม่ได้มองพื้นที่นี้เป็นองค์กรเล็กๆ แล้ว องค์กรนี้มี 8 จังหวัดในเครือข่ายทำให้
มีพลังต่อรองเพิ่มขึ้น ก่อนหน้านั้นการรณรงค์ของกลุ่มมีสื่อให้ความสนใจน้อย เพราะยังใช้วิธี
ดั้งเดิม เช่น พิมพ์หนังสือเป็นเล่ม ทำใบปลิวแจก นอกจากต้นทุนการผลิตจะสูงแล้วข้อมูลยังไม่
ถึงสื่ออีก แต่พอเริ่มไปใช้สื่อออนไลน์ต่างๆ ในการรณรงค์ เฟซบุ๊ก เป็นเครื่องมือสื่อสารที่ได้
ผลสูงในการนำพาข้อมูลขยายไปสู่สื่อต่างๆ ทำให้สื่อหลักมาลงพื้นที่ ซึ่งข้อดีของออนไลน์ ไม่
ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ โลก อินสตาแกรม ยูทูบ คือ ต้นทุนถูกและรวดเร็วทั้งในการผลิต
และกระจายข้อมูลเชื่อมโยงถึงกัน ไม่ว่าจะเป็นข้อความ เสียง ภาพนิ่งหรือเคลื่อนไหว อย่าง
ไลน์ จะเป็นการสื่อสารโต้ตอบแบบเร่งด่วน จะใช้ในกลุ่มต่างๆ ที่เราต้องการสื่อสารด้วยความ
รวดเร็ว เช่น มีภาพของแหล่งรอบๆ ที่ทำอุตสาหกรรม เราก็จะมีรูปไลน์ที่วิเคราะห์เรื่องนี้ได้

ทันที หรือจะเป็นเรื่องมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยชุมชนของคนชลบุรี ก็เอาคนที่มืองค์ความรู้ทางสังคมท้องถิ่นเข้ามาอยู่ในกรุปไลน์มหาวิทยาลัยด้วย มีการสื่อสารทั้งเรื่องการเรียนรู้ การสอบถามข้อมูล การแจ้งเตือน แจ้งข่าว นัดหมายต่างๆ และจะมีไลน์เฉพาะกรุปที่ลิงค์กับส่วนกลางต่างๆ เช่น สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ หรือคนที่ทำเรื่องปฏิรูป (เพ็งอ้าง)

จากรายงานที่ถ่ายทอดอีกทีโดย Thai Publica เมื่อวันที่ 20 มี.ค. 2557 สมนึกได้พูดถึงความสำเร็จของโมเดลอ่าวอุดม ว่า ธรรมนูญอ่าวอุดมเริ่มทำปลายปี 2554 เสร็จเรียบร้อยปี 2556 ชุมชนสามารถต่อรองกับผู้ประกอบการได้ทันที และจากการรณรงค์ต่อเนื่องหลายปี ชาวบ้านได้มองข้ามเรื่องเงินไปแล้ว เพราะเงินคือสิ่งที่นำมรดกออกไปจากพื้นที่ ฉะนั้น ถ้าไม่เห็นเงินเป็นใหญ่ ไม่ขายที่ดิน ไม่รับเงินจากผู้ประกอบการเพื่อให้โครงการต่างๆ เข้ามา พื้นที่ก็จะไม่เสียหายขนาดนี้ ซึ่งทุกคนก็เห็นด้วย และวันนี้อ่าวอุดมก็สามารถพลิกฟื้นได้จริง อย่างชายหาดที่ชาวบ้านบอกให้ไทยออยล์มาถมทะเลก็ทำให้ได้ชายหาดคืนมาส่วนหนึ่ง ธรรมชาติชุมชนกลับมา มีชาวบ้านมาปูเสื่อนั่งเล่น มีลิงลงมาเล่นที่ชายหาด ที่สำคัญที่สุดคือได้แนวทางของกระบวนการทำงาน ระบบธรรมนูญชุมชนที่อ่าวอุดมได้ถูกนำไปใช้ในหลายจังหวัด เช่น ปราจีนบุรี ระยอง ตรวด ฯลฯ ซึ่งแต่ละพื้นที่ก็มีการปรับใช้ที่แตกต่างกัน นอกจากนี้การทำธรรมนูญยังเป็นการศึกษานาคต ที่เรียกว่า Transformative Scenario Planning ซึ่งมีครั้งแรกที่ภาคตะวันออก

“คุณูปการของธรรมนูญชุมชนอ่าวอุดมคือ การเป็นโมเดล เพียงแต่ต้องปรับให้เหมาะกับบริบท ขณะนี้มี 15 พื้นที่ที่นำไปปรับใช้ พลังชุมชนเล็กๆ อย่างอ่าวอุดมที่เกิดจากคนเพียง 7 คนรวมตัวกัน กลายมาเป็น 12 คน และในที่สุดกว่า 1,000 คนที่ขับเคลื่อนไปด้วยกัน และสามารถบีบบังคับ “ยักษ์ใหญ่” ทั้งหมดให้เติบโตอย่างยั่งยืนได้ ซึ่งไม่ได้เกี่ยวกับผมหรือผู้นำชุมชน แต่คือพลังที่ชุมชนขับเคลื่อนไปพร้อมผู้ประกอบการ สู้กันด้วยข้อมูล ข้อเท็จจริง ไม่ใช่ความเชื่อ” สมนึก กล่าว (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2557)

จากตัวอย่างที่แสดงมา ปฏิเสธไม่ได้ว่าสื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือในการสื่อสารที่มีบทบาทสำคัญในการชี้นำชุมชน สร้างพลังเครือข่ายให้มั่นคง และช่วยขยายขอบเขตองค์ความรู้ ทำให้ข้อมูลและข้อเท็จจริงในหลายๆ พื้นที่ของชุมชนได้ถูกเผยแพร่กระจายออกไป ก่อให้เกิดความร่วมมือแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาชุดความรู้ต่างๆ จนสามารถนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างแวลดล้อมของภูมิภาคได้อย่างเป็นรูปธรรมด้วยตัวของชุมชนเอง

สื่อกระแสหลัก ที่พึ่งของชาวสิ่งแวดล้อม?

แม้ว่าสื่อกระแสหลักจะมีข้อจำกัดในการปฏิบัติหน้าที่และสื่อออนไลน์เป็นทางเลือกใหม่ของนักเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมดังที่กล่าวข้างต้นไปแล้วนั้น กับคำถามที่ว่า จริงหรือไม่ที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้ต้องการที่พึ่งจากสื่อกระแสหลักอีกต่อไป จากการสัมภาษณ์บุคลากรในวงการสื่อและสิ่งแวดล้อมในประเด็นคำถามนี้ พบว่า ต่างมีความคิดเห็นสอดคล้องไปใน

ทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ สำหรับประเทศไทยขณะนี้ สื่อกระแสหลักยังคงเป็นที่พึ่งอยู่ ปัญหา สิ่งแวดล้อมยังคงจำเป็นต้องได้รับการนำเสนอข้อมูลข่าวสารจากสื่อกระแสหลัก เพราะสื่อออนไลน์ยังไม่อยู่ในระดับที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการแก้ไขนโยบายรัฐหรือจุดประเด็น ให้เกิดเป็นวาระแห่งชาติได้เท่ากับสื่อกระแสหลัก เนื่องจากสื่อกระแสหลักยังได้รับความเชื่อถือ มากกว่าและยังเป็นช่องทางสื่อสารหลักที่สาธารณชนของประเทศไทยกว่า 64 ล้านคนจะเข้าถึงองค์ความรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว โดยเฉพาะโทรทัศน์ ยังเป็นเครื่องมือที่ทรงอิทธิพลสามารถส่งสารไปถึงประชาชนทั่วประเทศได้รวดเร็วทุกชนชั้น อันจะก่อให้เกิดการรับรู้ ตระหนัก เข้าใจใน ประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมของสังคมไทย และร่วมลงมือแก้ไขปัญหาเหล่านี้ที่นับวันจะทวีความรุนแรงและเกิดผลกระทบเป็นวงกว้างมากขึ้น โดยผู้เชี่ยวชาญในวงการสื่อและสิ่งแวดล้อมได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าว ดังนี้

สิงห์ อินทรชูโต หัวหน้าศูนย์สร้างสรรค์งานออกแบบเพื่อสิ่งแวดล้อม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (สัมภาษณ์, 13 พ.ค. 2557) แสดงความคิดเห็นว่า ประเด็นสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องพึ่งพาสื่อกระแสหลัก เนื่องจากเป็นสื่อที่กลุ่มผู้บริหารประเทศใช้ในชีวิตประจำวัน บุคคลผู้ที่มีอำนาจในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ในสังคมไทยยังเปิดรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อกระแสหลักมากกว่าสื่อออนไลน์ และพื้นที่การนำเสนอในสื่อกระแสหลักถือเป็นพื้นที่ที่สำคัญมาก เพราะคุณสมบัติสำคัญของสื่อกระแสหลักคือ การได้รับความเชื่อถือและไว้วางใจจากสาธารณชนมากกว่าสื่อทางเลือกอื่นๆ อาทิ ในงานวิจัยต่างๆ หากนำข้อมูลจากสื่อออนไลน์มาใช้ในการศึกษาและอ้างอิง คนส่วนใหญ่จะมองว่าเป็นงานที่ไม่น่าเชื่อถือ แต่ขณะเดียวกันหากใช้ข้อมูลจากสื่อกระแสหลักคนจะเชื่อถือมากกว่า

“ในต่างประเทศเขาใช้สื่อหลักแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างแรก คือ ภาพยนตร์เรื่อง An Inconvenient Truth (2549) ที่ อัล กอร์ อดีตรองประธานาธิบดีสหรัฐฯ พยายามรณรงค์เรื่องภาวะโลกร้อนจนไม่รู้จะทำยังไงแล้ว สุดท้ายเลยทำเป็นภาพยนตร์ขึ้นมา คนทั้งโลกดูแล้ว ตะลึงงัน ซ็อก รู้สึกอยากทำอะไรสักอย่างเพื่อแก้ปัญหาโลกร้อนหลังจากดูหนังจบ เพราะเขาเลือกใช้สื่อที่ทำให้คนรู้สึกได้ เพื่อมายกประเด็นปัญหาที่เขาทำอยู่ และองค์กรกรีนพีซ ที่รณรงค์เรื่องล่าปลาวาฬ เขาก็มีกิจกรรมด้วย ลงทั้งทีวี หนังสือพิมพ์ เนชั่นแนลจีโอกราฟฟิกก็น่าสนใจ เป็นแมกกาซีนสื่อกระแสหลักคนไว้วางใจ” สิงห์กล่าว

ในทำนองเดียวกัน สมนึก กล่าวว่า สื่อกระแสหลักยังมีความสำคัญมาก ในกรณีที่เป็น การนำเสนอจากรายการโทรทัศน์ที่มีฐานผู้ชมกลุ่มใหญ่ที่กระจายทั่วประเทศ อาทิ ข่าวสามมิติ เรื่องเล่าเช้านี้ ฯลฯ เช่น เรื่องไฟไหม้บ่อขยะที่แพรกษา สมุทรปราการ จะเกิดเรื่องของการกระตือรือร้นของหน่วยงานรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปดูแลจัดการปัญหาทันที เพราะมีประชาชนทั่วประเทศที่ทราบข่าวเฝ้าติดตามอยู่ (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2557)

สอดคล้องกับพิเชษฐ์ ที่แสดงความคิดเห็นในประเด็นนี้ว่า สื่อออนไลน์สร้างการตื่นตัวทำให้คนรักสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้น แต่หากจะก่อเกิดเป็นพลังที่เปลี่ยนแปลงในเชิงรูปธรรม

อาจยังไม่สามารถทำได้ โดยส่วนตัวมองว่าพลังของสื่อกระแสหลักในแง่ของการเปลี่ยนแปลงมีมากกว่า สมมติว่าไทยรัฐ หนังสือพิมพ์ผู้ทรงอิทธิพล เกาะติดเรื่องใดเรื่องหนึ่งและอยู่บนหน้าหนึ่งตลอด หรือช่องเจ็ดเกาะข่าวใดข่าวหนึ่งตลอด ระดับพลังของมันมีมากพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายได้ อย่างกรณีการรณรงค์เรื่องเชื้อมะเร็งก็ เมื่อได้รับความสนใจจากสื่อกระแสหลักเข้ามาร่วมด้วยก็มีความเป็นไปได้ในการประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์, 15 พ.ค. 2557)

เช่นเดียวกับ มานะ ให้สัมภาษณ์ว่า สื่อดิจิทัลหรือสื่อสังคมออนไลน์จะสามารถสื่อสารอย่างมีพลังได้ในระดับหนึ่ง แต่อาจไม่มีพลังมากนักสำหรับกลุ่มคนที่ไม่ได้เปิดรับสื่อออนไลน์ โดยตัวอย่างที่ปรากฏชัดเจนคือ ประเด็นสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่ผ่านมา ที่แพร่กระจายโด่งดังอยู่ในพื้นที่สังคมออนไลน์หลายครั้ง จะพบว่าไม่มีพลังขับเคลื่อนในการเจาะลึกหรือแก้ไขปัญหา หากไม่ได้รับการตอบสนองหรือนำเสนอจากสื่อกระแสหลัก แต่ในปัจจุบันสื่อกระแสหลักจะมีการเฝ้าดูประเด็นที่พูดคุยในสังคมออนไลน์อยู่เสมอและนำประเด็นร้อนมารายงาน การสื่อสารในพื้นที่ออนไลน์จึงได้รับการตอบรับจากสื่อกระแสหลักมากขึ้น (สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2557)

ด้านสมนึก (สัมภาษณ์, 11 พ.ค. 2557) ได้ยกตัวอย่างกลยุทธ์การวางแนวทางเนื้อหาที่จะสื่อสารด้วยสื่อออนไลน์ออกไป โดยต้องมีรูปแบบที่น่าสนใจเพื่อเรียกสื่อหลักให้มาทำข่าว เช่น กรณีรณรงค์พื้นที่แหลมฉบัง “บางละมุงยatra” เมื่อปี 2555 โดยกล่าวว่า เมื่อสื่อสารโดยการทำให้เห็นภาพว่าพื้นที่บางละมุงเป็นครัวของพัทยาและครัวของโลก จนนำมาซึ่งการแชร์บอกต่อ และเผยแพร่ข้อเท็จจริงบนสื่อสังคมไปสู่สื่ออื่นๆ ปรากฏว่าวันที่เดินรณรงค์แคมเปญดังกล่าวมีสื่อมวลชนมาทำข่าวจำนวนมาก ทั้งจากสื่อโทรทัศน์ช่อง 3 5 7 9 และหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับ ซึ่งเหตุการณ์นี้เมื่อได้เป็นข่าวขึ้นมาแล้ว พื้นที่ดังกล่าวถูกมองว่าเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ อีกทั้งเป็นพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นที่ต้องอนุรักษ์ไว้ สื่อกระแสหลักจึงให้ความสนใจประเด็นผลกระทบจากอุตสาหกรรมต่อทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอาหารมากขึ้น ทำให้ง่ายต่อคนที่ทำงานผลักดัน เรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้างถูกชูประเด็นขึ้นมาได้

วันฉัตร ผดุงรัตน์ ผู้ก่อตั้งเว็บไซต์พันทิปดอทคอม สังคมออนไลน์เว็บบอร์ดสาธารณะ (สัมภาษณ์, 24 พ.ค. 2557) มีความเห็นไปในทางเดียวกันว่า สื่อกระแสหลักมีความสำคัญอย่างมากต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะยังคงเป็นช่องทางเดียวที่สามารถสร้างประเด็นสาธารณะหรือวาระแห่งชาติ (Public Agenda) ได้อย่างน่าเชื่อถือ ยกกรณีตัวอย่าง change.org เป็นการผลักดันการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยใช้สื่อออนไลน์ ซึ่งจะพบว่า change.org เป็นเครื่องมือสื่อสารรูปแบบหนึ่งที่มีจุดเด่นคือ นำความเป็นปัจเจก (Individual) มาใช้เป็นพลังผลักดัน แต่ก็จุดกระแสได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้นต้องรอการขานรับจากสื่อกระแสหลัก ในขณะเดียวกันสื่อสังคมก็ยังมิขาดอยู่ในเรื่องการนำเสนอเนื้อหา ทั้งนี้ เนื้อหาในสื่อออนไลน์มีธรรมชาติอยู่สองประการ คือ เนื้อหาที่มีอยู่จำนวนมากมายมหาศาล โดยผู้บริโภคจะเลือกในสิ่งที่ตนเองต้องการรับเท่านั้น และความน่าเชื่อถือของเนื้อหาออนไลน์ซึ่งเป็นปกติที่มีทั้งทราบแหล่งที่มา

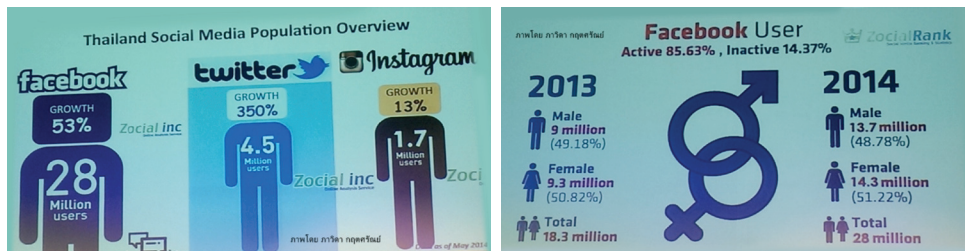
กับไม่ทราบที่มาของข้อมูล ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกรณีปัญหาสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นประเด็นที่เป็นข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ไม่ใช่ประเด็นความคิดเห็นทางสังคมที่ไม่มีถูกไม่มีผิด

เส้นทางสื่อ 2 ยุค

ปัจจุบันนี้สื่อออนไลน์ในไทยยังไม่มีบทบาทเท่าต่างประเทศมากนัก อย่างเช่น Greenpeace International ที่ผลักดันประเด็นสิ่งแวดล้อมผ่านการสื่อสารออนไลน์รณรงค์แคมเปญต่างๆ บนเครือข่ายสังคมอย่าง เฟซบุ๊ก จนประสบผลสำเร็จ ซึ่งจากการรายงานของ Greenpeace Thailand (2557) แคมเปญที่สำเร็จมี เฟซบุ๊กเป็นเพื่อนกับพลังงานหมุนเวียน (อเมริกา), โพล์สวาเกนหนุนการลดการปล่อยควันคาร์บอนไดออกไซด์ของรถยนต์ (อังกฤษ), เบอร์เบอร์รีแสดงเจตนารมณ์ล้างสารพิษออกจากแพชั่น (อังกฤษ), คิทแคทจะเปลี่ยนแหล่งจัดซื้อน้ำมันปาล์ม (มาเลเซีย), หยุด โคคา-โคลา จากการทำลายชายหาดออสเตรเลีย (ออสเตรเลีย) หากตั้งข้อสังเกตจะพบว่าธุรกิจทั้งห้าเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและมีผู้บริโภคทั่วโลก การที่กรีนพีซประสบความสำเร็จกับแคมเปญจึงมาจากจำนวนคนมหาศาลที่สนับสนุนการรณรงค์เหล่านี้ ซึ่งก็คือ คนที่ใช้เฟซบุ๊กร่วมลงชื่อกันมากมาย จำนวนคนมีพลังเป็นที่ประจักษ์ในระดับที่บริษัทเจ้าของสินค้าทั้งห้าจำเป็นต้องรับฟังเสียงสะท้อนและปรับนโยบายให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ธุรกิจเติบโตต่อไป

เมื่อศึกษาสถิติคนที่ใช้เฟซบุ๊กของประเทศที่เป็นต้นทางรณรงค์แคมเปญดังกล่าว จะพบว่าทั้งสี่ประเทศ อเมริกา อังกฤษ มาเลเซีย และ ออสเตรเลีย ต่างมีจำนวนคนใช้เฟซบุ๊กมากกว่า 50% ของประชากรทั้งประเทศ จากรายงานของ Zocial inc. (2557) ประเทศไทยเองมีสถิติผู้ใช้เฟซบุ๊กที่ลงทะเบียน ณ เดือนพฤษภาคม ปี 2557 อยู่ที่ 28 ล้านคน คือ 42% ของประชากร และมีคนใช้ทวิตเตอร์ 4.5 ล้านคน คนใช้อินสตาแกรม 1.7 ล้านคน และมีผู้ใช้ไลน์ในประเทศไทยกว่า 24 ล้านคน

No.	Country Name	may 2014	% of Pop	
1	United States	180,000,000	57.34%	ข้อมูลสรุปของ Facebook ในโลกนี้
2	India	104,000,000	8.41%	
3	Brazil	92,000,000	46.31%	- อันดับ.1 คือ USA 180 ล้านคน (57% ของประชากร) - ประเทศไทย อันดับ 9 รวม 28 ล้านคน (42% ของประชากร)
4	Indonesia	66,000,000	26.74%	
5	Mexico	54,000,000	44.68%	ประเทศที่มีคนใช้มากกว่า 50% ได้แก่
6	Turkey	38,000,000	51.35%	
6	Philippines	38,000,000	39.29%	United States, Turkey, UK, Argentina, Canada, Malaysia, Australia, Chile, Netherlands, Belgium, Sweden, Hungary, Arab Emirates, Hong Kong, Israel, Singapore (71%), Myanmar (58%)
7	United Kingdom	36,000,000	56.94%	
8	France	30,000,000	45.66%	ประเทศที่มีเปอร์เซ็นต์การใช้ Facebook ต่อประชากรมากที่สุดในโลกคือ
9	Germany	28,000,000	34.19%	
9	Thailand	28,000,000	41.93%	Dominica ประชากร 71,684 คนใช้ Facebook 56,000 (78%)
10	Italy	26,000,000	42.68%	
11	Argentina	24,000,000	58.41%	Zocial inc.
12	Japan	22,000,000	17.25%	
12	Colombia	22,000,000	46.12%	Online Analysis
12	Vietnam	22,000,000	24.78%	
13	Spain	20,000,000	43.27%	
14	Egypt	19,600,000	24.28%	
15	Canada	19,400,000	55.62%	
16	Malaysia	16,000,000	54.72%	
17	Pakistan	14,200,000	7.93%	
18	Korea, Rep.	13,800,000	27.60%	
19	Australia	13,200,000	58.19%	
19	Peru	13,200,000	44.02%	
20	Nigeria	12,400,000	7.34%	

จากภาพรายงานข้างบน เมื่อคำนวณจำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กที่มีการใช้งานอย่างต่อเนื่อง 85.63% ของจำนวนผู้ใช้ที่ลงทะเบียนทั้งหมด 28 ล้านคนแล้ว จะพบว่าจำนวนผู้ใช้เฟซบุ๊กประมาณ 24 ล้านคนเท่านั้น ยังมีจำนวนน้อยกว่าผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งทั่วประเทศไทยเมื่อวันที่ 2 ก.พ. 2557 ซึ่งมีจำนวนกว่า 43 ล้านคน (ไทยรัฐออนไลน์, 6 ก.พ. 2557) เพราะฉะนั้น ด้วยจำนวนผู้ใช้สื่อออนไลน์ในประเทศไทยที่ยังมีไม่มากพอเมื่อเทียบกับประชากรทั้งหมด ประเด็นที่เคลื่อนไหวโด่งดังบนสื่อออนไลน์จึงต้องได้รับความสนใจจากสื่อกระแสหลักในการนำไปขยายความสู่กลุ่มผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งที่ไม่ได้เปิดรับสื่อออนไลน์ ดังนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมในไทยจึงยังต้องพึ่งพาสื่อหลักอยู่ อันเนื่องมาจากคุณสมบัติด้านความน่าเชื่อถือและความสามารถในการส่งสารไปยังมวลชนทั่วประเทศ เพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สร้างกระแสสังคมให้รับรู้ปัญหา เกิดความเข้าใจ และร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหาล้อมในเชิงโครงสร้าง ซึ่งจะนำไปใช้ทั้งในรูปแบบส่วนบุคคล สถาบันองค์กร รวมถึงในระดับรัฐได้

นอกจากนี้ ยังมีมุมมองของบุคลากรจากวงการต่างๆ ข้างต้น ที่มีความสอดคล้องและเป็นไปในทางเดียวกัน คือ เพื่อให้ประเด็นสิ่งแวดล้อมสามารถเข้าถึงคนได้ทุกกลุ่มอาจต้องใช้ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์ พึ่งพาและร่วมมือซึ่งกันและกัน โดยเมื่อสื่อกระแสหลักนำเสนอข่าวสารออกไป ความสนใจของผู้ใช้งานสังคมออนไลน์ก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งใช้สื่อออนไลน์เป็นส่วนใหญ่ รวมถึงในกลุ่มอื่นๆ ที่เล็งเห็นถึงความน่าเชื่อถือจากการนำเสนอของสื่อกระแสหลักก็จะเปิดรับและแสวงหาข้อมูลข่าวสารดังกล่าวมากยิ่งขึ้น เกิดอารมณ์ร่วมได้ง่าย

ในยุคปัจจุบันที่ระบบการสื่อสารมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การทำความเข้าใจกับสื่อแต่ละยุคจะช่วยให้การทำงานสื่อสารเพื่อผลักดันแก้ไขปัญหาล้อมนั้นง่ายขึ้น ตามที่ กาญจนา แก้วเทพ อาจารย์ประจำภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้อ้างถึงแนวคิดในหนังสือชื่อ Communication Theory: Media, Technology and Society ของ David Holmes (2548) ที่ได้แยกแยะยุคสมัยของสื่อออกเป็น 2 ยุคคือ สื่อกระแสหลักที่เปรียบได้กับสื่อยุคสมัยแรก และสื่อออนไลน์ที่เป็นสื่อยุคสมัยที่สอง โดยเรียกยุคแรกก่อนช่วงกลางทศวรรษ 1990 (พ.ศ. 2533) ว่า The First Media Age

และถัดมาเป็นยุคสมัยที่สอง ว่า The Second Media Age พร้อมกับได้จำแนกคุณลักษณะของแต่ละยุคไว้ดังต่อไปนี้

First Media Age (ยุคกระจายเสียง)	Second Media Age (ยุคปฏิสัมพันธ์)
1. รวมศูนย์ (Centered) คนกลุ่มน้อยพูดกับคนส่วนใหญ่ 2. สื่อสารแบบทางเดียว 3. มีแนวโน้มอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ 4. ผู้ใช้สื่อ/ ผู้รับสาร แยกแยะการจัดกระจายเป็นมวลชนที่คล้าย ๆ กัน 5. มีอิทธิพลต่อระดับจิตสำนึก	1. กระจายศูนย์ คนส่วนใหญ่พูดกับคนส่วนใหญ่ 2. สื่อสารแบบสองทาง 3. หลีกเลียงจากการควบคุมของรัฐ 4. ผู้ใช้สื่อ/ ใช้สาร ยังคงรักษาปัจเจกภาพ/ อัตลักษณ์ของตนเองไว้ได้ 5. มีอิทธิพลต่อปัจเจกบุคคลในแง่ประสบการณ์แห่งเวลาและพื้นที่ (Time & Space)

ตาราง 1 คุณลักษณะของ First/ Second Media Age (กาญจนา, 2556)

จากตารางข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า สื่อยุคแรกเป็นลักษณะของการกระจายเสียงจากคนกลุ่มน้อยไปสู่คนกลุ่มใหญ่ สื่อกระแสหลักจึงมีรูปแบบของการสื่อสารทรงปิระมิด เป็นการสื่อสารทางเดียว ข่าวสารถูกกำหนดโดยผู้ใช้สื่อ ผู้ใช้สื่อกับผู้รับสารจะแยกจากกัน โดยผู้รับสารในที่นี้หมายถึงสาธารณชน จะได้รับข่าวสารในลักษณะที่ข่าวแต่ละชิ้นจะแยกเป็นส่วนๆ ไม่มีความต่อเนื่องกัน เป็นรายละเอียดของ Who What When Where รูปแบบเนื้อหา มักจะเป็นการแจ้งทราบหรือสั่งให้ปฏิบัติตาม

ทั้งนี้ได้มีการสะท้อนถึงลักษณะการนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลัก โดยวันฉัตร (สัมภาษณ์, 24 พ.ค. 2557) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า วิธีการนำเสนอข่าวสิ่งแวดลอมของสื่อหลักในปัจจุบันเป็นลักษณะรายการพูดคุยหรือสัมภาษณ์ ติดตามผลงานของคนทำงานด้านอนุรักษ์ สิ่งแวดลอม เสมือนการประชาสัมพันธ์ (Tie-in) แนวทางการอนุรักษ์เป็นเรื่องๆ แต่การนำเสนอในลักษณะสารคดีที่ร้อยเรียงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ระหว่างสิ่งแวดลอมและการใช้ชีวิตยังมีการนำเสนอไม่มากนัก โดยส่วนตัวมองว่าข้อเสียของแนวทางการนำเสนอแบบพูดคุยหรือสัมภาษณ์นั้น จะทำให้เกิดพฤติกรรมของการพูดตามกันไปโดยขาดการมองปัญหาอย่างรอบด้าน

ด้าน มานะ กล่าวถึงลักษณะการนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลัก ว่า มักไม่ให้ความสำคัญต่อปัญหาสิ่งแวดลอมในเชิงโครงสร้าง โดยทั่วไปจะนำเสนอเฉพาะในประเด็นปลีกย่อย เช่น ตัดไม้ทำลายป่า แต่ไม่เสนอปัญหาการพัฒนาโครงสร้างที่ทับซ้อนกับปัญหา มีเพียงบางสื่อเท่านั้นที่หยิบยกปัญหานี้ขึ้นมา แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้มีการนำเสนออย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชาชน

ขาดความรู้ ความเข้าใจ ส่วนหนึ่งมองว่าเป็นอิทธิพลของนโยบายของสื่อที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรที่อาจมีความคาบเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาซึ่งทับซ้อนกับปัญหาสิ่งแวดล้อม และอีกปัจจัยคือแนวความคิดหรืออุดมการณ์ของนักข่าวที่ไม่ได้เห็นถึงปัญหาหรือความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้าง เพราะฉะนั้นเมื่อมีปัญหาลำนี้เกิดขึ้นนักข่าวก็มองว่าเสียสละในเชิงธรรมชาติเล็กน้อยเพื่อการพัฒนา เช่น มีปัญหาเรื่องเชื่อมกับเรื่องสิ่งแวดล้อม สื่อจะหยิบยกกว่าหากไม่มีเชื่อมจะใช้ไฟฟ้าอย่างไร เป็นต้น (สัมภาษณ์, 23 พ.ค. 2557)

ส่วนสื่อยุคที่สองจากตารางดังกล่าว เป็นสื่อออนไลน์หรือสื่อยุคปฏิสัมพันธ์ จะมีลักษณะเด่นคือ เป็นการสื่อสารสองทางที่มีรูปแบบเป็นแนวระนาบเดียวกัน เป็นการสร้างเนื้อหาโดยผู้ใช้สื่อซึ่งเป็นทั้งผู้รับและผู้ส่งสาร มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถกเถียงต่อกันได้ง่ายและเร็ว ซึ่งเนื้อหาจะมีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกันได้โดยจะมีรายละเอียดของข่าวสารเป็น Who What When Where Why and How ซึ่งส่วน Why and How มีความสำคัญที่จะถูกนำไปสู่การบูรณาการข้อมูลเข้าด้วยกันได้โดยง่าย ก่อให้เกิดการสร้างข้อมูลจำเพาะขึ้นใหม่เป็นการรวมตัวใหม่ในแง่ประสบการณ์แห่งเวลาและพื้นที่ทางความคิดได้ ซึ่ง กาญจนา (2556) ระบุว่า สื่อใหม่หรือสื่อออนไลน์สามารถก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง อีกทั้งมีรูปแบบการสื่อสารที่ผู้รับสารต้องมีลักษณะตื่นตัว (active) และต้องแสดงบทบาทในการเป็นผู้แสวงหาข้อมูลมากกว่าการรอรับเนื้อหาเพียงอย่างเดียว

ตามทีพิเชษฐให้ข้อมูลไว้ว่า ประเด็นสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องใหญ่ระดับเดียวกับเรื่องการเมือง การคอร์รัปชัน เพราะเป็นเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้เห็นด้วยกับผู้ไม่เห็นด้วยบนผลประโยชน์ จึงทำให้ต้องการพื้นที่สำหรับการถกเถียง ดังนั้น สื่อออนไลน์ที่สามารถตอบสนองได้จึงเข้ามามีบทบาทแทนที่สื่อกระแสหลักในการนำเสนอข้อมูลสิ่งแวดล้อมมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และมีพลังในระดับที่น่าพอใจ ซึ่งอาจเป็นเหตุผลจากพฤติกรรมการบริโภคข่าวสารของผู้บริโภคที่หันไปสนใจสื่อสังคมออนไลน์ เสพสื่อผ่านช่องทางออนไลน์มากขึ้นจนเกิดเป็นชุมชนออนไลน์ ซึ่งส่วนหนึ่งก็มีความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมหรือการอนุรักษ์ธรรมชาติ จึงทำให้พื้นที่ข่าวสิ่งแวดล้อมไปอยู่ในชุมชนเหล่านี้มากขึ้น มีเว็บไซต์เฉพาะที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเพิ่มมากขึ้น (สัมภาษณ์, 15 พ.ค. 2557)

ส่วนสิงห์กล่าวว่า สื่อออนไลน์ทำให้คนเกิดความตระหนักรู้ (awareness) มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนรุ่นใหม่ หน่วยงานต่างๆ มักติดต่อสื่อสารข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นการตั้งใจเปิดรับหรือไม่ แต่อย่างน้อยจะเห็นเนื้อหาสิ่งแวดล้อมมากขึ้น อาทิ เว็บไซต์ <http://www.tgo.or.th/> ขององค์กรก๊าซเรือนกระจก ซึ่งมีกิจกรรมให้คนเข้าไปประเมินตนเองว่าในชีวิตประจำวันทำลายสิ่งแวดล้อมหรือปล่อยก๊าซคาร์บอนมากน้อยเพียงใด จัดว่าเป็นกิจกรรมที่ขับเคลื่อนในเชิงการให้ข้อมูลหรือสร้างความตระหนักรู้ (education awareness) ด้านสิ่งแวดล้อมให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้ ประเด็นที่เกิดขึ้นในพื้นที่ออนไลน์เมื่อมีสื่อกระแสหลักมาเข้าร่วม จึงจะเกิดการขับเคลื่อนในเชิงการดำเนินการเป็นรูปธรรม (action) ได้

(สัมภาษณ์, 13 พ.ค. 2557)

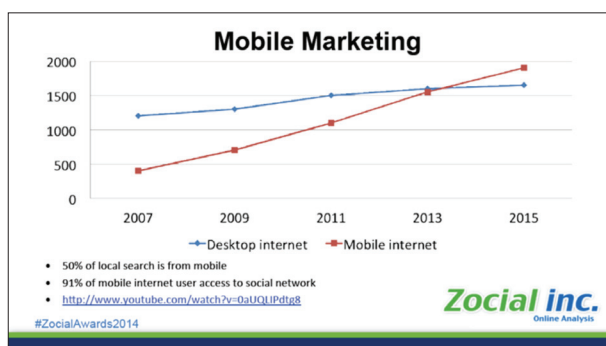
ตัวอย่างความร่วมมือระหว่างสื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์ที่ พิเชษฐ หีบยก ขึ้น มา คือ กรณีเชื่อมแมงงก์ที่ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อมของสื่อกระแสหลักได้มีการหารือพูดคุย กับเครือข่ายสิ่งแวดล้อมออนไลน์ และมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร เพื่อกำหนดวาระการประสาน ความร่วมมือในการผลักดันแก้ไข พรบ.สิ่งแวดล้อมปี 2535 เพราะมีข้อโหว่หลายเรื่องมาก เช่น เรื่องระบบการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ (EIA/EHIA) (สัมภาษณ์, 15 พ.ค. 2557)

เช่นเดียวกับวันฉัตรที่ให้ความคิดเห็นว่า ในการสื่อสารเนื้อหาใดๆ ออกสู่สังคม ผู้ส่ง สารควรต้องออกแบบให้สื่อแต่ละช่องทางมีการปฏิบัติงานร่วมกัน อาทิ ใช้สื่อกระแสหลักเป็น ตัวกำหนด Public Agenda เพราะสื่อกระแสหลักสามารถเข้าถึงผู้คนได้เป็นจำนวนมาก และใช้ สื่อออนไลน์เป็นตัวสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากที่สุด (สัมภาษณ์, 24 พ.ค. 2557)

ประโยชน์ของสื่อออนไลน์ต่อสื่อกระแสหลักในประเด็นสิ่งแวดล้อม

แม้ว่าในปัจจุบันผู้ใช้สื่อออนไลน์ในประเทศไทยจะยังมีจำนวนน้อยกว่า 50% ของ ประชากร แต่ด้วยอัตราการเติบโตที่เพิ่มขึ้นจากปี 2556 ของผู้ใช้เฟซบุ๊ก 53% และผู้ใช้ไลน์ มีอัตราเติบโตสูงถึง 20% รวมถึงอัตราการเติบโตของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตบนโทรศัพท์มือถือและ ของคอมพิวเตอร์ที่คาดการณ์ว่าจะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นในอนาคตมาก และ 91% ของผู้ใช้ อินเทอร์เน็ตบนโทรศัพท์มือถือนิยมใช้เครือข่ายสังคม จากรายงานของ Zocial inc. (2557) ที่ได้แสดงไว้ ดังนั้น การเติบโตของผู้ใช้สื่อออนไลน์จึงมีแนวโน้มที่จะมีจำนวนมากกว่า 50% ของประชากรไทยในไม่ช้า ซึ่งย่อมหมายถึงพลังการเคลื่อนไหวที่จะมีเพิ่มสูงขึ้นด้วย

พฤติกรรมของผู้ใช้สื่อออนไลน์ คือ ส่วนใหญ่นิยม ใช้สมาร์ทโฟนในการเข้าถึงโซเชียลมีเดียสูงสุด ด้วยความสะดวกที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา คนจะใช้อินเทอร์เน็ตมากขึ้นในชีวิตประจำวัน จำนวน ชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตของ

ปี 2556 คือ 32 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ กิจกรรมหลักที่คนทำผ่านโซเชียลมีเดีย คือ การพูดคุยแบ่งปันประสบการณ์และความรู้เป็น 85.7% นอกจากนี้ โซเชียลมีเดียยังถูกใช้เพื่อการติดตามข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวให้ทันกับสถานการณ์ที่กำลังเป็นกระแสนิยมเป็น 64.6% ใช้แอปโหลด/แชร์รูปภาพหรือวิดีโอเป็น 60.2% ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ทำให้ ปัจจุบันนี้มีการกระจาย

ข้อมูลข่าวสารประเด็นต่างๆ ในวงกว้างอย่างรวดเร็ว (Media Monitor, 2557)

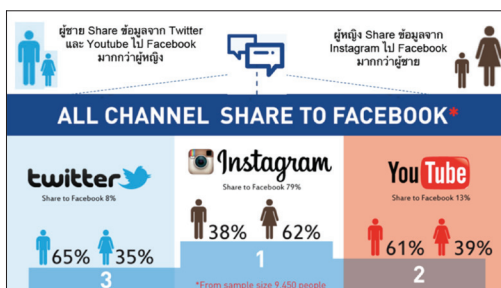
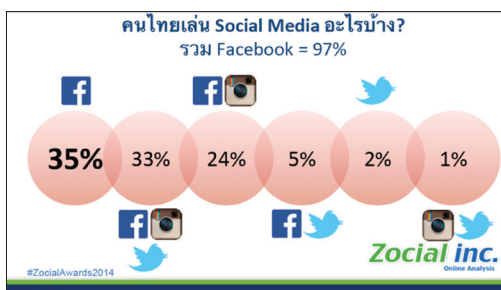
รายงานของ Zocial inc. (2557) ยังระบุว่า เฟซบุ๊กเป็นสังคมออนไลน์ที่คนไทยใช้มากที่สุด และไลก์รองลงมา โดยหมวดหมู่บนเฟซบุ๊กที่มีการปฏิสัมพันธ์สูงสุดเป็นอันดับหนึ่งคือ รดยนต์ อันดับสองคือ การเมือง จุดที่สำคัญกับสื่อกระแสหลัก คือ หมวดหมู่บนเฟซบุ๊กที่ได้รับการปฏิสัมพันธ์สูงเป็นอันดับสาม คือ หมวดหมู่สื่อทั่วไป โดยช่วงเวลาที่มีคนปฏิสัมพันธ์ในหมวดหมู่สูงสุด คือ เวลาสี่ทุ่ม และมีการแชร์ข้อมูลต่างๆ จากทวิตเตอร์ ยูทูบ อินستاแกรม มาที่เฟซบุ๊ก โดยจำแนกพฤติกรรมการแชร์ข้อมูลของผู้ใช้สื่อออนไลน์ออกเป็นเพศชายและเพศหญิง ซึ่งพบว่าผู้ชายจะแชร์ข้อมูลจากทวิตเตอร์และยูทูบไปเฟซบุ๊กมากกว่าผู้หญิง ส่วนผู้หญิงจะแชร์ข้อมูลจากอินستاแกรมไปเฟซบุ๊กมากกว่าผู้ชาย

นอกจากนี้ จากรายงานดังกล่าว คนไทยยังนิยมใช้โซเชียลมีเดียหลายประเภทร่วมกัน เช่น เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ อินستاแกรม ในการสื่อสารและติดตามความเคลื่อนไหวของข่าวสารซึ่งมีรายละเอียดการใช้แต่ละประเภทแสดงในภาพประกอบ โดยจะใช้ไลน์สำหรับการติดต่อพูดคุยหรือแชทกัน

จะพบว่า พฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ของประชาชนที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเป็นประโยชน์แก่สื่อกระแสหลักในการสร้างประเด็นขับเคลื่อนสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เพราะสังคมออนไลน์จะพูดคุยและ “ขยาย” เรื่องราวที่สื่อกระแสหลักสร้าง เครือข่ายสังคมเหล่านี้ ยังผลิตสื่อซ้ำแบบมีส่วนร่วม รายงานข่าวจากพื้นที่ แลกเปลี่ยนความเห็น ถกเถียง และตรวจสอบข้อเท็จจริงในประเด็นต่างๆ อย่างละเอียด

คุณลักษณะเด่นของสื่อออนไลน์อีกข้อ คือ เป็นแหล่งของข้อมูลข่าวสาร องค์ความรู้ และเครือข่ายนักวิชาการ เครือข่ายชุมชนท้องถิ่นให้กับสื่อกระแสหลักได้อย่างดี สื่อกระแสหลักสามารถตรวจสอบข้อมูลข้อเท็จจริงได้อย่างสะดวกรวดเร็ว และยังใช้เนื้อหาของชุมชนเหล่านี้ให้เชื่อมโยงเป็นประโยชน์ ทั้งในฐานะแหล่งข่าว และไอเดียทำข่าวสิ่งแวดล้อม เป็นการช่วยลดต้นทุนการผลิตข่าว และลดความเสี่ยงภัยในการลงพื้นที่ที่อิทธิพลได้

พิเชษฐ์ สะท้อนประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากสื่อออนไลน์ว่า ดีขึ้นในแง่การมีคนออนไลน์ช่วยออกหาข้อมูลภาคสนาม หรือออกไปทำข่าวในพื้นที่ท้องถิ่นของเขาแทนนักข่าว อย่างเช่น การผลิตข่าวโทรทัศน์ คนในพื้นที่ภูมิภาคสามารถผลิตข่าวทั้งเป็นคลิป ทั้งเป็น

เนื้อหา ส่งมาทางออนไลน์ให้เราได้ทันที หรือบางครั้งเราสามารถเชื่อมโยงข่าวจากประเด็นที่ไปลงพื้นที่มานำเสนอได้ การที่เราสามารถติดตามความเคลื่อนไหวของประเด็นสิ่งแวดล้อมจากชุมชนออนไลน์นี้ด้วย อย่างเว็บไซต์อื่นๆ ได้เชื่อมโยงกับทางชมรมสิ่งแวดล้อมด้วย ทางสื่อกระแสหลักด้วย คือนักข่าวสิ่งแวดล้อมก็จะได้ข้อมูลเชิงลึกสามารถเอามานำเสนอได้เลย หรืออาจส่งนักข่าวไปตามต่อในประเด็นที่สนใจเพิ่ม ข้อดีของสื่อออนไลน์คือเอื้อให้นักข่าวกระแสหลักทำงานได้ง่ายขึ้น มองเห็นประเด็นมากขึ้น แทนที่เราจะต้องไปค้นหาด้วยตนเองอย่างเดียว ก็จะมีคนช่วยเปิดประเด็น ช่วยหาข้อมูลให้ได้มากขึ้น (สัมภาษณ์,15 พ.ค. 2557)

สอดคล้องกับ มานะ ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ในเชิงสิ่งแวดล้อมสื่อกระแสหลักควรมีการเรียนรู้ เข้าไปเกาะติดชุมชนในสื่อออนไลน์ที่ถกเถียงกันในมิติต่างๆ ให้มากขึ้น นักข่าวหรือสำนักข่าวควรมีความรู้ ทำความเข้าใจ มีมิติในการมองปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงโครงสร้าง และเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการชุมชนออนไลน์ ไม่ใช่เพียงคอยติดตามหรือเฝ้าดู แต่ควรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในมิติการสื่อสารเพื่อการพัฒนา เมื่อมีประเด็นที่ควรหยิบยกขึ้นนำเสนอ ให้สาธารณชนรับรู้ก็ควรนำมารายงาน เป็นการเปิดพื้นที่ให้สังคมได้ถกเถียงและร่วมกันหาวิธีแก้ไขปัญหา (สัมภาษณ์,23 พ.ค. 2557)

ด้าน สิ่งท่ กล่าวเพิ่มเติมว่า สื่อสังคมที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อกลุ่มคนรุ่นใหม่ การสื่อสารประเด็นสิ่งแวดล้อมต้องใช้สื่อออนไลน์ประกอบกับสื่อกระแสหลักด้วย อาทิ เว็บไซต์ Pinterest เป็นสังคมออนไลน์ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการนำเศษวัสดุกลับมาใช้ที่กำลังได้รับความนิยม โดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ใช้สื่อออนไลน์เป็นช่องทางหลัก เพราะมีการออกแบบหน้าตาเว็บอย่างสวยงาม มีสไตล์ นำเสนอรูปภาพที่โดดเด่นเข้าใจง่าย ด้วยความเหมาะสมและตอบโจทย์ความต้องการและวิถีชีวิตได้ตรงกว่าสื่อกระแสหลักดั้งเดิม ดังนั้น เนื้อหาการสื่อสารในสื่อมวลชนจึงควรมีการผสมผสานเนื้อหาที่สวยงามของออนไลน์เข้าไปด้วย เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มคนวัยนี้ที่ยังไม่ได้เปิดรับสื่อออนไลน์ (สัมภาษณ์,13 พ.ค. 2557)

ส่วนสมนึก กล่าวเพิ่มเติมว่า ข้อดีของออนไลน์ คือ การ react ทันเวลา ถ้าเกิดอะไรขึ้นใช้สื่อออนไลน์ติดต่อกัน มันไวมาก การเรียกรวมคน หรือส่งข้อมูล ข้อความ รูปภาพ คลิปวิดีโอ แม้กระทั่งวิดีโอจากนักข่าวพลเมืองจะส่งให้ไทยพีบีเอสก็ทำได้เลย เป็นภาพสดๆ แม้จะมีข้อเสีย คือ ข้อมูลมาไว ก็ไปไว โดยเฉพาะบนหน้าเฟซบุ๊ก ถ้าข่าวสารพีคขึ้นแล้วเดี๋ยวก็จะหายไปด้านล่าง เพราะมีขึ้นอื่นมาฟีดต่อ แต่เราสามารถจะ react กับข่าวนั้นๆ ได้เพื่อให้เห็นซ้ำ เช่น การกดไลค์ คอมเมนต์ แชร์เพิ่ม หรือรีทวีตทางทวิตเตอร์ ข้อมูลนั้นก็ก็จะกลับมา มีผลแบบไปได้ทั่วถึง หากเข้าใจธรรมชาติของสื่อออนไลน์และใช้เทคนิคให้ถูกต้องเหมาะสมจะเป็นประโยชน์สูง (สัมภาษณ์,11 พ.ค. 2557)

“ข่าวกระแสหลักมันไปเร็วมาเร็ว เราต้องยอมรับว่าบางสื่อมันไวมาก แม้กระทั่งเรื่องของไฟไหม้แพรูกาก็ตื่นเต้นกันแค่อาทิตย์สองอาทิตย์แรก หลังจากนั้นคนก็ลืมหมดแล้ว มันไม่ได้ช่วยต่อยอดไป ผมมองว่าข่าวสื่อกระแสหลักมันต้องเกิดการผลิตซ้ำด้วย และสื่อที่เราเฝ้ามองคือ

สื่อที่เป็นออนไลน์ เช่น รายการโทรทัศน์ที่สามารถเปิดดูในออนไลน์ได้ทันทีด้วย คือ เก็บในรูปแบบยูทูบแล้วก็สามารถดูกันใหม่ได้ตลอดเมื่อต้องการ อันนี้สำคัญมากครับ เพราะจะทำให้เกิดพลังและความต่อเนื่องในการทำงาน” สมนึกกล่าว (เพ็งอ้าง)

เพราะฉะนั้น สื่อกระแสหลักกับคนทำงานสิ่งแวดล้อมที่เคลื่อนไหวด้วยสื่อออนไลน์ จึงควรทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องในการนำเสนอประเด็น ไม่ใช่เพียงทำแล้วจบในครั้งเดียว ต้องมีการลำดับเนื้อหาจึงจะสามารถสร้างการติดตามกับประชาชนได้ ซึ่งเป็นมุมมองของบุคลากรจากวงการต่างๆ ข้างต้นที่สอดคล้องเป็นไปในทางเดียวกัน

บทสรุป

จากการศึกษาที่ผ่านมา สะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารไม่ว่าในประเด็นคุณภาพสิ่งแวดล้อมหรือประเด็นการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ การสื่อสารโดยใช้ช่องทางที่หลากหลายย่อมสามารถช่วยกระจายถึงกลุ่มผู้รับสารให้เป็นวงกว้างได้มากกว่าการใช้ช่องทางใดช่องทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในปัจจุบันซึ่งมีพฤติกรรม Multi-screen เปิดรับสื่อจากหลายช่องทาง ทั้งสื่อออนไลน์และสื่อกระแสหลักจึงเป็นกลไกที่ต้องพึ่งพากัน อีกทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็นทางสังคมที่มีความสำคัญและกำลังทวีความรุนแรงนั้น การจะแก้ไขควรต้องเป็นการดำเนินการขับเคลื่อนในระดับโครงสร้างหรือสังคม โดยสื่อกระแสหลักต้องเข้าไปมีส่วนร่วม หลอมรวม (Convergence) กับเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อนำข้อเท็จจริงมาสร้างสรรค์รูปแบบข่าวให้น่าสนใจถ่ายทอดออกสู่สาธารณะที่เป็นกลุ่มคนที่คุ้นเคยสื่อดั้งเดิม และใช้การเผยแพร่ในพื้นที่สื่อออนไลน์เพื่อสร้างการตระหนักรู้ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะก้าวมาเป็นกำลังสำคัญในอนาคต เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพซึ่งกันและกัน เพราะต่างเป็นช่องทางที่เกื้อหนุนกันไม่ควรมองข้ามในการสื่อสารสำหรับประเด็นสิ่งแวดล้อม

แม้ว่าจะมีอิทธิพลของการเมือง หรือของนายทุน หรือของสปอนเซอร์ผู้สนับสนุน หรือของนโยบายขององค์กรสื่อเข้ามาแทรกแซงเสรีภาพในการปฏิบัติหน้าที่ บทบาทของสื่อกระแสหลักก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญในขณะนี้ เพราะสื่อกระแสหลักมีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมในการเปิดเผยข้อเท็จจริงในทุกด้าน ทั้งด้านต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม ต้นทุนทางสังคม และต้นทุนทางเศรษฐกิจ ตรวจสอบเชิงนโยบายว่าแต่ละด้านสถานการณ์เป็นอย่างไร ตรวจสอบนักการเมือง และต้องทำหน้าที่เสมือนกระบอกเสียงของประชาชน เพื่อส่งสารถึงรัฐบาลผู้มีอำนาจจัดการทรัพยากรของชาติ ดังนั้น สื่อกระแสหลักควรเข้ามาแสดงบทบาทเป็นภาคส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวในเรื่องสิ่งแวดล้อม นักข่าวควรให้ความสนใจร่วมมือ โดยไม่นำปัจจัยเรื่ององค์กร ทุน หรือความรับผิดชอบของตนเองที่มีมากขึ้นมาเป็นเงื่อนไขว่าจะไม่เข้าร่วมในการแก้ไขปัญหา นักข่าวควรเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนออนไลน์ให้มากขึ้น อย่างเป็นมิตรและเกื้อกูล ไม่ใช่เพียงการทำหน้าที่รายงานปัญหาสิ่งแวดล้อมในเชิงความขัดแย้งหรือเฉพาะกรณี เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ควรเจาะลึกถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ และพยายามร่วม

เป็นส่วนหนึ่งในการผลักดัน สร้างพื้นที่ให้คนในสังคมได้แลกเปลี่ยนพูดคุย อภิปราย และหาทางออกร่วมกันในการแก้ปัญหา

โดยจะเห็นได้ว่าปัญหาของสื่อกระแสหลักจะถูกแก้ไขโดยสื่อออนไลน์ ด้วยการเข้าถึงข้อมูลข้อเท็จจริงได้อย่างรวดเร็ว ไร้พรมแดน และต้นทุนการทำข่าวที่ต่ำลง ทั้งนี้เนื้อหาของสื่อกระแสหลักควรนำเสนอความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประกอบในประเด็นสิ่งแวดล้อมผ่านการสร้างรูปแบบที่เข้าใจง่ายและน่าติดตาม โดยมองว่าสังคมควรรับรู้และเข้าใจถึงข้อเท็จจริงทางวิทยาศาสตร์ว่าปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจะสะท้อนกลับมาทำให้การดำรงชีวิตลำบากขึ้นอย่างไร ให้เป็นเรื่องใกล้ตัวกับผู้ชม และควรนำเสนอรายการสิ่งแวดล้อมในช่วงเวลาที่มีผู้ชมมาก (prime time) ไม่ใช่ไปหลบซ่อนรายการอยู่ในช่วงที่ไม่มีผู้ชม หรือในสื่อหนังสือพิมพ์ ข่าวสิ่งแวดล้อมควรได้รับเลือกมาขึ้นหน้าหนึ่ง แทนข่าวแนวอาชญากรรมซึ่งไม่จำเป็นต้องอยู่ในหน้าหนึ่งเสมอไป และควรนำเสนอข่าวสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทุกวัน เป็นเนื้อหาประเภทหนึ่งที่ต้องนำเสนอ (it's a must) เหมือนข่าวเศรษฐกิจ ข่าวกีฬา ที่มีทุกวัน โดยไม่เพียงการรายงานเฉพาะปัญหาหรือข่าวด้านลบ แต่ควรรายงานด้านบวกประกอบด้วย อาทิ นวัตกรรมใหม่ด้านสิ่งแวดล้อม การรณรงค์ประเด็นต่างๆ หรือ แนะนำวิธีการปฏิบัติ (how to) ที่ชัดเจน และอาจใช้บุคคลที่มีชื่อเสียงหรือมีความเป็นไอดอลที่สังคมอยากทำตาม มาเป็นผู้สื่อสารในประเด็นดังกล่าว

นอกจากนี้เนื้อหาที่นำเสนอในสื่อออนไลน์ ควรเป็นเนื้อหาที่น่าสนใจ มีแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ พิสูจน์ที่มาที่ได้ในเชิงวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่อารมณ์ ควรออกแบบสร้างเนื้อหาให้เหมาะสมในการสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายแต่ละกลุ่ม เช่น วัยรุ่น วัยทำงาน หรือกับสื่อมวลชน และเปิดโอกาสให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากทุกฝ่าย แม้กระทั่งฝ่ายที่เห็นต่าง เพื่อวิเคราะห์ปัญหาข้อโต้แย้ง และสังเคราะห์หาคำตอบทางออกในการแก้ปัญหาให้ได้ รวมถึงให้ความร่วมมือในการสร้างเครือข่ายกับสื่อกระแสหลักเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนสังคมแห่งความสุข

เพราะฉะนั้น ท่ามกลางภาวะที่ประเทศต้องการพัฒนาเพื่อให้เศรษฐกิจเดินหน้าหรือขยายตัว หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนมีการลงทุนในด้านต่างๆ ค่อนข้างมาก นักการเมืองเองก็มีผลในนโยบายระดับประเทศ ที่จะผลักดันประเทศไปในแนวทางการพัฒนาแบบไม่สนใจสิ่งแวดล้อม หรือหันมาให้ความสนใจกับประเด็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แคลิโหน ทำอย่างไรที่จะสามารถอธิบายโดยใช้ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์ในการสื่อสารให้กับสังคมประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหา และสามารถที่จะผลักดันเป็นเชิงนโยบาย ต่อรองกับนักการเมืองได้ในอนาคตว่าจะมีกฎหมาย หรือนโยบายที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น เป็นไปได้หรือไม่ที่ปัญหาต่างๆ ในเชิงการพัฒนาจะได้รับการทบทวนมากขึ้น สื่อกระแสหลักและสื่อออนไลน์จึงต้องร่วมมือกัน เพื่อให้มิติต่างๆ เหล่านี้ได้มีการพูดถึงมากขึ้นในสังคมไทย

บรรณานุกรม

เว็บไซต์และเอกสารออนไลน์

- กมล สุทิน. (2555). **ดร.มานะ ตรีริยาภรณ์หลอมรวมสื่อสู่สมดุใหม่**. เข้าถึงได้จาก: <http://media.monitor.in.th/ดร-มานะ-ตรีริยาภรณ์หลอมรวมสื่อสู่สมดุใหม่>. (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).
- กรณีกบฏไอทีวี**. (2551). เข้าถึงได้จาก: <http://politicalbase.in.th/index.php/กรณีกบฏไอทีวี>. (วันที่ค้น ข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).
- ขวรงค์ ลิ้มปัทมปาณี. (2557). **ผลเลือกตั้ง 2 ก.พ. บอกอะไรในการเมืองไทย?**. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairath.co.th/content/401626> (วันที่ค้นข้อมูล: 29 สิงหาคม 2557).
- เครือข่ายเพื่อนตะวันออก วาระเปลี่ยนตะวันออก**. เข้าถึงได้จาก: <https://www.facebook.com/networkofeasternfriends> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).
- ณัฐวิ ประยุกต์ศิลป์. (2550). **บอกแล้วใช่ไหม..จะต้องมีวันนี้ ที่มันเป็นจุดจบ ภัทราพร สังข์พวง ทอง กบฏไอทีวี**. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=riskx-ray&month=03-2007&date=20&group=8&gblog=12> (วันที่ค้น ข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).
- เดินเท้าคัดค้านเอชไอเอเขื่อนแม่วงก์ ขอให้จริงจังที่ต้องการ “สื่อ”**. (2556). เข้าถึงได้จาก: <http://thaipublica.org/2013/09/ehia-meawong-no-dam/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).
- ไทยรัฐออนไลน์**. (5 ตุลาคม 2556). **ปรากฏการณ์คัดค้าน “เขื่อนแม่วงก์” เคลื่อนโซ่เชียวละ เนะทุกฝ่ายให้ข้อมูลจริง**. เข้าถึงได้จาก: <http://www.thairath.co.th/content/373930> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).
- ภริกาญจน์ ไคนุ่นนา. (2556). **ห่วงทุนสามานย์ครอบงำสื่อ แล้วหมาเฝ้าบ้านจะยังเห่าอยู่ไหม**. เข้าถึง ได้จาก: <http://phirakan.blogspot.com/2013/10/blog-post.html> (วันที่ค้นข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).
- วิทยากร เชียงกุล. (2555). **สถานีโทรทัศน์ (และสื่ออื่น) จะช่วยปฏิรูปประเทศได้อย่างไร ?**. เข้าถึงได้จาก: [http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/wittayakorn_c/2012_0814/465443/สถานีโทรทัศน์-\(และสื่ออื่น\)-จะช่วยปฏิรูปประเทศได้อย่างไร-.html](http://www.bangkokbiznews.com/home/detail/politics/opinion/wittayakorn_c/2012_0814/465443/สถานีโทรทัศน์-(และสื่ออื่น)-จะช่วยปฏิรูปประเทศได้อย่างไร-.html) (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).
- สถาบันพระปกเกล้า**. (ตุลาคม 2551). **การเมืองและวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 10 ประจำปี 2551, นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.
- สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. (2552). **ศัพท์แสง”....ว่าด้วยสารพัดคำเรียก “สื่อ”**. เข้าถึงได้จาก: http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1260941432 (วันที่ค้นข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์**. (9 มกราคม 2549). **สังคมจะสนับสนุนและควบคุมสื่อได้อย่างไร**. เข้าถึง ได้จาก: <http://tdri.or.th/research/d2006012/> (วันที่ค้นข้อมูล 29 พฤษภาคม 2557).

“สมนึก จงมีวาทิน” ต้นแบบโมเดล “ธรรมบุญอ่าวอุดม” จากนักอนุรักษ์วัด วัง บ้าน สุนัขวิจัยชุมชน สู้กับ”ยักษ์”เพื่ออนุรักษ์ชุมชน. (2557). เข้าถึงได้จาก: <http://thaipublica.org/2014/03/udom-gulf-model/> (วันที่ค้นข้อมูล 30 พฤษภาคม 2557).

หยุด!!! เชื้อนแม่วงก์ STOP DAM. เข้าถึงได้จาก: <https://www.facebook.com/pages/หยุด-เชื้อนแม่วงก์-STOP-DAM/205624286217948> (วันที่ค้นข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).

หยุดโครงการสร้างเชื้อนแม่วงก์. เข้าถึงได้จาก: <http://www.change.org/th/แคมเปญรณรงค์/หยุดโครงการสร้างเชื้อนแม่วงก์> (วันที่ค้นข้อมูล 20 พฤษภาคม 2557).

ASTVผู้จัดการออนไลน์, (26 ก.ย. 2556) อนาคตสื่อใหญ่เมินข่าว “เชื้อนแม่วงก์” นักเล้าข่าวชื่อดังเสนอแค่ 28 วิ เข้าถึงได้จาก <http://www.manager.co.th/politics/viewnews.aspx?NewsID=9560000121299> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

BlueHill. (2556). “ช่อง 9”เซนเซอร์”คนค้นคน” ตอน ศศิน เฉลิมลาภ...เดินเท้าค้านเชื้อนแม่วงก์ ! (อัปเดตล่าสุด). เข้าถึงได้จาก: <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=886651> (วันที่ค้น ข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).

GREEN MOVE THAILAND ก้าวที่สองหยุดเชื้อนแม่วงก์. (2556). เข้าถึงได้จาก: <http://www.thaipost.net/sunday/131013/80634> (วันที่ค้นข้อมูล: 30 พฤษภาคม 2557).

greenpeace. (2554). Victory! Facebook ‘friends’ renewable energy. เข้าถึงได้จาก: <http://www.greenpeace.org/international/en/news/features/Victory-Facebook-friends-renewable-energy/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

greenpeacethailand. (2557). 5 เหตุการณ์ของกรีนพีซกับเฟสบุ๊คที่น่าจดจำ. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bloggang.com/viewblog.php?id=greenpeacethailand&date=06-02-2014&group=1&gblog=234> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). “ทีวีเพื่อสาธารณะ”สอบตก”เสนอข่าวชุมชน (มีเดียมอนิเตอร์). เข้าถึงได้จาก: <http://mediamonitor.in.th/ทีวีเพื่อสาธารณะสอบตก/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). ทีวีรายงานข่าวชุมชน พบช่อง 5 ยังทำหน้าที่สื่อสาธารณะไม่เต็มที่ ช่อง 11 เข้าข่ายรับใช้รัฐบาล. เข้าถึงได้จาก: <http://mediamonitor.in.th/ทีวีรายงานข่าวชุมชน-พบ/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). “มีเดียมอนิเตอร์”ชี้”ไทยพีบีเอส” เปิดพื้นที่ให้ข่าว”ชุมชน”มากที่สุด. เข้าถึงได้ จาก: <http://mediamonitor.in.th/มีเดียมอนิเตอร์ชี้ไทย/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). วิธีแยกข้อเท็จจริงกับเรื่องแต่งบนโลกออนไลน์ออกจากกัน (How to separate fact from fiction online?). เข้าถึงได้จาก: <http://mediamonitor.in.th/วิธีแยก ข้อเท็จจริงกับ/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). สถานการณ์และแนวโน้มด้านสื่อของประเทศไทย ปี 2557 และในอีก 3 ปี (2558-2560) และ 7 ปี ข้างหน้า (สิ้นปี 2564). เข้าถึงได้จาก: <http://mediamonitor.in.th/ สถานการณ์และแนวโน้มด้านสื่อ/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

nattaphonc. (2556). **อนาสื่อใหญ่เมินข่าว “เชื่อนแม่วงก์” นักเลาข่าวชื่อดังเสนอแค่ 28 วินาที.** เข้าถึงได้จาก: <http://mediamonitor.in.th/อนาสื่อใหญ่เมินข่าว/> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

Nestlé open forum on deforestation, Malaysia. เข้าถึงได้จาก: <http://www.nestle.com/media/mediaeventscalendar/allevnts/2010-nestle-open-forum-on-deforestation-malaysia> (วันที่ค้นข้อมูล: 31 สิงหาคม 2557).

Sasin Chalermarp. เข้าถึงได้จาก: <https://www.facebook.com/sasin.chalermarp.9?fref=ts> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

Seub Nakhasathien Foundation. เข้าถึงได้จาก: <https://www.facebook.com/Seub-NakhasathienFD> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

Thailand Zocial Award 2014 Insightful information of Thai people on social media. (2557). เข้าถึงได้จาก: <http://blog.zocialinc.com> (วันที่ค้นข้อมูล: 1 มิถุนายน 2557).

บทสัมภาษณ์

พิเชษฐ์ ชูรักษ์. (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2557). สัมภาษณ์โดย. ภาวิดา กฤตศรีณย์.
มานะ ตริยาภิวัฒน์. (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2557). ดร. สัมภาษณ์โดย.
ภาวิดา กฤตศรีณย์.

วันฉัตร ผดุงรัตน์. (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2557). สัมภาษณ์โดย. ภาวิดา
กฤตศรีณย์.

สิงห์ อินทรชูโต. (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม 2557). ผศ.ดร. สัมภาษณ์โดย.
ภาวิดา กฤตศรีณย์.

สมนึก จงมีวสิน. (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2557). ดร. สัมภาษณ์โดย.
ภาวิดา กฤตศรีณย์.

หนังสือ

สถาบันวิชาการสื่อสารสาธารณะ (สวส.). (2557). **สื่อสารสาธารณะกับการสร้างสังคมเป็นธรรม.**
กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

หนังสือพิมพ์

พสุ เดชะรินทร์. (2555, 23 ตุลาคม). **พลังของฝูงชน (Power of the Crowd).** กรุงเทพฯธุรกิจ,
หน้า 10. กรุงเทพฯธุรกิจ, 22 ธ.ค. 2556

วารสาร

กาญจนา แก้วเทพ. (2556). **ทฤษฎีอันหลากหลายในสื่อใหม่ศึกษา.** **อิศราปริทัศน์**, 1(3),
หน้า 45-65.

ตำราปรัทัศน์ (Book Review)

จริยธรรมนักข่าว:
ประเด็นปัญหาวารสารศาสตร์ยุคสื่อใหม่?
Ethics for Journalist ., Richard Keeble 2nd edition

ธาม เชื้อสถาปนศิริ*

กว่าทศวรรษที่ผ่านมา วงการสื่อสารมวลชนบ้านเราถกเถียงกันมากเรื่องบทบาทหน้าที่สื่อ โดยเฉพาะนักข่าว ที่โดนตั้งคำถามเรื่องบทบาท จุดยืน หน้าที่ในการรายงานข่าวสาร และปัญหาวารสารศาสตร์ที่เรามุ่งเน้นสนจึ้นนั้น ดูเหมือนจะมุ่งเน้นไปที่ ความเป็นกลาง เป็นวัตถุวิสัย หรือ ต้องไม่เอนเอียงอคติเท่านั้น

หนังสือชื่อ “Ethics for Journalist” ., Richard Keeble., 2nd Edition., Routledge 2009 นั้น โดดเด่นมากในการยกสถานการณ์ปัญหาด้านจริยศาสตร์ที่นักข่าว ผู้สื่อข่าว ช่างภาพ และกองบรรณาธิการประสบในสภาพการทำงานสื่อปัจจุบัน

ริชาร์ด คีเบิล แบ่งโครงสร้างของหนังสือออกเป็น 11 บทสำคัญ แต่ละบทอธิบายถึงสภาพปัญหาและความเปลี่ยนแปลงในวงการวิชาชีพอังกฤษและอเมริกาเป็นหลัก ผู้เขียนขอคัดเลือกมาเฉพาะ 7 บทแรกซึ่งเป็นเนื้อหาที่สำคัญ แต่สามารถเป็นภาพสะท้อนความก้าวหน้าของปัญหาวารสารศาสตร์ในระดับโลกได้เช่นกัน

* สถาบันวิชาการสื่อสารมวลชน (สวส.) องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย (ส.ส.ท.)

1. The ethical challenge./ ความท้าทายทางจริยธรรม

ริชาร์ด อธิบายว่า วันนี้ (1) อุตสาหกรรมสื่อมวลชนทั้งขยายตัวมากขึ้น และครอบคลุมสู่พื้นที่ภูมิภาคต่างๆ มากขึ้น เนื้อหาข่าวสารหนึ่งๆ ถูกผลิตและเผยแพร่ออกไปทั่วโลก ดังนั้นหลักการจริยธรรมวารสารศาสตร์จึง “น่าจะ” ปรับประยุกต์ใช้ได้ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อย้อนไปสามสิบปีที่แล้ว เรามีโทรทัศน์ฟรีทีวีไม่กี่ช่อง แต่วันนี้เรามีโทรทัศน์เป็นสิบช่อง หรือมีหนังสือพิมพ์กระดาษและออนไลน์เป็นร้อยหัว

นอกจากนี้ (2) อาชีพสื่อสารมวลชนสายข่าว ยังมีผู้ปฏิบัติงานน้อยในสายงานการผลิตมากขึ้น เช่น นักข่าว นักออกแบบ ผู้ผลิตรายการ ช่างภาพ นักออกแบบเว็บไซต์ข่าว นักวิจัย โปรแกรมเมอร์ นักการตลาด และสายงานข่าวยังต้องสื่อสารเนื้อหาข่าวข้ามสื่อ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ ออนไลน์ วิดีโอคลิป วิทยู และจริยธรรมสื่อสายงานข่าวก็สมควรที่จะต้องหันมามองถึงการทลายข้าม การหลอมรวมผสมผสานกันนั้นว่า จริยธรรมที่ข้ามสื่อควรเป็นเช่นไร

(3) อาชีพสื่อสารมวลชนสายวารสารศาสตร์ กำลังตกต่ำและอยู่ภายใต้แรงกดดันมากกว่าเดิม ทั้งจากเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี แรงกดดันทางการเมืองที่เข้ามาแทรกแซงผลประโยชน์ทับซ้อน และสภาวะการทำงานในสนามข่าวที่นักข่าวต้องอาศัยทักษะวิชาชีพมากขึ้นกว่าเดิมมากในการเอาตัวรอด เพื่อให้ได้ข่าว และเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง การแข่งขันกับเวลา และสื่อมวลชนคู่แข่ง

นอกจากนี้ยังเผชิญกับปัญหาจริยธรรม เช่น ปัญหาการเหยียดเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ในสังคม ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อปัญหาจริยศาสตร์วารสารศาสตร์ใหม่ๆ

หน้าซ้ำ (4) บทบาทหลักของสื่อสิ่งพิมพ์ที่ทรงพลังในอดีต เช่น การโฆษณาชวนเชื่อ การกำหนดวาระทางสังคม การขับเคลื่อนความคิด ค่านิยมของผู้คนในสังคม ก็กำลังถูกลดทอนด้วยสื่อใหม่อย่างอินเทอร์เน็ต หรือสื่อสังคมออนไลน์ ขณะที่ธุรกิจขององค์กรสื่อข่าวเองนั้น ก็สูญเสียอุดมการณ์เก่าแก่ แต่หันมาทำงานเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจมากขึ้น ยังมั่นใจว่าองค์กรข่าวนั้นมีส่วนสนับสนุนทางการเมืองด้วย ดังนั้นความอิสระทางวิชาชีพขององค์กรข่าวในปัจจุบันจึงถูกท้าทายมากกว่าเดิม

(5) กระบวนการทางจริยธรรมวารสารศาสตร์นั้น ขึ้นอยู่กับเสรีภาพที่จะเลือก แต่วิชาชีพนักข่าวนั้นอยู่ภายใต้กรอบ/ข้อจำกัดหลายปัจจัยในการที่จะเลือก ทั้งความหวาดกลัวกรอบกฎหมาย เวลา พื้นที่ ในการนำเสนอ/เลือกแหล่งข้อมูล กระทั่งจิตสำนึกรู้ตนเองเกี่ยวกับเสรีภาพของตนเอง หรือประสบการณ์ทักษะที่ถูกฝึกฝนมาระหว่างทางในวิชาชีพ กระทั่งเมื่อมาทำงานประจำแล้ว ก็อาจทำให้ความตระหนักเรื่องจริยธรรมหย่อนยานลงไปได้เช่นกัน

ความท้าทายอื่นๆ (6) เช่น แรงกดดันทางธุรกิจ ปัญหาทางสังคมใหม่ๆ เช่น ความเสมอภาคทางเพศ ศาสนา กระทั่งอินเทอร์เน็ตที่ให้กำเนิดสื่อชุมชนและเสริมพลังอำนาจให้กับสื่อพลเมือง

2. Ethical controversies today: an overview./ประเด็นจริยธรรมใหม่ๆ

ริชาร์ด ตั้งประเด็นว่า “เรากำลังอยู่ในยุคจริยธรรมตกต่ำด้วยการทำวารสารศาสตร์แบบทำให้คนโง่งง หรือ ทำข่าวแบบแท็บลอยด์” ปัญหาคือ เรารู้ตัวหรือไม่ว่าเรตกต่ำ? อุตสาหกรรมสื่อภาพยนตร์ฮอลลีวูดได้กลายมาเป็นปัจจัยเร่งเร้าต่อแนวทงงานวารสารศาสตร์อเมริกันให้ต้องมีสีสันมากขึ้น และก็มีภาพยนตร์หลายเรื่อง ที่นำเสนอภาพจริยธรรมสีเทาๆ ของนักข่าว ที่ต้องต่อสู้กับความขัดแย้งทางธุรกิจ การเมือง กับความถูกต้องเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ

งานวิจัยของ YouGov ในปี 2005 ว่า นักข่าวยังคงเป็นวิชาชีพที่มีอิทธิพลอย่างไรหรือไม่ต่อสังคมอังกฤษ ซึ่งค้นพบว่า มีประชาชน 52% เชื่อว่า นักข่าวสร้างสิ่งดีๆ ให้กับสังคมอยู่ แต่กลุ่มตัวอย่าง 32% ไม่เห็นด้วย ขณะที่ 16% คิดว่าไม่ทราบ

โดยที่พลังอำนาจของฮอลลีวูดนั้น คือ “อุดมการณ์แห่งความบันเทิง” และมันแพร่ขยายจากโลกภาพยนตร์ ไปทุกวงการ ทั้งข่าวสาร การศึกษา กีฬา ศาสนา การเมือง และการตลาด และแน่นอนว่าข้ามกระจายไปที่สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร และข่าวบันเทิงต่างๆ ที่ต้องปรับตัวให้ข่าวสารของตนเองมีสีสัน เร้าอารมณ์ หรือมีความเข้มข้นเชิงอารมณ์มากขึ้นเพื่อดึงดูดผู้อ่าน

ในช่วงทศวรรษ 1990 จึงกลายเป็นยุคที่สื่อ “ทำตัวไร้ค่า” และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างวัฒนธรรมคนดัง ดารา และนำมาสู่ปัญหาจริยธรรมการคุกคามสิทธิความเป็นส่วนตัวของบุคคลสาธารณะ ทั้งวงการบันเทิง กีฬา การเมือง กระทั่งราชวงศ์ก็ยังคงถูกล้อมลวนเข้ามาล้อเล่นในเชิงสนุกสนานเพื่อเรียกรถติดและเอามาขายความกระหายสนใจใคร่รู้ของสาธารณชน

ความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นใหม่ การลดต้นทุนขององค์กรข่าวนักวารสารศาสตร์เริ่มถูกท้าทายเกี่ยวกับ ทักษะหลากหลายในงานข่าว (multi-skill journalist) ซึ่งท้าทายนักข่าวรุ่นเก่าว่าพวกเขาจะสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองมากกว่าความเป็นนักข่าวที่แค่ทำข่าว แต่เป็นบรรณาธิการข่าวและนักลงทุนในตลาดค้าข่าวได้อย่างไร? (entrepreneurial editor) ซึ่งนั่นหมายความว่า เขาต้องเป็นทั้งผู้บริหาร นักข่าว และนักการตลาดไปพร้อมๆ กัน

ริชาร์ดส์อ้างงานวิจัยหลายชิ้นในทศวรรษ 1990 ว่า สื่อสิ่งพิมพ์ชะงักงันในยุโรปหลายฉบับ ก็มีปัญหาเพราะเนื้อหาที่ไม่สร้างสรรค์ เรียกหนังสือพิมพ์เหล่านั้นว่า “junk journalism” ซึ่งมาจากอิทธิพลของกระบวนการค้าขายข่าวในเชิงพาณิชย์ (commercialization) โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์อังกฤษที่เน้นขายภาพโป๊เปลือยของดารา โดยเฉพาะภาพแอบถ่ายดาราคนดัง ซึ่งมักมีปัญหาเรื่องรสนิยม ความเหมาะสม และสิทธิมนุษยชน

อีกปัญหาที่น่าสนใจมาก คือ การรุกคืบของการโฆษณา ที่เข้ามาสร้างนวัตกรรมการผสมผสานเนื้อหาโฆษณาลงในเนื้อหาข่าว (hyperadversarialism) ซึ่งบทบาทของแหล่งข่าวจะมีมากกว่าเป็นแหล่งข้อมูล แต่เป็นผู้แทนชักนำแบรนด์สินค้าต่างๆ ลงในเนื้อหาข่าว โดยที่

นักข่าวก็อาจจะรู้เห็นเป็นใจ หรือ ไม่เท่าทันธุรกิจโฆษณา ซึ่งส่งผลกระทบต่อหลักจริยธรรมวารสารศาสตร์ที่ต้องรักษาไว้ซึ่งความอิสระ เที่ยงตรงและผลประโยชน์ไม่ทับซ้อนระหว่างการแสวงหาข้อเท็จจริงกับผลตอบแทนเชิงธุรกิจ

แต่ที่ปัญหาทางวารสารศาสตร์ที่สำคัญที่สุด คือ การกำเนิดขึ้นของอินเทอร์เน็ต เพราะมันทรงพลัง แพร่ขยาย และแทรกซึมลึกถึงผู้อ่าน/ผู้ชมอย่างที่ไม่เคยมีสื่อกระแสหลักทำได้ นั่นทำให้ยอดพิมพ์ยอดจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์นั้นลดปริมาณลงอย่างมาก และเม็ดเงินโฆษณาในสิ่งพิมพ์ก็หายไปเช่นกัน

3. Regulating the mainstream media: dawdling in the last chance saloon?/ การกำกับดูแลสื่อ โอกาสสุดท้าย?

โดยตั้งคำถามว่า “การกำกับดูแลสื่อกระแสหลักนั้นจะยังคงมี/และจำเป็นต่อไปและมากขึ้นหรือไม่?” จากที่ข้อบังคับจริยธรรมที่ใช้กันมายาวนาน โดยเฉพาะที่เน้นเป็นหลักจริยธรรมอย่าง ความเป็นธรรม, การแยกข่าวออกจากความคิดเห็น, ความถูกต้อง และความรับผิดชอบต่อความผิดพลาดของข่าว การรักษาความลับของแหล่งข่าว หรือ การปกป้องคุ้มครองสิทธิความเป็นส่วนตัว หรือปกป้องผลประโยชน์สาธารณะ

คำถามที่สำคัญกว่า คือ เนื้อหาจริยธรรมต่างๆ ที่พบในองค์กรกำกับดูจริยธรรมวิชาชีพนั้น (p.72)

- (1) จริยธรรมที่องค์กรวิชาชีพสื่อใช้กับดูแลทางวิชาชีพวารสารศาสตร์นั้น เหตุใดจึงกลับทำให้สาธารณะชน ประชาชนทั่วไปรู้สึกว่ สื่อมวลชนไม่ใช่ที่พึ่งพิง หรือมีความน่าเชื่อถือไว้วางใจ?
- (2) เราควรจะนิยามความเป็นสื่อมวลชนมืออาชีพใหม่ว่าอย่างไร?
- (3) นักข่าววันนี้มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรมสื่อไปในทิศทางใด บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของเขา ควรหดตัวจำกัด หรือ ขยายความรับผิดชอบมากขึ้นกันแน่?
- (4) นักข่าว ควรมีสถานภาพกำกับดูแลทางวิชาชีพ เช่นเดียวกับ วิชาชีพอื่นๆ เช่น หมอ เภสัชกร ครู วิศวกร หรือไม่?
- (5) นักข่าว ผู้สื่อข่าว ผู้ปฏิบัติงาน ควรรับรู้สถานภาพการมีอยู่ของข้อบังคับจริยธรรมวิชาชีพเหล่านี้อย่างไร (เช่น ชื่อ ลงนาม รับทราบ รับผิดชอบ) และควรมีบทลงโทษอย่างไรเมื่อเขาเหล่านั้นฝ่าฝืนกฎ ข้อบังคับวิชาชีพนั้นๆ

นอกจากนี้ ด้วยการศึกษา มาตรฐานจริยธรรมขององค์กรวิชาชีพในประเทศอังกฤษ ทั้ง คณะกรรมการมาตรฐานวิทยุโทรทัศน์, คณะกรรมการโทรทัศน์อิสระ, สำนักงานโทรคมนาคม, และสมาคมเอเจนซีวิทยุโทรทัศน์ในประเทศอังกฤษ ซึ่งแม้้องค์กรวิชาชีพต่างๆ

จะมีบรรทัดฐานที่ใกล้เคียงกัน และดูจะแข็งแรงในเนื้อหาสาระ แต่งานศึกษาหลายชิ้นสรุปว่า ปัญหาจะอยู่ที่ความเข้มแข็งของการบังคับใช้ภายในระบบองค์กรวิชาชีพกันเองต่างหาก ริชาร์ดอ้างงานศึกษา ของ Claude-Jean Bertrand (1999) เรื่อง “Media Accountability Systems” ที่ดูจะมุ่งเน้นไปที่การสร้างความเข้มแข็งทางฝั่งของผู้บริโภคมากกว่า เช่น

- การเขียนจดหมาย/ข้อร้องเรียนส่งตรงถึงบรรณาธิการ
- บอยคอตต์/แบนสื่อ
- ส่งข้อร้องเรียนไปฟ้องศาลที่เกี่ยวข้อง
- เข้าร่วมการรณรงค์/ล่ารายชื่อทางสังคม
- เข้าร่วมหน่วยงานเฝ้าระวังสื่อ
- เข้าร่วมการเสวนา/สัมมนาประเด็นสื่อสาธารณะ
- และในฐานะนักข่าว; ควรปรับปรุงตัวเอง ประเมินผล ตนเอง กับผู้ชม ผู้อ่าน อย่างสม่ำเสมอ

ซึ่งการทำให้ระบบการตรวจสอบสื่อได้นี้ จะช่วยให้เรามองเห็นความสำคัญว่า กฎระเบียบ ข้อบังคับจริยธรรมวิชาชีพนี้ เป็นเสมือนระบบที่ยังทำงาน-มีชีวิต และใกล้ชิดกับการปฏิบัติหน้าที่สื่อในขั้นตอนปกติ หากไม่มีกระบวนการ/ระบบตรวจสอบได้ ข้อบังคับต่างๆ ก็จะกลายเป็นเพียงข้อกำหนดที่เขียนลงในกระดาษที่ไม่ได้นำมาปฏิบัติใช้ได้จริง

4. At the roof of relationships: sourcing dilemmas./มองเห็นความสัมพันธ์ : การทำงานกับแหล่งข่าว

เนื้อหาที่ดีที่สุดอยู่ที่บทที่ 4 ริชาร์ด ตั้งคำถามจากสถานการณ์ปัญหาทางจริยธรรมจริงๆ ที่น่าสนใจมากมาย ผู้เขียนขอคัดเลือกเอาเฉพาะส่วนที่ น่าสนใจมาดังนี้

• นักข่าว/ผู้สื่อข่าว ควรทำอะไร เมื่อต้องประสบปัญหาด้านจริยธรรมต่างๆ ในขณะที่ต้องสัมภาษณ์แหล่งข่าว?

(1) บันทึกลับ-ปิดบันทึก

หลายๆ ครั้ง นักข่าวมักละเลยข้อตกลงพื้นฐานของการแสวงหาข้อมูลข่าว และปัญหาจริยธรรมส่วนมากคือ บุคคลที่ตกเป็นแหล่งข่าว/แหล่งข้อมูล มักไม่รู้ตัวทราบได้ว่าเวลาที่เขาให้ข้อมูลกับนักข่าวอยู่นั้น ข้อมูลเหล่านั้นได้ถูกอัดบันทึกหรือไม่ ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่เบื้องต้นของนักข่าว ที่จะต้องแจ้งแหล่งข่าวให้ทราบว่าข้อมูลที่กำลังจะสนทนา หรือเอกสารใดบ้าง ที่จะถูกบันทึกเอาไว้ใช้รายงานข่าวได้ และมีข้อมูลใดหรือไม่ ที่แหล่งข่าวมีสิทธิและไม่ต้องให้นักข่วนำไปใช้ในการรายงานข่าว

(2) การระบุแหล่งข่าวหลุด/ลับ ในประเด็นสาธารณะ

บ่อยครั้งที่สื่อมวลชนมักได้ข้อมูลลับที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์สาธารณะ แต่ทว่าก็ต้องปิดบังแหล่งที่มาของข้อมูลเพราะต้องคำนึงถึงความปลอดภัย แต่จะนำเสนอ “ข้อความ/

ข้อมูลเหล่านั้น” อย่างน่าเชื่อถือและปกป้องความลับ/ความปลอดภัยของแหล่งข่าวไปพร้อมๆ กันได้อย่างไร

นักข่าวมักใช้คำว่า “แหล่งข่าวที่ใกล้ชิดนาย...”, “เจ้าหน้าที่ระดับสูงในหน่วยงาน...”, “เพื่อนบ้านผู้ไม่ประสงค์ออกนามของ...”, “พนักงานรักษาความปลอดภัยที่เห็นเหตุการณ์อ้างว่า...”, “ข้าราชการระดับล่างผู้หนึ่งให้ข้อมูลว่า...” ฯลฯ เหล่านี้คือสิ่งที่นักข่าวสามารถใช้ได้ในการรายงานข่าว แต่นักข่าวจะต้องแน่ใจและแจ้งความบริสุทธิ์และการยืนยันตัวตนต่อบรรณาธิการเพื่อความบริสุทธิ์ใจ แต่ก็มักมีข้อแนะนำว่า ทางที่ดีนักข่าวไม่ควรใช้แหล่งข่าวที่ไม่สามารถระบุแบบนี้อย่างนักในการรายงานข่าว – โดยเฉพาะข่าวที่ไร้สาระมากๆ เช่นข่าวบันเทิง ข่าวดาราคงดังทั่วๆ ไป แต่จะอนุญาตสำหรับประเด็นข่าวที่กระทบเรื่องผลประโยชน์สาธารณะเท่านั้น

มีงานสำรวจที่น่าสนใจ (London College of Printing, 1997) ที่สำรวจทัศนคติของนักข่าวเรื่องการจ่ายเงินเพื่อซื้อข่าว ว่า นักข่าวส่วนใหญ่ยอมรับว่าเคยจ่ายเงินเพื่อซื้อข้อมูลข่าวลับจากบุคคล ขณะที่นักข่าวกว่า 80% นั้นมีการใช้เอกสารลับในการรายงานข่าวมากขึ้นกว่าเดิม

เรื่องนี้เป็นประเด็นปัญหาทางจริยธรรมที่ต่อสู้กันมากในทศวรรษที่ผ่านมา เพราะปรากฏว่านักข่าวเริ่มใช้ข้อมูลลับจากทางการรัฐบาล สถานทูตมากกว่าเดิมในการรายงานข่าว และในหลายๆ ครั้ง นักข่าวก็ยอมแหกกฎหมายข้อมูลความลับทางราชการบางอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลลับสุดยอดที่เกี่ยวข้องกับกิจการ ความลับของรัฐบาลและบริษัทเอกชนต่างๆ และนั่นนำไปสู่การถูกพิพากษาความผิด สั่งปรับ และจำคุกนักข่าวหลายคนโทษฐานที่ลักลอบและได้ข้อมูลข่าวสารมาอย่างไม่ถูกต้อง

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า นักข่าวมัก “ยอมติดคุก” เมื่อศาลสั่งให้เปิดเผยข้อมูลแหล่งข่าวที่เป็นต้นตอของที่มาข่าวแฉโครงการต่างๆ มีนักข่าวจำนวนมากที่ยังยึดถือหลักการปกป้องแหล่งข่าวเนื่องจากพวกเขาเห็นว่าหลักการปกป้องความปลอดภัยของแหล่งข่าวนั้นอยู่สูงกว่าข้อบังคับเรื่องกฎหมาย

(3) นักข่าวควรแบ่งปันข้อมูลแหล่งข่าวกับเพื่อนร่วมงานหรือไม่?

ในองค์กรข่าวที่นักข่าวต่างค่าย ต่างองค์กรจะต้องแข่งขันกัน การที่นักข่าวค่ายหนึ่งจะแบ่งปันข้อมูลจากแหล่งข่าวให้แก่ค่ายอื่นอีกค่ายนั้น เป็นเรื่องที่นักข่าวพึงกระทำ และควรกระทำ เนื่องจากเพราะว่าการแชร์ข่าวซึ่งกันอาจส่งผลให้ข่าวนั้นมีกระบวนการตรวจทานมากขึ้น และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนักข่าว มากกว่าความสัมพันธ์ในเชิงองค์กร

(4) นักข่าวควรรับของขวัญ/ของที่ระลึก

อาจกลายเป็นธรรมเนียมไปแล้วสำหรับนักข่าวที่ต้องตกอยู่ในสถานการณ์การรับของขวัญ ซึ่งมักมีเส้นบางๆ ระหว่าง มิตรภาพ ที่ระลึก โชค ดวง (การจับรางวัล) และสายสัมพันธ์เล็กๆ น้อยๆ ระหว่างนักข่าวกับแหล่งข่าว เหล่านี้คือปัจจัยที่ค่อนข้างละเอียดละบางและ

ความเกรงอกเกรงใจ ดังนั้นหลายๆ องค์กรสื่อที่มองเห็นปัญหานี้ จึงมักมีข้อห้ามไม่ให้นักข่าวรับของแจกของชำร่วย เพราะนั่นอาจทำลายความสัมพันธ์และระยะห่างแห่งการตรวจสอบ ชักค้ำและความสงสัยของนักข่าวให้หมดสิ้นไป ซึ่งนับว่าอันตรายมากสำหรับสัณฐานของนักข่าว

(4) นักข่าวเก็บข้อมูลในอินเทอร์เน็ต/กระดานสนทนาแล้วต้องแสดงตนเองไหม?

อินเทอร์เน็ตกลายเป็นแหล่งข้อมูลที่ใหญ่ อันตราย และละเอียดอ่อน บ่อยครั้งที่นักข่าวลงไปค้นหาข้อมูลข่าวสืบสวนได้มากมายที่น่าสนใจ ประเด็นจริยธรรมอยู่ที่ว่า นักข่าวจะแสดงอัตลักษณ์ตนเอง หรือบอกผู้คนในกระดานสนทนาเหล่านั้นหรือไม่ว่าคุณเป็นนักข่าว ประเด็นที่นักข่าวต้องพิจารณาคือ นักข่าวต้องแสดง หรือระบุตัวตนต่อสาธารณะอย่างชัดเจนก่อนที่จะเข้าสัมภาษณ์หรือเก็บข้อมูล นั่นเพราะแม้ว่านักข่าวจะต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ได้ความจริงมารายงาน แต่หลักจริยธรรม บอกว่า ในฐานะนักข่าวต้องยินยอมให้เกิดการตัดสินใจของแหล่งข่าวว่า เขาอยากจะให้ข้อมูลสนทนาในกระดานกระทุ้เหล่านั้นได้ถูกบันทึก หรือไม่ถูกบันทึก เพราะการสนทนาอย่างธรรมชาติอาจเปลี่ยนไปได้เมื่อนักข่าวประกาศตนแสดงตัว

จริยธรรมนักข่าว คือ เสรีภาพที่จะเลือก เช่นเดียวกัน นักข่าวก็ต้องให้สิทธิในการเลือกที่จะให้ข้อมูลหรือไม่ให้ข้อมูลโดยสุจริตใจเช่นเดียวกัน

(5) นักข่าวควรใช้สื่อสังคมออนไลน์?

นักข่าวมักมีประเด็นกังวลใจเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่นเฟซบุ๊ก เนื่องจากมันกระทบต่อการทำงานหลายอย่าง เช่น การค้นหาข้อมูลในโลกออนไลน์โดยตัวนักข่าวเอง การแชร์ข้อมูลข่าวสารออนไลน์ที่เร็วมากจนอาจเกิดความผิดพลาด หรือ นักข่าวจะสามารถรักษาสถานภาพการเป็นที่รู้จักในสังคมให้เกิดความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจจากสาธารณชนได้หรือไม่หากเปิดเผยชีวิตส่วนตัวมากเกินไป หรือหากสาธารณชนเห็นว่านักข่าวคนนั้นเป็นเพื่อนกับนักการเมืองบางพรรค นั้นอาจส่งผลทำให้นักข่าวสูญเสียความเป็นกลางไปได้

ที่จริงแล้วอธิบายได้ง่ายมาก การที่นักข่าวใช้เฟซบุ๊กนั้น ก็เพื่อลดช่องว่าง ระยะห่างระหว่างนักข่าวกับผู้อ่าน กระทั่งกับแหล่งข่าวบางคน และทำให้นักข่าวรู้ว่าในสังคมออนไลน์นั้นผู้คนสนใจเรื่องราวใดกันอยู่

เพียงแต่นักข่าวพึงระมัดระวังมากกว่าคนทั่วไปด้วยการตั้งคำถามส่วนตัว อีกทั้งระมัดระวังการแสดงให้เห็นว่านักข่าวติดต่อสื่อสารใครบ้างเป็นพิเศษ และที่สำคัญคือในช่วงที่นักข่าวไม่ได้ทำงานควรปิดเฟซบุ๊กหรือบัญชีสื่อออนไลน์อื่นๆ เอาไว้เพื่อป้องกันการถูกล้วงดัักขโมยข้อมูล

(6) นักข่าวควรเอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวในกระทุ้สนทนาที่มีเนื้อหาสุ่มเสี่ยงหรือไม่?

บ่อยครั้งที่กระทุ้สนทนา เว็บล็อกต่างๆ มีข้อเท็จจริงที่บิดเบือน ถกเถียง เลวไปกระทั่งรุนแรง มีการกล่าวหานักข่าว ถูกเหยียดหยามประณามหรือวิพากษ์วิจารณ์นักข่าวหรือขึ้นข่าวที่นัก

ข่าวเป็นคนรายงาน หรือ มีคนตั้งคำถามท้ายข่าวนั้นๆ นักข่าวควรเข้าไปตอบ ต่อเติมให้ข้อมูลหรือไม่อย่างไร?

คำตอบคือ นักข่าวไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือตอบคำถาม ต่อเถียง ทะเลาะ หรือ แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมต่อการแสดงความคิดเห็น บทสนทนาวิพากษ์วิจารณ์เหล่านั้น เพราะเหตุผลคือนักข่าวอาจมีโอกาสเสี่ยงที่จะเข้าไปขยายความขัดแย้งให้มากขึ้น หากต้องตอบ ให้ทำด้วย “ความกรุณาและใจดี” (ควรขอบคุณ ยอมรับความคิดเห็น) แต่อย่าพาตัวเองจมลงไปในกระแสของความคิดเห็นในกระดานสนทนาแล้วหันไปตรวจสอบข้อเท็จจริงของรายงานข่าวให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือมากขึ้นในรายงานชิ้นถัดไป

(7) การกำเนิดขึ้นของเว็บไซต์มากมาย นักข่าวยังต้องตรวจสอบข้อมูลให้มากขึ้นหรือไม่?

ปัญหาจริยธรรมของอินเทอร์เน็ตคือการคัดลอกข้อมูลกันไปมาจนไม่สามารถจะรู้ได้ว่าข้อมูลต้นตอ เริ่มแรก หรือที่ถูกต่อนั้นคืออะไร ที่ไหน? การคัดลอก ทำซ้ำ ดัดแปลง ตัดต่อ นั้นทำง่ายมากขึ้นกว่าเดิมมาก

แต่นักข่าว ด้วยการใช้งานกูเกิ้ล เพื่อค้นหาข้อมูลนั้น จะต้องแตกต่างไปจากคนอื่นๆ ด้วยกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลก่อนนำมาใช้งาน กระทั่งข้อมูลจากเว็บไซต์ สารานุกรมออนไลน์วิกิพีเดียที่ดูเหมือนจะน่าเชื่อถือ และมีข้อมูลมากมายก็จำเป็นต้องตรวจสอบให้ถูกต้องและมีความผิดพลาดของข้อมูลที่ไม่รอบด้านอยู่

ทั้งระมัดระวังรูปแบบการอ้างอิง (แบบบางส่วน ทั้งหมด) และการคัดลอกผลงานที่อาจละเมิดลิขสิทธิ์ ทั้งภาพ คลิปเสียง คลิปวิดีโอ กระทั่งข้อมูลที่ดูเหมือนจะเป็นของฟรี ของสาธารณะ หรือข้อมูลที่อยู่ในเว็บเพจส่วนตัว อย่างสื่อสังคมออนไลน์ ก็อาจมีลิขสิทธิ์เจ้าของมิได้หมายความว่าสามารถใช้งานได้ฟรี

5. The ethics of sleaze coverage: privacy, bugging, surveillance, and subterfuge./การรายงานข่าวแบบไม่ซื่อ : ละเมิดสิทธิ, ดักฟัง, สอดแนม, อุบายกลบเกลื่อน

ในช่วงทศวรรษ 1990 นั้นคือยุคที่สื่อมวลชนอังกฤษ (และยุโรป) นำเสนอแต่ข่าวฉาวของคนเด่นดัง ราชวงศ์ ดารา และรายการข่าวต่างๆ ก็นำเสนอข่าวสารเหล่านี้เสมือนว่ามีความสำคัญจริงๆ

สมาพันธ์ผู้สื่อข่าวอังกฤษ (NUJ-National Union of Journalists) ได้นำประเด็นเรื่องจริยธรรมสื่อมาถกเถียงกันอย่างจริงจัง และตั้งปมประเด็นว่า หากสื่อมวลชนจะสามารถเข้าไปละเมิดสิทธิส่วนตัวของบุคคลได้โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือได้รับความยินยอม นั่นคือสื่อต้องพิสูจน์ว่าทำไปเพื่อผลประโยชน์สาธารณะ

และประโยชน์สาธารณะ (public interest) นั้นหมายถึง

- การสืบค้นหรือเพื่อเปิดเผยเรื่องอาชญากรรม หรือ ความไม่เหมาะสมต่อ

สังคมอย่างจริงจัง : การปกป้องสุขภาพและความปลอดภัยของสังคม, และ การปกป้องสาธารณะจากการถูกบิดเบือนข้อมูลข่าวสารโดยคน กลุ่มคน หรือ องค์กรใด

- เพื่อปกป้องประโยชน์สาธารณะ สื่อต้องมีเสรีภาพที่จะได้พูด แสดงออก
- เมื่อผลประโยชน์สาธารณะถูกเรียกหาพิสูจน์ องค์กรกำกับดูแลจะเรียกให้ บรรณาธิการแสดงหลักฐานและความพยายามให้เห็นเป็นหลักฐานที่แน่ชัดว่า ผลประโยชน์สาธารณะใดที่นักข่าวในพยายามรักษาปกป้องเอาไว้

“สิทธิความเป็นส่วนตัว”

ในปี ค.ศ. 2005 ออฟคอม (Offcom) หรือ หน่วยงานกำกับดูแลกิจการสื่อในประเทศ อังกฤษ ก็ตั้งประเด็นสำคัญเรื่อง “สิทธิความเป็นส่วนตัว” ว่า “เมื่อสื่อมวลชนได้ไปละเมิดสิทธิ ของบุคคลนั้น ต้องแสดง พิสูจน์ให้เห็นว่าอะไรคือผลประโยชน์สาธารณะที่สาธารณชนจะได้รับ การพิทักษ์ปกป้องอย่างสำคัญ, และจะต้องแสดงให้เห็นผลกระทบที่จะตามมาหากไม่รายงาน ข่าวเรื่องนั้น”

และที่สุด “BBC” สื่อสาธารณะอังกฤษ ก็นำหลักการเดียวกันนี้ ไปใช้ในแนวทาง ในการรายงานข่าวและการผลิตรายการ แต่บีบีซีเพิ่มข้อกำหนดไปว่า “การรายงานข่าวเพื่อ ปกป้องผลประโยชน์สาธารณะนั้นต้องอยู่ด้วยเสรีภาพที่จะแสดงออกแต่ต้องจำกัดด้วยการไม่ ละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคล...มันไม่สามารถมีนิยามเดียวของการเป็นประโยชน์สาธารณะแต่มัน ต้องทำไปเพื่อ การเปิดเผย หรือสืบสวนอาชญากรรมร้ายแรงเป็นภัย พฤติกรรมต่อต้านสังคม การปกป้องสาธารณะจากข้อมูลบิดเบือนโดยข้อความของบุคคล การกระทำของบุคคลหรือ คณะบุคคลใด และการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะที่ทำให้ประชาชนสามารถนำข้อมูลนั้นไปใช้ ในการตัดสินใจในเรื่องที่มีความสำคัญจริงๆ”

หลักการรักษาประโยชน์สาธารณะของบีบีซี :

แม้คำจำกัดความของคำว่า เพื่อประโยชน์สาธารณะ ยังไม่มีข้อสรุปที่ครบถ้วน ครอบคลุม แต่พอให้รูปธรรมของปฏิบัติการที่เป็นการรักษาประโยชน์สาธารณะ ดังนี้

- เปิดโปงอาชญากรรม หรือสืบสวนเหตุอาชญากรรม
- เปิดโปงบุคคลที่มีพฤติกรรมที่สร้างความเสียหายต่อสังคม
- เปิดโปงการทุจริต คอร์รัปชันในหมู่ผู้มีอำนาจ
- เปิดโปงความอยุติธรรม การใช้อำนาจในทางมิชอบ
- เปิดเผยพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ที่ส่อไปในทางไร้ประสิทธิภาพ ประมาท ละเลย ต่อหน้าที่ จนทำให้ประชาชนเสียประโยชน์

- ปกป้องประชาชนจากภัยต่อสุขภาพ โรคระบาด ความไม่ปลอดภัยในชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน
- ปกป้องประชาชนจากการถูกชักนำไปในทางที่ผิดทั้งจากบุคคล จากนักการเมือง ผู้มีอำนาจมีอิทธิพล หรือนิติบุคคล กลุ่มผลประโยชน์
- เปิดโปงการค้าขายไม่เป็นธรรม เอาเปรียบผู้บริโภค การฉ้อโกงหลอกลวง จำหน่ายสินค้าคุณภาพต่ำ การ ขูดรีดแรงงาน การค้ามนุษย์
- เปิดเผยข้อมูลรอบด้านเพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารสำคัญในการดำรงชีวิต จนมีความรู้เท่าทัน ตื่นตัว สนใจ เข้าไปมีส่วนร่วม และตัดสินใจได้ดี อย่างเหมาะสมในประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ
- สร้างเสริมสิทธิในการรับรู้ข่าวสารของประชาชน และ เสรีภาพในการแสดงออก
- นำเสนอเรื่องราว ประเด็น ข้อถกเถียง ที่กำลังอยู่ในความสนใจของประชาชน

ปีบิชีกำหนดแนวทางการเคารพลีสิทธิส่วนบุคคลและครอบครัวในที่สาธารณะ

(Public privacy) โดยกำหนดแนวทางปฏิบัติว่า แม้จะต้องปิดบัง ชื่อ ที่อยู่ของบุคคลหรือสมาชิกในครอบครัวของบุคคลในข่าว แต่สิทธิส่วนบุคคลและครอบครัวจะเปลี่ยนไปเมื่อบุคคลเข้าไปอยู่ในที่สาธารณะ เช่น ถนนหนทาง ห้างร้าน สถานีรถไฟ สนามบิน โรงภาพยนตร์ บุคคลที่ตกเป็นข่าวคงจะไม่สามารถอ้างสิทธิส่วนตัวเหมือนอยู่ในบ้านตัวเอง อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติงาน ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่ตกเป็นข่าวในสถานที่สาธารณะบางแห่งเช่น การเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาล เป็นต้น

การนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้ง และ ความรุนแรง ต้องระมัดระวัง โดยเฉพาะต้องไม่เป็นเหตุกระตุ้นสร้างความแตกแยก หรือ การกระทำรุนแรง ให้รุนแรงมากยิ่งขึ้น

ต้องระมัดระวังการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมทางเพศ ทั้งเพศสรีระ และ เพศสัมพันธ์ รวมทั้งต้องไม่เลือกปฏิบัติ ด้วยเหตุของเพศ วัย เชื้อชาติ ชนชั้น หรือ ต้องไม่ละเลยละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

นอกจากนี้ พฤติกรรมบางอย่างของบุคคลเป็นตัวชี้ระดับสิทธิส่วนบุคคลของเขาเอง เช่น บุคคลที่มีชื่อเสียงในวงสังคม ที่มีพฤติกรรมสร้างข่าวให้ตัวเองเด่น อาจจะเป็นดารา นักร้องนักแสดง นักกีฬา พวกเขาไม่สามารถอ้างสิทธิส่วนตัวอย่างเต็มที่ หรือบุคคลที่มีพฤติกรรม สร้างปัญหาให้กับเพื่อนบ้าน ชุมชน สังคม เช่นนักเลง อันธพาล แฟนฟุตบอล ที่ก่อเหตุเดือดร้อนต่อผู้อื่น บุคคลเหล่านี้ไม่สามารถอ้างสิทธิส่วนบุคคลได้เต็มที่ บางครั้งช่างภาพของทางสถานี อาจจะต้องติดป้ายประกาศในสถานที่ (สาธารณะดังกล่าว) เตือนว่ากำลังมีการอัดเทป หรือถ่ายทอดสด อยู่ ณ ที่นั้นในเวลานั้น ประชาชนที่ไม่ต้องการปรากฏตัวในรายการดังกล่าวจะได้หลีกเลี่ยงไปจากบริเวณนั้น

“การดักฟัง”

ประเด็นสำคัญคือ การดักฟังสามารถยอมรับได้หรือไม่ในการทำรายงานข่าวเพื่อประโยชน์สาธารณะ?

เมื่อปี 2006 นักข่าวอังกฤษชื่อ Clive Goodman จากหนังสือพิมพ์ News of the World ต้องพิพากษาโทษสูงสุด (จำคุก 4 เดือน) ในคดีที่เขาดักลักลอบปลอมเสียงตนเองเป็นเจ้าชายวิลเลียมและคนในราชวงศ์อื่นๆ อีกสองสามครั้ง โทรศัพท์ไปหาแหล่งข่าวเพื่อล้วงข้อมูลความลับหรือเรื่องส่วนตัว

คดีนี้เกี่ยวข้องกับการดักฟัง การปลอมตัวตน การดักบันทึก และล่วงละเมิดข้อมูลส่วนตัว และเป็นเหตุให้ม็อบประท้วงสื่อ กฎหมาย และตำรวจเข้ามาสืบสวนคดีอาชญากรรมครั้งนี้ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกระบวนการสืบสวนไปว่า นักข่าวคนนี้ และรายอื่นๆ ในกองบรรณาธิการได้ใช้วิธีการเดียวกันนี้กับแหล่งข่าวอื่นๆ อีกหรือไม่ ซึ่งเป็นผลให้หนังสือพิมพ์ News of the World ต้องปิดตัวเองลงไปในที่สุด เพื่อแสดงความรับผิดชอบและเพื่อยุติคดี

สมาพันธ์สื่อชาวอังกฤษ (NUJ) ออกโรงมาเตือนนักข่าวในประเทศทันทีว่า การแอบดักฟังโทรศัพท์นั้นเป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้เลยในวงการนักข่าว และเป็นเรื่องยากที่นักข่าวจะการันตีพลังจำกัดของตนเอง ประชาชนจะวางใจ และเชื่อถือในอำนาจลวงล้าของนักข่าวไม่ให้ไปคุกคามประชาชนทั่วไปได้อย่างไร?

กรณีการแอบบันทึกเทป การแอบบันทึกเสียงหรือเทปโทรศัพท์สน อย่างลับ ๆ จะกระทำได้ภายใต้เงื่อนไข และ วิธีการ ดังนี้

- **การทำข่าวแบบสืบสวนสอบสวน** เพื่อเปิดโปงสิ่งที่ประชาชนมีสิทธิรับรู้
- การที่จะทำรายงานทางวิทยาศาสตร์ พฤติกรรมทางสังคม ปกป้องสิทธิผู้บริโภค โดยถ้าใช้วิธีการอัดเทปอย่างเปิดเผยจะไม่ได้ข้อมูลตามข้อเท็จจริง

แต่หากนักข่าวและกองบรรณาธิการพิจารณาแล้วว่ามีความจำเป็น ต้องแอบบันทึกเสียงหรือเทปโทรศัพท์สน อย่างลับ ๆ

- **นักข่าวและผู้จัดรายการต้องขออนุญาตจาก บรรณาธิการอาวุโส**โดยต้องมีหลักฐานเป็นเอกสารหรือพยานบุคคลชัดเจนว่า จะมีการละเมิดกฎหมายหรือมีพฤติกรรมที่เป็นผลเสียต่อสังคม และการหาข่าวอย่างเปิดเผยทำให้สูญเสียหลักฐานไป และต้องพิสูจน์ได้ชัดเจนว่าผลประโยชน์สาธารณะมีน้ำหนักมากพอที่จะดำเนินการหาข้อมูลแบบลับๆ
- **ระลึกเสมอว่า การหาหลักฐานแบบลับๆ ควรเป็นวิธีการสุดท้าย** เพราะหากทำผิดหลักการหรือทำอย่างพร่ำเพรื่อ อาจจะทำให้หน้าหนักของข่าวหรือรายการเบาลง จนถึงขั้นขาดความน่าเชื่อถือ
- **สำหรับรายการที่ไม่ใช่ข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน** เช่นรายการสารคดี บันทึกหรือรายการตลก ซึ่งมีความจำเป็นต้องอัดเทปแบบลับๆ เพื่อให้ได้บรรยากาศ

ตามท้องเรื่อง

- กรณีเช่นนี้หลังจากอัดเทปเสร็จแล้ว ผู้ผลิตรายการควรจะขออนุญาตจากผู้เกี่ยวข้องก่อนนำออกอากาศ หรือไม่ก็ต้องใช้เทคนิคทาง ดิจิตอลทำให้ภาพบุคคลที่ถูกอัดเทปแบบลับๆ เลื่อนไปไม่ให้ผู้ชมผู้ฟังรู้ว่าเป็นใคร

โดยไม่อาจสรุปได้ ประเด็นเรื่อง “ผลประโยชน์สาธารณะ” จะยังมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เมื่อนักข่าวต้องการนำเสนอเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของ “บุคคลสาธารณะ” ที่ประชาชนให้ความสนใจ หลักการไม่ก้าวล่วงสิทธิความเป็นส่วนตัวควรจะถูกจำกัดไว้เพียงเท่าใด และยิ่งพิจารณายากขึ้นไปอีก เมื่อต้องนำเสนอรายงานเกี่ยวกับ “องค์กรสาธารณะ” เช่น หน่วยงานรัฐ โรงเรียน ตำรวจ ครู ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ ดังนั้น นักข่าวควรชั่งน้ำหนักให้ดีกว่าการนำเสนอรายงานข่าวนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างแท้จริง

6. Dumbing down or dumbing up? The tabloidization controversy./ โง่งลงหรือ โง่งขึ้น: กับข่าวเร้าอารมณ์

ริชาร์ดตั้งสมมติฐานว่า ทุกวันนี้สื่อตกเป็นทาสเรื่องเซ็กซ์ เรื่องเร้าอารมณ์ ทั้งหมดนี้เพื่อมุ่งแต่กำไรสูงสุดของตนเอง เพื่อเพิ่มผู้อ่าน และยอดจำหน่ายที่มากขึ้น?

ข้อพิสูจน์ของริชาร์ด ผ่านการค้นคว้างานวิจัยและคำกล่าวหามากมาย ชี้ชัดไปที่สัดส่วนของเนื้อหาข่าวทางเพศและเรื่องราวเร้าอารมณ์ที่เพิ่มสูงขึ้นบนข่าวหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่ง หรือแม้กระทั่งรายงานข่าวโทรทัศน์ทุกเช้าค่ำ น่าจะเป็นหลักฐานยืนยันข้อสรุปที่ว่า “หนังสือพิมพ์กำลังทำให้คนโง่งลงเรื่อยๆ”

“เรื่องเพศ คำโกหก และการล่วงละเมิดสิทธิความเป็นส่วนตัวส่วนตัวของคนดัง เป็นจิตวิญญาณของสื่อมวลชนอังกฤษ”

ปัญหาคือ (1) แนวทางการทำข่าวเร้าอารมณ์ ใส่สีส้ม เน้นมิติเชิงอารมณ์ของหนังสือพิมพ์อังกฤษได้คุกคามเข้าไปสู่ข่าวสารทุกประเภท ทั้งข่าวการเมือง กีฬา สงคราม และข่าวต่างประเทศ ซึ่งนั่นทำให้แนวทางการเล่าเรื่อง การคัดเลือกคุณค่าข่าวเปลี่ยนไปมาก จากข่าวที่เน้นเนื้อหาสาระสำคัญของผลกระทบต่อสังคม หรือความเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวประชาชน กลับมาเน้นเรื่องความเข้มข้นเชิงอารมณ์และความกระหายใคร่รู้ของสังคมแทน

(2) ข่าวร้ายมากกว่าข่าวดี เพื่อที่จะได้ข่าวเร้าอารมณ์มากขึ้น สื่อมวลชนจะยิ่งชวนขวยคู้หาข่าวร้ายอย่างบ้าคลั่ง พวกเขากระหายที่จะนำเสนอแต่เรื่องราวชวนสอเสีจเศร้า เล่าน้ำตา ซึ่งมักมาจากโศกนาฏกรรมและชะตาชีวิตอันแสนจะเหลือเชื่อ จากข่าวอาชญากรรม เรื่องราวชั่วช้าของดาราคณดัง และชะตากรรมอันพลิกผันของฮีโร่ และผู้ร้ายในหลายๆ แง่มุมที่จะสามารถขยายได้

(3) รายการโทรทัศน์จอมปลอม ถูกผลิตเพิ่มขึ้นอย่างมากเพื่อออกอากาศฉายเรื่อง

ราวอันสุดแสนหดหู่ ซาบซึ้ง ซึ่งนั่นก็มาพร้อมๆ กับแนวทางข่าวเบาๆ แบบ “soft news” ที่ผลักดันให้อุตสาหกรรมโทรทัศน์ รายการสนทนา เกมโชว์ และข่าวสั้นช่วงโหม่งบันเทิงมากมาย ต่างก็เร่งสั่งให้นักข่าวค้นหาเรื่องราวที่เร้าอารมณ์มากขึ้น

(4) รายการข่าวสืบสวนขาดหายไปจากหน้ากระดานและผังโทรทัศน์ แต่ถูกแทรกแทนที่ด้วยรายการตลก

(5) รายการข่าวปรับตัวมาเป็นรายการคุยข่าวเล่าข่าว สถานีโทรทัศน์ปรับเปลี่ยนแนวทางการนำเสนอข่าวมากมายให้มีวิธีการสร้างความง่ายในการเสพข่าว พิธีกรที่มีลีลาชวนดู คำพูดที่ชวนฟัง ท่าทางที่ชวนมอง เนื้อหาข่าวที่ชวนสงสัย ผ่านเสียงสนทนาที่ชวนหัว ฯลฯ นั้นยิ่งทำให้เนื้อหาข่าวสารตกเป็นรองและสำคัญน้อยกว่าลีลาการนำเสนอข่าว และทำให้พิธีกรข่าวกลายเป็นตัวชูความสำคัญของรายการมากกว่าคุณภาพของข่าว

(6) นักข่าวกล้าตาย กล้าเสี่ยงมากขึ้น มีรายงานข่าวโทรทัศน์ในอังกฤษมากมาย ที่ผู้สื่อข่าวภาคสนามต้องทำอะไรแปลกเสี่ยง ทำหายความตาย หรือต้องมีแก๊กตลก หรือชุดแต่งกายที่ดูไม่เข้ากับรายการไปทุกที ยังไม่นับว่านักข่าวเหล่านั้นต้องมีท่าทางประจำส่วนตัวเพื่อให้ผู้ชมจดจำเขาหรือเธอได้

ทั้งหมดนี้เป็นส่วนหนึ่งที่กัดกร่อนความเข้มข้นของเนื้อหาข่าวให้กลายเป็นเนื้อหาเพื่อความบันเทิงไปหมดแล้ว

บทสรุป

ริชาร์ดสตรูปในบทสุดท้ายชื่อ “Constraint on journalist – and how to challenge them” ว่า นักข่าวจะทำหายกับปัญหา ข้อจำกัดต่างๆ ในกระบวนการทำงานวารสารศาสตร์ได้อย่างไรบ้าง?

เขาตั้งประเด็นว่า “การฆาตกรรม แรงกดดันจากการโฆษณา ข้อจำกัดทางกฎหมาย เสรีภาพแห่งประชิปไตย และหน่วยงานรัฐบาลลับๆ ทั้งหมด” เหล่านี้ได้กลายมาเป็นกำแพงและแรงกดดันที่สร้างความหวาดหวั่นต่อหลักการวารสารศาสตร์ของสื่อในวันนี้ แล้วนักข่าวจะโต้ตอบละรับมือกับมันได้อย่างไร?

(1) ผนึกกำลังกับนักเป่านกหวีด (whistleblowers)

ทุกวันนี้ อินเทอร์เน็ตได้สร้างนักข่าวพลเมือง และ ประชาชนทั่วไปให้กลายมาเป็นพลเมืองเน็ตที่ทรงพลัง เขาเหล่านั้นมีความรู้ เข้าถึงข้อมูลมากมายอย่างที่นักข่าวต้องพึ่งพิง พวกเขาอาจเป็นใครก็ได้ที่มีความสำคัญในความรู้เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารลับๆ ความฉ้อฉล ไม่ชอบมาพากลของเรื่องราวต่างๆ ในสังคม และมันก็เหมือนกับว่านักข่าวมีเพื่อนผู้เฝ้าระวังสังคมคนที่จะมาทำหน้าที่สอดแนมเจ้าหน้าที่รัฐ นักการเมือง อาชญากร โดยอาศัยการเป่านกหวีดแจ้งเรื่องราวของคนธรรมดาเหล่านี้

หากนักข่าวสามารถใช้ประโยชน์จาก “นักเป่านกหวีด” ด้วยการใช้เป็นแหล่งข่าว หรือสายข่าว หรือเครือข่ายความสัมพันธ์ที่สืบโยงใยข้อมูลบุคคล เอกสาร ต่างๆ ได้ ก็จะทำให้นัก

ข่าวสามารถเอาชนะแรงกดดันต่างๆ ในการทำงานลงไปได้มาก

(2) ผลักดันกฎหมายเสรีภาพของข้อมูลข่าวสาร

กฎหมายใหม่ๆ ที่จะส่งผลต่อการทำหน้าที่ของสื่อ คือ การผลักดันให้มีกฎหมายว่าด้วย “เสรีภาพของข้อมูลข่าวสาร” (freedom of information) ซึ่งเนื้อหาของมันจะประกันความมีเสรีภาพของกาลไหลเวียนข้อมูลข่าวสารอย่างเสรี โดยไม่มีข้อจำกัด หรืออำนาจอื่นนอกเหนือระบบมาปิดกั้น โดยเฉพาะในอินเทอร์เน็ต ประชาชนจะยิ่งควรได้รับสิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานรัฐได้มาก ได้ง่าย ได้เร็วมากขึ้น และสามารถนำข้อมูลนั้นไปใช้ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและหน่วยงานเอกชนได้ทราบเท่าที่มันจำเป็นและส่งผลกระทบต่อประโยชน์สาธารณะ

(3) รมรณรงค์ต่อต้านอำนาจเซ็นเซอร์

ในหลายๆ ประเทศ รัฐบาล ทูน การเมือง และกลุ่มผลประโยชน์มากมายยังมีอำนาจในการเซ็นเซอร์แทรกแซงสื่อ แต่จะดีกว่ามากหากนักข่าวสามารถสร้างพลังการรณรงค์ทางสังคมร่วมกันกับประชาชนในพวกเขาารู้สึกว่า การเซ็นเซอร์สื่อไม่ควรเป็นสิ่งที่ยอมรับได้อีกต่อไป

“Ethics for Journalist” ของ ริชาร์ด คีเบิ้ล เต็มไปด้วยข้อเสนออีกมากมายในการท้าทายสื่อมวลชนว่า สามารถต่อสู้กับปัญหาจริยธรรมที่เกิดขึ้นจากบทบาทหน้าที่ของตนเองกับสถานะแรงกดดันแวดล้อมทางวิชาชีพ และความเปลี่ยนแปลงไปของภูมิทัศน์สื่อและเทคโนโลยีได้อย่างไร และสถานการณ์ปัญหาทางจริยธรรมแบบใด ที่นักข่าวต้องเผชิญ และมีนักข่าวคนไหน สำนักพิมพ์ใด ได้ลองผดลองถูกและผ่านพ้นสถานการณ์แบบนั้นมาแล้วอย่างไร

จุดเด่นของหนังสือเล่มนี้ คือ การรวบรวมและถ่ายทอดกรณีศึกษาของสื่อมวลชนอังกฤษและอเมริกา พร้อมทั้งลงลึกในรายละเอียดของปัญหา พัฒนาการ และข้อควรพิจารณาในเชิงจริยธรรม และมีข้อเสนอวิธีการตัดสินใจทางวารสารศาสตร์ที่แม่นยำเที่ยงตรง ต่อพันธกิจของนักข่าว ว่า ไม่ว่ายุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไปมากเช่นไร บทบาทของสื่อมวลชนก็จะต้องปรับตัวรองรับและยืนหยัดต่อความถูกต้อง เกียรติยศและศักดิ์ศรีวิชาชีพได้เฉกเช่นนับตั้งแต่มีวิชาชีพนี้ในสังคม

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review Members)

รศ.ดร.กฤษณ์ ทองเลิศ

รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะนิเทศศาสตร์
และผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต
มหาวิทยาลัยรังสิต

ผศ.ดร.กาญจนา มีศิลปิกัย

ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีปทุม

รศ.ดร.กุลทิพย์ ศาสตรระจุ

อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ดร.จิรพร วิทยศักดิ์พันธุ์

คณบดี คณะการสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รศ.จุมพล รอดคำดี

นักวิชาการอิสระ

รศ.ดร.ดรุณี หิรัญรักษ์

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ
และประธานศูนย์ศึกษาจริยธรรม กฎหมาย และนโยบายสื่อมวลชน

รศ.ดร.บุบผา เมฆศรีทองคำ

อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

ศ.ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์

กรรมการบริหาร หลักสูตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.พิรงรอง รามสูต

ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รศ.ดร.พีระ จิระโสภณ

ผู้อำนวยการหลักสูตรนิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิตและมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review Members)

ดร.มานะ ตริยาภิวัฒน์

รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา คณะนิเทศศาสตร์
มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

รศ.มาลี บุญศิริพันธ์

กรรมการนโยบาย (ฝ่ายสื่อสารมวลชน)
องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย

ผศ.ดร.วรัชญ์ ครุจิต

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายสื่อสารองค์กร
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

ผศ.ดร.วลักษณ์กมล จ่างกมล

คณบดี คณะวิทยาการสื่อสาร
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

รศ.สทศรี เผ่าอินจันทร์

ที่ปรึกษาอธิการบดี และกรรมการอำนวยการคณะกรรมการสื่อสารมวลชน
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ดร.สมเดช รุ่งศรีสวัสดิ์

รองอธิการบดี ฝ่ายวิชาการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ดร.สุดารัตน์ ดิษยวรรณะ จันทรวัดนากุล

คณบดี คณะนิเทศศาสตร์
สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์

ดร.เสริมศิริ นิลดำ

ประธานหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ผศ.ดร.อัศวิน เนตรโพธิ์แก้ว

ผู้อำนวยการหลักสูตรปริญญาเอก คณะนิเทศศาสตร์และนวัตกรรมการจัดการ
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า)

ผศ.ดร.เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์

ผู้อำนวยการโครงการมีเดียรโมเนียเตอร์
มูลนิธิสื่อมวลชนศึกษา